

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**YÖNETİMİN ETKİNLEŞTİRİLMESİ SÜRECİNDE
E-TÜRKİYE**

(Master Tezi)

Hazırlayan

**Burcu SOYKAN
2003114766**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ**

ANKARA 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Burcu SOYKAN'a ait "Yönetimin Etkinleştirilmesi Sürecinde E-Türkiye" adlı
çalışma, jürimiz tarafından Yönetim Bilimleri Bilim Dalı' nda YÜKSEK LİSANS
TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan.....

Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ (Danışman)

(İmza)

Üye.....

Prof. Dr. Eyüp G. İSBİR

(İmza)

Üye.....

Doç. Dr. Cem KILIÇ

ÖNSÖZ

Değişen dünya düzeninin yenilenen kavramlarıyla birlikte karşımıza çıkan 'e-devlet', vatandaş ve devlet arasındaki karşılıklı ilişkiyi başka bir boyuta taşımakta; bilgi çağının yönetim anlayışını da 'etkinlik' kavramına dayandırmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede, e-Türkiye olma yolunda Türkiye'nin e-devlet politikası ve yapılanmasının etkin yönetim ve hizmet sunumu sürecinde incelendiği bu çalışmanın, 'E-Dönüşüm Türkiye'ye yön veren iç ve dış dinamikleri ortaya koymak ve e-Türkiye'de varılan noktayı değerlendirmek açısından faydalı olması dileklerle.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	vii
Tablo ve Şekiller	x

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİNDE ETKİNLİK

1. ETKİNLİK KAVRAMI.....	4
1.1. Etkinlik, Verimlilik ve Etkililik Kavramları.....	4
1.2. Etkinlik – Verimlilik Ayrımı.....	8
1.3. Etkinliğin Boyutları.....	10
1.3.1. Ekonomik Etkinlik.....	11
1.3.2. Mali Etkinlik.....	12
1.3.3. Sosyal Etkinlik.....	13
1.3.4. Siyasal Etkinlik.....	14
2. KAMU HİZMETİ VE ETKİNLİK.....	15
2.1. Kamu Hizmeti Kavramı ve Unsurları.....	16
2.2. Kamu Hizmetlerinde Etkinlik.....	18
3. TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE ETKİNLİK.....	20
3.1. Türk Kamu Yönetimi Örgüt Yapısı ve Etkinlik.....	23
3.2. Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetimler Arasında Görev Dağılımı ve Etkinlik.....	24
3.2.1. Merkezi ve Yerel Yönetimler Arası Hizmet İlişkilerinde Etkinlik.....	25
3.2.2. Görev ve Yetki Bölüşümü Esaslarında Etkinlik.....	27
3.3. Yerel Yönetimler ve Etkinlik.....	29
3.3.1. Yerel Özerklik ve Etkinlik.....	30
3.3.2. Demokratik Yerel Yönetim Anlayışında Etkinlik.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞİŞİM KAVRAMI VE YENİ ETKİN YÖNETİM ANLAYIŞI

1. DEĞİŞİM DİNAMİKLERİ.....	34
1.1. Artan Devlet Harcamaları ve Gittikçe Ağırlaşan Devlet	35
1.2. Bilimsel Gelişmeler.....	36
1.3. Küreselleşme.....	36
2. BİLGİ TOPLUMU KAVRAMI.....	45
2.1. Bilgi Toplumunun Tanımı.....	46
2.2. Bilgi Toplumunda Teknoloji.....	47
2.2.1. Bilgi Teknolojilerinin Meydana Getirdiği Olumlu ve Olumsuz Değişimler.....	49
2.3. Bilgi Toplumunda Ekonomik Boyut.....	52
2.4. Bilgi Toplumunda Sosyo-Kültürel ve Politik Boyut.....	56
2.5. Bilgi Toplumunda Yönetimsel Boyut ve Etkinlik Anlayışı.....	57
2.5.1. Yeni Bir Örgütlenme Modeli Olarak Yönetişim.....	58
2.5.2. E-Devlet ve Etkin Yönetim.....	68
2.5.2.1. E-Devletin Temel Unsurları.....	72
2.5.2.2. E-Devlet Yapısı.....	74
2.5.2.3. E-Devletin Amaçları ve Öncelikleri.....	78
2.5.2.4. E-Devletin Kullanım Alanları	79
2.5.2.5. E-Devletin Sunduğu Başlıca Hizmetler.....	80
2.5.2.6. E-Devlet Platformları.....	82
2.5.2.6.1. E-Devlet Platformlarında Siyasal Uygulamalar.....	82
2.5.2.7. E-Devletin Etkinliğini Belirleyen Faktörler.....	83
2.5.2.8. E-Devletin Getirileri.....	85
2.5.2.9. E- Devlete Geçişte Yaşanan Sorunlar.....	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE E-DEVLET POLİTİKASI VE YAPILANMASI

1. TÜRKİYE’NİN E-DEVLET POLİTİKASI.....	96
1.1. Kalkınma Plan ve Programları ile TÜBİTAK- Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Kararlarında Bilgi Toplumu ve E-Devlet.....	97
1.2. Avrupa Birliği Etkisi : e-Avrupa, e-Avrupa+, e-Türkiye Projeleri.....	125
1.2.1. e-Avrupa.....	125
1.2.2. e-Avrupa+	136
1.2.3. e-Türkiye.....	142
2. TÜRKİYE’NİN E-DEVLET YAPILANMASI.....	155
2.1. E-Devlet Üst Yapılanması.....	155
2.1.1. Başbakanlık- Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi.....	155
2.1.2. TÜBİTAK- Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK).....	158
2.1.3. Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi.....	159
2.1.4. İnternet Kurulu.....	160
2.1.5. Kamu-Net Kurulu.....	162
2.1.6. E-Ticaret Kurulu.....	163
2.1.7. Bilgi Toplumu Bakanlığı Önerisi.....	165
2.1.8. DPT- Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı.....	167
2.2. Kurum İçi E-Devlet Projeleri.....	170
2.2.1. Mernis.....	171
2.2.2. İlemod.....	172
2.2.3. SSK-BAĞKUR-Emekli Sandığı Projeleri.....	175
2.2.4. Vedop.....	176
2.2.5. Say2000i.....	178
2.2.6. Gimop.....	179
2.2.7. Ulakbim.....	181

2.2.8. Takbis.....	182
2.2.9. MebNet.....	182
2.2.10. KobiNet.....	183
2.3. Yerel Yönetim Projeleri.....	183
2.3.1. Yerel-Net Projesi.....	183
2.3.2. YerelBilgi Projesi.....	184
2.3.3. Yalova E-Devlet Projesi.....	186
2.3.4. Kadıköy Belediyesi E-Devlet Çalışması.....	187
SONUÇ.....	190
KAYNAKÇA.....	196
ÖZET.....	213
ABSTRACT.....	214

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

a.g.t. : Adı Geçen Tebliğ

c. : Cilt

Der. : Derleyen

s. : Sayı

S. : Sayfa

p. : Page

Vol. : Volume

AB : Avrupa Birliği

ABGS : Avrupa Birliği Genel Sekreterliği

BİLTEN : TÜBİTAK Bilgi Teknolojileri ve Elektronik Araştırma Enstitüsü

BİT : Bilgi ve İletişim Teknolojileri

BİTKOM : Alman Bilişim Telekomünikasyon ve Medya Birliği

BM : Birleşmiş Milletler

BT : Bilgi Teknolojisi

BTYK : Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu

BYBS : Başbakanlık Yönetişim Bilişim Sistemi

CEFACT : United Nations Centre For Facilitation of Practices and Procedures for
Administration, Commerce and Transport (Ticareti Kolaylaştırma ve
Elektronik İş Merkezi)

DB : Dünya Bankası

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü (Yeni adıyla Türkiye İstatistik Kurumu)

DÖNERSİS : Döner Sermaye İşletim Sistemi

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

DTM : Dış Ticaret Müsteşarlığı

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

EBRD : Avrupa Yapılandırma ve Kalkındırma Bankası

EDI : Elektronik Veri Değişimi (Electronic Data Interchange)

EIB : Avrupa Yatırım Bankası

EMV : Europay-Mastercard-Visa
ETİK : Elektronik Ticaret Kurulu
ETKK : Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu
ETSOP : Elektronik Ticaret Stratejik Odak Noktası Projesi
EVAS : Elektronik Veri Aktarım Sistemi
GATS : Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT : Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması
GELNET : Gelirler Projesi
GİBOS : Gümrük İdarelerinin Modernizasyonu ve Otomasyonu
GOSIP : Government Open System Interconnection Profile
IDA : Interchange of Data Between Administrations (İdareler Arası Veri Değişimi)
IMF : International Money Fund (Uluslararası Para Fonu)
KOBİ : Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KOSGEB : Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi
Başkanı
MEDA : Euro-Mediterranean Partnership (Avrupa-Akdeniz Ortaklığı)
MERNİS : Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi
NGO : Non-Governmental Organization (STK)
OECD : Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik
İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
STK : Sivil Toplum Kuruluşu
TAKBİS : Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi
TBD : Türkiye Bilişim Derneği
TBV : Türkiye Bilişim Vakfı
TK : Telekomünikasyon Kurumu
TRIPS : Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
TSE : Türk Standartları Enstitüsü
TT : Türk Telekom
TTGV : Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TUENA : Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Anaplan Proje Ofisi
TÜBA : Türkiye Bilimler Akademisi
TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu

TÜRDOK : Türkiye Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezi

ULAKBİM : Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Sistemi

UN : United Nations (Birleşmiş Milletler)

UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UYAP : Ulusal Yargı Ağı Projesi

VEDOP : Vergi Daireleri Otomasyon Projesi

WAI : Web Erişilebilirlik Girişimi

WWW : World Wide Web

ŞEKİLLER

Şekil 1 : E-Devletin Temel Unsurları.....72

Şekil 2 : Geleneksel ve Elektronik Devlet Yapıları İçinde Veri Akış Sistemleri.....76

GİRİŞ

Zaman içinde insanlığın geçirdiği evrelere dayanılarak yönetim anlayışında, çok net bir sonuca varılmıştır: Toplumlari yönlendiren değişimlere ayak uyduramayan yönetim şekilleri ve sistemleri kendisini var eden toplumlarca er geç yok edilmeye mahkumdur; çünkü yönetim ancak yönetilenlerin tercihlerini yansıtabildiğı, ihtiyaçlarını karşılayabildiğı oranda var olmayı hakeder.

Bilgi Çağı olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz döneme gelinceye dek; ilkel toplumdan tarım toplumuna, tarım toplumundan sanayi toplumuna, 1980'lerden itibaren ise sanayi toplumundan Bilgi Toplumuna geçişler yaşayan insanlık tarihi, bu köklü değişiklikler esnasında, hep en doğru yönetim şekli ve en etkin yönetim biçimini aramıştır. Özellikle 1990'larla birlikte hiç olmadığı kadar hızlı değişen anlayışlar ve yaşam tarzları ise artık yöneticileri peşinden koşmaya zorlamış; bu hızlı ve güncel takip onları tedirgin etmeye başlamıştır. Çünkü bu kez değişimin adı; küreselleşme, internet ve ışıık hızıyla güncellenen bir bilgi toplumu olmuştur.

Günümüz etkin yönetimleri artık eskisine neredeyse hiç benzemeyen bir yapıya dönüşmüş; özellikle kamu yönetiminde artan harcamalar ve gittikçe ağırlaşan devletler çareyi kendilerini değiştirmekte; e-devlet olmakta aramaya başlamışlardır. Görölmektedir ki; yönetim anlayışında yüceltilen demokrasi, yönetime katılım gibi kavramlar artık bilgi teknolojileriyle bezenerek e-demokrasi ve yönetişim olarak anılmaya başlanmış; haliyle, böyle bir sistemin içinde vatandaş e-vatandaş; şirketler e-şirket; devlet de e-devlet olmuştur. Her alana nüfuz eden bilgi teknolojileri, hayatımızın her detayına hızlıca bir "e-" konduurmaya başlamıştır.

Sınırlar dikkate alınmadan, dünya ölçeğinde topyekün hareketlerin başladığı 21. yüzyılda; olanlara seyirci kalamayan Türkiye de; bilgi toplumu yolunda e-Türkiye yoluna girmiştir. E-devletten beklenen ‘vatandaşa yakınlaşma’, ‘hizmetlerde etkinlik’ ve bilgi alışverişine dayalı ‘şeffaf yönetim’ için uluslararası, ulusal ve yerel nitelikte birçok projeye imza atmış; yönetim yapısını bu doğrultuda şekillendirmeye başlamıştır. Ne denli başarılı olduğu ise bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir.

‘Yönetimin Etkinleştirilmesi Sürecinde e-Türkiye’ başlıklı bu çalışma, küreselleşen dünyanın yönetim modeli olarak kabul edilen ‘e-devlet’in, yönetimin etkinleştirilmesindeki rolünü tartışarak; bilgi toplumuna geçişte kullanılan araçlardan biri olduğu anlayışıyla Türkiye’nin bu dönüşüm sürecinde belirlediği politika ve yapılanmaları anlatarak; e-Türkiye’nin yönetimimize yansımalarını olumlu ve olumsuz yönleriyle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun için de öncelikle ‘yönetimde etkinlik’ kavramı verimlilik ve etkinlik kavramlarıyla birlikte tüm boyutlarıyla ele alınacak; kamu hizmeti ve kamu hizmetlerinde etkinlik konularının ardından; örgüt yapısı, görev dağılımı, hizmet ilişkileri, yerel özerklik ve katılım çerçevesinde Türk Kamu Yönetiminde etkinlik anlayışı açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise yönetim anlayışını bütüncül bir değişime zorlayan; bilimsel gelişmeler, küreselleşme, artan kamu harcamaları ve hantallaşan devlet faktörleri üzerinde durulacak ve buna paralel oluşan bilgi toplumu; teknolojiyle, hayatımıza getirdikleri ve hayatımızdan götürdükleriyle ekonomik, sosyo-kültürel, politik ve yönetsel boyutlarda değerlendirilecek; bilgi toplumunun yeni örgütlenme modelleri olan yönetişim ve e-devlet anlatılacaktır. Özellikle e-devlet kavramı konumuza temel teşkil ettiğinden unsurları, yapısı, amacı, kullanım alanları, başlıca hizmetleri, etkinliğini belirleyen faktörleri, getirileri ve önündeki engelleri ile detaylandırılacaktır.

Üçüncü bölüm Türkiye’de e-devlet politikasına ilişkindir. Bu konuda Türkiye’de politika belirleyen kuruluşlar olarak Başbakanlık ve ona bağlı Devlet Planlama Teşkilatı’nın hazırlamış olduğu kalkınma plan ve programları ile TÜBİTAK’a bağlı Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu kararlarındaki ifadelerle yer verilecektir. Türkiye’de Bilgi toplumuna geçişin bir parçası olarak görülen e-devlet konusunda ortaya konan fikir ve politikalar çok genel olarak beyan edilmekte; nasıl bir yol izleneceğine dair alt politika önerileri öne sürülmemektedir. Bu bakımdan konuya ilişkin çabalar, birbirinden kopuk ve karmaşık bir hal almaktadır. Bu dağınıklık, bölümün ikinci kısmında anlatılacak, Avrupa Birliği izindeki e-devlet çalışmalarına kadar sürmüştür; ancak bu kez de kendi iç dinamiklerini neredeyse görmezden gelen; tamamıyla Avrupa politikalarının ürünü olan projelere, hibe ve yardımlar vasıtasıyla dahil olan bir Türkiye görülmektedir. Bu durum; özellikle e-Avrupa, e-Avrupa+ ve e-Türkiye projeleri kapsamında anlatılacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye’de e-devlet yapılanması konusu üzerinde durulacaktır. E-devletin koordinasyonu ve yönlendirilmesi ile yardımcı örgütlenmeler ele alınacaktır. Ardından çeşitli bakanlık ve kamu kuruluşlarının, e-kurum olarak adlandıracağımız, kurum içi projelerine yer verilecek; e-devlet konusunda ortaya konan politik karmaşanın uygulamaya da yansıdığı gösterilecektir.

E-Türkiye çalışmalarının yönetim yapımızı ve işleyişini nasıl etkilediği; Türk Kamu Yönetimi’nde etkinliğin sağlanması adına ne kadar yol katedildiği sorularıyla başladığımız bu çalışmanın sonuç bölümünde Türkiye’nin e-hali değerlendirilecek; yapılanlar ışığında ‘yapılması gerekenler’ vurgulanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİNDE ETKİNLİK

‘Kamu Yönetiminde Etkinlik’ konusunun anlaşılabilmesi ‘Etkinlik’ ve ‘Kamu hizmeti’ kavramlarının açıklanması ile mümkün olacaktır. Etkinlik kavramı Verimlilik ve Etkililik kavramlarıyla birlikte anlatılacak; ardından Kamu Yönetimi yaklaşımlarının temel beklentisi olan Kamu Hizmetlerinin etkin sunumu anlayışı çerçevesinde ‘yönetimde etkinlik’ konusuna değinilecektir.

4. ETKİNLİK KAVRAMI

Etkinlik kavramı, verimlilik ve etkililik kavramları ile benzer alanları ifade etmekte kullanılmasına karşın; bazı yönleriyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu ayrım, sözkonusu üç kavramın yanyana değerlendirilmesi ile netleştirilmeye çalışılacaktır.

1.1. Etkinlik, Verimlilik ve Etkililik Kavramları

Gerek özel teşebbüs, gerekse kamu kuruluşlarında verimliliğin ölçülmesinde karşılaşılan güçlükler, kamu faaliyetlerinin değerlendirilmesi amacıyla verimlilikten daha geniş bir kavram olan ‘etkinliğin ortaya atılmasına yol açmıştır.’¹

¹ Atilla DİCLE : **Örgütsel Verimlilik ve Etkinlik**, TODAİE, Ankara, 1976, S. 3

Doğadaki kıt kaynaklarla, insan ihtiyaçlarını en üst düzeyde tatmin edebilme yollarını araştıran iktisat bilimi; ihtiyaçlar sonsuz iken talebe konu olabilecek tüm malların üretimini sağlayacak kaynakların yetersizliğini açıklamış; insanların tatmini refah düzeylerinin artışıyla doğru orantılı olduğundan mevcut olan kaynakların rasyonel biçimde kullanılmasının kaçınılmaz olduğu sonucuna varmıştır. Yani en az çaba ve masraf ile en fazla faydayı elde edebilme tekniklerinin ve yeteneklerinin sağlanması gereklidir. İktisatçılar bu düşünceden hareketle, kaçınılmaz kıtlığın tezahürü ile ilgilenerek, ekonominin performansı ile ilgili karar verme kriterlerini geliştirmek için uzun zaman çaba harcamışlardır. Bu çabalar sonucu oluşan kriterlerden biri de etkinliktir.²

Etkinlik, bir kuruluşun ulaşması planlanan amaç ile elde ettiği çıktının karşılaştırılmasıdır. Bu, kuruluşun gerçekleştirdiği sonuç ile gerçekleştirmesi gereken arasındaki uygunluk olup, sisteme yöneliktir. Dolayısıyla etkinlik daha çok rakamlarla ifade edilemeyen girdiler ve çıktıları esas alan hizmetlerin değerlendirilmesinde kullanılır.³ Bu yönüyle etkinlik kavramı rakamlarla ölçülemeyen kamu hizmetlerinin değerlendirilmesinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Amaçlara ulaşma derecesini belirleyen bir performans boyutu olarak da ifade edilebilen etkinlik, literatürde bazen '*Etkililik*' (Effectiveness) olarak da kullanılmaktadır ancak etkililik; yapılması istenilenlerin kesin olarak saptanması ve mevcut bütün kaynakların bunun için kullanılması demektir.⁴

² Recep KÖK : **Endüstriyel Verimlilik ve Etkinlik**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 680, Atatürk Üniversitesi Yayınevi, Erzurum, 1991, S. 45

³ Ahmet Hamdi AYDIN : "Kamu Yönetimi ve Hizmetinin Verimliliği ve Etkinliğinde Hizmeti Sunan Personel ve Hizmeti Alan Toplumun Rolü." **Kamu Yönetiminde Kalite, 1. Ulusal Kongresi**, TODAİE Yayınları, No: 289, Cilt: 1, Ankara, 1999, S.242

⁴ Selçuk YALÇINDAĞ : " Yerel Yönetimlerde Etkinlik", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:1, Ankara, Ocak 1997, S.3

Etkililikte ilk aşama, kaynak maliyeti ne olursa olsun amacın tam olarak gerçekleştirilmesi; ikinci aşama ise amaca ulaşma sürecinin ne kadar etkili olduğudur. Etkililikte ölçü, çıktıyı elde etme sürecinin nasıl daha etkili kılınabileceğidir.⁵ Diğer yandan etkililik, girdilerin miktarına ya da maliyetine bakılmaksızın, doğrudan sonuç ile ilgilidir.⁶

Verimlilik en açık tanımıyla; eldeki kaynaklarla en yüksek ürün/hizmetin sağlanması ya da belirli bir ürün/hizmetin mümkün olan en az kaynakla elde edilmesidir.⁷

Bir işletmenin girdilerini çıktılarına dönüştürme becerisi olarak da tanımlanabilen, girdi/çıktı oranıyla hesaplanan önemli bir performans göstergesi olan verimlilik, girdi-çıktı ilişkisiyle ilgilidir.⁸ Yani verimlilik, girdilerin (maliyet faktörlerinin) minimuma indirilmesi ve çıktıların (üretim) maksimuma çıkarılması ile elde edilir. Böylece verimlilik, çeşitli mal ve hizmetlerin üretiminde kaynakların etkin kullanımı olarak tanımlanabilmektedir.⁹ 'Efficiency' kelimesi karşılığında kullanılan verimlilik ile anlatılmak istenen ise hizmetlerde (insan, para, araç-gereç) en az kaynak kullanılarak en çok hizmetin üretilmesi, bir başka deyişle, hizmetin hizmet birimi başına en düşük maliyet karşılığında sunulabilmesidir.¹⁰

Verimlilik günümüzde her alanda üzerinde önemle durulan bir kavramdır. Ancak verimlilik açısından en çok dikkate alınması gereken

⁵ Ayşe İRMİŞ : “Kamu Örgütlerinde Mevcut Yönetim Kültürünün Toplam Kalite Yönetimine Uygunluğu”, **Kamu Yönetiminde Kalite, 1. Ulusal Kongresi**, Cilt:2, No: 289, TODAİE Yayınları, Ankara, 1999, S.73

⁶ Ahmet Hamdi AYDIN : **a.g.e.**, S. 242

⁷ Atilla DİCLE : **a.g.e.**, S.2

⁸ Gülnur SÖNMEZ : “ Verimlilik Ölçümüne Bir Bakış: Apc Modeli”, **Verimlilik Dergisi**, Yıl: 2002, Sayı: 1, MPM Yayını, Ankara, 2002, S.59

⁹ Firdevs Feyza ÜNAL : **Özelleştirmenin Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Verimlilik Üzerine Etkisi**, Nobel Yayınları, Ankara, 2000, S. 99-100

¹⁰ Selçuk YALÇINDAĞ : **a.g.m.**, S. 4

konulardan biri devletin çeşitli mali vasıtalar ile kendisine çektiği kaynakları, yeniden toplumun istifadesine sunduğu 'kamu harcamaları'dır. İşte burada esas olan, kamu harcamalarının hedefi olan toplum için kamu kaynaklarının verimli kullanılıp kullanılmadığıdır. Ancak kamu hizmeti ve harcamaları sadece verimlilikle açıklanamayacak değerlendirmelere de gerek duyduğundan bu aşamada etkililik ve etkenlik kavramları devreye girer.

Ticari kuruluşlarda ve kamu kuruluşlarında etkililik ve verimlilik ilişkisi şöyle açıklanabilir :¹¹ "Ticari nitelikte bir örgütte etkililiğin kriteri, net gelirin en yüksek düzeye çıkarılmasıdır. Kamu kuruluşlarında ise sonucu ölçmek için, para yerine geçecek bir ölçüt bulmak gerekir. Bu ölçüt, ancak kamu kuruluşlarının amaçlarını saptamak ve amaçların gerçekleşme derecesini ölçmeye yarayacak ölçütler ortaya koymak biçiminde bulunabilir."

Etkililiğin değerlendirilmesine ilişkin çeşitli yaklaşımlar vardır. Bunlar:¹²

- *Toplumsal Açıdan:* Hizmetlerde etkililiğin sağlanabilmesi için yürütülen çalışmaların ve hizmetlerin yöneldiği toplumun ve insanın ihtiyaçlarına ve beklentilerine dönük olması; hizmetlerin yürütülmesinde kamu yararı ölçütünün sürekli göz önünde tutulması gerekmektedir.
- *Zaman Açısından :* Hizmetlerde etkililiğin sağlanabilmesi için hizmet, gerekli olduğu zaman diliminde ve öngörülen en kısa sürede yürütülerek tamamlanmalıdır.
- *Yönetim Açısından :* Hizmetlerde etkililikten söz edebilmek için; hizmet için belli bir amaç/hedef öngörülmüş ve bu amaç/hedef gerçekleştirilmiş olmalı; hizmette, hizmetten yararlanacaklar için doyum sağlayacak kalite düzeyi gerçekleştirilmelidir.

¹¹ Nuri TORTOP, Eyüp G. İSBİR, Burhan AYKAÇ : **Yönetim Bilimi**, Yargı Yayınları, Ankara, 1993, S. 46

¹² Selçuk YALÇINDAĞ : **a.g.m.**, S.3-4

Kısaca verimlilik ve etkililik arasındaki ilişkiyi açıklamak için şöyle denilebilir :¹³ Etkililik, para, insan gücü veya her neye mal olursa olsun belirlenmiş hedeflere ulaşmayı öngörürken; verimlilik belirlenmiş hedeflere en az maliyet ile ulaşmayı öngörür.

1.2. Etkinlik-Verimlilik Ayrımı

Bazen eş anlamda dahi kullanıldıklarına tanık olduğumuz bu iki kavramın birbirlerinden ayrıldıkları noktaları özellikle vurgulamak gerekmektedir.

Yapısal olarak bakıldığında etkinlik, bir örgütsel varlık üzerine oturmuştur; sistem olarak yarı açıktır. Sistem girdileri yalnızca malzeme, para ve personel değil aynı zamanda organizasyon dışındaki sosyal etkileri de kapsamaktadır. Yani kendi kendini yenileyen bir organizma ve evrimsel bir varlıktır. Buna karşın verimin temeli teknik ve mekaniktir. Esas olarak kapalı bir sistemdir. Yapı olarak basit, hareketi ise statik ve döngüseldir.¹⁴

Verimlilik, payı ve paydası mutlak değer olan bir oran olmakla beraber, kendi bileşenleri olan mutlak değerlerle ilgilenmez. Bizzat oranın kendisi üzerinde odaklaşır. Etkinlik de bir oran olarak tanımlanmakla birlikte, oran üzerinde değil bileşenlerin mutlak değerleri, hatta pay ile payda arasındaki

¹³ Ahmet Hamdi AYDIN : a.g.e., S.242

¹⁴ Kazım KÖROĞLU : **Verimlilik Yönetimine Japon Yaklaşımı ve Kazukiyo Kurosawa Modeli**, MPM Yayınları, Yayın No: 507, Mert Matbaası, Ankara, 1993, S.52-53

farkın mutlak değeri üzerinde odaklaşır. Bu ise çoğu kez organizasyonun yönetimi tarafından hedef olarak verilir.¹⁵

Etkinlik kavramı bir risk üstlenicisi tarafından yürütülen aktif veya yenilikçi bir faaliyet için kullanılır, oldukça geniş bir perspektife dayanır ve performansı geriye dönük olarak değerlendirilir. Buna karşın verim kavramı pasif veya operasyonel faaliyette kullanılır. Teknik olarak tanımlanabilir, sistem ve davranışı önceden tahmin edilebilir. Bu nedenle verimin hedefi kesin olarak verilir ve risklerden kaçınarak istikrarlı bir şekilde yapılması beklenir.¹⁶

Yönetim açısından etkinlik, faaliyetin belirsiz ve değişken koşullarda yürütüldüğü belirsiz durumlarda kullanılır. Yönetimsel faaliyet uzun vadeli stratejik bir perspektifle yürütülmelidir. Sonuç veya nihai hedef yönetim tarafından verilen kararların temelidir. Buna karşın verimlilik, sabit koşullar altında açıkça belirlenmiş bir hedefi olan, kontrol edilebilir faaliyetler için kullanılır. Yönetimin performansı önceden belirlenen standartlara göre değerlendirilir.¹⁷

Verimlilik optimizasyon ilkesiyle yönlendirilmektedir. Faaliyeti maliyet ya da maksimum kar gibi tek bir hedefe yönelebilir. Etkinlik ise tatmin standardı ile yönlendirilmektedir. Faaliyeti birçok hedefi karşılamaya yönelir. Bu nedenle etkinlik kriteri yönetici tarafından verilen kararın analizi, zorunlu olarak çeşitli açılardan yapılır.¹⁸

¹⁵ Kazım KÖROĞLU : a.g.e., S.53-54

¹⁶ Rıdvan KARLUK : **Türkiye Ekonomisi**, 5.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul, 1997, S.106-107

¹⁷ Mehmet KALKAN : “**Türkiye’de Kamu Harcamalarında Etkinlik ve Verimlilik Arayışları**”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1998 S.27-29

¹⁸ Kazım KÖROĞLU : a.g.e., S.54

1.3. Etkinliğin Boyutları

Ekonominin önemli sorunlarından biri; kıt kaynakların kullanımında ‘etkinlik’ ilkelerine uygun hareket edilip edilmediğidir. Kaynakların etkin kullanılmaması verimsizliğe yol açmaktadır; bu da refah seviyesini sürekli aşağıya çekecektir.¹⁹

Refah teorisinin üretim yönü, kaynakların optimum etkinlikle kullanılmasına, diğer bir deyişle optimum kaynak dağılımına; tüketim yönü de adil bir gelir bölüşümüne bağlıdır. Gelir dağılımı veri kabul edilirse, iktisadi refahı maksimize edebilmek için kaynakların optimum dağılımını gerçekleştirmek gerekir.²⁰

Etkinlik, kaynak kullanımında optimumun arandığı çerçevelere göre ekonomik, mali, sosyal ve siyasal etkinlik olmak üzere dört boyutta incelenebilmektedir.

1.3.1. Ekonomik Etkinlik

¹⁹ Halit SUIÇMEZ : “Verimlilik ve Etkinlik Terimleri (Tarihsel Bakış)”, **Mülkiye Dergisi**, Sayı:233, Cilt: XXVI, Ankara, Mayıs-Haziran 2002, S. 173-181

²⁰ Halil NADAROĞLU : **Mahalli İdareler**, Beta Basım Yayım, 5. Bası, İstanbul, 1994, S. 37

Kaynaklar ve ihtiyaçlar arasında anlamlı bir ilişkinin kurulmasını ifade eden kavrama ekonomik etkinlik denilmektedir. Ekonomi literatüründe bu yönde en büyük kabul görmüş yaklaşım 'pareto optimumu'dur. Pareto optimumuna göre ekonomik etkinliğin var olma koşulu; hiç kimsenin refahının, başkalarınınkini azaltmadan arttırmanın mümkün olmadığı durumdur. Pareto'nun bu optimum refah koşulu, hem tüketimde (üretimin tüketiciler arasında optimum dağılımı) hem de üretimde (üretim faktörlerinin optimal dağılımı) etkinliğin sağlanması anlamında gerçekleşir. Tüketimde etkinlik, tüketicilerin tüketim mallarını kendi aralarında, her malın marjinal ikame oranı eşit olacak şekilde paylaştıkları zaman meydana gelmektedir. Öte yandan üretimde etkinlik, üretim faktörlerini kullanan firmaların çeşitli faktörlerden faktörler arasındaki marjinal teknik ikame oranı eşit olacak şekilde kullanarak üretime gitmeleri halinde gerçekleşmektedir.²¹

Şayet milli ekonomilerde ekonomik yapının tümü özel kesimden meydana gelmiş olsaydı tam rekabet şartlarının varlığı halinde pareto optimumu geçerli olacak yani ekonomik etkinlik gerçekleşmiş olacaktır. Pareto optimumunun gerçekleşmediği kamu kesiminde ekonomik etkinliğin sağlanması için kaynak dağılımında ve gelirin bölüşümünde optimuma ulaşılması gerekmektedir. Bunun için ilk olarak devletin yapmış olduğu faaliyetlerinde optimum kaynak dağılımının sağlanması gerekmektedir. Bilindiği gibi devlet, yapmış olduğu reel harcamalar aracılığıyla üretim faktörlerine sahip olmaktadır. Bu faktörler aracılığıyla kamusal, yarı kamusal ve özel mallar üretmektedir. Devletin bu üretim sürecinde yapmış olduğu harcamalarda etkinliğe ulaşabilmesi için kamu kesimi içinde optimum kaynak dağılımının gerçekleşmesi gerekmektedir.²²

²¹ Güneri AKILIN : **Kamu Ekonomisi**, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Yayın No: 554, Ankara, 1986, S.51

²² Halil NADAROĞLU : **Kamu Maliyesi Teorisi**, Sermet Matbaası, 7. Baskı, İstanbul, 1989, S. 106-107

Piyasa ekonomisi kendi haline bırakıldığında adil kaynak ve gelir dağılımının gerçekleşmeyeceği bilinmektedir. Bunun içindir ki devletin iktisadi hayata müdahale etmesi ve birtakım önlemleri alması gerekmektedir. Devlet bu amaca ulaşmak için iki mali araçtan faydalanmak durumundadır. Bunlardan ilki *kamu harcamaları*dır. Birtakım mal ve hizmetler düşük gelir gruplarına ya parasız olarak ya da çok düşük bedellerle sunulmak suretiyle veyahut da hiçbir üretim faktörü kullanmaksızın sadece transfer harcamaları yoluyla piyasanın sağlayamadığı adil gelir dağılımı gerçekleştirilmeye çalışılır. Bu yöndeki ikinci mali araç ise *kamu gelirleridir*. Bunların başında da vergiler gelmektedir. Devlet yüksek gelir gruplarından artan oranlı tarifelerle sağlanan satın alma gücünü transfer harcamaları yoluyla düşük gelir gruplarına aktarır. Bu işlev neticesinde bir yandan yüksek gelirliilerin gelirinde bir azalma olacak diğer yandan da düşük gelirliilerin gelirinin yükselmesi sağlanacaktır. Bu şekilde piyasa mekanizmasının sağlayamadığı adil gelir dağılımı, devlet tarafından temin edilmeye çalışılacaktır.²³

1.3.2. Mali Etkinlik

Kamu maliyesi, işlevlerini sürdürebilmek ve hedeflerini gerçekleştirebilmek için toplum ihtiyaçları doğrultusunda harcamalar yapmak, bunun karşılığı olarak da kaynaklar bulmak durumundadır. Bu çerçevede, yani dar anlamda, mali etkinlik mali kaynaklarla, karşılanması gereken ihtiyaçların gerekli kıldığı harcamalar arasında anlamlı bir uyumu belirler. Kamu maliyesinde bu ilişki gelir ve harcamalar ilişkisi olarak ortaya çıkar. Burada birinci noktada önemli olan kaynaklar ve harcamalar arasındaki global ve etkileşime dayalı uyumdur. İkinci nokta zaman ve mekan boyutu içinde bu uyumu sürdürmektir. Üçüncü nokta ise kaynakların sağlanmasında ve

²³ Halil NADAROĞLU : **Kamu Maliyesi Teorisi**, S.107-109

harcamaların yapılmasında etkinliktir. Bu yöndeki kararlar kaynakların ve karşılanacak ihtiyaçların rasyonellik ölçülerine göre düzenlenmesini gerektirir. Bütçeleme teknikleri yönündeki gelişmeler buna önemli katkılarda bulunmaktadır.²⁴

Mali etkinlikte kullanılacak ölçüler bazı durumlarda ekonomik etkinlik ölçüleriyle benzerlik gösterse de kamu maliyesinin işlevi ekonomiye ilaveten sosyal, siyasal v.b. değerlendirmelere göre şekillendiğinden mali etkinliğin ifadesi birçok hallerde ekonomik etkinlik ölçülerini zorlar ve onun dışına çıkar. Bu durum etkinlikten uzaklaşıldığı anlamına gelmez; ayrı bir etkinlik boyutuna işaret eder.

1.3.3. Sosyal Etkinlik

Sosyal manada etkinliğe iki açıdan yaklaşılabılır. Birincisi kaynak- ihtiyaç ilişkisi çerçevesinde, alışılmış kalıplarıyla, daha çok ekonomik etkinliğe benzer şekilde ele alınan sosyal maliyet-sosyal fayda bazında yoğunlaşan yaklaşımdır.²⁵ Burada önemli olan sosyal faydanın azamileştirilmesi, başka bir ifadeyle sosyal maliyetin minimize edilmesidir. Bunun gerçekleştirilmesinde toplumlar için genelleştirilerek ifade edilen bazı sosyal ihtiyaçların (eğitim, sağlık, güvenlik, vb.) karşılanması konusuna ağırlık verimekte, ayrıca sosyal maliyet yaratan faaliyetlerin kontrol altına alınması öngörülmektedir. Yani bu yaklaşımda sosyal fayda- sosyal maliyet ilişkisi içinde etkinlik aranmaktadır.

²⁴ Mehmet KALKAN : **a.g.t.**, S.22-23

²⁵ Mehmet KALKAN : **a.g.t.**, S.23

İkinci yaklaşımda sosyal etkinlik kavramı, ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren, toplumların kendilerine has yapısal özellikleri içinde aranmaktadır.²⁶ Bilindiği gibi, her toplumun kendi kaynak ve ihtiyaç yapısı birbirinden farklıdır. Buna bağlı olarak zaman zaman alışılmış ekonomik etkinlik çerçevesinin dışında bazı kaynak-ihtiyaç ilişkileri ortaya çıkar. Bu ilişkiler, toplumun özelliklerine, geçerli olan değer yargılarına v.b. nedenlere dayalı olarak ayrı bir şekil kazanır. Söz konusu ilişkileri her zaman etkinlikten uzaklaşma belirtisi gibi değil, belki de ayrı bir boyutta etkinlik ifadeleri gibi düşünmek daha uygundur. Bu anlamda, belli normlar bütünü olarak tanımlanmış bir ortamda, örneğin piyasada, gelir dağılımı eşitsizliği nedeniyle talep olarak ortaya çıkmayan birtakım ihtiyaçların, başka yollarla karşılanmaya çalışılması acaba bir etkinlik kaybı mıdır? Yoksa başka bir etkinliğin gerçekleştirilmesi midir? Bunun gibi, ekonomik temelli ihtiyaçlar kümesinde pek yukarıda yer almayan bir ihtiyacın, özellikle toplumun değer yargılarından etkilenecek üst sıralara geçmesi ve kaynak kullanımını etkilemesi de etkinlikten uzaklaşılması anlamına gelmez. Bu durumlarda söz konusu olan etkinlik 'sosyal etkinlik'tir. Kamu hizmeti ile ilgili uygulamalarda da etkinliğin bu ölçülerde değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

1.3.4. Siyasal Etkinlik

Toplumların idaresinde kaynak- ihtiyaç ilişkilerinin organizasyonunda siyasal organlara önemli görevler düşmektedir. Bu görevlerin yerine getirilmesinde önde gelen araçlardan biri olarak kamu maliyesi de etkin uygulamalara ihtiyaç duymaktadır. Örneğin, ihtiyaçlar ve kaynaklar ilişkisinin ağırlıklı olarak hangi mekanizma içinde karşılaştırılacağı konusundaki temel tercih, yani sistem seçimi, başlı başına bir siyasal etkinlik konusudur.²⁷ Kamu

²⁶ Mehmet KALKAN : a.g.t., S. 23

²⁷ Haluk ANIL : **Kamu Maliyesi ve Kaynak Kullanımında Etkinlik**, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu basımevi, Ankara, 1982, S.62-63

maliyesinin ekonomideki yerini ve etkilerini belirleyici kararlar almak, ihtiyaçların boyutlarını hesaplamak ya da kestirmek, kaynakları buna göre yönlendirmek siyasal etkinlikle ilgilidir. Hatta bu, kararların belirlenmesinde, amaçlar doğrultusunda ihtiyaçların yeniden düzenlenmesinde, kaynakların tedarikinde, geliştirilmesinde ve yönlendirilmesinde, çeşitli normların konulmasında, uygulanmasında ve bütünüyle bunları şekillendiren kararların alınmasındaki rolün ve yetkinin toplumla paylaşılmasında ortaya çıkar. Ekonomik etkinlik ancak böyle bir çerçeve çizildikten sonra kendi ölçüleri içinde aranabilirken; siyasal etkinlik olmaksızın kamu hizmeti, kamu maliyesi ve kamu yönetimi kavramlarından bahsetmek mümkün olmaz.

Bütün bu özellikler gözden geçirildiğinde kamu yönetiminin hedeflerinin sadece ve sadece bir etkinlik ölçütüne bağlanamayacağı anlaşılmaktadır. Bu açıdan kamu yönetiminin çok yönlü bir etkinlik anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi gereklidir. Aksi takdirde bazı optimum noktalara ulaşmaktan öteye gidilemez; kamu yönetiminde etkinlik anlayışı sığ kalır.

5. KAMU HİZMETİ VE ETKİNLİK

Kamu hizmetleri, toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan toplumsal ihtiyaçların karşılanması faaliyetinin devlet tarafından, üretim ilişkileri alanının kurallarından belirli oranda bağışık kılınarak üstlenilmesini ifade eder. Devlet tarafından üstlenilen hizmetler konusu, siyaset biliminde (liberal devlet, sosyal devlet, sosyalist devlet,...), ekonomide (piyasa ekonomisi, devletçilik, ithal ikamecilik, dışa açık ekonomiler, fordizm, keynezyen birikim modeli, kalkınmacılık,...), kamu maliyesinde (kamusal

mallar, piyasa malları,...), anayasa hukukunda (sosyal haklar, devletin özgürleştirme görevi,...) önemli bir yer tutmaktadır.²⁸

2.1. Kamu Hizmeti Kavramı ve Unsurları

Kamu hizmeti, devlet ve/ya diğer kamu tüzel kişileri tarafından ve/ya bunların gözetim ve denetimleri altında genel, kollektif ihtiyaçlarını karşılamak, kamu yararını sağlamak için kamuya sunulmuş devamlı ve düzenli faaliyetler olarak tanımlanabilir.²⁹

Bir hizmetin kamu hizmeti sayılabilmesi için;

- a) Hizmetin kamuya yöneltilmiş ve kamuya yararlı olması,
- b) Hizmetin ya kamu kuruluşlarınca ya da ilgili kamu kuruluşunun denetimi ve gözetimi altında özel kişilerce yerine getirilmesi,
- c) Nesnel ve eşit dağıtılması,
- d) Devamlı ve düzenli biçimde yürütülmesi gerekir.³⁰

Kamu hizmetlerinin genel hedefi, Devletin varlık nedeni olan, anayasa ile de amaçlanan, halkın refah ve mutluluğunu sağlamaktır. Bu bağlamda kamu hizmetinin temel nitelikleri şöyle özetlenebilir:

- Kamu hizmeti, kamu düzeni ve kamu yararını sağlamayı amaçlar.

²⁸ Onur KARAHANOGULLARI : “**Kamu Hizmeti**”(Kavram ve Hukuksal Rejim), T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2001, S.6-9

²⁹ Birsan ÇIRAKMAN : “ Kamu Hizmeti”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 4, Ankara, Aralık 1976, S. 75

³⁰ A. Şerif GÖZÜBÜYÜK : “**Yönetim Hukuku**”, 13. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, S.238
ve/-vd-ve devamı Metin Günday, “**İdare Hukuku**” İmaj Yayıncılık, Ankara 1999, S.223-227

- Halkın genel ve ortak gereksinimleriyle ilgili bu hizmetler herkese sürekli ve düzenli olarak sunulur.
- Hizmetlerin devletin kontrol ve denetimi altında yürütülmesi esastır.

Kamu yararına yönelik olarak toplumun ortak ihtiyaçlarını, huzur ve güvenliğini sağlamak, toplumsal refahı artırmak amacıyla devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından sunulan sürekli ve düzenli faaliyetler biçiminde de tanımlanabilecek olan kamu hizmetlerinin, temel nitelikleri itibarıyla özel sektör kuruluşlarınca üretilen mal ve hizmetlerden farkı; bu hizmetlerin genelde adalet, iç ve dış güvenlik, eğitim, sağlık, çevrenin korunması gibi devletin asli fonksiyonlarıyla ilgili olmaları nedeniyle herhangi bir rekabet ortamında üretilmeyip, kamu otoritesinin hizmet tekeli altında bulunmalarıdır.³¹

Kamu hizmeti, '*kamu yararı*'na işleyen faaliyetler bütünüdür; yani kamu hizmeti tatmininde kamu yararı bulunur ve aynı zamanda toplumsal bir ihtiyacı karşılar. Kamu hizmetinin bu unsuru '*kamuya hizmet anlayışı*' olarak nitelenebilir.³²

Kamu hizmeti, '*kamu tüzel kişileri*'nce veya bunların gözetim veya denetimi altında özel girişimler eliyle yerine getirilir. Kişilerin ve özel girişimlerin yetersiz olduğu yerde, toplumsal ihtiyaçların karşılanması devletin ödevi, hatta varlık nedenidir. Ancak günümüzde kamu hizmetinin mutlaka idare tarafından yürütülmesi şartı aranmamakta; idarenin gözetim, denetim ve

³¹ Ulvi SARAN : “Demokratik ve Sivilleşme Eğilimleri Karşısında Devletin Yeniden Yapılandırılmasının Anahtarı: Kamu Hizmetlerinde Toplam kalite Yönetimi”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 73, Sayı: 431, Ankara, Haziran 2001, S.7

³² Tahsin Bekir BALTA : “**İdare Hukukuna Giriş**”, TODAİE Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, S. 16

sorumluluğu ilkesi korunmakla beraber; her türlü kamu hizmetinin özel kuruluşlarca veya kişilerce görülebileceği kabul edilmektedir.

Kamu hizmetlerinde kamu yararının sağlanması hedefi, bu hizmetlerin devamlı ve aksatılmadan yürütülmesini zorunlu kılar. Ancak kamu hizmetlerinin devamlılığı ve düzenli işlemesi de yeterli değildir; sürekli değişen toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilmesi için, toplumun nabzını tutabilmeli hatta gelişmelerden önce harekete geçebilmelidir.

2.2. Kamu Hizmetlerinde Etkinlik

Kamu yönetiminde amaç, tüm hizmetlerin en kısa zamanda, en yaygın şekilde ekonomik ve kaliteli olarak halka sunulmasıdır. Tüm hizmetlerin bir anda veya belirli bir zaman diliminde bitirilmesi mümkün olmadığı gibi; artan nüfus, gelişen teknoloji, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal değişimler de yeni ve farklı ihtiyaçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu gelişim ve değişimlerin ortaya çıkardığı sosyal, ekonomik ve idari zorunluluklar kamu yönetiminin hizmet anlayışında farklı yaklaşımlara ihtiyaç doğurmaktadır.

Kamu yönetimi ve kamu hizmetinin verimli ve etkin olabilmesinde yönetimin, kamu hizmetlerini sunmakla görevli personelin ve özellikle de hizmet sunulan toplumun önceliklerine ve beklentilerine önem vermesi ve buna kaynak ayırması oranında, personelin ve toplumun güven duyacağı, katkıda bulunacağı, işbirliği yapacağı ve böylece daha verimli ve etkin bir yönetim sergilenebileceği görüşü savunulmaktadır.³³

³³ Ahmet Hamdi AYDIN : **a.g.m.**, S. 241

Kamu hizmeti veren kuruluşlar, toplum yaşamında çok önemli bir işlevi yerine getirmektedirler. Bu kuruluşlarda hizmet kalitesinin iyileştirilmesi, kaynak kayıpların azaltılması, etkinlik ve etkililiğin yerleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bir hizmet işletmesi olarak kamu hizmeti veren kuruluşlarda etkinlik ve etkililik, başlıca dört etmen tarafından belirlenmektedir. Bu etmenler; kuruluşun örgüt kültürü, görev anlayışı, müşterinin yönlendirilmesi, müşteri ve kalite ilişkisidir.³⁴

Hizmet kalitesi, geleneksel anlamda hizmetin belirli özelliklere uygunluğu olarak tanımlanabilir. Ancak son yıllarda kalite, müşteriye yani hizmetin sunulduğu topluma göre tanımlanmakta, bu kapsamda kalite, toplumu tatmin edecek özelliklerin hizmette bulunması olarak açıklanmaktadır.³⁵

Hizmet iki farklı boyutta ele alınabilir. Bunlardan birincisi, işletmelerin temel faaliyet alanı kapsamında ürettikleri çekirdek üründür. Bu bağlamda hizmet, çoğunlukla somut algılanamayan, kolay harcanabilen, kalite açısından standart hale getirelemeyen soyut unsurlar biçiminde açıklanabilir. İkinci olarak da işletmeler tarafından tüketicilere sunulan mallara yönelik destek hizmetleridir denilebilir.³⁶ Hizmet kalitesini etkileyen hususlar ise; güvenilirlik,

³⁴ Sıtkı GÖZLÜ : “Kamu Hizmeti Veren Kuruluşlarda Toplam Kalite Yönetimi”, **Kamu Yönetimi Disiplini Sempozyumu Bildirileri**, Cilt 2, No: 262, TODAİE Yayınları, Ankara 1995, S.47-49

³⁵ Canan AY, Aylin GÜLGÜN : “ Kamu Sektöründe Hizmet Kalitesinin Arttırılmasında Etkin Bir Araç Olarak İş Tatmini”, **Kamu Ynetiminde Kalite 1. Ulusal Kongresi**, Cilt 1, TODAİE Yayınları, Ankara 1999, S.254

³⁶ Osman M. KARATEPE : “Hizmet Sektöründe Toplam Kalite Yönetiminin Uygulanabilirliğine Yönelik Kavramsal Bir İnceleme”, **Kamu Yönetiminde Kalite 1. Ulusal Kongresi**, Cilt 1, No: 289, TODAİE Yayınları, Ankara 1999, S.109

ilgi ve destek, yetkinlik, bilgi ve tecrübe, saygı ve ciddiyet, dürüstlük, iyi imaj, risk oluşturmama, yeterli kaynak, hizmet götürülen toplumun istediği yer ve zamanda hizmet, açık iletişim, çift taraflı bilgilendirme ve anlayış olarak sıralanabilir. Kamu yönetimlerinin hizmette kaliteyi yakalayabiliyor olması; gerçekleştirilmesi gereken ile gerçekleştirilen hizmet arasındaki uygunluk karşılaştırması olarak tanımladığımız etkinlik anlayışında olumlu sonuçlar doğuracak; yönetimin etkinliği değerlendirildiğinde tüm çıktılara yansiyarak kendini gösterecektir.

Kamu hizmetlerinin etkinliğini azaltan faktörler ise; kamu hizmetini gerekli kılan ortam ile hizmetin gerçekleşmesi arasında meydana gelen gecikme ve bu hizmetten beklenen amacın istenilen düzeyde yerine getirilememesidir. Etkin bir hizmet üretimini sağlayacak optimal hizmet alanının genişliğini belirleyecek faktörlerin ülkelerin içinde bulunduğu şartlara göre değişiklik gösterir. Ancak, bu konuda belirleyici rol oynayan ana değişkenler, ülkenin ya da bölgenin kentleşme ve ekonomik kalkınma düzeyi, söz konusu bölgenin coğrafi özellikleri, siyasal ve toplumsal katılım, yerel yönetim biriminin yerine getireceği faaliyetlerin niteliği vb. faktörler şeklinde sıralanabilir.³⁷

6. TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE ETKİNLİK

İdare, kamu hizmetlerini yasalar gereğince yürütmekle görevlidir. Dar anlamda idare, politika kararlarını yasalara uygun biçimde yerine getiren hiyerarşik yapıdır. Kamu yönetimi günümüzde, siyasa oluşturma sürecinde, yasama ve yürütme organlarının vazgeçilmez bir ortağıdır. Bu tür roller dışında kamu yönetiminin yaptığı işlerin büyük bir kısmı rutindir yani günlük

³⁷ Namık Kemal ÖZTÜRK : “Bürokratik Devletten Etkin Yönetime Geçiş: İyi Yönetişim”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl:74, Sayı: 437, Ankara, Aralık 2002, S.39

işlerin yürütülmesi ile ilgilidir. Bu işler de teknik ve yönetsel beceri gerektirmektedir.³⁸ Bu yaklaşımla, Kamu yönetimini kamu hizmetlerini yürüten kurum ve kuruluşların, hizmetleri yürütürken uyguladığı yöntemler olarak tanımlayabiliriz.³⁹

Geniş anlamda kamu yönetimi, düzenli toplumlarda kamu gücünün örgütlenmesini ve işleyişini kapsar. Bu, her türlü devlet görevlerini ve örgütlerini içine alan bir tanımlamadır.⁴⁰

Kamu yönetimi, temsil yetkisine sahip organlarca belirlenen kamu politikalarının uygulanması ile ilgilidir; bu politikaların uygulanması için birey ve grup çabalarının eşgüdümlemesidir.⁴¹

Kamu yönetiminin amacı, hükümetin ve onun yönettiği toplumla olan ilişkilerinin daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak olduğu kadar toplumsal ihtiyaçlara daha duyarlı kamusal siyasetlerin oluşturulmasını özendirme. Bu amaca hizmet etmek için kamu yönetimi etkinliğe, verimliliğe ve yurttaşların insan olarak ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik yönetsel uygulamalara başvurmak durumundadır.⁴² Ayrıca yasal düzenlemelerle öngörülen amaçlara ulaşılabilmesi, hizmetlerin yürütülmesinde ihtiyaçların ve önceliklerin tesbiti, planlama, uygulama ve denetleme gibi yönetim süreçlerinin birbiriyle uyumlu ve kesintisiz yürütülmesi gereklidir.⁴³

³⁸ Bilal ERYILMAZ : **Kamu Yönetimi**, 2. Baskı, İzmir, 1995, S. 37

³⁹ Ahmet Başsoy, “Kamu Yönetiminde Toplam Kalite Arayışlarını Güçleştiren Nedenler”, **Kamu Yönetiminde Kalite, 1. Ulusal kongresi**, Cilt 2, No:289, TODAİE yayınları, Ankara, 1999, S.31-32

⁴⁰ A. Şerif GÖZÜBÜYÜK : **a.g.e.**, S.2

⁴¹ Aykut POLATOĞLU : **Kamu Yönetimi**, ODTÜ Gelişme Vakfı Yayıncılık, Ankara 2001, S.49

⁴² Turgay ERGUN : “Postmodernizm ve Kamu Yönetimi”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt :30, Sayı:4, Ankara, 1997, S.5

⁴³ Ahmet BAŞSOY : **a.g.m.**, S.45

Kamu yönetiminde ortaya çıkan yeni arayışlarda yönetimde etkinliği ve verimliliği sağlamak temel belirleyici unsurdur. Yönetimde sonuca yönelme ve performans değerlendirmesinin bir nedeni de, etkin ve verimli bir yönetim yapısı oluşturmaktır.⁴⁴ Kamu yönetiminin daha etkin ve verimli işlemesi bakımından uygun organizasyonel ve kurumsal düzenlemelerin yapılması önem taşımaktadır.

Yönetim sürecinde başarı düzeyini etkileyen en önemli faktörlerden biri ise, çağdaş yönetim tekniklerinden yararlanma düzeyidir. Bu bakımdan organizasyon yapısı, karar verme süreci, haberleşme düzeyi, yetki ve sorumluluğun uyumu, personel planlaması, halkla ilişkiler vb. şekilde sıralanan ilkelerin optimal düzeyde uygulanması gerekmektedir.⁴⁵

Ülkemizin ulaşmış olduğu gelişmişlik düzeyinde idari yapıyı ve işleyişi düzenlerken üç önemli ilkenin göz önünde tutulması gereklidir. “Bunlardan birincisi, demokratikleşme hedefine uygun olarak tüm yönetim sistemi içinde halkın ve çalışanların katılımını sağlayacak yeni kurumsallaşmaların oluşturulması; ikincisi bu katılımın kazandıracacağı ivmeyle kamu hizmetlerinin etkin, verimli ve hızlı bir biçimde üretilmesi, üçüncüsü de planlı kalkınmanın gerçekleştirdiği ekonomik yönetimin geleneksel kamu yönetimi ile uyumunun sağlanmasıdır.”⁴⁶

⁴⁴ Hamza AL : **Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi**, Bilimadamı Yayınları, Ankara, 2002, S.253

⁴⁵ Namık Kemal ÖZTÜRK : **a.g.m.**, S.32

⁴⁶ Tayfur ÖZŞEN : “Önce Toplam Yönetim Kalitesi”, **Kamu Yönetiminde Kalite, 1. Ulusal Kongresi**, Cilt: 2, No: 289, TODAİE Yayınları, Ankara, 1999, S.86-87

3.1. Türk Kamu Yönetimi Örgüt Yapısı ve Etkinlik

Türk Kamu Yönetiminde ‘merkezden yönetim’ ve ‘yerinden yönetim’ olmak üzere iki sistem uygulanmaktadır. Merkezden yönetim ilkesi, kamu hizmetlerinin bir merkezde toplanması ve bu hizmetlerin belli bir hiyerarşi içerisinde tek elden yürütülmesi olarak tanımlanabilir. Bu sistemde kamu hizmetleri ile ilgili kararları almak, bunları uygulamak, gelir ve giderleri düzenlemek yetkisi merkeze aittir. Topluma sunulacak bazı idari hizmetlerin bazı idari hizmetlerin devlet merkezinden ve tek elden sunulmasını sağlayan merkezi yönetim, ulusal yasama ve yürütme organının kararları doğrultusunda ülkenin her yerine hizmetlerini götürür.⁴⁷

Yerinden yönetim (adem-i merkeziyet) topluma sunulacak bazı idari hizmetlerin devlet merkezinden ve tek elden değil, merkez idari teşkilatı içinde yer almayan ve merkezin idari hiyerarşisine dahil olmayan kamu tüzel kişileri tarafından yürütülmesidir.⁴⁸

Merkezden Yönetim, bir ülkede merkez memurlarının daha geniş yetkilere sahip olduğu ve alt kademelerin yetkilerinin ve takdir haklarının azaldığı bir yönetim biçimidir. Eğer anayasa ve diğer yasalarla, aynı ülke içinde yerel nitelikte ve ayrı organlara ve yetkilere sahip kuruluşlara yer verilmişse, bu yönetim sistemine de yerinden yönetim denilmektedir. Merkezden yönetimin sakıncalarını gidermek amacıyla yetki devri ve yetki genişliği ilkeleri kullanılarak alt kademelere daha fazla takdir yetkisi tanınmaktadır.⁴⁹

⁴⁷ Mustafa DÖNMEZ : “Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetimler Arasında Görev ve Kaynak Bölüşümü”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 235, Ankara, Temmuz-Ağustos 2002, S.155-156

⁴⁸ Selçuk YALÇINDAĞ : “Yerinden Yönetim, Yerel Yönetim”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, Ankara, Mart 1995, S.3

⁴⁹ Nuri TORTOP : **Mahalli İdareler**, Yargı Yayınları, Ankara, 1999, S.5

Yönetime egemen olan merkezden ve yerinden yönetim ilkeleri birbirini tamamlayan ilkeler olup; birlikte uygulanmaktadır. Her ülke siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısına göre bu ilkelerden birine ağırlık vererek yönetim yapılarını düzenlemektedirler.

3.2. Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetimler Arasında Görev Dağılımı ve Etkinlik

Ülkemizdeki merkeziyetçi yapı, yönetimde verimlilik ve etkinliğin azalmasına, sunulan kamu hizmetinin kalitesinin düşük, maliyetinin de oldukça yüksek olmasına neden olmaktadır. Bu nedenledir ki; anayasada belirtilen ‘idarenin bütünlüğü’ ilkesinin özü ortadan kaldırılmaksızın merkezi ve yerel yönetim arasında daha işlevsel bir yönetim için optimal bir denge kurulmalıdır.⁵⁰

Kamu hizmetlerinde etkinliği sağlamanın yollarından en önemlisi merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki hizmet bölüşümünün bir karmaşaya meydan vermeyecek şekilde düzenlenmesidir. Bugün için ülkemizde kamu hizmetlerinin merkezi idare ile mahalli idareler arasında dağılımı konusunda varolan karmaşa hizmetlerin görülmesinde etkinliği azaltan faktörlerdendir.

Türkiye’de yerel yönetim ve merkezi yönetimler arasında yerinden yönetim ilkesine ağırlık veren bir görev ve yetki bölüşümü yapılmamıştır.

⁵⁰ M.Kemal ÖKE, Sait SAY : “Türk Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Gereksinimi”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 235, Ankara, Temmuz-Ağustos 2002, S.102

Yerel hizmetlerin büyük bir bölümü merkezi yönetim kuruluşları tarafından yerine getirilmektedir. Bundan dolayı ülkemizde merkeziyetçi yönetim yapısı ağır basmaktadır.⁵¹

3.2.1. Merkezi ve Yerel Yönetimler Arası Hizmet İlişkilerinde Etkinlik

Devletin, görev ve hizmetlerini tek elden, merkezi bir sistem içinde yerine getirmesi genel ilke olarak kabul edilse de; toplumsal yaşamın gelişmesiyle gittikçe artan ve farklılaşan kamu hizmetleri arasında belirgin hale gelen nitelik farkı, merkezi yönetim ve yerel yönetim ayırımına neden olmuştur.⁵²

Devlet kamusal, yarı kamusal ve özel mal ve hizmetlerin üretimine ilişkin tüm etkinlikleri, sadece merkezi yönetim aracılığıyla yürütemez. Bu etkinliklerden bazılarının yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmesi, siyasal ve ekonomik nedenlerden dolayı daha rasyoneldir. Bu durum zorunlu olarak merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında birtakım ilişkilerin doğmasına neden olur.⁵³

“Halkın yerel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulan ve halkın seçtiği organlarca yönetilen bir sistem olan yerel yönetimleri tüzel kişiliğe sahip yerel topluluklar” olarak tanımlamak mümkündür.⁵⁴ Yerel yönetimlerin kuruluşundaki temel amaç, merkezi kamu otoritesi olan devlet ve diğer kuruluşlarca gereği kadar etkili ve verimli yürütülemeyen yerel kamu

⁵¹ Demet ÖZDENKÖŞ : “Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetimler Arasında Görev Bölüşümü”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, Ankara, Güz 1999, S.77

⁵² Mustafa DÖNMEZ : **a.g.m.**, S.156

⁵³ Mustafa DÖNMEZ : **a.g.m.**, S.157

⁵⁴ Esra SİVEREKLİ : “Yerelleşme ve Yerel Demokrasi”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 73, Sayı:431, Ankara, Haziran 2001, S.123

hizmetlerinin halkın ortak gereksinimlerine daha uygun ve etkin bir biçimde, bu yönetimlerce sağlanması düşüncesidir.

Yerel yönetim kuruluşları, üstlendikleri kamu hizmetlerinin yürütülüşünde merkezi yönetime göre etkililik ve verimliliği daha üst düzeyde gerçekleştirebilen kuruluşlar olmanın yanısıra, demokratik değerlerin yaşatılmasını da daha mümkün kılmaktadır. Ancak yerel nitelikli kamu hizmetlerinin yerel yönetimlerce gerçekleştirilmesi gereğinden söz etmek, merkezi yönetimi bu hizmetin dışına itmek anlamına gelmemektedir. Devlet, sadece hizmetlerin etkinliğini sağlamak amacıyla, yerinden yönetim ağırlıklı bir görev paylaşımı yapacaktır.⁵⁵

Kamu ekonomisi üretim birimleri arasında yerel yönetimlerin de yer alması, hizmetin faydasının yayıldığı alanın belli bir bölge ile sınırlı olması durumunda, topluca yaşamadan kaynaklanan ihtiyaç ve tercihlerin yansıtılabilme imkanı daha kolay olacağından hizmetin kendisine en yakın yönetim birimince sunulması (subsidiarity), hizmet sunumunda optimum faydayı sağlayacaktır. Fakat dışsallığı ülke boyutlarına varan hizmetlerin (adalet, güvenlik, diplomasi vb.) merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilmesi, hizmetin yerel idareye oranla daha etkin olarak sağlanmasını mümkün kılacaktır.⁵⁶

Teorik çalışmalar, yerel yönetimlerin kendi sorumluluk alanlarında etkin, verimli ve özerk kuruluşlar haline getirilmesi yönünde olduğu halde, uygulamada bu ideal modele pek ulaşamamaktadır. Ülkemizde merkezi

⁵⁵ Ziya ÇOKER : **Belediye ve Mülki İdare Amirleri İlişkileri**, Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi Belediye Yönetimi Dizisi, Ankara, 1999, S.19

⁵⁶ Esra SİVEREKLİ : **a.g.m.**, S.123-124

idare ile mahalli idareler arasındaki ilişkilerin kanunla düzenlenmesi esası benimsenmiştir.⁵⁷

3.2.2. Görev ve Yetki Bölüşümü Esaslarında Etkinlik

Ülkemizde kamu hizmetlerinin merkezi idare ile mahalli idareler arasında bölüşümü konusunda bir tek kriter benimsenmiştir. Bu da, Anayasa'nın mahalli idareler için belirlediği "Belde halkının mahalli müşterek ihtiyaçları"na ilişkin hizmetlerdir.⁵⁸ Anayasa'nın yerel yönetimleri düzenleyen 127. maddesinin ilk fıkrası şöyledir: "Mahalli idareler; il, belediye ve köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilenseçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir." Bu tanımda yer alan müşterek ihtiyaç kavramı, aslında tüm kamu hizmetlerini kapsamaktadır. Bunlardan yerel olanların belirlenmesi yerel yönetimlerin görevlerine açıklık getirecektir. Fakat mahalli müşterek ihtiyaçların, diğer ihtiyaçlardan nasıl ayrılacağı konusunda Anayasa'da bir hüküm bulunmamaktadır. Bu konuda; 'ihtiyacı karşılamak için yürütülen hizmetin faydasının mekansal dağılımı' ve 'hizmetin ekonomik olarak üretilebilme büyüklüğü' olmak üzere iki kriterden söz edilebilir.⁵⁹

Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkilerin ilk aşamasını görev bölüşümü oluşturmaktadır. Görev (hizmet) bölüşümü deyimi ile kastedilen husus, kamusal ve yarı-kamusal hizmetlerden hangilerinin merkezi idare, hangilerinin mahalli idareler tarafından görüleceğinin saptanmasıdır. Burada asıl amaç, hizmetlerin vatandaşlara en iyi biçimde götürebilecek

⁵⁷ Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) : **Mahalli Hizmetlerin Yerinden Karşılanması**, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ö.İ.K. Raporu, Ankara, 1991, S.32

⁵⁸ DPT : **Mahalli Hizmetlerin Yerinden Karşılanması**, S.33

⁵⁹ Eyüp ZENGİN : **Yerel Yönetimlerde Özelleştirme**, Mimoza Yayıncılık, Konya, 1999, S.184

kuruluşlar tarafından yapılmasıdır. Ölçü ise hizmetlerin yapılmasını en etkin ve yararlı biçimde sağlayacak kuruluşların seçilmesidir.⁶⁰

Ancak bu husus ilk bakışta görüldüğü kadar kolay değildir. Çünkü klasik bir kurala göre; ülkede yaşayanların tümünün ortaklaşa yararlandıkları ulusal savunma, adalet gibi hizmetler merkezi yönetim; sadece yerel sınırlar içinde yaşayan insanların yararlandıkları park, bahçe, mezbaha gibi hizmetler yerel yönetimler tarafından görülmelidir. Fakat her hizmetin fayda alanı ulusal savunma ve kent içi ulaşım hizmetlerinde olduğu gibi kesin bir biçimde belirlenememektedir.⁶¹

Ekonomik verimlilik kriterine göre ise bir hizmet hangi idare tarafından daha düşük maliyetle üretilip halka sunulabilecekse, o idareye verilmelidir. Bölge halkının ödediği vergilerle, kendilerine sunulan mal ve hizmetler arasında bir paralelliğin olması mali adalet ilkesinin bir gereğidir. Hizmet yürüten kamu kurumlarının hizmete muhatap halka karşı sorumluluk taşıması ve hizmetin halkın denetiminde hazırlanması önemli bir demokratik ilkedir. Bir hizmeti en etkin olarak hangi idare yerine getirebilecekse, onun tarafından yürütülmesi esas olmalıdır.⁶²

Merkezin örgütsel büyüklüğüne gereksiz ve işlevsiz bölge ve taşra kuruluşları eklendiğinde ülkemiz kamu yönetimi oldukça hantal bir yapıya dönüşmektedir. Örgütsel büyüklüğün artmasına rağmen, kamu yönetiminde verimlilik ve etkililik artmamakta, sunulan hizmetin niteliğinde bir iyileşme görülmediği gibi maliyetler de artmaktadır. Dolayısıyla merkezi yönetim

⁶⁰ Halil NADAROĞLU : a.g.e., S.66

⁶¹ Mustafa DÖNMEZ : a.g.m., S.157

⁶² DPT : **Mahalli Hizmetlerin Yerinden Karşılanması**, S.32

yalnızca koordinasyon, araştırma, strateji belirleme, çerçeve oluşturma gibi görevleri üstlenmelidir.

3.3. Yerel Yönetimler ve Etkinlik

Yerel yönetimlerle ilgili en yaygın kabul, yerel yönetimlerin demokratik yaşamın başlangıç noktası, diğer bir deyişle beşiği olduğudur. Yerel yönetimlerin tarihsel gelişim süreci içinde merkezi yönetimden özerk, kendi kendini yöneten birimler olarak ortaya çıkışı; karar alma organlarının seçimle işbaşına gelmeleri bu genel kabulün dayanak noktalarıdır.⁶³

Yerel yönetimler halka yakın olmaları dolayısıyla birçok hizmetin sunulmasında çabukluk ve kolaylık sağlar. Ayrıca merkezin 'yetki devri' yerel birimlerde yaşayan bireylere sorunlarının çözümü ve yönetim sürecinde hem etkin katılma olanağı sağlar hem de onların siyasal duyarlılıklarını geliştirir. Yaşam biçimini seçme temel hak ve özgürlüğüne sahip toplum bireylerinin kendilerini yönetecek ve ortak ihtiyaçları için hizmet sağlayacak birimleri belirlemeleri, hem demokratikleşme hem de etkinliğin artırılması açısından oldukça önemlidir.

Yerel yönetimlerin var olma nedenleri, kaynakların ülke düzeyinde oluşturulan birimler arasında adil bir şekilde dağılımını, etkin bir biçimde kullanımını sağlamak ve halkın yönetime katılımına imkan vermektir. Ancak yerel yönetimlerin önemi genel olarak hizmetlerdeki başarıları ile anlam kazanmaktadır. Hizmetlerdeki başarı ise daha çok yerel halkın ortak

⁶³ Feral EKE : “Yönetimde Yerelleşmenin Planlama açısından Koşulları”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, Ankara, Bahar 2001, S.143-14

ihtiyaçlarının etkin ve verimli bir şekilde karşılanıp karşılanmadığı ile yakından ilişkilidir.

Güçlü ve özerk yerel yönetimler için yeterli mali kaynağa sahip olan; hizmet gereklerine uygun olarak kendi kaynaklarını yaratabilen yapıların tesisi şarttır. Ayrıca demokratik denetim altında hizmet sunma, müşteri olarak vatandaşa yönelme, politika ve yönetim arasında işbirliği, yerelliği öne çıkaran bir yönetim anlayışı, gelişmiş bilgi ve iletişim ağı, personel politikası ile yönetimin ilerleme ve değişme yeteneği gibi ölçütler de yerel yönetimlerin yönetsel başarı, etkinlik ve verimliliğini sağlayacak çabalaradır.⁶⁴

3.3.1. Yerel Özerklik ve Etkinlik

Yerel yönetimlerin karar organlarının seçimle iş başına gelmiş olmaları, kendi işlerini kendi organları eliyle dışarıdan hiçbir müdahale olmaksızın görmeleri ve tüzel kişiliklere haiz olmaları bu kuruluşlara demokratik ve özerk kuruluş niteliğini kazandırmaktadır. Özerklik, bir yerel topluluğun, yerel nitelikte olan işleri, kendi başına, kendi organları eliyle görebilmesi ve buna olanak verecek kaynaklara da sahip olabilmesidir.⁶⁵

Özerk yerel yönetim kavramı, yerel yönetimlerin yerel topluluğu ilgilendiren tüm işleri, yasalar çerçevesinde, kendi sorumluluğu altında, kendi

⁶⁴ Zerrin Toprak KARAMAN : “Yönetim Stratejilerindeki Gelişmeler”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl:72, Sayı: 426, Ankara, Mart 2000, S.50

⁶⁵ Ruşen KELEŞ : **Yerinden Yönetim ve siyaset**, 2. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, S.43

öz kaynaklarıyla ve demokratik yöntemlerle seçilmiş temsili organlar aracılığı ile düzenleyebilme hakkını ifade etmektedir.⁶⁶

Yönetmel özerklik, yerel yönetim kuruluşuna, üstlenmiş olduğu hizmetler bakımından yürütölür nitelikte kararlar almak, bunların uygulanması için gerekli iç örgütlenmeyi yapmak ve hizmetler için kaynak yaratarak kaynakları hizmetlere tahsis etmek olanağını vermektedir. Merkezden yönetimin ve bürokratik çalışmanın sakıncalarını gidermek veya azaltmak için gereklidir. Yetkilerin tek elde toplanması, kararların üst düzeylerde merkez organları tarafından alınması, yerel özerkliğin yokluğunda yürütmeyi geciktirmekte ve hizmetleri aksatmaktadır.⁶⁷

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na göre özerk yerel yönetim kavramı, yerel makamların kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkanı anlamını taşır. Özerklik, özerklik tanınan yönetim birimlerinin etkin kararlar almasını ve ülke çıkarlarına uygun hizmetler verebilmesini sağlamak için tanınmıştır; hizmetlerde etkinliği ve verimliliği gerçekleştirme aracıdır.⁶⁸

Özerklik hizmetlerin çabuk, basit, ucuz ve zamanında görölmesini sağlar; politik baskı, müdahale ve yönlendirmeleri önler; gereksiz malzeme ve personel kullanımına engel olur.

⁶⁶ Mustafa ÖKMEN : “Yerel Yönetimlerde Özerklik Eğilimleri, Avrupa ve Türkiye”, **Avrupa Birliğı ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler**, Editörler: Bekir Parlak, Hüseyin Özgür, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, S.109

⁶⁷ Nuri TORTOP : “Yerel Yönetimlerin Sorunları ve Yeniden Düzenleme Gereksinimleri”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı:2, Ankara Nisan 2001, S.14

⁶⁸ Mustafa ÖKMEN : **a.g.e.**, S.104

Yerel özerkliğin anlamlı kılınabilmesi ve uygulanabilmesi, yerel yönetimlerin yeterli mali kaynaklara sahip olması dolayısıyla merkezi idarenin müdahalesinin engellenmesi ve özerkliğin sınırlanmaması ile mümkündür.⁶⁹

3.3.2. Demokratik Yerel Yönetim Anlayışında Etkinlik

Demokratik yerel yönetim anlayışı, yerel halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan, hiçbir ayırım gözetmeden insanı yerel demokrasinin temeli kabul eden, işleyişinde açıklığı, şeffaflığı, insan haklarını, çoğulcu ve katılımcı demokrasi ilkelerini uygulamaya sokan, yetkilerin yerel topluluğa en yakın yönetim birimince kullanıldığı, kamu tüzel kişiliğine sahip, özerk ve demokratik bir yönetim olarak kabul edilmektedir.⁷⁰

Demokrasinin olduğu gibi, yerel demokrasinin de temel koşullarından biri karar organlarının seçimle işbaşına gelmesi, seçimle oluşmasıdır. Karar organlarının seçimle işbaşına gelmesi, yerel demokrasinin oluşması için gerekli fakat yeter koşul olmayıp, seçimle gelen organların yerel hizmetlerin görülmesi için bağımsız karar alma yetkisine de sahip olmaları da gereklidir.⁷¹

Yerel düzeyde halkın kendi kendisini yönetmesine olanak sağlayan yerel demokrasi kavramının gelişmesi, halkın bu yönetimlere en yüksek düzeyde katılımı ile mümkün olabilecektir. Kamuya hizmet sunan bir birim olarak yerel yönetimlere halkın katılımı, kamu hizmetlerinin sunumunda halka denetim ve yönetim imkanını da sunacağından ulusal düzeyde hakların

⁶⁹ Nuri TORTOP : **a.g.m.**, S.14

⁷⁰ Mehmet Akif ÖZER : “Yerel Demokrasi, Demokratik Yerel Yönetimler ve Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesi Kavramlarının Tahlihi Üzerine”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl:72, Sayı:426, Ankara, Mart 2000, S.129-143

⁷¹ Kemal GÖRMEZ : **Yerel Demokrasi ve Türkiye**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, S.72

korunması da gerçekleşebilecektir.⁷² Demokratik katılım, sorunların daha sağlıklı belirlenmesini sağladığı gibi, çözümlerin de daha tutarlı olmasını sağlamaktadır. Özellikle uygulamaya halkın katılımı ile amaçlara daha kısa zamanda varılabilmekte ve daha kaliteli hizmet alınabilmektedir.

Yerel yönetimlerin bölge ölçeğiyle bütünleşmiş olarak değerlendirilmesi, birim yönüyle örgütsel yapısının demokratikleşmesi gerekmektedir.⁷³ Bunun sonucunda yerel yönetimlerin demokratik özellikleri, kaynak kullanımında israfı önleyerek daha etkili ve verimli hizmet üretimini sağlayacaktır. Yerel düzeyde, kamu hizmetlerinin kalitesinin artırılması ve ekonomik ve toplumsal gelişmenin gerçekleşmesine katkıda bulunacaktır.

⁷² Esra SİVEREKLİ : **a.g.m.**, S.121-129

⁷³ Esra SİVEREKLİ : **a.g.m.**, S.129-130

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞİŞİM KAVRAMI VE YENİ ETKİN YÖNETİM ANLAYIŞI

1980'lerin ortalarına dek sıkça kullanılan teknoloji, sanayi toplumu, uluslararası ticaret, modernizm, demokrasi, birey, devlet gibi birçok kavram 90'larla birlikte yerini; küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgi toplumu, e-ticaret, post-modernizm, e-demokrasi, e-birey, e-devlet gibi yenilerine bırakmıştır. Bu yeni kavramların habercisi olduğu dönüşüm, hayatımızın her alanına girmiş; değişim etkisini hiç olmadığı kadar hızlı göstermeye başlamıştır.

Bu bölümde ise, değişime yön veren ulusal ve uluslararası etkenler ve toplumsal şekillendiren bilgi toplumu kavramı incelenecek; değişimin etkin yönetim anlayışına yansımaları değerlendirilecektir.

1. DEĞİŞİM DİNAMİKLERİ

Yukarıda bir kısmını saydığımız pek çok kavramın gerek akademik çevrelerde gerekse resmi ve özel kuruluşlarca sıkça kullanılır hale gelmesi toplumsal kurumlarda bir değişimin yaşandığının göstergesidir. Dolayısıyla bu yeni alana bir ad koyma çabası da pek çok bilimadamının uğraş alanını oluşturmuştur. Filizlenmeye başlayan bu toplumsal yapı, ilk defa Porat (1978) tarafından “bilgi toplumu” (information society) olarak, sonrasında ise “endüstri sonrası toplum” (Daniel Bell), “bilgi toplumu” (Peter Drucker),

“teknokratik çağ” (Zbigniew Brezinski), “enformasyon toplumu” (Masuda), “dijital dünya” (Negroponte), “küresel bilgi toplumu” (O'Brien), “nükleer çağ” (May) ve “bilgi, iletişim, uzay ve elektronik çağ” (Bensghir) olarak adlandırılıp kavramsallaştırılmıştır.⁷⁴ Ancak bahsedilen kavramlar, bu çalışmada ‘bilgi toplumu’ kavramı adı altında ele alınacaktır. Bilgi toplumuna doğru değişim iddiası ise artan devlet harcamaları, gittikçe ağırlaşan devlet, bilimsel gelişmeler ve küreselleşme başlıklarında değerlendirilecektir.

1.1. Artan Devlet Harcamaları ve Gittikçe Ağırlaşan Devlet

Özellikle 1950 sonrasında uluslararası alandan sağlanan teknik yardımlarla beslenen ve inşa edilen refah devleti, Keynesyen ekonominin de kusursuz işlemesiyle toplumlara rahat bir yaşam olanağı sunmaktaydı. Fakat 1970’lerde yaşanan petrol şokları, Keynesyen ekonomi politikalarını da bunalıma sokmuş ve devletleri stagflasyon durumuyla karşı karşıya getirmiştir.⁷⁵ Artık Keynesyen politikalar bu duruma cevap veremeyince bu politikaların asli unsuru olan kamu harcamaları da hedef durumuna gelmiştir. Daralan ekonomi kitlelerin de gelir durumunu düşürmüş, artık devletler vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu durum karşısında kitlelerin tepkisiyle karşılaşan devletler artık vatandaşlarının gözünde hantal, yavaş işleyen, verimsiz bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Dolayısıyla ekonominin bütünü daraldıkça devlet harcamaları oransal olarak yüksek çıkmış ve bu durum da krizi yaşayan sermaye sahiplerinin devletleri aşırı harcama yapmakla suçlamasına neden olmuştur.

⁷⁴ Ahmet NOHUTÇU : **Tekno-Ekonomik Paradigma Dönüşümünden Yeni Demokratik Yönetim Mekanizmalarına: Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Devlet ve Kamu Yönetimine Etkileri**, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_goS.php?nt=228 5.8.2005, 21:30

⁷⁵ Nursel ÖZTÜRK : **Özelleştirme Ders Notları**, http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/ozellestirme.htm, 12.9.2004, 13:00

Devletin bu bunalımı aşması ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve yönetsel alanda birtakım yeni çabalar gerektirmiş; 80 sonrasında yeni sağ/neo-liberal akımlar devreye girmiştir. Bundan sonraki süreç ulusüstü güçlerin etkisiyle ortaya konan küreselleşme akımlarıyla ve onunla paralel giden bilgi toplumu politikalarıyla şekillenmeye başlamıştır.⁷⁶

1.2. Bilimsel Gelişmeler

Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde, elektronikte görülen büyük çaplı gelişmeler 80'lerle birlikte artan oranda devam etmiş, araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile bilimsel alanda iş gören kuruluşların çalışmalarına hız vermiştir. Bu gelişmeler özellikle küresel sermaye tarafından keşfedilince, bunlardan öncelikle pazar yaratma ve yaratılan pazara hakim olma konusunda, daha sonraları ise geliştirmekte olan dünyayı yönlendirmede yararlanılmıştır.

1.3. Küreselleşme

Raymond Aron'un "insanlığın ilk defa tek ve aynı tarihi yaşaması"⁷⁷ olarak tanımladığı küreselleşmeyi, Harvey "zaman ve mekan sıkışması"⁷⁸, Bauman "mekanın büzüşmesi, zamanın düzleşmesi"⁷⁹, Robertson, "tüm dünyanın tek bir mekan olarak billurlaşması", "küresel insanlık durumunun

⁷⁶ Ali ALP : **Küreselleşme ve Politika Yakınlaşmaları**, <http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Diger/alp-kuresellesme.htm>, 24.8.2005, 15:00

⁷⁷ Önal SAYIN : " Küreselleşmenin Sermaye Ve İşgücü Üzerindeki Etkileri", **Toplum Ve Göç**, Başbakanlık D.İ.E. Yayını, Ankara, 1996, S.467

⁷⁸ David HARVEY : **Postmodernliğin Durumu**, 2.baskı, Çev: Sungur Savran, İstanbul, 1999, S.27

⁷⁹ Zygmunt BAUMAN : **Postmodernlik Ve Hoşnutsuzlukları**, Çev:İsmail Türkmen, İstanbul, 2000, S.94

ortaya çıkması”⁸⁰ olarak görür. Dolayısıyla küreselleşme, global genişlemenin içerdiği uluslararasılaşma ve sınır aşınımı hareketlerinin daha önceki yükselmelerinin de üstündeki bir yapılanmaya karşılık gelir. Çağdaş global değişimin ayırt ediciliği, herşeye rağmen dünyanın farklı parçaları arasındaki artan oranda birleşme, bütünleşme ve birbirine bağımlılığın yeni şekilleriyle ilişkilendirilmesidir.⁸¹ Hem teknolojik gelişme ve beraberinde getirdiği iletişim devrimi, hem de sermayenin doğalgbüyüme ve yoğunlaşma eğilimi, şirketlerin ülke dışına açılma hızını artırmaktadır. Bu dönüşümler neticesinde dünyadaki genel olarak büyük çaptaki şirketler “çok uluslu” olmuşlardır. Günümüzde sermaye büyük bir esneklik ve mobilite kazanmış durumdadır. Sermayenin uluslararasılaşmasından sonra devletin politikaları, piyasa ve ekonomiye büyük özerklik verecek dinamizmi yansıtacak şekilde değişmiştir.⁸² Ekonomide yaşanan yeni yapılanmalarla modern dünyanın bazı kavramlarının global düzeyde yaygınlaşacağı kaçınılmaz gerçektir. Farklı dünya görüşleri ve yaşam tarzları birbirine yakınlaştıkça fikir, kimlik ve kurumlar arasında benzerlikler ve farklılıklar eş zamanlı olarak oluşmaktadır. Ancak küresel kültürün dünyadaki farklı kültürleri ve yapıları organize eden bir referans sistemi olduğu kabul edilirse, bu kültür ve yapının bazı evrensel kategoriler ve standartları temsil etmesi yanında, toplumlar arasında bir “ortak bilinç” yaratması⁸³ olası bir durumdur. Bu bağlamda, sermayenin hareketlenmesi ve şirketlerin ulus-ötesi konuma gelmesi, standart bir yapılanmayla birlikte, ekonomik anlamda yakınlaşmayla noktalanmaktadır. Ekonomik yakınlaşmanın sonucu olarak, uluslar arası ticaret ve üretimdeki aşırı sirkülasyon, tarihin en büyük oranına ulaşmış bir durumdadır. Brezilya’dan Endonezya’ya günlük 1,5 trilyon dolarlık yabancı finans akımı gerçekleşmektedir. Günlük gerçekleştirilen bu finans akımı dünyanın daha önce hiç görmediği bir miktardır. Günlük gerçekleştirilen bu finans akımı

⁸⁰ Anthony KING : “Giriş : Kültür Mekanları, Bilgi Mekanları”, Çev: Ümit Hüsrev Yolsal, **Kültür, Küreselleşme Ve Dünya Sistemi**, Ankara, 1998, S.28

⁸¹ Robert HOLTON : “Globalization’s Cultural Consequences”, **Annual Of The American Academy Of Political&Sociene**, July 2000, Vol:570, S.160

⁸² Çağlar KEYDER : **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, 2.baskı, İstanbul, 1996, S.23-24

⁸³ A.Rıza BÜYÜKULUSLU : “Küreselleşmenin Sosyal Ve Kültürel Hayata Etkileri”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Der: Veysel Bozkurt, İstanbul, 2000, S. 123

dünyanın daha önce hiç görmediği bir miktardır. Bu yeni dünya ekonomisi bilgisayar ve iletişim teknolojisiyle desteklenen ekonomideki yeni yapılanmalarla ve bunların oluşumunda “aktör özne” olan uluslararası şirket yöneticileri, yatırımcı ve iş adamları tarafından şekillendirilmektedir.⁸⁴ Dünya ticaretinin bu boyutlara ulaşması ve benzer yapılanma projelerinin yaygınlık kazanması ise ekonomik anlamda küreselleşmeyi yaratmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının enformatik ve teknolojik gelişimi, uluslararası ekonomik, sosyal ve kültürel örgütlenmelerin yaygınlaşması, değişme sürecinde ortak değerlerin paylaşımını sağlamaktadır.⁸⁵ İnternetin hiper alanı, ulus devletlerin insanların kafalarına yerleşen, farklı coğrafi kapsam ile dile getirilen ulus kültürlerinin anlamlandırıldığı coğrafi sınırlarını ortadan kaldırmaktadır.⁸⁶ İletişim teknolojisindeki yakın zamanlardaki olağanüstü ilerlemelerle, birçok alanda yeni oluşumlara ivme katan değişimin itici gücü, bilgiyi ön plana çıkartıp, klasik zaman ve mekan kavramlarını anlamsızlaştırmıştır. Bilgi üretim hız ve hacminin her geçen gün geometrik olarak artması, bilginin tek merkez ve tek güç tekelinden çıkmasına, dolayısıyla dünyanın büyük bir bölümüne yayılmasına imkan tanımıştır.

Soğuk savaşın sona ermesinden sonra bilim ve teknolojiye gelişmelerle birlikte “açıklık/şeffaflık” siyaset ve anlayışlarının Sovyet Rusya’da taban bulması, Fukuyama’nın “tarihin sonu” nitelendirmesine neden olacak oluşumu doğurmuştur. 20. yüzyılın son onlu yıllarında liberal düşünce ve yaklaşımların Doğu Bloğunda etkili olması, mevcut bloğun dağılmasına, dolayısıyla da tek kutuplu bir dünyanın şekillenmesine zemin hazırlamıştır.

⁸⁴ Wishard VAN DUSEN : “Globalization : Humanity’s Great Experiment”, *Futurist*, Oct, 99, Vol:33, Issue: 8, 1 c, S.60

⁸⁵ Ercan TATLIDİL : **Globalleşme Sürecinde İnsan Kaynaklarının Değişim: Türkiye Örneği**, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Sivas, 2000, S.121

⁸⁶ Jon STRATTON : **Siberalan Ve Kültürün Küreselleşmesi**, Çev: Mehmet Doğan, Cogito, Sayı.30, İstanbul, 2002, S.8

Farklı bir yaklaşımla, ekonomideki küreselleşme, politik küreselleşmeye neden olmaktadır. Daha önce mevcut olan ulusal hakimiyet gittikçe azalmaktadır. Avrupalı milletler ekonomik organizasyonlara yeni bir düzen vermek için haklarından feragat etmektedirler. IMF, Rusya'dan Endonezya'ya ekonomi politikalarını dikte ettirmektedir. Birleşmiş Milletler ve NATO, Yugoslavya ve Irak gibi kendi başına hareket eden milletlerin uluslar arası sorunlarında devreye girebilmektedirler.⁸⁷ Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkelere yapısal uyarlanma kredileri dağıtarak, makro düzeyde politika belirleyici konuma gelmiştir. Dünya Ticaret Örgütü ise 1990'ların ortalarından beri saydığımız bu ulusüstü güçlerin bir adım önüne geçme çabasıyla hareket etmekte ve küreselleşme politikalarının uygulamasında söz sahibi olmaktadır. Bu noktada yukarıda ifade edilen bu örgütlerin küresel alanda son yıllardaki çalışmaları özellikle demokratikleşme, idari reform, yapısal uyarlanma, regülasyon, deregülasyon, özelleştirme, yerelleşme, yerellik, mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi, projecilik kavramları altında değerlendirilmektedir.

Küresel süreç özellikle 1945 sonrasında Birleşmiş Milletlerin ikili teknik yardımlarıyla az gelişmiş ve geliştirmekte olan dünyayı şekillendirmeye başlamıştır. "Geliştirmekte olan dünya için kalkınmada o dönemin kavramı olarak idari reform seçilmiştir."⁸⁸ 1950-60'lı yılların idari reform anlayışı görevi genişleyen, dolayısıyla cisim olarak da büyüyen bir devleti konu alıyordu. Yaklaşım "modernleşme", "ulusal kalkınma", "öncü devlet", "lokomotif bürokrasi" kavramları temelinde yükseliyordu. Yasal-ussal bürokrasi devletin sert çekirdeği, iktisadi-toplumsal-kültürel yaşamı sürükleyen devlet, modernleşmenin güvencesi, kendine güvenli uluslar kendi kaderlerinin yapıcısı görülüyordu. Azgelişmiş ama bağımsızlık ve egemenliklerine düşkün haklar, planlama aracılığıyla kendi kaynaklarını sanayileşme için seferber

⁸⁷ Ünal ŞENTÜRK : **Bilgi Toplumu Parametreleriyle Türkiye'nin Sorgulanışı**, http://www.bilgiyonetiimi.org/cm/pages/mkl_goS.php?nt=195, 4.9.2005, 18:00

⁸⁸ Birgül Ayman GÜLER : **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi, Yapısal Uyarlanma Politikaları**, TODAİE Yayınları, Ankara, Nisan 1996, S.7

etmeye, bu seferberlikte bürokrasinin önderliğine güveniyorlardı. Bu ağır işi başaracak yetenekte bir bürokrasi yaratmak, doğal olarak en önde gelen işlerden birisiydi.⁸⁹ 1980’li yılların reform anlayışı ise devletin görev alanının aşırı genişlediği, “hantal”, “kaynakları yutan”, “beceriksiz” bir devlet modelini konu almıştır. Yaklaşım “demokratikleşme”, “ulus-ötesi kalkınma”, artçı devlet”, sanal bürokrasi” kavramları üzerinde durmaktadır. Azgelişmişlikten kurtulmanın yolu mevcut bürokrasinin tasfiyesinden, devletin iktisadi-toplumsal-kültürel yaşamdan uzak durmasından, dikkatlerin yerli değil yabancı dünyaya çevrilmesinden geçmektedir. Gelişmiş dış dünyayla bütünleşmek, bu dünyanın demokrasi normlarının altına girmek ve maddi nimetlerinden pay almak demektir. Bunun için “saatleri dünya saatine ayarlamak” yeterlidir.⁹⁰ Böyle bir hedef, yerli idari reformcuların değişim projeleri hazırlamalarına gerek bırakmamaktadır. Dünya saatini ayarlamanın sunduğu program ve projelerin uygulamaya geçilmesi yeterlidir. Esasen bakıldığında e-devlet projesi de Türkiye’ye AB’den girmiştir.

Özellikle 1980 öncesinde birbiriyle eşit ulus devletlere sermaye ihracı güçlü bürokrasiler yaratılmasında ve doğru planlamalar yapılmasıyla gerçekleşebilirdi. BM de geliştirmekte olan ülkelerde idari reform adı altında çalışmaları destekleyerek bu ülkeleri yönlendirme faaliyetine girmiştir. Fakat yukarıda belirtildiği gibi 1970’lerde Keynesyen ekonominin bunalımı devletlerin imajını sarsmış artık sermaye küreselleşme idealini idari reform kavramıyla taşıyamaz olmuştur. Bu noktada artık söz konusu bunalımın aşılması 1980’lere rastlamış, yeni sağ ve neo-liberal akımların etkisiyle devletlerin yeniden yapılandırılmasının, küresel alana tekrar çıkarılmasının adı yapısal uyarlanma olarak konulmuştur. Bu dönemde uluslar arası alanda politika belirleyicileri olarak karşımıza Dünya Bankası ve IMF çıkmaktadır. 1990’larda görevi Dünya Ticaret Örgütü’ne devredene kadar, bu örgütler küreselleşmenin yapıtaşlarını oluşturan özelleştirme, yerelleşme, regülasyon,

⁸⁹ Birgül Ayman GÜLER : **a.g.e.**, S.9

⁹⁰ Birgül Ayman GÜLER: **a.g.e.**, S.10

deregölasyon, yapısal uyarlanma gibi kavramları temellendirmeye çalışmışlardır. Dünya bankasının gelişmekte olan bunalımdan çıkmak için sunduğu çözüm yapısal ve sektörel uyarlanma (SAL-SECAL, Program Amaçlı Mali ve Kamu Yönetimi Uyarlama Kredisi-PFPSAL) kredileriydi. 80'li yılların başlarında sunulan bu kredi olanaklarıyla, yine bu örgütlerin hazırladığı projelerle daha küçük fakat etkin işletme yönetimini benimseyen ve merkezi planlamadan kaçınan bir devlet modeli çiziliyor, devletin sınai ve ticari alana dönük işletmeleri özelleştiriyor, faaliyet alanı yerli ve yabancı özel sektör lehine daraltılıyor ve sonuçta aşınan bir ulus devlet yapısı karşımıza çıkıyordu.⁹¹ Artık küresel sermaye daha önce yarattığı güçlü, merkezi, planlamacı bürokratik mekanizmaları hantal, verimsiz olmakla suçluyor ve dönüştürmeye çalışıyordu. Çünkü, küresel sermaye krizini aşmak için yeni pazarlar aramalıydı. Bunlar da doğal olarak devletlerin faaliyet alanlarını devralmakla veya örgütlü ulus devletle pazarlık etmektense parçalı yerel birimlerle ilişki kurmakla sağlanabilirdi. BM ve DB'nın yerelleşmesi ile AB'nin yerellik ilkesi ise kısaca şöyle açıklanabilir:

BM ile DB'nın çeşitli kaynaklarında yerelleşme (desantralizasyon) dörde ayrılmaktadır. Bunlardan biri merkezden taşra örgütüne yetki devri, deconsantration, bizim yetki genişliği olarak adlandırdığımız tür; öbürü merkezden – taşra örgütünden yerel yönetimlere yetki devri, devolution (bizde genellikle buna desantralizasyon denir); üçüncüsü yetkinin her kademede bir alta devri anlamında delegation, bizim genel olarak yetki devri dediğimiz işlem; dördüncüsü yetkilerin topluma – özel sektöre devri, özelleştirme olarak bilinen süreç. Fransız idare sistemine yabancı anglo-sakson dünyanın terimleri zorlayan bu sıralaması, desantralizasyon-yerelleşme olarak bilinen süreci, alışlagelmiş tanımlardan oldukça farklı ele almaktadır. Genel olarak yerelleşme, devletin içinde, yukarıdan aşağıya bir yetki aktarım sürecinden ibaret olarak tanınır. Oysa neo-liberalizmin küresel örgütlerce geliştirdiği

⁹¹ Safiye KAYA : **Dünya Bankası ve Türkiye**, <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der46-47m1.pdf>, 23.11.2005, 13.00

tanım, gerçek yerelleşme sürecini kamu kudretinin devletten topluma asıl olarak özel sektöre aktarılmasını öngören bir özü içerir.⁹² Yerelleşme devlet içi bir hareket olarak değil, asıl hedefi bakımından kamu kudretinin sermayeye devri olarak tanımlanmaktadır.

Yerellik kavramına baktığımızda ise karşımıza Avrupa Birliği çıkmaktadır. Bu odaktan kaynaklanan yerel yönetim reformunun taşıyıcı sözcüğü “desantralizasyon-yerelleşme” değil, “subsidiarite-yerellik” sözcüğüdür. Türkçe’ye “hizmetlerde halka yakınlık” olarak da çevrildiği görülen subsidiarite, devlet örgütlenmesinin aşağıdan yukarıya kurulmasını öngörmektedir. Yerellik yerelleşmenin tersine, yukarıdan aşağıya bir yetki devri sürecini değil; yetkileri önce en alt kademeye bırakma, bu kademenin taşıyamadığını bir üste çekme biçiminde bir yapılanma sürecidir. Kavram 1992 Maastricht Anlaşması’yla ilkeye dönüştürülmüş, 1985 tarihli Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nda var olan özerklik ilkesi daha sonra yerellik ilkesini ifade ediyor şeklinde yorumlanmıştır.⁹³ AB açısından anlamı, kamu yetkilerinin AB üyesi merkezi yönetimden yerel ve bölgesel yönetimlere terk edilmesi, merkezi yönetimlerce de yapılamayacak olanların Brüksel’e devridir. Böylece AB bütünleşme sürecinde yerelden Brüksel merkezine yayılan bir yapılanma mümkün kılınmaktadır.

Yerellik (subsidiarite) daha kısa ifade etmek gerekirse, bizim geleneksel yerelleşme, yerinden yönetim, yerel yönetime yetki devri (desantralizasyon) terimlerinin tersidir. Yerelleşmiş yönetim ile istenen, üniter yapının merkezîyetçilik ilkesi çerçevesinde kalıp yerel yönetimlere şimdikinden daha fazla yetki vermek; idari yetki devri değildir. Yerellik siyasal

⁹² Birgül Ayman GÜLER : **Devlette Reform**,
http://www.mimarlarodasiansankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf , 18.9.2005, 16:30

⁹³ Birgül Ayman GÜLER : **a.g.m.**, http://www.mimarlarodasiansankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf , 18.9.2005, 16:30

gücün paylaşımıdır; devlet kuruluşunun aşağıdan yukarıya iktidar paylaşımı temelinde yeniden düzenlenmesidir. Bu çerçevede, bir yandan Avrupa Konseyi Bölgesel ve Yerel Yönetimler Kongresi'nce imzaya açılan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Ulusal ve Azınlık Dilleri Şartı gibi sözleşmeler ve şartlarla; bir yandan da Dünya Bankası'nın yerel yönetim reformu kredileriyle teşvik edilmektedir.

Bu dönemde karşımıza çıkan bir başka örgüt OECD'dir. Kendine özgü yöntemlerle karşımıza çıkan OECD, özellikle 1990'lı yıllarda kısaca PUMA (public management) adını taşıyan birimi eliyle faaliyet göstermektedir. Bu örgüt, 1990'lı yıllarda özellikle eski sosyalist ülkelerde “piyasa sisteminin yeniden yaratılması” için, kapitalizme dönüş sürecini güvence altına alacak devlet örgütlenmesini yaratmayı üstlenmiştir. OECD, devletin yeniden yapılandırılması çalışmalarına Dünya Bankası paralelinde “regülasyon reformu” koduyla (regulatory reform) dahil olmuştur.⁹⁴

Regülasyon, kamu yönetimi alanında son dönemde en sık duyduğumuz terimlerden biridir; Türkçe'ye “düzenleme” olarak geçmiştir. Genel kullanımda düzenleme, hemen hemen karar metninin kendisi anlamına gelirken, OECD dilinde “düzenleme-regülasyon” bu anlama gelmez. OECD dilinde bir düzenlemenin “regülasyon” sayılması için, getirdiği kuralın piyasacı bir içeriğe sahip olması gerekir. Bu terim, deregülasyon kavramıyla beraber gider. Deregülasyon düzenlemesi, bir alanda devletin yetkilerini ortadan kaldıran düzenlemeye verilen özel addır. Örneğin posta hizmeti devletin tekelindedir; bu alanda özel sektör iş yapamaz. Bir yasa çıkarılır ve posta işlevinin özel şirketlerce de yapılabileceği hükme bağlanır. İşte bu düzenleme “deregülasyon”dur; bu alan devlet tekelinden çıkarılarak serbestleştirilmiştir. Bir yasa çıkarılarak artık özel sektörün de etkinlik gösterebildiği posta hizmet

⁹⁴ Birgül Ayman GÜLER : **a.g.m.**, <http://www.mimarlarodasiansankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf> , 18.9.2005, 16:30

alanında, merkezi yönetimin bir bakanlığında olan yetki, özel sektörün de sandalye sahibi olduğu; ulusal devletin yasama organında ve merkezi yönetimden “bağımsız” bir üst-kurula devredilir; bu düzenleme “regülasyon”dur. Kısacası deregülasyon devletin karar alanını daraltan, regülasyon toplumun yönetimini üstlenen kamu kudretini özel sektöre, özel sermayeye devreden düzenlemelerdir.⁹⁵

Küreselleşme süreci 1990'lara geldiğimizde artık kendini belki de Birleşmiş Milletler, IMF, Dünya Bankası ve OECD'nin attığı temeller üzerinde yükselen yeni bir ulusüstü güçle tanımlama içine girmiştir. Artık Round, GATT, GATTS, TRIPS, WIPO gibi kavramlar sıkça duyulmaya başlanmıştır. Çünkü 1990'lı yıllar Dünya Ticaret Örgütü ile anılacaktır. 1994'te tamamlanan Uruguay Round sonrasında kurulan DTÖ, o yıla kadar ticaretin dünyada serbestleşmesi temin eden GATT anlaşmasının (Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması) uygulamasını o tarihten itibaren devralmıştır. Küreselleşmenin bir gereği olan ticarete serbestleşme DTÖ sayesinde kurumsal bir çatı altında toplanmış ve yeni sağ, neo-liberal politikaların dünyada uygulanmasında başat bir rol üstlenmiştir. Bu dönemde DTÖ görev alanını genişletmiş, mal-para-hizmet ticaretinde de tam serbesti sağlamak için ulus devletleri yapılarını değiştirmeye zorlamıştır. Özellikle dünyadaki gelişmiş ülkeler tarafından kurulan ve bu ülkelerin ortak politikalarını dünyanın geri kalanına uygulamaya çalışan DTÖ daha sonraları kabul ettiği GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) ile hizmet ticaretini tüm dünyada serbest hale getirmeye çalışmaktadır.⁹⁶ Bunun gelişmekte olan dünyanın ulus devletleri açısından anlamı açıktır. O da artık devletin optimum maliyetle, karlılıkla gerçekleştiremeyeceği hizmet alanlarından çekilmesi gerektiğidir. Bu hizmetler yerli veya yabancı özel şirketler tarafından sağlanacak ve ileriki

⁹⁵ OECD, “**Regulatory Reform: Economic Issues**”,
http://www.oecd.org/document/1/0,2340,en_2649_34323_2367297_1_1_1_1,00.html , 14.11.2005, 21.00

⁹⁶ Dış Ticaret Müsteşarlığı, “**DTÖ Anlaşmalarının Temel Yapısı**”,
<http://www.dtm.gov.tr/anl/DTO/DTOANLASMALAR.htm> , 25.09.2005, 22.00

safhada belki de yabancı şirketlerle rekabet edemeyen yerli firmalar yabancı sermayeye yenik düşebileceklerdir.

Serbestleştirmeden beklenen yabancı yatırımların, nitelik ve yeniliklerin, verimliliğin artması, üretim maliyetlerinin azalması, tüketici refahı açısından çok önemli olan fiyat düşüşleri gibi olumlu etkiler genellikle gelişmiş ülkelerde net bir şekilde gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu olumlu etkilerden çok azının gerçekleşmiş olduğu tespit edilmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkeler hizmet sektörlerinde, gelişmiş ülkelere sağlanan serbestleştirmeden arz kapasiteleri sınırlı olduğundan yararlanamamaktadırlar.

Yukarıda özellikle ulusüstü örgütlerin çalışmalarından verilen örneklerle açıklamaya çalıştığımız küreselleşme; ekonomik, siyasi ve teknolojik alanlardaki etkisi ve oluşumları ile devlet yönetimi dahil toplumsal hayatın her alanında bir değişim ve dönüşümün zorlayıcısı olmuştur. Devlet bu etki altında farklı paradigmalara yönelme ihtiyacı duymaya başlamıştır.

2. BİLGİ TOPLUMU KAVRAMI

Bilgi toplumu kavramı için genel kabul görmüş bir tanım olmamakla beraber kimi zaman; bilginin işlenmesinde, depolanmasında ve dağıtımında son yüzyılda meydana gelen teknolojik gelişmeler ön plana çıkarılarak bilgisayar ve iletişim teknolojisi ağırlıklı bir bilgi toplumundan söz edilmekte; kimi zamansa bir ülkedeki Gayri Safi Milli Hasılanın (GSMH) kaçta kaçının bilgi sektöründen geldiğine ya da bilgi ile ilgili işlerde çalışan insan gücünün

toplam iş gücüne oranına bakılarak ekonomik ya da mesleki ağırlıklı tanımlar yapılmaktadır.⁹⁷

Açıklamaya çalıştığımız bu kavramın; ortaya çıkışı, farklı boyutlarda algılanışı, toplumu nasıl olupta toptan bir değişime zorladığı ve yönetim sürecine getirdikleri bu bölümde konu edilecektir.

2.1. Bilgi Toplumunun Tanımı

Genel bir ifadeyle bilgi toplumu, her türlü bilgiyi üreten, bilgi ağlarına bağlanan, hazır bilgilere erişen, erişilen bilgileri kolaylıkla yayabilen ve bu bilgileri her sektörde kullanabilen bir toplumdur.

Bir başka ifadeyle bilgi toplumu, “sürdürülebilir sosyo-ekonomik bir yapı için bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun olarak kullanılmasıyla bilginin üretildiği, depolandığı, dağıtıldığı ve kullanıldığı toplumsal yapıdır”.⁹⁸

Bilgi ise bilgi işleme sürecinin temel hammaddesi olan verilerin karar alma sürecine destek sunacak şekilde anlamlı bir biçime getirilmek üzere, analiz edilerek işlenmesiyle ulaşılan sonuçlardır.⁹⁹

⁹⁷ Frank WEBSTER : “The Information Society: Conceptions and Critique” **Encyclopedia of Library and Information Science**, Vol. 58, Supp. 21, NewYork, Marcel Dekker, 1996, S. 74-77

⁹⁸ T.C. Başbakanlık : **Türkiye Bilişim Şurası Sonuç Raporu**, 10-12 Mayıs, 2002, S.8

⁹⁹ Steven A. ROSELL : **Renewing Governance: Governing by Learning in the Information Age**, Oxford: University Press, 1999, S. 32

Bilgiyi önemli kılan ise; sanayi toplumunun fiziki hammaddelerinin tersine kullandıkça artıp genişleyebilmesi, fiziki kaynakları tüketmemesi, sermaye, emek ve fiziki materyallerin yerine ikame edilebilmesi, tekelinin olmaması, yaygınlaşabilmesi, paylaşılabilmesi ve hızla taşınabilmesi gibi özellikleridir. Bu niteliklere sahip bilginin toplumunun genel karakteristikleri ise globalleşme, atomize olma, demokratikleşme ve ayrışma, bürokratik ve endüstriyel örgütlenme modellerinin kırılıp yerine yerinden yönetimci, esnek ve müşteri odaklı örgütsel yapılanmaların yaygınlaşması, insan kaynaklarının öneminin artması, gizliliğin azalması ve kamu ve özel sektörün gerek kendi arasındaki gerekse birbirleri arasındaki sınır ve ilişkilerin yeniden yapılanıp tanımlanması olarak sayılabilir.¹⁰⁰

Bilgi toplumunun ekonomisi açınsındansa sanayi toplumunun “ulusal pazar” paradigması yerini “küresel pazar” ya da “sınırları olmayan pazar” paradigmasına bırakmış;¹⁰¹ bilgi-temelli, dijital, sanal, moleküler, ağsal, aracısız, yenilik-yoğun, hızlı ve küresel ekonomi bilgi ekonomisinin temel nitelikleri olarak tanımlanmaya başlanmıştır.¹⁰²

Bilginin değerini belirleyen ise doğruluğu, eksiksizliği, uygun zamanlılığı ve yerindeliğidir.

2.2. Bilgi Toplumunda Teknoloji

Bilgi Teknolojileri, bilginin toplanmasında, işlenmesinde, depolanmasında, ağlar aracılığıyla bir yerden bir yere iletilip kullanıcıların

¹⁰⁰ Steven A. ROSELL : a.g.e., S. 33-34

¹⁰¹ Keith FLETCHER : **Marketing Management and Information Technology**, UK:Prentice Hall, 1995, S. 28

¹⁰² Don TAPSCOTT : **Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence**, New York: McGraw Hill, 1996, S. 17

hizmetine sunulmasında kullanılan iletişim ve bilgisayarlar dahil bütün sistemleri kapsayan teknolojilerdir. Bu teknolojilerin 4 temel kategorisi bulunmaktadır: Yazılım, Hizmetler, Donanım, Ekipmanlar.¹⁰³

Bilgi Teknolojileri vasıtasıyla bilgi hedef noktalara geleneksel yollardan milyonlarla ifade edilebilecek bir oranda daha hızlı ulaştırabilmektedir. Ancak bilgi toplumunun yolunun açılması ve ilerleyebilmesi için 'içerik' (bilgi) ve 'teknolojinin' (bilgi teknolojisi) bütünleşmesi gereklidir.

Bilgi teknolojilerinin altyapısı bilgisayar ve diğer iletişim araçlarına dayanmaktadır fakat bu teknolojilerde insan unsuru da yok değildir. Zira bu teknolojilerin yazılım ve donanım geliştirme süreçleri büyük ölçüde insan yaratıcılığına ihtiyaç duymaktadır. İnsan aklının bir yansıması olan bilgi teknolojileri yine insana hizmet ederek yaşamı birçok angaryadan ve zaman kaybindan kurtarmakla; öze daha fazla yoğunlaşma imkanı tanımaktadır. Ayrıca bu teknolojiler diğer tüm disiplinlerle ilgili olduğundan çok farklı uygulama alanlarında neredeyse sınırsız bir etki ve gelişme olanağıyla büyümektedir.

Bilgi teknolojileri, bilişim toplumunun hammaddesi olan bilgiye istenildiği zaman ve mekanda hızlı bir şekilde ulaşılmasını sağladığı gibi yeni bilgilerin üretilmesine de aracılık yaparak toplumu şekillendirmektedir. "Nasıl tarım toplumunda dönüşüm motoru saban; sanayi toplumunda buhar makinesi ise bilişim toplumunda da dönüşüm motoru bilgisayar olmuştur".¹⁰⁴ Bilgi akış hızını artıran bilgisayarlarla bilim, teknoloji ve üretim üçgeninin çevrimi de hızlanmış; yeni ekonomik yapının dinamikleri oluşmaya

¹⁰³ Hamza ATEŞ : "Bilgi Çağında Kamu Yönetimi: Geleneksel Bürokrasiden 'Bilgiselleştirilmiş' Bürokrasiye Geçiş", **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002

¹⁰⁴ İsmail HİRA : Bilgi Toplumu Bağlamında Toplumsal Yapısal Dönüşüm ve Türkiye Gerçeği, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002, S. 38

başlamıştır. Özellikle son 50 yılda, bilgi teknolojileri ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılar üzerinde büyük bir dönüşüm başlatmış; öncelikle faaliyetlerin küreselleşmesine olanak tanıyarak sınırları ortadan kaldırmıştır.

2.2.1. Bilgi Teknolojilerinin Meydana Getirdiği Olumlu ve Olumsuz Değişimler

Bilgi teknolojileri, Tarım ve sanayi devirlerinin teknolojilerini fazlasıyla aşan bir hızla toplumu etkisi altına almaya başlamıştır. Bireysel yetkilendirme, bireysel iki yönlü iletişim, çoklu kişilik, kurumlararası yatay ilişkilerin artması, pazar aktivitelerinin artması, birey ve grupların yönetim sürecine katılmalarının kolaylaşması gibi değişimler ortaya çıkarmış; endüstri yapısında rekabet üstünlüğü ve yeni iş olanakları yaratmıştır.¹⁰⁵

Sağlıktan savunma sanayisine, ekonomiden eğitime, günlük yaşamdan kamusal alana kadar her alanda yaygınlaşan ve yeni bir yapılanmayı gerekli kılan bilgi teknolojilerinin olumlu etkileri şöyle sıralanabilir:¹⁰⁶

- Geniş bir kullanım alanına sahiptir.
- Maliyetleri düşürür.
- İletişim ve bilginin muhafazasını kolaylaştırır.
- Üretimden tüketime uzanan süreç üzerinde derin bir etkiye sahiptir.
- Kaliteyi artırıcı etkisi vardır.

¹⁰⁵ Aykut BEDÜK : “Bilgi Çağı Örgütlerinde Bilginin Önemi ve Bilgi Teknolojilerinin Örgütlere Sundukları Değişim ve Olanaklar”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002

¹⁰⁶ Veysel BOZKURT : **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996, S.110

- Emek, hammadde, enerji ve sermayenin tasarruflu kullanımına yol açar.
- Değişen müşteri taleplerine daha kolay adaptasyon sağlar.
- Makine ve teçhizatın süratle değiştirilmesini ve KOBİ'lerin (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler) gelişimine yardımcı olur.
- Teknolojik gelişme yeni vasıflar kazanılmasını gerekli kılar.
- Yeni teknolojiler yönetim yapılarında da değişikliğe neden olur.
- Bilginin departmanlar arasında daha kolay ve yatay akışına imkan verir.
- Devlet yönetimi ve yöneticilerini bilgi paylaşımı ve daha şeffaf olmaya iter.
- Yeni iş alanları ve meslekler yaratır.
- İş, işyeri, mesai gibi kavramların anlamını değiştirir; rahatlatır, yerleşik olmaktan çıkarır.
- Standart-dışı istihdam biçimlerini yaygınlaştırır. (Part-time, evden çalışma gibi)
- Ağ işletmeleri ve işçileri ortaya çıkarır.

Bilgi teknolojilerini sadece olumlu yanlarıyla değerlendirmek yanlış olacaktır; ileri teknolojinin ortaya çıkardığı birtakım riskler de mevcuttur.¹⁰⁷

- Bireysel özgürlüğün öne çıktığı bilgi toplumunda bilgi üretimi çok yoğun olmakta ve bunun kontrolü de güçleşmektedir. Çok stratejik bilgilerin istenmeyen birey veya organizasyonların eline geçmesi istenmeyen sonuçlara neden olabilir.
- Bilgi üretip pazarlayanlar arasında yaşanacak çekişmeler yeni çatışma mecraları yaratacaktır.

¹⁰⁷ Ahmet ŞEN : “Bilgi Toplumunun Taşıdığı Risk Unsurları”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002

- Bilgi teknolojilerini ellerinde bulunduran ülkelerin bundan yoksun ülkeler üzerinde bir 'bilgi emperyalizmi'ne dönüşme riski vardır.
- Bireysel özgürlük ve doğrudan demokrasiyi çağrıştıran bilgi teknolojilerinin anti-demokratik sapmaları olmaz değildir.
- Bilgi teknolojileri ile uzaklar artık yakın olmuş; sınırlar ortadan kalkmıştır. Böyle bir dünya düzeninde ulusal değerler yerini çoklu kültüre terk etmekle yüzyüzedir. Bu durum global düzeyde kültürel bir ayrışma, çözülme veya manipölasyonlara sebep olabilecektir.
- Bilgi araçları üzerinde kontrolün olmaması da bir risk unsurudur. (Sanal virüsler, çökertilen internet siteleri, çocuk pornosu gibi)
- Bilgi teknolojileri yeni iş alanlarına imkan tanırken var olan bazı işlerin de sonunu getirmektedir.
- Sanayi işçilerinin bilgi işçiliğine geçişleri kolay olmadığından bu dönüşüm bir işsizliğe yol açmaktadır.
- Esnek örgütler ve istihdam ilişkilerine yönelim arttıkça standart istihdam ilişkilerinin ve haklarının çökme riski artmıştır.
- Hukuksal açıdan henüz mevzuatı tam olarak oluşup yerleşmediğinden bilgi teknolojileriyle birlikte insan güvenliği tehlike altında bulunmaktadır.
- Fizik, kimya ve biyoloji alanlarında yapılacak çalışmalar, siyasi amaçlarla insanlık aleyhine kullanılarak büyük tehlikeler doğurabilecek; genetik mühendislik alanında etik olmayan çalışmalara zemin hazırlayabilecektir.

2.3. Bilgi Toplumunda Ekonomik Boyut

Toplumların her alanını değiştirme ve dönüştürme ülküsüyle hareket eden paradigmlar ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve yönetsel hayati derinden etkiler. Bilgi ve akışının ekonomik alandaki değişim süreci incelendiğinde Nohutçu'nun ifadesiyle "tekn-ekonomik paradigmadan bilgi ve hatta BİT (Bilgi ve İletişim Teknolojileri) tabanlı bir paradigmaya geçiş" vardır. Nohutçu tekn-ekonomik paradigma olarak refah devletinin üretim ve pazarlama tekniklerini ele almış ve onları Fordist retim; enerji yoğun, standart, sabit ürünler, otomasyon, hiyerarşik yapılanmalar, merkezileşme, tek alanda uzmanlaşma ve devlet yönetimi, kontrolü ve planlaması olarak sıralanmıştır. Artık bilginin önemi ve üretimi arttıa, özellikle onun hızlı şekilde yayılmasını sağlayan teknolojilerin artmasıyla üretim ve pazarlama stratejilerinde de önemli değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Refah devleti döneminin imalat sektörünün yerini hizmet sektörü, Fordist retim modellerinin yerini esnek üretim modelleri, ulusal standardizasyonun yerini uluslararası standardizasyon ile tasarım ve imaj faaliyetleri, planlamanın yerini projelendirme ve hiyerarşik yapıların yerini ağ tipi örgütlenmeler almaya başlamıştır.¹⁰⁸ çünkü emek ve sermayenin ikamesi olarak bilgi görülmüş, bilgi tüketicisi taleplerini arttırmış, firmaları yeni ürünler tasarlamaya zorlamıştır. Özellikle refah devletinin toplumun ihtiyaçlarına cevap veremediği konusundaki inanç, 1970'lerde petrol krizleriyle görülen ekonomik daralmalar, kitleleri içinde yaşadıkları sistemi sorgulamaya yönlendirmiştir. 1980'lerde kitleleri karşısında mahcup olan kapitalist mekanizmalar bu bunalımı aşma çabası içine girmişlerdir. 1930'larda yaşanan ekonomik bunalımı, ulusların kendi içinde, ekonomik anlamda devletçi politikalarla aşmaya çalışan kapitalist bakış açısı, refah devletinin bunalımını ise küresel alanda ulusüstü projelerle aşma yoluna gitmektedirler. İşte bu noktada küreselleşme kavramıyla karşılaşmaktayız. BİT'lerdeki gelişmelerin de etkisiyle artık küresel

¹⁰⁸ Ahmet NOHUTÇU : a.g.e., http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_goS.php?nt=228

dünyanın toplum modeli bilgi toplumuna, ekonomisi bilgi ekonomisine, demokrasisi e-demokrasiye, devleti ise e-devlete doğru evrilme yoluna koyulmuştur. Bilgi toplumunun ekonomik özellikleri yukarıda belirtildiği gibi hizmet ağırlıklı, esnek üretime ve imalattan çok tasarıma dönük, yöneticilikten çok liderlik temelli, merkezi değil yatay örgütlenmeyi esas alan, müşteri odaklı yaklaşan ve rekabetçi bir yapıda olmasıdır. Artık fabrika temelli, belli bir çalışma alanına ihtiyaç gösteren, üretim ve pazarlamanın aynı yerde olmasını temin eden bir sisteme gerek yoktur.¹⁰⁹ Çünkü BİT'ler sağladıkları bilgi ve iletişim olanakları ile iş sürecini parçalara ayırıp, işi farklı yerlerde yapmayı olanaklı kılmaktadır. Bu süreçte, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, fordist üretimin yerini esnek üretime bırakması, ulus devletlerin küreselleşme ve uluslararası örgütlerin dayanılmaz baskısıyla aşınması ve modernist-pozitivist düşüncenin postmodernizmin sanattan siyasete uzanan yelpaze içindeki karşı konulamayan egemenliğinin gelişmesi sonucunda çözölen geleneksel siyasal, ekonomik ve sosyal kurum ve süreçler yeni baştan inşa edilmeye (re-construction) başlamışlardır.¹¹⁰ Piyasa ekonomisinin tikanıklarını aşmak için ulus devletlerin sınırlarının dışına taşma talebi; iki kutuplu dünyanın son bulması; Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği, Güney-Doğu Asya Ülkeleri, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Birlikteliği gibi uluslararası kuruluş ve anlaşmaların yaygınlaşması, bilişim, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler küreselleşme eğilimlerini tetiklemiştir. Küreselleşen ilişkiler yumağında, nüfustaki artışlar, ekonomik ve toplumsal gelişmeler sonucu hükümetlerin işlev, sorumluluk ve görevlerinin de hızla artmasıyla bürokratik örgütlerin esnek olmayan, kuralcı, merkezi ve sürece odaklı yapılanmalarının etkinlik ve verimliliklerini düşürdüğü tespit edilmiş, sonuç olarak hükümetlerin sosyal ve ekonomik alanlara müdahalesinin

¹⁰⁹ Mahmut TEKİN ve Ercan ÇİÇEK : *Bilgi Çağında Bilgi Toplumu ve Bilgi Ekonomisi*, http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm, 22.08.2005, 18.00

¹¹⁰ İlhan TEKELİ : “Katılımdan Beklentilerimiz Zaman İçinde Nitelik Değiştiriyor”, *Ada Kentliyim*, No:3, Sonbahar, S.23-24

gerekçelerinin, devletin rolü ve büyüklüğünün, kamu kurumlarının maliyet verimliliğinin yeniden gözden geçirilmesi zorunluluğu doğmuştur.¹¹¹

Ekonomik boyut, kendini en somut biçimde “e-ticaret” başlığı altında ortaya koymaktadır. Uluslararası organizasyonların ve bu alanda faaliyet gösteren bazı uluslararası kuruluşların elektronik ticaret tanımlarına baktığımızda Dünya Ticaret Örgütü elektronik ticareti; “mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılması” olarak tanımlarken, OECD ise “sayısallaştırmış yazılı metin, ses ve görüntünün işlenmesi ve iletilmesine dayanan kişileri ve kurumları ilgilendiren tüm ticari işlemler” olarak tanımlamaktadır.¹¹² Birleşmiş Milletler - CEFACT’e göre ise e-ticaret; “iş,yönetim ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için yapılanmış ve yapılmamış iş bilgilerinin, üreticiler, tüketiciler ve kamu kurumları ile diğer organizasyonlar arasında elektronik araçlar (Elektronik posta ve mesajlar, elektronik bülten panoları, WWW teknolojisi, akıllı kartlar, elektronik fon transferi, elektronik veri değişimi vb.) üzerinden paylaşılmasıdır.” Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere elektronik ticaret, mal ve hizmetlerin üretim, tanıtım, satış, sigorta, dağıtım ve ödeme işlemlerinin bilgisayar ağları üzerinden yapılmasıdır. Elektronik ticaret, ticari işlemlerden biri veya tamamının elektronik ortamda gerçekleştirilmesi yoluyla reklam ve pazar araştırması, sipariş ve ödeme ile teslim olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır.¹¹³ İnternetin hızla yaygınlaşması, elektronik ticareti ticari işlemlerin yürütülmesinde yeni ve çok etkin bir araç haline getirmiştir. Elektronik ticaret, tüm dünyada ticaretin serbestleştirilmesi (GATT, GATS...) eğilimi ile birlikte son on yılda yaşanan ve bilgi iletişimini kolaylaştıran teknolojik gelişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Elektronik ticaretin araçlarını, birbirleriyle ticaret yapanların ticari işlemlerini kolaylaştıran her türlü

¹¹¹ OECD : 2001, “Knowledge, Work Organisation and Economic Growth, Labour Market and Social Policy” **Occasional Papers**, No:50, <http://www.oecd.org/> , 15.08.2004, 22.00

¹¹² OECD Report : **The Economic and Social Impacts of Electronic Commerce**, 1999, <http://www.oecd.org/pdf/M00032000/M00032941.pdf>, 15.08.2004, 18.30

¹¹³ Dış Ticaret Müsteşarlığı : **Hizmet Ticaret Genel Anlaşması- (GATS)**, <http://www.foreigntrade.gov.tr/anl/DTO/HIZMET-ANL.htm>, 18.12.2005, 13.00

teknolojik ürünler (telefon, faks, televizyon, bilgisayar, elektronik ödeme ve para transfer sistemleri, elektronik veri değişimi sistemleri –Electronic Data Interchange-EDI-, Internet) olarak düşünebiliriz. EDI, ticaret yapan iki kuruluş arasında, insan faktörü olmaksızın bilgisayar ağları aracılığı ile belge ve bilgi değişimini sağlayan bir sistem olarak elektronik ticaretin önemli bir aracıdır.

Çeşitli adlandırmalar altında açıklamaya alıştığımız bu yeni toplumsal dönüşümün temel dinamiğine baktığımızda ekonomik tabanlı olduğunu görürüz. Söz konusu değişim Özcivelek'in¹¹⁴ ifadesiyle “küresel ekonominin örgütlenmesindeki, iş dinamiklerindeki ve teknolojinin kendisinde olan değişimlerdir”. Özellikle mal ve hizmetler ticareti arasındaki farkın ortadan kalkması ve hizmetlerin kendilerine dolaşacak bir altyapı aramasından kaynaklanmaktadır. Mal ve hizmetlerin ulus devlet sınırlarını aşarak serbest dolaşımı dünya ticaretinin en önemli konusu olarak görülmüştür. 1980'lerin sonuna dek hizmetler ulus devletler (eğitim, sağlık, iletişim) ya da yerelde uzmanlar tarafından (mühendis, mimar, müteahhit vb.) üretilmekteydi. Ulus devletler tarafından üretilen hizmetlerin çoğunda üretici tekel konumundaydı. 1980 sonrası ortaya çıkan yeni sağ politikalar ile bu alandaki devlet tekelleri zayıflamış, bu alanlar özelleştirme ve serbestleştirme ile rekabete açılmışlardır. Kısaca özetlenen bu gelişmelerle, daha önce ulus devletler tarafından vatandaşlara verilen bu hizmetlerin, sınır ötesinden de verilebilmesine imkan sağlanmış, e-vatandaşlık kavramı kullanılır olmuştur. Devlet bir ülkenin sınırları içinde yaşayan vatandaşların kurdukları bir yapı olmakla birlikte günümüzde sınır ötesinde yaşayan vatandaşları da içine alan bir yapıya bürünmüştür. Hizmetlerin dolaşımı için vazgeçilmez bir altyapı oluşturması bilgi ve iletişim teknolojilerinde 1990 sonrası yaşanan hızlı gelişmenin önemli etmenlerinden biridir. Hizmet ticaretinin temel altyapısı da

¹¹⁴ Rukiye ÖZCİVELEK : **Dünyada ve Türkiye’de Elektronik Devlet Tartışmaları: Kavram Üzerine Bir Sorgulama**, TÜBİTAK-BİLTEN, http://www.bilten.metu.edu.tr/Web_2002_v1/common/yayinlar/ict_euasia_2003_bld_R_Ozcivelek.pdf, 23.03.2005, 21.00

bilgi ve iletişim teknolojileriyle oluşturulmuştur.¹¹⁵ Telekomünikasyon ağları ve özellikle Internet'in yaygınlaşmasıyla birlikte, eğitim, sağlık, mühendislik, sekreterlik ya da eğlence hizmetleri giderek büyüyen bir pazar haline gelmiştir. Konumuzla da ilgisi bakımından bu yeni ekonomi anlayışı bilgi ve iletişim teknolojileri ile temellendirilerek öncelikle uluslararası alanda ve bunun uzantısı olarak ulusal politikalarda e-ticarete yönelimi hızlandırmıştır.

Ticaretin serbestleştirilmesi ilkesi çerçevesinde, elektronik ticaretin serbestleştirilebilmesi bakımından, GATS'ın 1.maddesinde hizmetin a) bir üye ülkeden herhangi bir diğer üye ülkeye, b) bir üye ülkeden herhangi bir diğer üyenin hizmet tüketicisine arzını öngören hükümler gerekli zemini teşkil etmektedir. DTÖ Mal Ticareti Konseyi bünyesindeki ticareti kolaylaştırma çalışmaları, elektronik ticaret ile ilgilidir. Elektronik teknolojinin artan kullanımı, hükümetlerin satın alma yöntemlerinde değişikliğe yol açabilecektir. Hükümetlerin kamu alımlarına ilişkin ilan, satın alma, seçme, ödeme hatta teslimat işlemlerini elektronik olarak yapabilmesini sağlayabilecektir. DTÖ'nün Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) bünyesinde benimsenen Telif Hakları Antlaşması ile İcralar ve Fonogramlar Antlaşması, elektronik ticaretle doğrudan ilgili bulunmaktadır; zira, elektronik ticaretin gelişmesi bakımından, Internet aracılığıyla ticareti yapılabilen bazı ürünlerin (kitap, film, CD'ler v.s.) telif ve komşu hakları ile ticari markalarının korunması önem arz etmektedir.¹¹⁶

2.4. Bilgi Toplumunda Sosyo-Kültürel ve Politik Boyut

Bilgi toplumunun sosyo-kültürel ve politik boyutuna baktığımızda, bilgi toplumları diğer alanlarda olduğu gibi kültürel ve politik açıdan da sanayi

¹¹⁵ Rukiye ÖZCİVELEK : **a.g.e.**,
http://www.biten.metu.edu.tr/Web_2002_v1/common/yayinlar/ict_euasia_2003_bld_R_Ozcivelek.pdf

¹¹⁶ Rukiye ÖZCİVELEK : **a.g.e.**,
http://www.biten.metu.edu.tr/Web_2002_v1/common/yayinlar/ict_euasia_2003_bld_R_Ozcivelek.pdf

toplumlarından farklı bir manzara arz etmektedir. Sanayi toplumlarının merkeziyetçi kültürü karşısında bilgi toplumunda, post-modern teorik bir altyapıyla şekillenen, merkezi olmayan, çoğulculuğa yer veren bir düşünce hakim olmaya başlamıştır. Sosyal değerlerde çeşitlilik ve insanın özne olarak ön plana çıkması, öngörülen değerlerdir. Bilgi toplumunda aileden zaman/mekan anlayışına, standardizasyondan merkezi düşünceye kadar bir çok alan yeniden şekillenmeye başlamıştır.

Sanayi toplumlarının çoğunluk esasına dayanan parlamenter demokrasisi, bilgi toplumlarında yerini küçük grupların taleplerini daha fazla dile getiren katılımcı demokrasilere bırakma eğilimindedir. Bunun bir sonucu olarak da sanayi toplumlarında toplumsal değişimin en önemli araçlarından biri olan siyasi partiler ve sendikalar gibi kuruluşlar, yerlerini daha özel talepler çevresinde örgütlenmiş sivil örgütlenmelere bırakacaktır.¹¹⁷

2.5. Bilgi Toplumunda Yönetmel Boyut ve Etkinlik Anlayışı

Bilgi toplumunun yönetmel boyutuna baktığımızda; iletişim ve bilgi teknolojileri alanlarında yaşanan gelişmeler var olan siyasal, sosyal ve ekonomik kurum, süreç, mekanizma ve ilişkilerin yeniden tanımlanıp yapılandırılmasını gündeme getirmiştir. Yasal bürokratik sınırlar içinde önceden belirlenmiş bir amaca yönelik, merkezi, yetki ve kaynakları tek elde toplayan yönetim ve klasik “kamu yönetimi odaklı kamu politikası oluşturma” sürecinden, çok aktörlü, yerelci, ağsal (network) ilişkiler içinde kendinden çok diğer aktörleri yönlendiren, onlarla ortaklıklara giden, yetki ve kaynakları devreden, iletişim ve denetim mekanizmalarının rasyonel ölçütlere göre

¹¹⁷ Hüsnü ERKAN : **Bilgi Toplumu**, <http://ab.org.tr/ab06/bildiri/236.doc>, 23.03.2005, 22.00

belirlendiği ve etkinleştirildiği “yönetişim” ve modern “yönetişim odaklı kamu politikası oluşturma” sürecine geçilmiştir.¹¹⁸

2.5.1. Yeni Bir Örgütlenme Modeli Olarak Yönetişim

Yönetişim, kısıtlı ve devlet merkezli bir yapıyı içeren “yönetim” kavramından farklı olarak daha geniş bir dizi kurumlar, aktörler, süreç ve yapıları içermekte ve devleti diğer aktörler arasında “primus inter pares” konuma koymaktadır. Yönetişim kavramı sayesinde toplumsal yetki ve kaynaklar toplumsal paydaşlar (stakeholders) arasında dağıtılmakta, siyasal dizge ya da “merkez”, “çevresiyle” eşitlenmekte, devletle toplum ya da siyasal toplumla sivil toplum arasında yeni interaktif ilişkiler geliştirilmekte, klasik siyasal ve bürokrat aktörler tekelindeki siyasa (policy) oluşturma sürecinin tüm toplumsal aktörlere açılmasıyla demokratikleşmenin, saydamlığın benimsenmesi, etkinliğin ve verimliliğin artırılması ön plana çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle yönetişimin siyaset bilimini daha çok siyasa süreciyle harmanladığı da iddia edilmektedir.¹¹⁹

Yönetişim, kimilerince yerel, bölgesel, ulusal ve küresel ölçekte en geniş konsensusu sağlayacak mucizevi bir yönetim modeli olarak önerilirken, kimilerince de neo-liberalizmin yeni kültürel tahakküm aracı, anti-demokratik, hatta faşizan bir eğilim olarak nitelendirilmekte; bu iki ucun arasında ise çok farklı yaklaşımlardan oluşan geniş bir yelpaze bulunmaktadır.

Sözcük olarak kökleri 13.Yüzyıl Fransızcasına dayanan yönetişim, ilk kez 1970’lerde Chigago Okulu’nda şirket işletmesinde yönetim kurullarının

¹¹⁸ Ahmet NOHUTÇU : **a.g.e.**, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_goS.php?nt=228

¹¹⁹ Ahmet NOHUTÇU : **a.g.e.**, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=228

merkezi gücünü hissedarlar (shareholders) lehine dengelemek ve işletmeye daha etkin katılımlarını sağlamak, işletmeyi daha saydam ve hesap verebilir kılmak için geliştirilen bir kuramın dayanak kavramı olarak kullanılmıştır. (işletme yönetimi/corporate governance) Kavramın halen en yaygın kullanım alanlarından biri bu olmakla birlikte başlangıçta hissedar/ yatırımcı çıkarlarını korumak yolunda konumlanan yönetim zaman içinde özellikle Japonya ve Almanya'da uygulamaya konulan bazı işletme pratikleri ile daha çok şirketin tüm mekanizmalarında payları bulunan tarafların (müşteriler, yöneticiler, çalışanlar, hissedarlar vb.) yani paydaşların katılımcı yönetimi biçimi olarak şekillenmiştir.¹²⁰

Liberal ekonominin küreselleşme süreci içinde ulus-devlet krizi ile birlikte ortaya çıkan, devletin “küçülerek etkinleşmesi”ne yönelik talep ve modeller de yönetim anlayışının gelişiminde önemli rol oynamıştır. Bu açıdan yönetim kavramı ekonominin küreselleşmesi süreciyle de yakından bağlantılıdır. Sosyo-ekonomik ilişkilerin ağ biçimi yapılanması, politikalar ve genelde siyasetin işlevsel ve kurumsal bir uzmanlaşma ve bölünme içine girmesi, “merkezden” yönetim modellerinin işlerliğini ortadan kaldırmaktadır. “Yönetişim” karmaşık ağ yapılanmalarına uygun bir yönetsel model olarak ortaya çıkmaktadır. Bu değişimde ister Fordist üretimden esnek üretime, ister sanayi toplumundan bilgi toplumuna, ister ulus-devletten küreselleşmeye, isterse “araçsal akıl”dan “iletişimsel akıl”a geçiş adı verilsin “yer” (territory), “merkez”, “kimlik”, “uzaklık” vb. kavramlar anlam kaymasına uğramış; akışların, bağlantıların ve hızın egemen olduğu ağ biçimi yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Orduya sahip olma, para basma ve vergi salma temel nitelikleriyle konumlanan ulusal devlet egemenliği, NATO, Euro, küresel vergi işbirliği gibi oluşumlarla derin bir dönüşüm geçirmektedir. Mali piyasaların serbestleşmesi, uluslararası sermayenin dolaşım yeteneğinin artması, ulusaltı (subnational) yönetimlerin (bölgesel ve yerel yönetimler) giderek daha otonom hale

¹²⁰ Özgür UÇKAN : **E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2003, S. 47

gelmesiyle siyasal iktidarın geleneksel temelleri erozyona uğramaktadır. Bu bağlamda yönetim, küreselleşmenin yol açtığı adaletsiz gelir dağılımı, kaynakların eşitsiz kullanımı, ekolojik yıkım, uluslararası güçler dengesinin ortadan kalkması, sürekli savaş tehdidi gibi hayati sorunlara çözüm sunacak bir tür “küreselleşme yönetim modeli” olarak ortaya sürülmektedir.¹²¹

Geliştirilen çeşitli teoriler, aynı zamanda yönetişimin farklı uygulama alanlarıyla da bağlantılıdır. Bu uygulama alanları en temelde şöyle konumlanabilir: İşletme yönetişimi (corporate governance) ; uluslararası rejimler, uluslararası kuruluşlar ve ulusüstü kurumlar alanı (dünya çevre sorunları, dünya çevre ilişkilerinin düzenlenmesi, uluslararası uyuşturucu ticareti, küresel vergi işbirliği vb. faaliyet alanlarında “küresel politika” yönetişimi); ekonomik ve siyasal “iyi yönetim” alanı (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) “kalkınma ekonomisi” eksenli yaklaşımı, Dünya Bankası’nın özel sektör ve sivil toplumun güçlendirilmesi esaslı “başarı öyküleri”); Yeni Kamu Yönetimi (New Public Management-NPM) (iş dünyasının yönetim modelleriyle kamu yönetiminin giderek iç içe girdiği, kamu sektöründe özelleştirmeler sonrası gelişen, “verimlilik” ve “etkililik” temelli kamu yönetim anlayışı); uzlaşya dayalı sosyal yönetim alanı (birlikte yönetim/ağ yönetişimi- ağ biçimi yapılanmalar, ortaklıklar, paydaşlıklar ve etkileşim temelinde yatay ve gayri merkezi koordinasyon uygulamaları-kent, bölge, sektör, hukuksal düzenleme, çeşitli karar verme ve politika üretim mekanizmaları gibi alanlarda yönetim).¹²²

Anglo-sakson kökenli işletme yönetişimi anlayışı, yukarıda da belirttiğimiz gibi zaman içinde hissedardan paydaşlar eksenine doğru yönelmiştir. Ancak, özellikle büyük işletmelerde şeffaflık, sorumluluk ve hesap verilebilirlik adına çalışanlar ve tüketicileri de kapsayacak bir tarzda

¹²¹ Özgür UÇKAN : a.g.e., S.48-49

¹²² Özgür UÇKAN : a.g.e., S.50

genişletilen “paydaşların” işletme yönetimine ne denli katıldıkları tartışılır. Bu yaklaşımı “saf bir kurgu” olarak yorumlayanların sayısı oldukça fazladır.¹²³ Hissedarların çıkarlarını koruyacak bir tarzda iletişim, pazar fiyatını yüksek tutmak hedefi üzerinde kurulan bir işletme yönetimi halen yürürlüktedir. Ancak paydaşların karar verme süreçlerine katılımıyla verimlilik hedeflerini uzlaştırmaya çalışan yaklaşımıyla iş yönetimi mekanizmalarını belli ölçüde dönüştürmektedir. Yönetişimin küresel ekonomi içinde de giderek kabul görmeye başlaması OECD gibi uluslararası kuruluşların oluşturdukları bir takım organizasyonların, iş yönetimi altyapısı için önerdikleri bir anahtar çözüm olarak konumlanmasına da yol açmıştır. Ancak işletmenin demokratik yönetişiminin kaderi, bir yandan küresel ekonominin değişen konjonktürüne öte yandan gerçek paydaşların ve toplumun ekonomik sorumluluk ve şeffaflık taleplerinin gücüne bağlıdır.

Yönetişimin ulusal ölçekte çözümlenemeyecek çevre sorunları, ülkeler arasındaki ticari düzenlemeler, uyuşturucu trafiği gibi sorunlara ulusüstü düzeyde çözüm modeli olarak kullanıldığı alan, aynı zamanda en tartışmalı uygulama alanıdır. “Hükümeteşiz yönetişim”in oyuncularını ve “küresel politika ağları” olarak konumlanan Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, IMF, OECD gibi uluslararası örgütlerin uygulamaları üzerinde hiçbir demokratik denetim imkanı bulunmamakta, bu örgütler herhangi bir biçimde demokratik olarak seçilmemiş teknokrat ve uzmanlar tarafından yönetilmektedir. Bu örgütlerin dünyanın hayati sorunlarının çözümünü tekellerine alan uygulamalarına karşı dünya çapında yükselen tepkinin temel kaynağı da budur. Yönetişim, uluslararası örgütlerin uygulamaları söz konusu olduğunda demokrasinin yerini dolduracak ve bu uygulamaları meşrulaştıracak bir sihirli formül gibi sunulmaktadır. UNDP’nin “katılımcı yönetişim” anlayışında da öncelik pazar ekonomisinin kalite yönetimiyle sınırlanmakta, sosyo-ekonomik eşitlik ve gelir dağılımı adaleti gibi hayati sorunlar dışlanmaktadır.¹²⁴

¹²³ Özgür UÇKAN : a.g.e., S.53

¹²⁴ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, **Kalkınma ve Bilişim Teknolojileri**
http://www.undp.org.tr/undp_tur/KalkinmaveBilismTeknolojileri.asp , 17.11.2005, 13.00

Yönetim anlayışının, kamu yönetim reformları ya da yeniden yapılandırma girişimleri için taşıdığı anlam açıktır. Kamu yönetiminde egemen olan organizasyon ve yönetim anlayışı, yerini giderek iş dünyasının toplam kalite ve müşteri memnuniyeti hedefleriyle iş gören paydaşların katılımına dayanan bir anlayışa bırakmış, beklentileri artan yurttaş memnuniyeti “hedeflenen müşteri” olarak görülmeye, kamu idarelerinin faaliyetleri de kalite standartları sürekli yükseltilmesi gereken hizmetler olarak kabul edilmeye başlamıştır. Kamu yönetimi ile arasında giderek gelişen ilişki, hizmet kalitesinin artması açısından “verimli” olabilir, ancak bu, özellikle kamu yönetiminden giderek bağımsızlaşan hizmet sağlayıcı özel kuruluşların şeffaflık, hesap verebilirlik ve sosyal sorumluluk kıstaslarını hayat geçiren demokratik kontrol mekanizmalarına tabi kılınması koşuluyla oluşabilir. Aksi takdirde sağlık, eğitim gibi kamuoyunu doğrudan ilgilendiren bir çok hayati konuda yasal denetimlerin dışına kayan özel mekanizmalar ortaya çıkacaktır. Kamu politikalarının üretim süreçlerine yurttaş katılımından başlayarak kamu yönetiminde etkili ve verimli hizmeti sosyal adalet ve eşitlik kıstaslarıyla buluşturacak bir yeniden yapılanma, ancak hukuk devleti ilke ve normlarına uygun, bağlayıcı yasal çerçeveye demokratik bir zeminde konumlanabilir.

Yönetişimin temel özellikleri 1989 Dünya Bankası Raporu’nda belirtilmiş ve pek çok sosyal ve siyasi bilimci, ulusal ve uluslararası kuruluş tarafından tartışılmış ve geliştirilmiştir. Bunlar içinde Avrupa Toplulukları Komisyonu’nun hazırlamış olduğu Avrupa Birliği’nin yönetim plan ve stratejilerini kapsayan “White Paper” “iyi yönetişimin ölçütleri”ni altı maddede toplamakta ve kapsayıcı bir çerçeve oluşturmaktadır.¹²⁵

¹²⁵ Ahmet NOHUTÇU : a.g.e., http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=228

Bunlardan ilki **şeffaflık** (transparency) ya da saydam yönetimdir. Saydamlık iyi yönetişimin öncelikli ölçütüdür. Karar alma sürecinin tüm evrelerinde, uygulamada, uygulama sonuçlarının değerlendirilmesinde tüm bilgi, belge ve bulguların karardan etkilenen herkese açık, net ve anlaşılabilir bir dille anlatılması; yasa ve yönetmelik değişimlerinin, yasal ve yönetsel hak arama süreçlerinin belirgin, öngörülebilir, tutarlı ve istikrarlı bir içeriğe sahip olması saydamlığın, dolayısıyla devlet işleyişinin temellerini oluşturmaktadır.¹²⁶ Güler'e göre ise bu şeffaflık anlayışı şöyle değerlendirilmektedir: "Yönetişimci devletin şeffaflığı, kamu kurumlarının karar alma süreçlerinin "ilgililere açık" hale getirilmesi ve alınan kararların hızlı, açık ve yaygın bir biçimde duyurulmasıyla ilgili bir ilkedir. Burada asıl olan, şeffaflıkla özel sektör yatırım ve işletmeciliğini kolaylaştıran bir açık ortam yaratılmasıdır. Özel sektör için gelen bu açıklık, özel sektör dışında yurttaşlara da elbette yarayacaktır. Öte yandan şeffaflık, küresel mal ve hizmet ticareti liberalizasyonu için zorunlu koşul sayılmaktadır. GATS Madde II, "şeffaflık" başlığı taşır; bu metin, hizmet ticaretinin küresel serbestleştirilmesini amaçlar ve imzacı 150 ülkeden yasama ve yürütme kararlarını Dünya Ticaret Örgütü'ne ve iş yapacak şirketlere şeffaf kılmalarını talep eder. Bu açıdan şeffaflık, bir yandan "devlet sırrı", bir yandan da "ticari sır" kavramlarının daraltılmasıdır. Günümüzde "devlet sırrı" kavramı üzerine gitmenin, böylece devlet için demokratikleşme talep etmenin çok önemi kalmamıştır. Temiz toplum-temiz devlet isteniyorsa, talebin asıl olarak "ticari sır" kavramı üzerine yoğunlaşması gerekir; şirketler kamu hizmetlerini bir bir üstlenmekte, yurttaş hakları alanında iş görmekte, ne var ki kendilerinden "sorumlu" davranmaları talep edildiğinde "rekabet" ile desteklenmiş "ticari sır" kalkanı altında karanlığa gömülmektedir."¹²⁷

¹²⁶ European Union : **a.g.t.**, http://www.europa.eu.int/comm/governance/index_en_html, 08.07.2005, 13.00

¹²⁷ Birgül Ayman GÜLER : **a.g.m.**, <http://www.mimarlarodasiansankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf>, 18.9.2005, 16:30

İyi yönetişimin ikinci önemli ögesi sorumluluk alma ve hesap sorma yani **hesap verebilirlik** (accountability) olgusudur. Yönetişim, karar ve uygulamalara katılacak aktörlere yetki ve kaynakların paylaşımı kadar bu yetkilerle ilgili sorumlulukların da devrini öngörmektedir. Özellikle uygulamaların içerik ve sonuçlarının değerlendirilmesinde (evaluation) merkezi ve yerel yönetim kademeleri ya da ilgili sivil toplum kuruluşları karar ve uygulamalarının hesabını verebilmesi, kaynakları kullanım biçimlerinin belirgin olması ve yargı denetimine açık olmaları yönetimin etkinliği için zorunludur.¹²⁸ Yönetişim iktidarı, bürokrasiyi hesapverebilir kılma hedefine ulaşmanın yolunu, kamu kurumlarını ve bütün olarak devleti, “özel/serbest/özerk mali denetim kuruluşları”nın denetlenmesinde görmektedir. Ama kanımca, gerçek demokrasinin varlığı için denetimin ulusal yargı organları ve parlamentolar aracılığıyla yapılması gerekmektedir.

Katılım (participation) yönetişimin omurgasını oluşturan ögesidir. Merkezi yönetimin kaynak ve yetkilerini yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte kullanımı, yönlendirilmesi (co-steering) ve yönetimi (co-management) ise bu ögeyi besleyen temel ilkelerdir. Katılım yalnızca karar almayı etkilemeyi değil karar alma sürecinin her evresinde, kararların içeriklerinin biçimlenmesinde, uygulama ve denetlenmesinde yaygın ve yoğun katılımı anlatır.¹²⁹ Ancak yalnızca katılım yollarının açık tutulması, Türkiye gibi güçlü devlet geleneğinin, patrimonyal ilişkilerin ve merkeziyetçiliğin egemen olduğu toplumlarda biçimsellikten öteye geçemeyeceğinden, çoğulcul kurumsal yapıların inşası devletle toplum arasında aşağı-yukarı kurumsal bağları sağlayıp yerel kaygıları seslendiren ve kamu görevlilerinin sorumluluk anlayışı içinde başarıya odaklı performanslarını sağlayan aracı yapıların

¹²⁸ European Union : **a.g.t.**, http://www.europa.eu.int/comm/governance/index_en_html, 08.07.2005, 13.00

¹²⁹ European Union : **a.g.t.**, http://www.europa.eu.int/comm/governance/index_en_html, 08.07.2005, 13.00

(intermediary edifice) kurumsallaştırılması zorunlu koşuldur.¹³⁰ Bu bağlamda üniversite, profesyonel örgütler, gönüllü kuruluşlar, özel ticari-sanayi birlikleri gibi bütün sivil toplum kuruluşlarının itibarının, yetki ve kaynaklarının sağlanması, demokratik çoğulcu katılımın gerçekleştirilmesinde kritik öneme sahiptir.

İyi yönetişimin dördüncü ölçütü, yönetim kademelerinin kendi içinde uyumlu ve tutarlı kararlar üretmeleri, başka bir anlatımla merkezi ve yerel yönetim katmanları arasındaki **çalışma uyumunun** (coherence) sağlanmasıdır.¹³¹ Merkezi ve yerel yönetimlerin öncelikle kendi içlerindeki işleyiş ve yönetim bozuklukları, sonra birbirleri arasındaki koordinasyon, uyum ve ilişkilerin eksikliği, hatta yokluğu, küresel bağımlılıklar içinde baş döndürücü bir hızla değişen koşullara uygun yanıtların ve siyasaların oluşmasını engellemekte, var olan siyasaların da tutarlı ve etkin bir biçimde uygulanmasını engellemektedir.

Kamu hizmetlerinin mümkün olan en alt ve küçük düzeyde üretilip sunumunu öngören **hizmetlerde yerellik** (subsidiarity) de iyi yönetişimin diğer bir ölçütüdür.¹³² Kararların alındığı ve hizmetlerin sunulduğu ölçeğin halka yakın olması, halkın hizmetlerin maliyet ve kaynakları öğrenmesini ve bu yolla siyasaları benimseyip etkin ve gönüllü bir biçimde katılımını sağlayacaktır. Doğal olarak hizmetlerde yerellik ilkesi, hizmetin maliyet ve veriminin optimalliğinin sağlanması yolunda, hizmetlerin yerel halk ve kurumlarca üretimini ya da merkezi yönetimle ortaklaşa gerçekleştirilmesini de kapsamaktadır. Fakat yerellik (subsidiarite), kestirmeden söylemek gerekirse, bizim geleneksel yerelleşme, yerinden yönetim, yerel yönetime

¹³⁰ European Union : **a.g.t.**, http://www.europa.eu.int/comm/governance/index_en_html, 08.07.2005, 13.00

¹³¹ European Union : **a.g.t.**, http://www.europa.eu.int/comm/governance/index_en_html, 08.07.2005, 13.00

¹³² European Union : **a.g.t.**, http://www.europa.eu.int/comm/governance/index_en_html, 08.07.2005, 13.00

yetki devri (desantralizasyon) teriminin tersidir. Yerelleşmiş yönetim ile istenen, üniter yapının merkeziyetçilik ilkesi çerçevesinde kalıp yerel yönetimlere şimdikinden daha fazla yetki devri değildir. Yerellik, siyasal gücün paylaşımıdır; devlet kuruluşunun aşağıdan yukarıya iktidar paylaşımı temelinde yeniden düzenlenmesidir.¹³³

İyi yönetişimin diğer ölçütleri ise **etkinlik** (efficiency) ve alınan **kararlara uygun davranışta** (law enforcement) bulunmadır. Toplumsal paydaşların siyasa oluşturma süreçlerine katılımı, yönetsel süreçlerin saydamlığı, hesap sorabilme, uyum ve hizmetlerde yerellik gibi yönetişimin temel ilkeleri şu veya bu biçimde yalnızca belirlenen amaçlara ulaşmayı (effectiveness) temel alan klasik yönetim anlayışından farklı olarak en verimli, optimum ve etkin biçimde toplumsal refah ve esenliği sağlama amacına ulaşmayı öngörmektedir. Paydaşların katılım ve rızasıyla biçimlenen karar ve uygulamaların da bağlayıcılığı, yasalara uyma (law enforcement) sonucunu doğurmakta, bu da hukuk devleti (rule of law) ilkesini etkinleştirerek her türlü yönetsel ve siyasal yolsuzluğun, keyfiliğin ve kayırmacılığın (clientelistic relations) önünü kesme iddiasıyla sağlanmaya çalışılmaktadır.¹³⁴ “Yönetişimci mekanizma şöyledir: Etkin kamu yönetimi ancak, kamu yönetimi piyasa ilkeleri çerçevesinde çalışıyorsa sağlanır. Kamu mekanizmalarına dayalı olarak üretilen kamu hizmetlerinde etkinlik sağlanamaz. Yani etkin hizmet üretmenin koşulları, (1) finansmanı vergilendirmeye değil fiyatlandırma ile sağlanan; (2) işgörmeyi ömür boyu işgüvencesi nedeniyle rehavete kapılmış kadroya dayalı memurlukla değil, performansını sürekli sergilemek zorunda olan sözleşmeli personel eliyle yürüten; (3) işlerini “arz odaklı değil”, piyasanın yaptığı gibi “talep odaklı” yapan bir bürokrasiye sahip olmaktır.”¹³⁵

¹³³ Birgül Ayman GÜLER : **a.g.m.**, <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf>, 18.9.2005, 16:30

¹³⁴ European Union : **a.g.t.**, http://www.europa.eu.int/comm/governance/index_en_html, 08.07.2005, 13.00

¹³⁵ Birgül Ayman GÜLER : **a.g.m.**, <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf>, 18.9.2005, 16:30

“Esasında etkin kamu hizmeti, halkın hızlı, kolay ve eşitçe erişebildiği toplumsal hizmettir; etkin kamu yönetimi, bu nitelikte hizmet üreten bürokrasidir.”¹³⁶ Mevcut eşitsizlikleri ortadan kaldırabilecek, ülkenin ve genel olarak insanlığın hızla refaha erişmesini sağlayabilecek olan bu hizmetler ancak, kamu mekanizmalarının tanımlayıcı özellikleri olan vergilendirme, kadrolu istihdam, arz odaklı çalışma yapısı sayesinde üretilebilir ve sürekli olarak sunulabilir. Bunu yapabilecek kamu aygıtı ne genişlikte olmalıysa, devletin büyüklüğü o hacimde olmalı, bunu yapabilecek kaynaklar ne denli büyükse, kamu kudreti yükü eşitçe paylaşmak koşulu ile bu kaynakları bulmak üzere o ölçüde kullanılabilmelidir. Bir kamu hizmeti, bağımsızlık ilkesine hizmet ediyorsa, toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliği gideriyorsa, hizmete yurttaşların herbiri aynı derecede erişebiliyorsa, etkindir.

Kamu yönetiminde son yıllarda “kamu hukuku ve idare hukukunun geriye itilmesi ve özel hukuk egemenliğinin sağlanması”; “kamu kesimindeki örgütlerin her birinin özerkleştirilmesi”; “planlama ve sosyo-ekonomik yapıyı bir bütün olarak kavrama yerine, kamu yönetiminin projecilik ilkesi ile parçacı kavramaya yöneltilmesi”; “kamu istihdamında memurluk-daimi işçilik yerine bireysel sözleşme hukukunun yerleştirilmesi”; “Bakanlık tipi örgütlenme yerine kurul tipi örgütlenmenin yerleştirilmesi”; “hem merkezi hem yerel düzeyde yönetim formülünün egemen kılınması”; “devlet örgütlenmesinin merkeziyetçilik ilkesi terk edilerek ademi merkeziyetçilik ilkesine göre yeniden örgütlenmesi” şeklinde değişimler yaşanmaktadır.¹³⁷

Yeni dünya düzeninin kurumsal yapısı yönetim temelinde şekillenenmekte; yatay örgütlenme ve ağ tipi modelleri öne sürülmektedir ve

¹³⁶ Birgül Ayman GÜLER : **a.g.m.**, <http://www.mimarlarodasiansankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf>, 18.9.2005, 16:30

¹³⁷ Birgül Ayman GÜLER : “21.Yüzyılın İlk Beş Yılında 'devlette reform' Reçetesi”, **Devlette Reform Yazıları**, İstanbul, 2005, S.8-23

özellikle BİT'lerin de etkisiyle süreç 'e'leşmeye başlamaktadır. Artık e-ticaret, e-demokrasi, e-yönetişim, e-birey, e-devlet gibi kavramlar sıkça duyulmaktadır.

Geleceğin toplumunun önde gelen kavramı olan yönetişimin gerçek anlamda hayata geçmesi ancak ve ancak bilişim teknolojileri vasıtasıyla mümkün olmaktadır. Bu teknolojilerin kullanacağı yapı da elbette bir yönetim modeli olan ve e-demokrasiyi hedefleyen e-devlettir.

2.5.2. E-Devlet ve Etkin Yönetim

Devletin 1970 ve 80'lerde görülen mali bunalımının aşılması konusunda neo-liberal görüşlerin önerisi, 'kamusal hizmetlerin büyük ölçüde piyasalaştırılması', 'sosyal refah hizmetlerinin devletten piyasaya doğru kaydırılması' büyük ilgi gören yaklaşımlar olmuştur. Ancak 80'li yıllardan sonra kemikleşen işsizlik oranları ve bir sorun olmaya devam eden yoksulluk, bu politikalara karşıt görüşlerin sesini yükseltmektedir. Dolayısıyla çözüm arayışları, kamunun ekonomideki payının artması için kamusal hizmetlerin daha etkin bir şekilde verilmesine yönelmekte; bu yaklaşımla online devlet hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının hem daha az kaynak talebi hem de daha iyi ve hızlı hizmet sunma imkanını temin edeceği öngörülmektedir.¹³⁸

Günümüzde kamu yönetiminin cevap vermesi gereken en önemli soru, artan ihtiyaçların nasıl daha hızlı ve daha az maliyetle karşılanabileceğidir. Devletin elektronikleşmesinde, bilgi ve iletişim teknolojileri gerçek anlamda birer araçtır. Temel hedef, bilgi işleme kapasitesi artırılmış, acil karar alabilen

¹³⁸ Mahmut BİLEN ve Cahit ŞANVER : **Genişleyen Devletin Bunalımı ve E-Devlet**, http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm, 01.07.2003, 18.00

ve ihtiyaçlara hızla cevap verebilen bir devlet yapısı tesis etmektir. Bu bakımdan, diğerk koşullar aynı kalmak kaydıyla, sadece kamunun kağıt üzerindeki işlerinin elektronik bilgi işleme makineleri ile yapılması yüksek maliyetlerle az iş yapılması anlamına gelir ki; elektronik devletten beklenen bunun tam tersine, faydası maliyetini aşan yenileşmelerdir. Kamunun herhangi bir biriminde geleneksel usullerle yapılmakta olan bir işlemin aynı bürokratik kademelerden geçerek, ancak bu defa bilgi işlem makineleri tarafından yapılması, yapılan işin kalitesini yükseltmekle birlikte gerçek anlamda beklenen faydayı vermeyecektir. Dolayısıyla idari yapının da değişimden nasibini alması gündeme gelecektir. Ayrıca, kamu kuruluşlarınca sunulan hizmetin kalitesinin artırılması için insan faktörünün iyileştirilmesi, yani yeni süreçte görev alacak elemanların da uygun niteliklerle donanmış olması gerekecektir.

Bilgi toplumunun devlet modeli olarak da ifade edilen e-devlet kavramı kapsamlı olarak şöyle ifade edilebilir:

“E-devlet, sistem entegrasyonu ve ölçeklenebilirliğin olanakları ve sınırlarını teknolojik, kurumsal ve politik olarak araştırarak, birbiriyle uyumlu çalışabilen güvenli sistemler geliştiren, İnternet teknolojileri, devlet bilgisine ulaşım, elektronik oy verme ve elektronik vergilendirme sistemini mümkün kılan, vatandaşların demokratik süreçlere katılması için yöntem ve ölçümler geliştiren ve kendini sürekli yenileyen, İnternet kullanımının kamu sektöründe ve halk arasında daha yaygın hale gelmesiyle yeni ve entegre hizmetler sunan, bilginin araştırılması, seçilmesi, analizi ve paylaşımı için geliştirilecek teknolojilerin kamu görevlilerinin karar verme süreçlerini derinden etkilediği, bu teknolojilerin kullanımıyla birlikte halk katılımı ve açık devlet kavramlarının mümkün kılındığı, kamu sektöründe elektronik arşivleme ve kayıt yönetiminin gündelik hayatın bir parçası haline geldiği, daha gelişmiş ve sürekli gelişmeleri takip eden bilgi teknolojileri yönetiminin varolduğu, araştırma kaynaklarının kullanılabilir bilgi sağladığı ve uygulanabilir yöntemler

geliştirebildiği, devlette gerçekleştirilebilecek ileri düzeydeki tüm bilişim teknolojileri uygulamalarının politikalar, süreçler, bilgi ve teknoloji ile bütünleştirildiği devlettir”.¹³⁹

Daha yalın bir ifadeyle e-devlet, kamu hizmetlerinin bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması yoluyla daha şeffaf, vatandaşa daha yakın, daha ucuz ve daha iyi işlerlik kazandırılmasını sağlayan idari bir mekanizmadır.¹⁴⁰ Burada devlet kavramı özü itibarıyla değişmemekte; sadece devletin hizmet verme biçimi ve araçları farklılaşmaktadır.

Günümüzde kamu harcamaları içinde cari harcamaların, cari harcamaların içinde de personel harcamalarının gitgide daha yüksek pay alması, globalleşme ve entegrasyonların yaygınlaşarak daha hızlı ve geniş ağlara ihtiyaç duyması, gelişen teknolojiler sayesinde bireylerin hizmetlerde daha talepkar bir tutum içinde olmaları, devletin de her alanda ileri teknoloji ve bilgisayar imkanlarını kullanması ve kamu kurumlarının kendi aralarında özellikle mali ve adli alanlarda daha hızlı ve bilgi akışını sağlama ihtiyaç ve imkanlarının doğması, elektronik devlet anlayışını destekleyen unsurlar olmuştur.¹⁴¹

E-devlet günümüz küreselleşme sürecinin de bir uzantısıdır. Bu anlamıyla e-devlet politik ve sosyal gücün online şekle dönüşmesidir. Ulus devletleri de krize sürükleyen önemli dışsal etken olan küreselleşme; e-devlet mekanizması için de ulus devletin aksine merkeziyetçi olmayan bir yapıda

¹³⁹ Mahmut BİLEN ve Cahit ŞANVER : a.g.t., http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm,

¹⁴⁰ Murat İNCE : **Elektronik Devlet-Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar**, DPT, Ankara, 2001, S. 21

¹⁴¹ Mahmut BİLEN ve Cahit ŞANVER : a.g.t., S.108

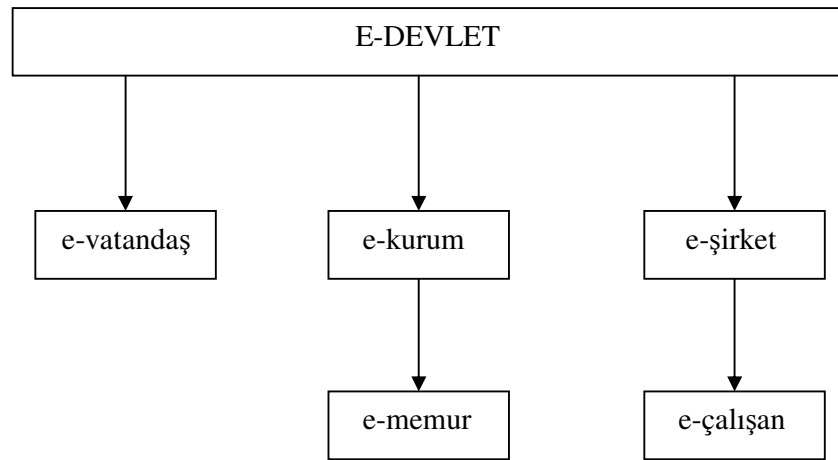
örgütlenecektir.¹⁴² Bu noktada e-devletin bazı etik değerleri mutlak surette gözetmesi gereklidir; toplumun her kesimi makul bir bedel karşılığı sınırlanmadan bilgiye erişebilmelidir; araştırma ve teknolojiye gereken önem verilmelidir; insan kaynaklarının iyileştirilmesi için çaba sarfedilmelidir; toplumsal uzlaş platformları ve eylem planları oluşturulmalıdır; insanların mahremiyeti korunmalı ve şeffaflık sağlanmalıdır.

Kamusal hizmetleri yaygın ve erişilebilir hale getirmek; hizmet üretim ve yönetim sürecinde vatandaşların istek ve eğilimlerini daha etkin değerlendirmek, halkın bu süreçlere katılımının önünü açmak; devlet kurumlarının daha rasyonel ve verimli işlemlerini sağlamak e-devletin temel amaçlarıdır.

¹⁴² Halil MUTİOĞLU : “Küreselleşme ve E-(tik) Devlet”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002, http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm

2.5.2.1. E-Devletin Temel Unsurları

E-devletin olmazsa olmaz 3 temel bileşeni vardır; e-vatandaş, e-şirket, ve e-kurum. E-şirket görevlisi e-çalışan, e-kurum görevlisi ise e-memur olarak nitelendirilmektedir.¹⁴³

Şekil 1 : E-Devletin Temel Unsurları

Kaynak: T.C. Başbakanlık, Türkiye Bilişim Şurası Sonuç Raporu, Ankara, Mayıs 10-12 Mayıs 2002, s.206

Bu unsurların ilkeleri ise şöyle açıklanabilir :¹⁴⁴

1. Yapılacak İşe İlişkin İlkeler : Hizmetler, müşteri-vatandaşın ihtiyaçlarına göre tasarlanmalı, kamu çalışanlarının yeni kurulacak yapının gelişimine katkı sunması ve bu yapıyı benimsemesi önemlidir. Getirilecek çözümler adil bir şekilde paylaştırılmalıdır. Kamunun ve özel sektörün katkıları sağlanmalıdır. Sorumluluk ve yetkiler performans ölçümlerine olanak sağlar bir nitelikte dağıtılmalıdır.

¹⁴³ T.C. Başbakanlık : **Türkiye Bilişim Şurası Sonuç Raporu**, Ankara, Mayıs 10-12 Mayıs 2002, S.206

¹⁴⁴ Murat İNCE : **a.g.e.**, S.27

2. Hizmete İlişkin İlkeler : Yeni yapılacak tasarım kullanım kolaylığı getirmeli ve hizmet sunumunu en kısa yoldan sağlamalıdır. Çeşitli kurumların benzer hizmetleri yine benzer şekilde verilmelidir ve hizmet mümkün olan her yerden ve her zaman alınmalıdır. Hizmet sunumundaki aksaklık ve eksiklikler derhal giderilmelidir.
3. Bilgiye ilişkin ilkeler : Kamu bilgi akışı dikkatle tasarlanmalıdır ve bilgiler tanım birliği, tutarlılık ve süreklilik bakımından gözden geçirilmelidir ve bunun için bir birim oluşturulmalıdır. Bilgi en yakın kaynaktan sağlandıktan sonra paylaşılmalıdır ve kamu bilgileri mümkün olduğunca elektronik ortama geçirilip saklanmalıdır. Bu yapılırken gerekli güvenlik, gizlilik ve bütünlük sağlanmalıdır. Kamuya ait bilgiler çok gerekli olduğu hallerde açıklanmalıdır.
4. Uygulamaya İlişkin İlkeler : Genel işlemler için kurulacak bilgisayar sistemleri kamu tarafından paylaşılabilir. Bilgisayar sistemleri gerekli esnekliğin sağlanabilmesi için mümkün olduğunca modern olmalıdır. Uygulama alanlarında çalışma prototipleri hazırlamak ve uygulamayı iyileştirmek amacıyla küçük proje ekipleri kurulmalıdır. Bilgisayar sistem ve araçları, bilginin ortak kullanımı ve kolay dağılımını sağlayacak biçimde tasarlanmalıdır. Bunun için de birbirleriyle çalışabilir ya da ortak standart arayüzler (interface) kullanılmalıdır. Bilgisayar sistem ve araçları kullanıcılarda bilinen bir araç kullandığı hissini uyandıracak biçimde tasarlanmalıdır.

5. Teknolojiye İlişkin İlkeler : Yenileme, geliştirme veya değiştirmelerde, sistemin işleyişine en az engel olacak bilgisayar teknolojisi ürünleri kullanılmalıdır. Birbiriyle çalışabilir teknolojik gereçler tercih edilmelidir. Bilgi işleme, depolama ve iletişim teknolojileri, sonradan yapılacak düzenlemeler sırasında gerektiğinde birbirinden ayrı çalışmasına karar verilen birimlere dağıtılabilmeye olanak vermelidir. Bütün erişim istasyonları, güvenlikleri sağlanarak elektronik kamu ağına bağlanmalıdır. Altyapı tasarımı, yeterli güvenlik koşullarını sağlamalı ve yönetilebilir nitelikte olmalıdır.

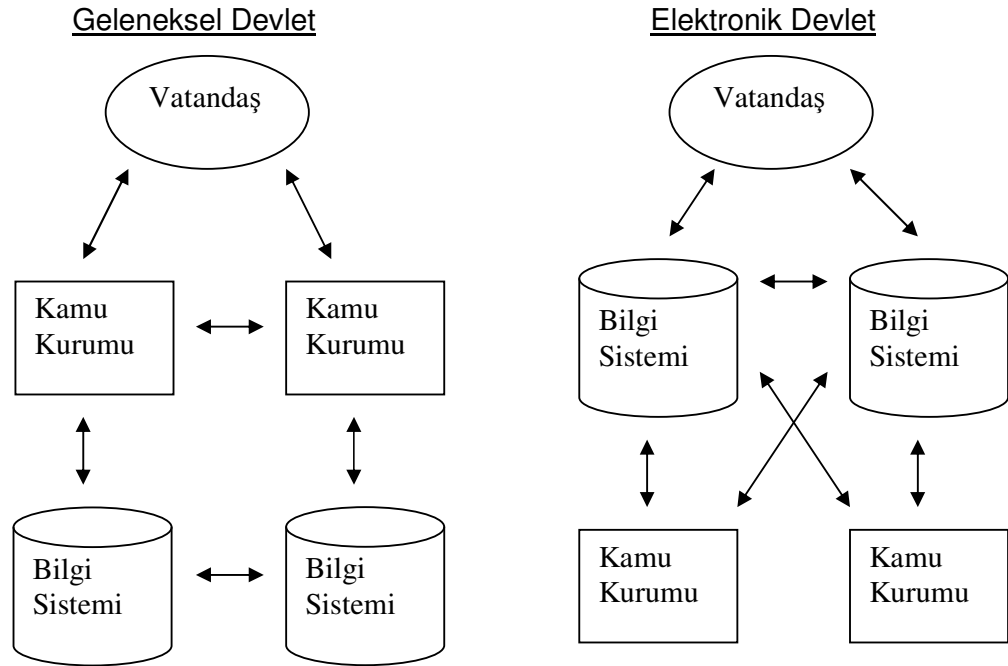
Bu temel unsurların dışında e-devletin diğer bileşenleri ise: Resmi işlemler; birçok amaca hizmet veren web portallarının oluşturulması ve bunların kişiye özel hale getirilmesi; ortak hizmet yürüten kurumların faaliyetlerini bir çatı altında birleştirilmesi; kurumsal değişimin ve vatandaş güveninin sağlanması; kurum imajının değiştirilip sağlamlaştırılması; teknolojik planlama; erişim kanalları için alternatif çözümler üretilip kullanılması; kurumsal kaynak kullanımının sağlanması ve finansman ile işlem maliyetleri ve e-değişim yönetim programlarının uygulanmasıdır.

2.5.2.2. E-Devlet Yapısı

E-devlet ile geleneksel devletin zihni ayrılığının en önemli unsuru, bilgiye erişim sürecinde ortaya çıkar. Geleneksel devlet yapısında bilgiye erişim süreci dikey bir yapıdadır; vatandaşın talep ettiği bilgi kamu sistemi tarafından alınıp aktarılır. Bilgi sistemi kamu sisteminin arka planında yer

almaktadır.¹⁴⁵ Yani kamu kurumları arasındaki iletişim ile bilgi sistemleri arasındaki paylaşım yeterli değildir. Bilgi talebinde bulunan vatandaş, kamu kurumlarıyla yüzyüze ilişki de bulunmak zorundadır ve bu da beraberinde yoğun bürokratik işlemleri getirir. Ağır bürokratik yapı ise kaçınılmaz bir tıkanıklığa yol açar. Elektronik devlet yapılanmasında ise tersi bir akış vardır. Bilgi sistemleri kamu kurumlarıyla vatandaş arasında konumlanarak, bilgiye doğrudan bir erişim sağlanması hedeflenmektedir. Kamu kurumları arasındaki iletişimin artırılması, bilgi sistemleri arasında bütünleşmenin sağlanması da diğer amaçlardır. Böylece bürokratik duvarların yıkılması hedeflenmektedir. Vatandaşın ihtiyaç duyduğu bilgiler bilgi sistemlerinde sürekli güncellenir ve diğer taleplerde yine sistem aracılığıyla kamu kurumlarına iletilerek gerekli yanıtlar verilir. Elektronik devlet, mevcut devlet yapısındaki kamu birimlerinin sayısal olarak azaltılmasından çok; bu kurumlar arasındaki eşgüdümün daha sağlıklı olmasını, sunulan hizmetin kalitesinin yükseltilmesini, bilgilerin güncelliğini korumasını ve sürekliliğin sağlanmasını hedefler.

¹⁴⁵ Murat İNCE, **Elektronik Devlet- Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar/** DPT, Mayıs 2001, s.24

Şekil 2 : Geleneksel ve Elektronik Devlet Yapıları İçinde Veri Akış Sistemleri
 Kaynak : Murat İNCE, Elektronik Devlet- Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar/ DPT, Mayıs 2001, s.24

Yukarıdaki yapılanmaya dayanarak e-devletin genel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz :¹⁴⁶

- E-devlet, sistemin bütünleşmesi ve ölçeklenebilirliğinin olanakları ve sınırlarını teknolojik, kurumsal ve politik olarak araştırıp, bunların uyumlu çaişmasını sağlayan güvenli sistemler geliştirir.
- E-devlet, devlet tarafından sunulan bilgiye ulaşım, elektronik oy verme ve elektronik vergilendirme sistemini mümkün kılan, vatandaşlarına demokratik süreçlere katılması için yöntem ve ölçümler geliştirir ve bunun için de kendisini sürekli yeniler.

¹⁴⁶ www.digitaldevlet.com/ss.php, 27.11.2004

- E-devlet kamuda ve halk arasında internetin daha da yaygınlaşmasıyla birlikte yeni ve bütünleşmiş hizmetler verir.
- E-devlet modelinde, özel girişimler ve sivil toplum kuruluşları da devletin verdiği çeşitli hizmetleri verir.
- E-devlette, bilgi üretim ve erişim süreci için geliştirilen teknolojiler, kamu görevlilerinin karar verme süreçlerini derinden etkiler ve bu teknolojilerin kullanımıyla birlikte, halk katılımı artar ve böylece daha açık bir devlet yapısı ortaya çıkar.
- E-devlette, kamunun elektronik arşivleme ve kayıt yönetimi gündelik hayatın bir parçası haline gelir.
- E-devlette, sürekli olarak daha gelişmiş teknolojileri takip eden bir bilişim teknolojileri yönetimi vardır.
- E-devlette, araştırma kaynakları, kullanılabilir bilgi sağlar ve bunun için uygulanabilir yöntemler geliştirir.
- E-devlette, devlette gerçekleştirilecek ileri düzeydeki tüm bilişim teknolojileri uygulamaları, politikalar, süreçler, bilgi ve teknoloji ile bütünleştirilir.

2.5.2.3. E-Devletin Amaçları ve Öncelikleri

E-devletin 3 temel amaca hizmet eder :¹⁴⁷

1. Kamusal hizmetleri yaygınlaştırmak ve erişilebilir hale getirmek.
2. Hizmet üretim ve ynetim sürecinde vatandaşların istek ve eğilimlerini daha etkin değerlendirmek, katılımcı yurttaşlığın önünü açmak.
3. Devlet kurumlarının daha akılcı ve verimli işlemlerini sağlamak.

E-devlet, bilişim ve iletişim teknolojilerinin sağladığı imkanları kullanarak, geleneksel kamu yapılanmasını ve hizmet anlayışını terkedip, yönetimde ve hizmet sunumunda daha hızlı ve kaliteli olabilmeyi amaçlar. Bu amaca ulaşmak için de;

- Mali disiplinin sağlanması,
- Ekonomik rekabetin artırılması,
- Sosyal etkinliğin artırılması,
- Demokratik gelişimin sağlanması gibi çalışmalar yürütür.

E-devlet modeli ile yukarıda bahsettiğimiz amaçlara ulaşırsa şunlar da gerçekleşmiş olacaktır :¹⁴⁸

- Zamandan tasarruf edilecek.
- Maliyetler düşecek ve verimlilik artacak.

¹⁴⁷ Ahmet ULUSOY ve Birol KARABULUT : “Türkiye’nin E-Devlete Geçiş Zorunluluğu”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002,
http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm

¹⁴⁸ T.C. Başbakanlık : **a.g.t.**, Ankara, 10-12 Mayıs 2003, S.212

- İnsanların memnuniyeti ve hayat kalitesi artacak.
- Ekonomik gelişim desteklenecek.
- Devletin yönetimine bireysel katılım artacak.
- Kağıt bağımlılığı ve kullanımı azalacak.
- Vatandaşın talep ettiği bilgilere bir noktadan ve doğru şekilde ulaşılacak. Böylece insandan kaynaklanan hatalar azalacak.
- Bazı hizmetlerin elektronik sunumu daha avantajlı olacak.
- Hem kamu hem de vatandaş için karar almada kolaylık ve hız sağlanacak ve vatandaşın talebi ön plana çıkacak.
- Vatandaş ile devlet arasındaki ilişkilerin geliştirilmesiyle oluşacak güven ortamı ile kamunun imajı kuvvetlendirilecektir.

2.5.2.4. E-Devletin Kullanım Alanları

E-devletin hizmet alanı oldukça geniştir çünkü e-devlet, bir devletin sunduğu tüm hizmetlerin elektronik bir yapılanma içerisinde sunulması çabalarıdır.

Günlük yaşamda e-devlet; konut, eğitim, sağlık, kültür, ulaşım, çevre, iş hayatı vs. hakkında bilgi verme; danışmanlık, iş/konut ilanları, elektronik posta iletişimi gibi iletişim hizmetleri; bilet rezervasyonu, çeşitli programlara kayıtlar gibi online işlem hizmetleri sunar.

Uzaktan yönetim sürecinde e-devlet; kamu hizmetleri rehberi, idari süreçler için kılavuz, kamu kayıtları ve veri tabanları bilgisini verir; kamu görevlileri ile elektronik posta iletişimini kurar; elektronik ortamda form doldurulmasını sağlar.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Murat İNCE : a.g.e., S.27

Siyasi katılımı e-devlet; yasal düzenlemeler, meclis kayıtları, görüş belgeleri, karar alma sürecinde hazırlanan belge ve bilgileri sunar; siyasi konulara ilişkin tartışmaları, siyasilere elektronik posta ile ulaşımı ve iletişimi sağlar; referandum, seçimler ve anketler gibi online işlem hizmetleri sunar.¹⁵⁰

2.5.2.5. E-Devletin Sunduğu Başlıca Hizmetler

E-devletin ülkesine yönelik 3 temel hizmet bölümü bulunmaktadır:¹⁵¹ Devletten vatandaşa, devletten devlete ve devletten iş dünyasına.

Devletten Vatandaşa : Devletten vatandaşa yönelik hizmetlerde, e-devlet bir ana kapı olarak düşünülür. Kullanımı kolay olan ve yönlendirmelerle daha alt birimlere kadar kullanıcıyı götüren hizmetlerdir. 5 ayrı düzeyde ana kapı türü belirlenmiştir. Bunlar :

Birinci Düzey Ana Kapı : Karmaşık olmayan, bilgi verme amaçlı ana kapılardır.

İkinci Düzey Ana Kapı : Vergi Ödeme, araç kaydı gibi çevrimiçi işlemlerin yapılmasına olanak tanıyan ana kapılardır.

Üçüncü Düzey ana Kapı : Hizmetler arası geçişlerde yetki işlemlerinin (şifre, kullanıcı kodu, vs. tekrar tekrar yapılmasına gerek bırakmayan kapılardır.

¹⁵⁰ Murat İNCE : **a.g.e.**, S.27

¹⁵¹ T.C. Başbakanlık : **a.g.t.**, Ankara, 10-12 Mayıs 2003, S.207-211

Dördüncü Düzey Ana Kapı : Bir işlem için birden fazla kurumun kaynak olarak kullanıldığı ana kapılardır.

Beşinci Düzey Ana Kapı : Vatandaşın kendine özel işlemlerinin, karşılıklı etkileşimle yapıldığı ve en karmaşık olan ana kapı türüdür.

E-devlet, bu ana kapılar vasıtasıyla vatandaşlara, bilgi sağlama-verme amacıyla sunulan haber, hava durumu, resmi gazete, mevzuat gibi hizmetler; sorgulama ve yanıt amaya yönelik eğitim, yerel yönetim, ehliyet, pasaport, telefon, askerlik gibihizmetler ile vergi beyannamesi, bankacılık işlemleri, hastane randevu sistemi, ulaşım, rezervasyon, sertifikasyon gibi çevrimiçi işlemlerden oluşan üç ana hizmet faaliyeti yürütür.

Devletten Devlete : Devlet kurumlarının birer e-kurum haline gelmeleri, elektronik ortamda birbirleriyle iletişim ve etkileşim içinde olmaları, altyapı ve kaynaklarının verimli kullanımını ve bilgilere ulaşılmasında aracı olacak e-devlet portalının bir mantık çerçevesinde oluşturulması gerekmektedir. Devletten devlete yönelik hizmetlerde web tabanlı veri paylaşım teknikleri kullanılmaktadır. Böylece kümesel transferin yerini çevrimiçi paylaşım almakta ve zamandan kazanım sağlanmaktadır. Artık kamu kurumları sahip oldukları bilgi ve verileri rekabet için birbirlerinden gizlemeyecek aksine paylaşacaklardır. Kurumlararası iletişimin yanı sıra; merkezi ve yerel yönetimler arası iletişim de etkinleşecektir. Devlet görevlileri de daha esnek çalışma şartlarına sahip olacaktır. Ancak e-devlet uygulamalarına karşı oluşacak kültürel dirençlerin aşılması gerekmektedir. Tarih boyunca değişime her zaman direnç olmuştur. Bu nedenle kamu kurumlarında çevrimiçi uygulamaları hayata geçirmek için kültürel bir değişim de sağlamak da gereklidir. E-devletin memuru e-memura dönüşmelidir. Bu da bilişim teknolojilerini kullanmasıyla mümkündür; dolayısıyla her memurun gerekli bilgisayar donanımına ve bilgisine kavuşturulması kaçınılmazdır.

Devletten İş Hayatına : E-devletin iş yaşamına yönelik hizmetleri devreye girdiğinde kamu kesimindeki aşırı çalışan yığılmasının önüne geçilecek, işlemlerin büyük kısmı internet üzerinden gerçekleştirilecektir. Devletteki bürokratik çarklar azalacak ve dolayısıyla harcanan sarf ve kırtasiye malzemeleri de asgariye inecektir. E-devletin satın almaları internet ortamında gerçekleşebilecek; böylelikle işlem maliyeti düşerken, verimlilik artış kaydedecektir.

2.5.2.6. E-Devlet Platformları

E-devletin hizmet sunumunda temel platformlar; internet, etkileşimli telefonlar, kioskler ve sayısal televizyonlardır. Bu temel platformlara dayanılarak kamu hizmetleri elektronik posta, video konferans, katalog hizmetleri, dosya transferi, uzaktan form işleme ve elektronik yayıncılık gibi teknolojilerle gerçekleştirilir.¹⁵²

2.5.2.6.1. E-Devlet Platformlarında Siyasal Uygulamalar

Bilgi ve iletişim teknolojileri dönüştürmeye başladığı yeni toplumun siyasal yapılanmasında da belirleyici olmaktadır. Çünkü her alanda olduğu gibi siyaset ve devlet yönetimine ilişkin de daha fazla bilgiye ulaşmanın önünü açmıştır. Zaten bu teknolojiler başlı başına daha sıkı bir iletişimi ve açıklığı talep ederek ortaya çıkmışlardır. Siyasal yapılanmanın da buna kayıtsız kalması pek olanaklı görünmemektedir.

¹⁵²T.C. Başbakanlık : **a.g.t.**, Ankara, 10-12 Mayıs 2003, S.207

Temsili demokrasilerinin bir çıkmaza girdiğinin sıkça dile getirildiği ve sorunlarının ortaya konulduğu günümüzde; bilgi teknolojileri ve e-devletten, yaşanan bu krizlere çözüm üretmesi beklenmektedir.

E-devlet uygulamalarında en çok konuşulan konulardan biri e-demokrasidir. Bilgi teknolojilerinin sunduğu imkanlarla; insanların elektronik ortamlarda siyasal partilerle doğrudan iletişime geçmesi, kamuyu ilgilendiren konulara doğrudan katılarak karar alma mekanizmasında etkin olmaları, seçimlerde elektronik oy kullanmaları ve böylece temsili demokrasiden yarı doğrudan veya doğrudan demokrasiye geçilebileceği üzerinde tartışmalar yoğunlaşmaktadır. E-demokrasi uygulamaları ile etkin bir kamu yönetimi, yöneten-yönetilen arasında etkin bir iletişim, siyasete olan ilgi ve katılımın artması, karar alma mekanizmalarına halkın tecrübelerinin yansımaları amaçlanmaktadır.¹⁵³

Artık gerçekten de elektronik postalar, web siteleri, elektronik formlar gibi internet üzerinde oluşturulan pek çok ortamda karşılıklı görüş bildirmek ve tartışmalara katılmak mümkün olmuş; kamu kurumlarının da internet ortamına aktarılıyor olması siyasal alana vatandaş müdahalesini kolaylaştırmıştır. E-seçim ve e-oylama gibi kavramlar siyasal gündeme girmiş; pilot uygulamalar bu konularla ilgili ilk somut adımlar olmuştur.

2.3.2.1. E-Devletin Etkinliğini Belirleyen Faktörler

E-Devlet uygulamasının etkinliğini belirleyen faktörler, telekomünikasyon altyapısı, yasal-düzenleyici ortam, mali kaynaklar ve kamu

¹⁵³ Özgür UÇKAN : a.g.e., S. 33

organizasyonlarının bilgi teknolojileri ile olan bağılılığı olmak üzere dört temel başlık altında toplamak mümkündür.¹⁵⁴

Ülkenin telekomünikasyon altyapısı: Gelişmekte olan bir ülkede en önemli etmenlerden biridir. Bir ülkede dijital ağlar olmadan e-devlete girmek mümkün değildir. Ülkenin fiziksel durumunu ve telekomünikasyon altyapısını anlama uygun amaç ve parametreleri doğru olarak belirleme de önemlidir.

Yasal ve düzenleyici çevre (ortam): Özellikle özel yatırımları ve rekabeti geliştiren bir faktördür. Telekomünikasyon altyapısındaki genişleme yada yükselme oldukça büyük yatırımlar gerektirir. Oysa bir çok gelişmekte olan ülke hükümeti bu açıdan uygun durumda değildir. Özel yatırımları teşvik etmek için yasal ve düzenleyici reformlar yapmak gerekir. Ayrıca kanunlar ve düzenlemeler yerel telekomünikasyon ve internet servis sağlayıcıları arasındaki rekabeti yükseltebilir.

Mali kaynaklar: Eğer kamu kurumları kamusal hizmetleri online sağarlarsa, kendilerini güvende hissetmeleri için hazine tarafından desteklenmesi gerekir. E-hizmet tamamen fonlanmaz ise, kamu kurumları hizmetleri sunmak için fiyat talep edecekler ya da hizmet teslimi özel sektör tarafından yerine getirilecektir. Örneğin, Birleşik Devletler’de e-devlet altyapısının güçlendirilmesi ve vatandaşların ihtiyaçlarının daha etkin karşılanması için oluşturulan birimlere önemli miktarlarda kaynak aktarılmıştır. Oluşturulan Bilgi Teknolojileri Fonu’na 2002’den 2004’e kadar her yıl için 200 milyon dolar ödenek verilmiştir. Federal web sitesi portalı için 2002 yılında 15 milyon dolar ödenek ayrılmıştır. Singapur’da hükümet e-devlet projesinin daha da geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için 855 milyon dolar ayırmıştır.

Kamu organizasyonlarının bilgi teknolojileri ile ilişkisi: E-devletin etkinliğini anlama, organizasyonun bilgi teknolojileri ile olan ilişkilerine

¹⁵⁴ Ahmet ULUSOY ve Birol KARAKURT : a.g.t,
http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1htm, 28.11.2005, 23.00

bağlıdır. Kamusal organizasyonların etkinliği ise, organizasyonel yönetim kalitesi ve organizasyon üyelerinin performansına bağlıdır. Buna göre, e-devletin etkinliğini belirleyen faktörleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür. Organizasyonun bilgi sistemlerine bağlılığı, bilgi sistemi organizasyonunun bireylerin taleplerini karşılayıp karşılayamadığının farkına varılması, organizasyon tarafından sağlanan bilginin kalitesi, teknolojik yeniliklere adaptasyon için istemcilerden gelen baskıların miktarı, organizasyon ile dışsal aktörler arasındaki bilgi paylaşımının derecesi ve iç politik destek ile yasal sınırlamaların derecesi.

E-devlet uygulamasının etkinliğini ve uygulama başarısını belirleyen diğer unsurlar olarak; profesyoneller ve derneklerin yaklaşımları, kamu sektöründe özellikle bilgi teknolojilerini geliştirme konusundaki teşvikler, büyük bilgisayar projelerinin yönetiminde satış sonrası hizmet için politik rehberlik, program ve politikaların devamı ve anlaşılabilirliğine ilişkin istekler, liderlerin programa olan güvenleri, kurumsal destek, devlet daireleri arasındaki koordinasyon, e-devlet altyapısına ilişkin hız, derinlik ve anlaşılabilirlik sayılabilir.

2.3.2.2. E-Devletin Getirileri

E-devlet kamusal hizmetlerin sunumunda, kamu yönetiminin örgütlenmesinde, devletin işleyişinin dışındaki birimlerle etkileşimde, kamusal bilgilere ulaşımında değişimler yaratmaktadır. Bunlar aşağıda alt başlıklar halinde değerlendirilecektir :¹⁵⁵

¹⁵⁵ Ahmet ULUSOY ve Birol KARAKURT : **a.g.t.**,
http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1htm.; Arif ÖZSAĞIR : **E-Devlet Yatırımlarının Geri Dönüşümü ve Ekonomik Büyümeye Etkisi**,
http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=212, 28.11.2005, 23.15

E-Devlet Kamu Hizmetlerinin Biçimini Değiştirir: Kamusal mal ve hizmetler daha ucuz ve çabuk sağlanır. Ulusal idarenin yeniden yapılanmasından ve kamu bilgi sisteminin oluşturulmasından dolayı da kazançlar elde edilecektir. Bu faydalar hem kamusal hizmetlerin tüketicileri hem de kamusal mal ve hizmetleri sunan devlet için söz konusudur. Dolayısıyla devletin faydası, maliyet düşüşü ve daha az harcamadır; bu da finansman için daha az vergi alınması anlamındadır. Örneğin Birleşik Devletler’de eyalet hizmetlerinin online sunulması maliyetlerde %70 tasarruf sağlamıştır. Arizona eyaletinde ruhsat, ehliyet vb. işlemlerin online yenilenmesinin maliyeti işlem başına 2 dolar iken, bu işlemlerin geleneksel olarak sunulmasının maliyeti 7 dolardır. Alaska’da araç tescil işlemlerinin online yapılması maliyeti 7.75 dolardan 0.91 dolara düşürmüştür. 11 milyon insanın gelir vergilerini online vermelerinden dolayı Brezilya hükümeti 10 milyon dolar tasarruf sağlamıştır. Dubai’de kamusal hizmetlerin iş alemi ve bireyler için online sunulmasının idari maliyetleri en az %10 düşüreceği tahmin edilmektedir. Şili devleti, toplam 4 milyar dolarlık harcama yaptıktan sonra oluşturulacak kamu web sitesinden sonra yılda 200 milyon dolar tasarruf etmeyi beklemektedir. E-devletin sağladığı tasarruflara ilişkin örnekler daha da çoğaltılabilir.

E-Devlet Yönetim Anlayışında Dönüşüme Yol Açar: E-devlet uygulamasına geçen ülke yönetimlerinde vatandaşlar ve devlet arasındaki yeni ilişkilerde devlete bazı görevler düşmektedir. Bunlar; bilgi toplamak için temel politikalar geliştirmek ve politikaların sonucunu kamuoyuna bildirmek, e-devlete katılımı kolaylaştırmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı, stratejik yönergeler ve öncelikler oluşturmak amacıyla yaygınlaştırmak, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak politik temsilciler seçmektir. Ayrıca bu unsurlar, yönetimin geliştirilmesi için bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımı ve gerçek politik sorumluluk gerektirir.

E-Demokrasinin Yerleşmesine Katkı Yapar: Demokratik süreçte katılımın gerileme eğilimine girmesi (başta Avrupa Birliği ve OECD ülkelerinde), politik parti üyeliğinin azalması ile seçimlere katılımın düşük düzeylerde olması, geleneksel demokratik yönetimin etkinliğini kaybettiğinin açık göstergesidir. Bu açığın ortadan kaldırılması devletler için büyük bir önem taşımaktadır. Belirtilen demokratik açık olayında vatandaşların hükümetlere oy vermesinin ötesinde onların demokratik açıdan yetkilendirilmesi söz konusudur. İletişim teknolojilerini dikkate alan e-devlet uygulaması, yeni demokratik yönetimlerin açılımını zorunlu kılacak ve demokratik katılıma da imkan verecektir. Her vatandaşa demokratik süreçte katılma fırsatının geliştirilerek sunulması hükümet ve parlamentonun asli görevleri arasındadır. İletişim teknolojileri, İnternet ve yeni teknolojilerin vatandaşların hizmetinde kullanılması yani e-devlet uygulaması; vatandaşların demokratik süreçte katılımını kolaylaştıracaktır. Bunun yanında genel-kamu bilgilerine daha hızlı ve kolay ulaşılacak, geniş hizmet kanallarının seçimi sunulacak ve politik sürecin izlenebilmesine imkan tanınacaktır. Tüm bunlar demokrasiye katılımın derinleşmesi ve geliştirilmesine yani e-demokrasinin yerleşmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca e-devlet, devlet içinden ve dışından bilgilerin düzenli olarak akışını sağlayacağından toplumun demokratikleşmesinde önemli rol üstlenmiş olacaktır.

E-Devlette İşbirliği ve Etkileşim Maliyetleri En Düşük Düzeyde Olacaktır: Daha fazla insan kolay yoldan, ucuza ve az zaman harcayarak devlet işlemlerine katılabilecektir. Örneğin, kişiler İnternet kullanımı ile kendi vatandaş gruplarını etkileyen işlemleri daha kolay öğrenebilir, bunlar üzerinde çalışabilir, diğer toplulukları etkileyebilir ve istediklerini söyleyebilirler.

Bilgiye Ulaşım Daha Kolay Olacaktır: Bilgiye erişim alınan hükümet kararlarına katılmada ciddi bir öneme sahiptir. İnternet ile modern kayıt ve analiz araçlarından yararlanılacağından bilgiyi toplama ve analiz etme gücü de artmış olacaktır.

2.3.2.3. E-Devlete Geçişte Yaşanan Sorunlar

Bu sorunlar örgütsel dönüşümde yaşanan güçlükler, sayısal uçurum ve gelişmiş ülkelere bağımlılık olarak sınıflandırılabilir :

Örgütsel Dönüşüm: Kamusal hizmetlerin elektronik ortamda sunulması bu hizmetleri verecek kurumlarda yeni bölümlerin ve görevlerin oluşturulmasını gerektirir. Teknik yazılım bölümü, network dizayn yönetimi, web oluşturma yönetimi, software mühendislik programlama, veri tabanı oluşturma yönetimi ve içerik yönetimi gibi bölümler örnek olarak sayılabilir. Bir diğer sorun bu bölümlerde kimlerin çalışacağıdır. Bu noktada yeni tür personel ihtiyacı ile karşılaşmaktayız. BİT (bilgi ve İletişim Teknolojileri) uzmanları, web masterler, içerik yöneticileri, kayıt yetkilileri e-devlet yapısını yürütmek için hükümetlerce istihdam edilmelidirler. Örneğin, web masterler bilgi sağlamanın teknik yönden, içerik yöneticileri içerik oluşturma ve yönetiminden, kayıt yetkilileri ise kurum kayıtları ve arşiv görevlerinden sorumludurlar; uygulanan kanunlar ve kayıtların düzenlenmesi ve sürekliliğinin sağlanmasındaki gibi. Ancak, BİT eğitilmiş kadroları bulmak ve oluşturmak devletler ve özel sektör açısından kolay değildir. BİT sektöründeki yeniliklerin hızlı artışı, Internet, e-ticaret ve BİT hizmetleri gibi, yeni yetenekleri gerektiren yeni tür işlerin oluşturulmasını ihtiyaç duyar.¹⁵⁶ Biz bu yetenekleri profesyonel BİT yetenekleri, uygulamalı BİT yetenekleri ve temel BİT yetenekleri olarak sınıflandırabiliriz. Profesyonel BİT yetenekleri ileri düzeyde BİT araçlarını kullanma, geliştirme, onarma gibi faaliyetleri içerir. Uygulamalı BİT yetenekleri ise, çalışma alanı içindeki basit BİT araçlarını kullanma yeteneğini ifade eder. Temel BİT yetenekleri veya bilgisi ise BİT'in öğrenme amacıyla ve basit görevler için kullanımını ifade etmektedir. Kamu ve özel sektör kuruluşları, bilgiye dayalı sektörlerle yöneldikçe, bilgiye dayalı işlemleri

¹⁵⁶ OECD Report : a.g.t, 1999, <http://www.oecd.org/pdf/M00032000/M00032941.pdf>

yapanların rolü çok önemli çapta artmaktadır.¹⁵⁷ 1990'larda bilgiye dayalı işlerde çalışanlar (bilgisayar operatörleri, bilgi mühendisleri gibi) ABD'de ve Avrupa'da hızlı büyüyen bir meslek kategorisini oluşturmaktadır.¹⁵⁸ ABD için en son yayınlanan tüm BİT temelli iş gücünü yansıtan yayına göre bu alanda istihdam edilen personel sayısı 2000 yılında 6.5 milyonu aşmıştır. Bu çalışanların hemen hemen %60'nın üst düzey BİT mesleklerinde, geriye kalan dörtte biri orta düzey BİT mesleklerinde, beşte biri de düşük düzey BİT mesleklerinde istihdam edilmektedir.¹⁵⁹ ABD işçi bürosunun istatistiklerine göre BİT'le ilgili temel işlerde çalışanların sayısı 1998'de 2.2. milyondan, 2008'de 3.9 milyona çıkacaktır. 1999 Ekiminde, Alman BİT sanayi kurumu (BİTKOM) sadece BİT üreten sanayiler için Almanya'da 75 bin personele ihtiyaç olduğunu tahmin etmektedir.¹⁶⁰ Bu tür personeli bulmak, bu tür işlerin yüksek eğitim ve öğretim gerektirdiği için zor bir görevdir. Sonuçta, bu tür ihtiyacı kolaylaştırmak için, devletler bu tür personeli dış ülkelere ithal etme yoluna gitmektedirler.

Bir diğer örgütsel sorun ise 'liderlik'tir. Devletlerin yapılarındaki dönüşüm politik seviyede güçlü, kararlı ve bilgili bir liderlik gerektirir. Genel açıdan bakıldığında, bu tür görevler kamu görevlilerini aşacak derecede politik seviyede bir liderlik gerektirir. Örneğin, politikacılar yatay örgütlemeye daha kolay karar verebilir, toplumsal tartışmalara katılabilirler ve politika kararlarını kolayca alabilirler. E-devletin karşılaştığı temel sorunlardan bazıları organizasyonun sınırlarının aşılmasını gerektirmektedir. Kamu görevlileri bu açıdan bunu tek başlarına başaramazlar, onlar kurumsal sınırları aşabilecek kararları alma yetkisine sahip değildirler. Devlet içi değişiklikler iletişim, düzenlemeler özellikle elektronik bütüncül devletin oluşturulması yolunda

¹⁵⁷ OECD, 2001a : **a.g.t.**, <http://www.oecd.org/>

¹⁵⁸ OECD, 2001b : "The New Economy: Beyond the Hype", **The OECD Growth Project**, <http://www.oecd.org/> 15.08.2004, 22.30

¹⁵⁹ Ulrich KLOTZ : **Facts On The IT Labor Market**, IBITS, 2000, <http://www.union-network.org/uniibitss.nsf>, 07.10.2005, 12.00

¹⁶⁰ OECD Report : **a.g.t.**, 1999, <http://www.oecd.org/pdf/M00032000/M00032941.pdf>,

güçlü üst düzeyde siyasi liderlik gerektirmektedir. Ancak şu anda politikacılar bütün bu konuların ve imkanların farkına varabilmiş değildir.

Sayısal Uçurum (Dijital Bölünme): Sayısal uçurum yeni iletişim teknolojilerine erişme ve bunları kullanma imkanlarından yararlanmadaki etnik grup, yaş, gelir, eğitim, cinsiyet ve diğer demografik etkenler gibi farklılıkları ifade eder. Erişimin eşitsiz ve evrensel düzeyde eksikliği; kadınlara, azınlıklara, yoksullara, çocuklara, evsizlere ve özürllere zarar verebilir. Bahsettiğimiz sosyal maliyetlerin bazıları sosyal kırılmaya, dijital izolasyona ve politik katılımı azalmaya yol açabilir. Daha da önemlisi, toplumun en alt katmanındaki insanların dahi yüksek derecede bir siyasi katılımı yoksa, toplumda bilgice zengin ve bilgice yoksul ayrımı arasındaki sürekli açıklık değişmeyebilir. Genel anlamda, şu açıklıkla söylenebilir ki; İnternet kullanımı hızla artmakta ve buna rağmen bundan yararlanma olanağı aynı hızla tüm kitlelere sağlanamamaktadır. Yani belli gruplar arasında sayısal uçurum mevcudiyeti söz konusudur. Bu, eğitim ve gelir seviyeleri dikkate alındığında daha da açıkça ortaya çıkar. Ayrıca yüksek gelir seviyelerindeki insanlar kendileri için online sayısal aktiviteyi gerçekleştirecek kaynak kapasitesine sahiptirler. Sayısal uçurum kavramı İnternete fiziksel erişimin çok daha fazlasını ifade eder. Dijital araçları işletme ve online araştırmalara yöneltme yeteneklerini içeren dijital yeteneklerde de önemli çapta açıklık vardır; biri düşük hız kapasiteli erişime, diğeri yüksek hız kapasiteli erişime sahip iki internet kullanıcısı arasındaki fark örneğinde olduğu gibi. Ayrıca network topluma bağlanamayanlar siyasi katılım açısından da önemli fırsatları kaçırmaktadırlar. Bunlara ek olarak, bilgisayar yetenekleri ve BİT erişimi ağ (network) toplumuna katılım için yeterli de değildir. BİT erişiminden sonra kullanıcılar ayrıca dijital yeteneklerde, kullanım imkanlarında ve siyasi açıdan yararlı ağları (network) şekillendiren yeteneklerde rekabete ihtiyaç duyarlar.¹⁶¹ Şurası açıktır ki, BİT kullanımından yararlananlar, politik açıdan network

¹⁶¹ James VAN DIJK : “Widening Information Gaps and Policies of Prevention”, **Digital Democracy: Issues of Theory and Practice**, London, Sage, 2000, S. 51-53

toplumda iyi bir pozisyon elde ederek, politik faydalardan yararlanırlar. Burada açıklanması gereken şey dijital demokrasi ve network topluma bağlanmamış ve bağlanamamış vatandaşların bunlara nasıl katılacağıdır. Dünyada bugün hem demografik hem de sosyo-ekonomik gerçekler bilgiye erişen ve erişemeyenler arasındaki ayrıma neden olmaktadır. Yönetişim Internet üstünden sağlanan bilgiye bağlı oldukça, özellikle toplumsal tartışmalarda ağa yeni teknolojilerle girebilenler üstünlük sağlarken, erişemeyenler sosyal açıdan marjinalleşecektir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, sosyal açıdan marjinalleşen gruplar belli ortak özellikler göstermektedirler. Bunlar; yaşlılık, düşük gelir, düşük eğitim düzeyi ve ekonomik açıdan toplumun diğer kesimlerine bağımlılık olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla burada endişe edilmesi gereken bir diğer durum, bu sayısal uçurumun gittikçe derinleşmesidir. Bu noktada elitizm ve popülizm riski ele alınmalıdır.

‘Elitizm riski’, bazı insanların, onları engelleyen faktörlerden dolayı demokratik haklarını elektronik yolla kullanamamalarını ifade eder. Bu durumda toplumsal alanda görülen politik tartışmalar ve forumlar, bunlara katılma olanağı bulabilen (zaman ve ekonomik vb. açıdan) toplum kesimlerince yönlendirilmektedir.¹⁶² Elektronik yollarla danışma, vatandaşlara kabaca toplum kesimlerine politik süreçte doğrudan katılma imkanı vermekte, kararların demokratikliğini ve meşruluğunu arttırmaktadır. Bir diğer açıdan bu şekilde toplumsal kanalların açılması, toplumsal katılımı daha da arttıracak ve demokratik özgürleşmeyi sağlayacaktır. Bazı kesimler ise bu imkanlar verilse dahi, bu tür uygulamalara zaman ve ilgi yetersizliği gibi özel durumlar nedeniyle de katılmak istemezler. Bu tür uygulamalara katılanlar genelde çıkar grupları olarak adlandırılmaktadırlar. Bu gibi pek çok grup, hükümet politikasını değiştirmeyi, hükümetle görüşme masasında bir yer bulmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bunlara aktif olarak katılanlar aynı zamanda belli bir grubun sözcülüğünü yapma durumuna da gelebilmektedirler. Bu gruplar

¹⁶² James VAN DIJK : a.g.e., S. 53

ideolojik, partizan amaçlarla da hareket edebilirler. Hükümetle görüşme masasında bu gruplara yer verilmesi, demokrasi ve alınacak kararların meşruluğu açısından önemli olmasına rağmen diğer yandan elitizm olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçler, gerçekten tartışma, eğitim, uzlaşmaların sağlanacağı bir ortamda açık ve kapsamlı olarak düzenlenmelidir.

‘Populizm riski’ne gelince; eğer ülkeler kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan daha homojen olursa, ülkede büyük çapta olsa bile bir uzlaşma sağlanabilir. Ancak 21.yy.’da gelişmişliğin farklılıkları arttırması ve derinleştirmesi güçlü bir yönetim yaratabilmek için bir uzlaşma sağlamayı gittikçe zorlaştırmaktadır.¹⁶³ Bugün dünya otuz yıl öncesine göre çok daha karmaşık ve farklılıklarla dolu bir yerdir. Kitle iletişim araçları, hareketli nüfus, ekonomik farklılık, çeşitli eğitim seviyeleri bu tür karmaşıklığın altında yatan nedenlerdir. Pek çok sayıda insanın para politikası gibi bir konuda fikir yürüterek demokratik katılımının sağlanması, yönetişimin geliştirilmesi için istenen düzeyde uzlaşmayı garanti etmez. Özellikle kompleks, farklı ve değişen toplumlarda iyi yönetişimin sağlanması açısından herkesin katılması önemlidir. Fakat bu durumda herkesin söz hakkı olduğu bir toplumda tek bir kararı almak için gereken uzlaşmanın nasıl sağlanacağı sorunludur.

Bir diğer konuda ‘küresel sayısal uçurum’dur. Ülkelerin kendi içlerinde ve birbirleri arasında ağlara üst düzeyde/alt düzeyde bağlantı sağlayanlarla, hiç bağlantı sağlayamayanlar arasında da büyük bir açıklık mevcuttur. 2001 yılında hazırlanan bir Birleşmiş Milletler raporuna göre Internet kullanıcılarının %79’u OECD ülkelerinde yaşamakta ve bunlar aynı zamanda dünya nüfusunun %14’ünü oluşturmaktadır. Bu raporun yaptığı bir gözleme göre, sayısal uçurumun nedeni sadece gelire indirgenemez, bunun yanında eğitim gibi unsurlar da vardır. Internet kendisi gibi global seviyede ve pek çok

¹⁶³ James VAN DIJK : a.g.e., S. 55

ekonomik açıdan ileri toplumlarda hızlı bir şekilde artsa da, kullanıcı sayısı 1995'te 16 milyondan 2000'de 400 milyona çıksa da ve 2.5 milyar web sayfası mevcut olsa da, dünyadaki 200 toplumun küresel ağ toplumuna katılması zor görünmektedir. Başka bir açıdan akılırsa dünya nüfusunun üçte biri elektriğe bile sahip değildir.¹⁶⁴

Bilgi toplumunda teknolojinin en yeni vasıtaları halkın hizmetine sunulduğu için, bilgi toplumu aynı zamanda teknoloji toplumudur. Dünyadaki gelişmeler, haber ve bilgi bu teknolojik araçlarla ilerlemekte ve yayılmaktadır. Bu bağlamda, kişi başına düşen telefon, cep telefonu, bilgisayar, İnternet, gazete, TV sayısı önemlidir. Veriler bu açıdan irdelendiğinde, Türkiye ile bilgi toplumu olma yolunda ilerleme kaydetmiş ülkeler arasındaki mesafe farkı ortaya çıkmaktadır. 1999 verilerine göre her 1000 kişiye A.B.D'de 614, İsviçre'de 699, Norveç'te 709, İsveç'te 605 adet telefon düşerken Türkiye'de ise 278 adet telefon düşmektedir. 1999 yılı itibariyle her 1000 kişiye A.B.D'de 510, Polonya'da 620, İsviçre'de 461, İsveç'te 451, Norveç'te 446 adet bilgisayar düşerken; Türkiye'de ise 34 adet bilgisayar düşmektedir. 2000 yılı itibariyle her 10.000 kişi başına düşen İnternet sayısı A.B.D'de 2420, İsviçre'de 581, İsveç'te 703, Kanada'da 590, Norveç'te 1121 iken, Türkiye'de bu oran 16.6'dır. 2000 yılında her 1000 kişiye düşen gazete miktarı; Japonya'da 578, İsveç'te 445, Almanya'da 311, Danimarka'da 309 iken Türkiye'de 111'dir. Yine 2000 yılı itibariyle her 1000 kişiye düşen TV sayısı; Japonya'da 725, Danimarka'da 807, Kanada'da 715, Fransa'da 628 iken Türkiye'de bu oran 449'dur. Bu oranlar verilirken dikkatten kaçırılmaması gereken bir nokta vardır: Her teknolojik imkan ve araç, ona erişim imkanı olanlar için vardır. Bu erişim imkanını ise kişinin elde ettiği gelir temin eder. Bu noktada en önemli gösterge, milli gelirden kişi başına düşen gelir düzeyidir. 2000 yılı verilerine göre kişi başına A.B.D'de 34260 dolar, İsviçre'de 38120 dolar, İsveç'te 26780, Norveç'te 33650 dolar düşerken

¹⁶⁴ United Nations Human Development Report : **Making Technologies Work for Human Development**, <http://www.undp.org/hdr2001>, 29.08.2005, 17.00

Türkiye’de 3060 dolar düşmektedir. Bu ekonomik veriler, Türk insanının ancak zaruri ihtiyaçlarını karşılayabileceğini, teknolojik olanakların lüks kabul olabileceğini göstermektedir.¹⁶⁵

Hanelerdeki gelir düzeyi yükseldikçe sahipliği önemli oranlarda artan bir diğer iletişim aracı da bilgisayardır. Türkiye’de kentli hanelerin %12,2’sinde bilgisayar bulunmaktadır. Üst gelir grubundaki hanelerde bilgisayar sahiplik oranı %64.7’ye varmaktadır. Ancak üst gelir grubuna giren haneler toplam hanelerin yalnızca %2,8’ini oluşturmaktadır. Bilgisayar sahiplik oranı alt gelir grubunda %2’dir. Bilgi teknolojilerine sahiplik oranları gelir gruplarına göre farklılık gösterdiği gibi, eğitim durumuna, yaşa, coğrafi bölgelere ve cinsiyete göre de farklılık göstermekte; profil değişkenleri olarak adlandırılan bu alanlarda da sayısal uçurum oluşmaktadır. Türkiye’de kentli hanelerdeki bilgisayar sahipliği oranı %12.3 iken bu oran bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Bilgisayar sahipliğinde en yüksek oran Marmara Bölgesi’nde yaşayan hanelerin %16.8’inde bilgisayar vardır ve bu oran neredeyse bilgisayar sahibi olan hanelerin yarısını oluşturmaktadır. Marmara Bölgesi’ni %13.6 sahiplik oranı ile Karadeniz Bölgesi takip etmektedir. Bilgisayar sahipliğinde en düşük oran %1,2 ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde görülmektedir.¹⁶⁶

Gelişmiş Ülkelere Bağımlılık: E-devlet oluşturulması, devletlerin üzerine büyük yük getiren iyi kurulmuş bir altyapı gerektirir. Bu altyapı sadece teknik açıdan değil, devlet işlemleri, hizmetleri ile vatandaş ve özel sektör beklentilerine göre de organize edilmelidir. Bu yapı politikacılar, kamu görevlileri, teknik uzmanlar ve sivil kurumlar arasında bir koordinasyon gerektirir. Altyapı ekonomik açıdan ele alınırsa, gelişmiş ülkelerde büyük

¹⁶⁵ Ünal ŞENTÜRK : a.g.t., http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm

¹⁶⁶ Altan KÜÇÜKÇINAR, Haluk ZANTUL ve Tolga TÜFEKÇİ : **Sayısal Uçurum: Dünya ve Türkiye’de Durum**, <http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl-gos.php.?nt=289>, 24.10.2005, 18.00

şirketlerce üretilen elektronik araçları içerir. Sorun şuradadır ki, elektronik araçlar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için çok pahalıdır. Bu da demektir ki, dünyada BİT araçlarını alabilecek olanlarla, alamayacak olanlar arasında bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Bu konunun diğer bir yönü de devletler e-devlet altyapısı için gereken bu araçları bir kez aldıktan sonra bunları her bir-iki yıl içinde yenileyebilme kabiliyetine sahip olmalıdır. Bu durumda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bunları nasıl alacağı sorundur. Bu ülkelerde genellikle e-devlet projelerini uygulama olanağı çok sınırlı ve bazen de mümkün değildir. Eğer bu ülkeler e-devlet olma yolunda çok ısrar ederlerse, bu durumda gelişmiş ülkelere ve onların BİT sektöründeki şirketlerine bağımlı olacaklardır. Donanım (Hardware) ve yazılım (Software) teknolojisine bağımlılık, bu alanda yeni aletler üreten ülkelere ve hatta o ülkelerin büyük şirketlerine bağımlılıktır. Çoğunlukla az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler bu tür araçları üreten değil kullanandırlar. Dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu yoksulluk içinde yaşamakta ve dolayısıyla BİT'in sunmuş olduğu teknoloji devriminin nimetlerinden de yararlanamamaktadır.¹⁶⁷

E-devlet uygulamaları kuşkusuz yasal, teknik ve yönetsel sorunların çözümüne bağlıdır. Buna rağmen pek çok ülke e-devlet uygulamalarını yaygın olarak kullanmaktadır. Dünya genelinde 1 milyarın üzerinde insan bilişim teknolojisini kullanmaktadır. Türkiye'de bu sayı 7 milyon kadardır. Bu kullanıcı sayısı ile Türkiye dünya sıralamasında 24. durumda olmasına rağmen kamu hizmetlerinin izlenme oranı aynı yükselişi henüz gösterememiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁷ United Nations Human Development Report : **a.g.t.**, <http://www.undp.org/hdr2001>,

¹⁶⁸ Arif ÖZSAĞIR : **a.g.e.**, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE E-DEVLET POLİTİKASI VE YAPILANMASI

Bu bölümde öncelikle iç ve dış politikada Türkiye’nin e-dönüşümüne yön veren gelişmeler değerlendirilecek; ardından bu gelişmelerin etkisiyle şekillenen e-devlet yapılanması anlatılacak; tüm bu politik ve yapısal çalışmalarda etkin yönetim anlayışı irdelenecektir.

1. TÜRKİYE’NİN E-DEVLET POLİTİKASI

Bu kısımda kalkınma plan ve programları ile TÜBİTAK’a bağlı Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun (BTYK) çeşitli dönemlerde almış olduğu kararlar çerçevesinde yönetsel alanda bilgi toplumu ve e-devlet konusunda ortaya koyduğu politikalar ele alınacaktır. Ardından bilgi toplumu ve e-devlet konusunda dışsal bir yönlendirme aygıtı olarak faaliyet gösteren Avrupa Birliği’nin çalışmaları anlatılacaktır. Bu çalışmalar e-Avrupa, e-Avrupa+ olarak adlandırılıp, daha sonra e-Avrupa+ projesine paralel olarak ortaya konan e-Türkiye çalışmalarından bahsedilecektir. Son olarak da e-Türkiye eylem planı ile DPT-Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı’nın ortaya koyduğu eylem planı üzerinde durularak Türkiye’nin e-devlet politikası değerlendirilecektir.

1.1. Kalkınma Plan ve Programları ile TÜBİTAK- Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Kararlarında Bilgi Toplumu ve E-Devlet

Türkiye’de planlı döneme geçildikten sonra genel politika belirleyen kuruluşların başında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) gelmektedir. Dolayısıyla bilgi toplumuna geçiş ve e-devlete ilişkin önerileri de kalkınma plan ve programlarına yansımaktadır. Bunun dışında konuya ilişkin politika üreten diğer bir Kurum olarak karşımıza TÜBİTAK’a bağlı olarak çalışan Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu çıkmaktadır. Bu kurulun 1989’dan itibaren aldığı kararlar konunun aydınlatılmasında yararlı olacaktır.

Türkiye’de daha Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan itibaren (1963-1967), etkinliğin ve verimliliğin sağlanması amacıyla idarede yeniden düzenleme, idareyi zamanla belirlenen ihtiyaçlara göre ayarlamak amacıyla idari reformlar yapma konuları ele alınmıştır.¹⁶⁹ Bu amaçla; Kamu yönetiminin görevlerini hızlı, nitelikli, verimli ve rasyonel bir şekilde yerine getirecek düzeye çıkarmak; kamu kuruluşlarını gelişen ve değişen ihtiyaçlara göre kendini yenileyebilen dinamik ve etkin bir sistem haline getirmek; kamu kesimini bilgi ve teknik ile donatarak ekonomiye yük olmaktan çıkarıp, kalkınmanın bilinçli bir hızlandırıcısı, sosyal ve kültürel bütünleşmenin önderi durumuna getirmek; yüksek yetenekli yönetici kadrosu ve nitelikli personel yetiştirme amacıyla çalışmalara başlanması gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁰

Dördüncü plana baktığımızda (1979-1983), burada “Kurumsal ve Yönetmelik Politikalar” başlığı altında ‘kamu yönetiminin yeniden

¹⁶⁹ Devlet Planlama Teşkilatı : **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1962, S.17 ; Devlet Planlama Teşkilatı : **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1967, S. 11

¹⁷⁰ Devlet Planlama Teşkilatı : **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1973, S. 198

düzenlenmesi'ne ek olarak geliştirilmesi kavramıyla karşılaşmaktayız. Kamu yönetiminin geliştirilmesi kavramı kullanılarak kamu yönetiminin ekonomik yönetime ayak uydurması gerektiği belirtilmiştir.¹⁷¹ Daha sonraki plan dönemlerinde ise 'kamu yönetiminin iyileştirilmesi' (5. ve 6.plan), 'kamu hizmetlerinde etkinliğin artırılması' (7. ve 8. plan) ve 'yeniden yapılandırılması' başlıklarıyla karşılaşmaktayız. Bu kavramlarla ifade edilmek istenen esasında daha önceki planlarda da ifadesini bulan, bilimsel araştırmalara dayalı, gelişen ve değişen toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte¹⁷², kamu hizmetlerinin kuruluşlar arasında hizmette birlik ilkesine uygun, dengeli, etkin ve kaynak israfını önleyecek şekilde dağıtılmasının esas alınması, organizasyon ve yönetim araştırmaları yapılarak, bürokratik işlemlerin basitleştirilmesi, hizmetlerin ekonomik, kaliteli ve hızlı bir şekilde götürülmesini sağlayıcı ve tasarruf ilkelerine uygun ve gerektiği hallerde vatandaşın beyanını esas alan yönetim usulleri geliştirilerek uygulamaya konulmasıdır.¹⁷³ Bu önerilerle, kamu yönetiminde verimliliği arttırıcı tedbirler alınmasına devam edilmesi ve önceki amaçları da kapsayıcı modern yönetim sistemlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.¹⁷⁴

Yedinci planla (1996-2000) beraber devletin rolü küreselleşme politikaları çerçevesinde yeniden tanımlanarak, devlet-vatandaş ilişkilerinde halka dönük bir yönetim anlayışı ve açıklık ilkesinin esas alınacağı belirtilmiş ve kamu yönetiminin çağdaş yönetim teknolojisinden bilinçli bir şekilde yararlanması amacıyla, özellikle bilgisayar sistemlerinin kurulup geliştirilmesine önem verileceği, bu alandaki dağınıklık ve savurganlığın önleneyeceği hedef olarak seçilmiştir.¹⁷⁵

¹⁷¹ Devlet Planlama Teşkilatı : **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi'nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1978, S. 29-31

¹⁷² Devlet Planlama Teşkilatı : **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi'nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1990, S. 325

¹⁷³ Devlet Planlama Teşkilatı : **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi'nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1985, S. 173

¹⁷⁴ Devlet Planlama Teşkilatı : **a.g.e.**, 1990, S.326

¹⁷⁵ Devlet Planlama Teşkilatı : **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi'nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1995, S. 120

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) belki de yönetsel alana ilişkin ve bu bölümün başında özetlemeye çalıştığımız çizgiyi en kapsamlı biçimde ele alan bir plandır. Bu planda, kamu yönetiminde insan kaynaklarını, yönetsel ilkeleri ve işleyişi de içine alan bütüncül, köklü ve kalıcı bir değişim ihtiyacının devam etmekte olduğu, bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmelerin toplumsal ihtiyaçların yanında bu ihtiyaçları karşılamak üzere kurulmuş bulunan kamu yönetiminin merkezi ve yerel düzeydeki örgütlenmesi ve işleyişinde de değişimi zorunlu kıldığı belirtilerek, değişim ve gelişimi gözetilen bir kamu yönetimi yapısının ve işleyişinin oluşturulması; kamu yönetimine, ihtiyaçlara göre esnek ve hızlı bir işleyiş yapısı ile kaliteli mal ve hizmet sunumu anlayışının ve buna ilişkin etkin yöntemlerin yerleştirilmesine; Kamu hizmetlerinin sunumunda vatandaşın memnuniyetinin esas alınması suretiyle, hizmet kalitesine ve sonuçlara odaklanarak, kamu yönetiminin etkinliğini ve halk nezdinde güvenilirliğinin geliştirilmesine; kamu yönetiminin performansının artırılması amacıyla, kamu personelinin bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında eğitiminin sağlanmasına, yönetsel saydamlığın güçlendirilmesine, kamu yöneticilerinin ve çalışanlarının politika ve strateji oluşturma kapasitesinin geliştirilmesi ve kamu hizmetlerinin sunumunda kalite anlayışının ve bu amaçla yönetsel yöntemlerin yerleştirilmesine yönelik ilkelerin temel ilkeler olması gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁶

Buraya kadar Kalkınma Plan ve Programlarını esas alarak, günümüze gelinceye dek kamu yönetimi alanında hedeflenen ve arzulanan gelişimleri yalnızca yönetsel açıdan bakarak ortaya koymaya çalıştık. Şimdi ise kalkınma plan ve programlarında, Türkiye’de bilgi toplumu oluşturma stratejilerini inceleyeceğiz. Anlaşılacağı üzere Türkiye’de bilgi toplumu oluşturma çabaları içinde konu kamu yönetimiyle de ilişkilendirilip, ülkede e-devlet yapılanmasına ilişkin politikalar ve çalışmalar değerlendirilecektir. Sonuçta, idarede yeniden

¹⁷⁶ Devlet Planlama Teşkilatı : **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 2000, S. 191-192

yapılanma, kamu hizmetlerinde etkinliğin arttırılması, kamu yönetiminin iyileştirilmesi başlıkları altında yukarıda açıklamaya çalıştığımız hedefler, e-devlet yapılanmasına ilişkin politika hedefleriyle paralellik oluşturmaktadır.

Planlı dönemde ve özellikle Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planıyla (1973-1977) ilk kez elektronik bilgi işlem makinalarından bahsedilerek, bu makinaları kullanan kuruluşların sayısının giderek arttığından söz edilmiş, bunları kullanacak bu alanda yetişmiş insan gücü eksikliği vurgulanmış ve elektronik bilgi işlem makinalarının kullanıcı kuruluşlar arasında birlik ve bütünlük sağlanmadan küçük ve bağımsız sistemler olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Giderek çok sayıda küçük sistemlerin kullanılmasının, insangücü, donanım yatırımları, bakım, onarım ve yazılı ürünler açısından gereksiz tekrarlara yol açabileceği ifade edilmektedir. Özellikle kamu kesiminde benzer işlerin yapımında büyük merkezi bilgi işlem sistemlerinin dağınık ve çok sayıda küçük sistemlerin yerini alması gerektiği, bu eğilimin gerçekleşmesi için yetişmiş insangücünün yoğun bir şekilde çalıştırılabilmesinin, ikilemlerin önlenbilmesini ve sistem çözümü, eğitim ve geliştirme çalışmalarının merkezlerde örgütlenerek daha etkin bir hale getirilmesini sağlayacak, elektronik işlem makinalarının kullanımının ekonomik gelişme amaç ve hedeflerine erişmede yönetime destek sağlayan bir araç düzeyine varmasının, verimli bir işletme biriminin gerçekleşmesine bağlı olduğu belirtilmiştir. Kuruluşların yönetimde ortaya çıkan çok yanlı sorulara bütüncül bir yaklaşımla yönelmeleri ve örgüt yapısında gerekli yeniden düzenlemeleri gerçekleştirmeleri, elektronik bilgi işlem dalında çalışanların ve çalışacak olanların eğitiminin en kısa sürede belli bir düzen içinde ele alınmasının gerektiği, bunun gerçekleşmemesi halinde yeterince eğitilmemiş ve hızla gelişen teknolojiyi izlemeyen personel sayısının hızla çoğalacağı, kurulacak yeni ve büyük sistemlerden gereğince yararlanılmasının sağlanamayacağı konuları da bu planda açıklanmaya çalışılmıştır.¹⁷⁷ Ayrıca planda, bilimsel,

¹⁷⁷ Devlet Planlama Teşkilatı : a.g.e., 1973., S.198

teknik ve araştırmacı insangücünün, öncelikle transfer edilen teknolojiyi uygulayacak ve ülke şartlarına uyumunun sağlanması için gerekli uygulamalı araştırmaları yapacak nitelikte geliştirilmesine önem verileceği; üniversiteler, diğer kamu kuruluşları ve özel kuruluşlarla karşılıklı işbirliği içinde etken bir haberleşme ve ilişkiler düzeni kurulacağı, AR-GE'ye ayrılan kaynağın arttırılacağı ve kuruluşların elektronik bilgi işlem sistemleri tam verimlilikle kullanabilmek için bünyelerinde gerekli örgütsel ve idari yeniden düzenlemeyi yapacakları planın politika hedefleri olarak ortaya konulmaktadır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planıyla beraber 'ulusal bilgi akım sistemi' kavramıyla karşılaşmaktayız. Bu planda araştırma faaliyetlerinde yenilemeler ve kaynak savurganlığını önlemek için gerekli ulusal bilgi akım sisteminin geliştirilmesinin, önce yurtiçi potansiyelinin saptanması, daha sonra da sürekli olarak izlenmesi ve depolanması gereği açısından yarar sağlayacağı ifade edilmiştir.¹⁷⁸

Beşinci Beş Yıllık Plan ise ulusal bilgi sistemi kavramını bilgi işlem başlığı altında daha da olgunlaştırmıştır. Enformasyon teknolojisinin ürünlerinden (bilgisayar donanımı + yazılımı) daha genel bir tabirle, teknolojiyen en rasyonel şekilde yaralanma ve kullanımının yurt çapında dengeli olarak yaygınlaştırılmasının hedef olduğu, ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandırmak amacıyla tarım, sanayi ve hizmet kesimlerinde verimliliği arttırmak üzere bilgi işleme teknolojisinin geliştirilmesi, bu konuda gerekli insangücü yetiştirme ve çalıştırma şartlarının hazırlanmasını sağlayıcı her türlü tedbirin alınmasına önem verilmesi ve bu amaçla gerekli kurumlaşmanın desteklenmesinin esas olduğu belirtilmekte ve buna ilaveten Türkiye'de sağlıklı bir bilgi akım sisteminin geliştirilmesinde bilgisayar sahibi ya da bilgisayar edinmeleri söz konusu kuruluşların ellerindeki imkanları

¹⁷⁸ Devlet Planlama Teşkilatı : a.g.e., 1978., S. 22

kuruluşların faaliyetleri ile ilişkili birer 'bilgi bankası' oluşturarak değerlendirmeleri ve bu tür merkezler arasında bilgi alışverişini sağlayacak bağlantıların kurularak bir bilgisayar ağıının kurulması; bu amaçla öncelikle telekomünikasyon altyapısının nitelik ve nicelik bakımından geliştirilmesi ilke olarak benimsenmektedir.¹⁷⁹ Ülkedeki yetişmiş insangücü ve bilgi birikiminin, bilgisayar yazılımının ithalinden çok, giderek yurt içinden üretilmesini, geliştirilmesini ve daha ileride ise bölge ülkelerine ihracını mümkün kılacak bir düzeye eriştiği göz önünde tutularak bilgisayar yazılımı geliştirme şirketleri teşvik edilmesi, bilgisayar kullanımında verimlilik ilkesi paralelinde kuruluşlara bilgisayar hizmeti sağlayan şirketlerin desteklenmesi beşinci planda bilgi toplumu ve e-devlet temellerinin atılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Türkiye'de DPT dışında TÜBİTAK bünyesinde faaliyette bulunan Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun (BTYK) da bilgi toplumu yaratma ve e-devlet yapılanmasına katkıda bulunma amacıyla kendini göstermeye başladığını görüyoruz. Ana görevi uzun vadeli bilim ve teknoloji politikalarının tespitinde hükümete yardımcı olmak olan BTYK, "Türk Bilim Politikası 1983-2003" başlıklı çalışmada "bilim ve araştırma politikalarının gerçekleşmesinde çeşitli örnek ülkelerde uygulanan yöntem ve kurumlaşma incelenmesi ardından, söz konusu ülkelerde bulunan üst düzeyde yetkili merkez organların uygulamada yetkinlik sağladığı" ifadesini alan bu değerlendirmeden yola çıkılarak, 1983 yılında kurulmuştur. Bu kurulun diğer görevleri ise; öncelikle araştırma ve geliştirme alanlarını belirlemek, bunlarla ilgili plan ve programları hazırlamak, AR-GE alanındaki plan ve programlar doğrultusunda kamu araştırma kuruluşlarını görevlendirmek, gerektiğinde özel sektörle işbirliği yapmak, bilim ve teknoloji sisteminin etkinleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla bilim ve teknoloji alanındaki yasa tasarılarını ve mevzuatını hazırlatmak, araştırmacı insan gücünün yetiştirilmesi ve etkin bir şekilde kullanımı için gerekli önlemleri saptamaktır. Kurulca alınan kararların uygulanmasında ilgili tüm kuruluşlar

¹⁷⁹ Devlet Planlama Teşkilatı : a.g.e., 1985., S. 174

görevli olup, TÜBİTAK bu kararların uygulanmasını izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını kurula aktarmakla sorumludur.¹⁸⁰

BTYK 1989 yılında yaptığı birinci toplantısında AR-GE'ye yönelik maddi kaynaklar ile insan gücünün arttırılmasını sağlayacak uygulamalarda bulunulmasını, bakanlıklarda araştırma koordinatörlüklerinin oluşturulmasını, etkin bir teknik enformasyon sisteminin kurulması ve bu amaçla TÜBİTAK-TÜRDOK'un yeniden yapılandırılmasını amaçlayan kararlar almıştır. Burada TÜRDOK hakkında biraz bilgi verilmesi yerinde olacaktır. Türkiye Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezi (TÜRDOK), TÜBİTAK'a bağlı olarak 1967 yılında Türkiye Bilimsel ve Teknik Dökümantasyon Merkezi adıyla kurulmuştur. 1967-69 yılları arasında uzman kadrosunu tamamlayan, eğitim ve hizmetlerin yürütülmesi için gerekli araç ve gereçleri sağlayan TÜRDOK, bir yandan da ulusal ve uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliğini de geliştirmiş ve bir bilgi iletişim sistemi kurarak hizmet vermeye başlamıştır. TÜRDOK'ta; çevrim içi Cd-Rom veri tabanlarından yayın tarama, yurtiçi ve yurtdışı bilgi merkezlerinden belge sağlama, Türk bilim adamları ve uygulayıcılarının çalışmalarının tanıtılması, toplu katalog çalışması, değişik konularda bilgi profillerinin yaratılması ve güncel duyuru, eğitim ve danışmanlık gibi çeşitli bilgi ve belge hizmetleri verilmiştir. Aynı yıllarda, TÜRDOK tarafından, ulusal ölçekte üretilen bilgilerin toplanıp ulaştırılabilir hale getirilmesine yönelik ulusal veri tabanları çalışmaları başlatılmıştır. Merkez, 1992 yılında "TÜRDOK Daire Başkanlığı", 1994 yılında "Enformatik Daire Başkanlığı" altında "Enformasyon Hizmetleri Müdürlüğü" olarak göreve devam etmiştir.¹⁸¹

BTYK'nın ilk toplantısında almış olduğu kararların Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planına (1990-1994) yansımaları görünmektedir. Bu planda ilk kez bilgi toplumu kavramı kullanılmış, toplumun bilgi toplumu haline getirilmesi ve

¹⁸⁰ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı-Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, www.tubitak.gov.tr/btpd/kararlar.php, 10.12.2004, 18.00

¹⁸¹ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı-Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, www.tubitak.gov.tr/btpd/kararlar.php, 10.12.2004, 18.00

kitle haberleşme araçlarından da yararlanarak AR-GE altyapısının kurulması, AR-GE kaynaklarının arttırılması, jenerik bilimlerde (biyoteknoloji, enformasyon teknolojisi, mikroelektronik, telekomünikasyon, uydu teknolojisi, nükleer teknoloji) her türlü AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesi, BTYK'ya işlerlik kazandırılması, Türkiye'nin gelişmiş ülkeler ile arasındaki bilgi açığını kapatabilmek için araştırma yapmanın yanısıra bilgilere erişmenin yol ve araçları üzerinde durulması ve bu amaçla, dünyada bilgi odakları denilebilecek kuruluşlara bilimadamları yerleştirmek, projelere katılmak, bilim ve teknoloji açısından önemli ülke ve şehirlerdeki bilim ve teknoloji faaliyetlerini izlemek, bilgi ağlarına bağlanmak için gerekli tedbirlerin alınması, yurt içinde ve yurt dışındaki teknolojilerin takibinin kurulacak bilgi bankası aracılığıyla yapılması gerektiği gibi konulara yer verilmiştir.¹⁸²

Planda ayrıca bilgi teknolojisi alanında ilke ve politikalar saptanırken, Türk toplumunun ihtiyaç duyduğu bilgilere sahip olabilmenin yollarını öğrenmiş bir bilgi toplumu haline gelebilmesinde bilgi teknolojisi imkanlarını yoğun şekilde kullanılması, bilgi teknolojisinden en verimli bir şekilde yararlanabilmek için yazılım konusu ile bilgi teknolojisi alanında ihtiyaç duyulan uzman insangücünün yetiştirilmesine özellikle ağırlık verilmesi gerektiği gibi konulara değinilmiştir.¹⁸³

Altıncı plan dönemi içinde 1992 yılı programına baktığımızda, AR-GE faaliyetlerini desteklemek üzere Bilim ve Teknoloji Fonundan bahsedilmekte ve bu fonun kurulması çalışmalarının bir an önce tamamlanması belirtilmektedir. Ayrıca bilimsel ve teknolojik gelişmelerin kültürel gelişmemizle uyumunun sağlanması amacıyla, kütüphaneler ve araştırma kuruluşları arasında yurtiçi ve yurt dışı bağlantıları kapsayan bir bilgisayar ağı

¹⁸² Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı-Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, www.tubitak.gov.tr/btpd/kararlar.php, 10.12.2004, 18.00

¹⁸³ Devlet Planlama Teşkilatı : **a.g.e.**, 1990.

kurulması ile ilgili çalışmaların olduğu ifade edilerek bunlara hız verilmesi arzulanmaktadır.¹⁸⁴ Bu programda bilgi teknolojisiyle ilgili olarak, sağlıklı bir bilgisayar ağı oluşturabilmek için Türkiye’de üretilen ve ithal edilen bilgisayarlarda kullanım ve iletişimde uluslararası standartlara uyum çalışmalarının başlatılacağı ortaya konulmaktadır. Bu esasında ulusal bilgi ağının ileriki zamanlarda global ağa bağlanmasına yönelik bir öngörüdür.

1993 yılına geldiğimizde BTYK’nın ikinci toplantısı yapılmış ve bu toplantıda 1993-2003 yılları için Bilim ve Teknoloji Politikasının hedefleri belirlenmiştir. Bu hedefler, AR-GE harcamalarının artırılması, jenerik bilimlerdeki çalışmalara öncelik verilmesi ve Türkiye’nin bilişimden gerekli faydayı sağlayabilmesi için bu konuda insan gücü yetiştirilmesi, kamu sektörünün öncülüğünde bilişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması, yasal düzenlemelerin yapılması, bilişim teknolojileri AR-GE projelerinin desteklenmesi olarak belirlenmiştir. Bunlara ek olarak bu toplantıda, bürokrasinin, bilişim teknolojisinden yararlanılarak rasyonelize edilmesinin erişilebilir bir hedef olduğu vurgulanmıştır. BTYK, bilgiye erişim olanklarının TÜBİTAK aracılığıyla en optimum şekilde sağlanması gerektiğini, her kuruluşun kendisi için ayrı bir sistem kurması yerine ülkeye bilgi akımını sağlayacak, değerlendirip kullanıma sunacak bir bilgi merkezi ile bunu ülkenin her tarafına yayacak bir ağı kurulması, ya da kurulmuş yerel ağların birleştirilmesinin büyük önem taşıdığını bu toplantıda belirtmiştir. Bu konuda TÜBİTAK’ın koordinatör olarak görevlendirilmesinin yararlı olacağı ifade edilmiştir.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Devlet Planlama Teşkilatı : **a.g.e.**, 1990. ; Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı- Kararlar ve İlgili Dökümanlar** : Ankara, 1989
www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/politika/k24.html, 11.12.2004, 13.00

¹⁸⁵ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **İkinci Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı- Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, 1993
www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/politika/k25.html, 11.12.2004, 13.00

Bu toplantıda belirtilen önemli bir tespit de Dünya Bankası tarafından 1992 yılında hazırlanan “Bilişim Tabanlı Ekonomiye Doğru Türkiye” isimli raporla Türkiye’nin bilişim alanındaki durumu ve sorunları kapsamlı bir şekilde değerlendirilerek, Türkiye’de bilişim teknolojilerinin yaygın olarak kullanıldığı toplumsal bir ortamın yaratılması gerekliliğinden söz edilmiştir. Rapor üzerinde durulan nokta bilişim teknolojilerinin kullanılmasına bu teknolojilerin geliştirilmesinden daha fazla önem verilmiş olmasıdır. Anlaşılacağı üzere bilgi toplumu yaratmak isteyen çevre ülkeler bu toplumun temelini oluşturan bilgi ve iletişim teknolojilerini üretmek yerine sadece tüketen ve kullanan toplumlar olmalıdırlar. Bu da akıllara bilgi toplumu mu, yoksa tüketim toplumu mu sorularını getirmektedir. Toplantıda benimsenen 1993-2003 yılları için Bilim ve Teknoloji Politikasının hedefleri ortaya konulurken yasal düzenlemelerin yapılmasından bahsetmiştik. Bunun hedefler arasından sayılmasının nedeni, bilgi sektörünün ve ağlarının gelişmesi ile birlikte bilgisayarlarla işlenen suçlarda artış olacağı, verilen gizliliği, bilginin insan haklarına aykırı biçimde kullanılması, bilgisayar sistemlerine izinsiz girme, virüsler ve izinsiz yazılım kopyalama gibi suçların her ne kadar 1991 yılında çıkarılan bir yasa olsa da halen kanunlarda açık olmamasıdır. Türkiye OECD’nin “Veri Korunması” ve “Sınır Ötesi Veri Akışı” belgelerini imzaladığı halde, kanunlarında bu belgelerin gerektirdiği değişiklikleri yapmamıştır. Toplantıda ortaya konan bir diğer öneriye göre ise, dünyadaki durumu izlemek ve yasalardaki gerekli değişiklik önerilerini yapmakla TÜBİTAK görevlendirilmelidir. BTYK’nın kamu sektörüne ilişkin değerlendirmelerine baktığımızda, kamu sektöründeki bilgisayarların bir ağa bağlı olmadan çalışmakta olduğu, bunların kapasitelerinin kurumların gereksinimlerinin üstünde oldukları için çoğunlukla boş durdukları, bir çok kamu kuruluşunda bu bilgisayarları etkin çalıştıracak yeterli sayıda yetişmiş elemanın olmadığı ifade edilmiştir.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **İkinci Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı- Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, 1993
www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/politika/k25.html, 11.12.2004, 13.00

BTYK'nın söz konusu ikinci toplantısında gelecek yıllarda bilgi toplumu yaratmak için yapılmasının gerekli olduğu düşünölen hedefler sayılmıştır. Bunlar; haberleşme altyapısının yeni hizmetleri verecek şekilde sürekli yenilenmesi; telefon, mobil telefon, veri iletişimi gibi temel kabul edilebilecek hizmetlerin verilmesinde tıkanıklık ortaya çıkmaması için gerekli yatırımların zamanında yapılması; haberleşme hizmetlerinin ucuzlatılması ve kullanımının yaygınlaştırılması; bilişim sektöründe koordinasyon ve yönlendirme için liderlik sorununun çözümü; kamu kurumlarında bilgisayarlaşmayı denetleyen ve otomasyona geçiş için gerekli hazırlıkları yapan bir ofisin, bürokrasiden etkilenmeyecek bir idari yapıya sahip olacak şekilde kurulması; devletin uluslararası düzeyde bilgisayar ağlarının dayandığı platforma entegre olabilmek için kendi Devlet Açık Sistemler Ara Bağlantı Kesitini (GOSIP:Government Open Systems Interconnection) belirleyerek, bilgisayar bağlantılarını standardize etmesi; ölkedeki tüm üniversiteleri, araştırma kuruluşlarını, özel sektördeki bilgisayar şirketlerini ve diğer kurumların (bankalar, hastanalar,vb.) bilgisayar merkezlerini kapsayan bir bilgisayar ağı kurulması (TÜBİTAK tarafından desteklenen bir proje kapsamında çeşitli ölkelerin GOSIP'leri incelenmekte olup 1993 yılı sonuna kadar Türk Kanunlarına uygun bir GOSIP önerisi hazırlanacaktır.); birbirleriyle bilgi alışverişi olan devlet kurumlarının böyle bir ağı vasıtası ile bilgi ve iletişim gereksinimlerinin giderilmesi; kamu kuruluşlarında otomasyona geçilerek kamu hizmetlerinde verim ve hızın artırılmasıyla personel giderlerinde tasarruf sağlanması; otomasyona geçerken gereken yazılımların yerel yazılım şirketlerine verilerek yazılım sektörünün güçlendirilmesi (Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nda Dünya Bankasından alınan kredi ile böyle bir otomasyona gidilmektedir. Benzer çalışmaların DPT'de yapıldığı göz önüne alınırsa, otomasyona Başbakanlık ve bağlı kuruluşları kapsayacak şekilde başlandığı görölmektedir.) olarak belirlenmiştir.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **a.g.f.**, 1993

Bunlara ek olarak, 1994 yılı programında, enformatik sektörünü geliştirmek amacıyla yapılan çalışmaların belirli bir aşamaya ulaşmış olduğu ve bununla ilişkili olarak, Ulusal Bilgi Sistemi ve İstatistik Altyapısı Geliştirme ve Politikası Projesinin hazırlandığı belirtilmiştir. Bu programda amaçlanan işler olarak da, kamu ve özel kuruluşların ihtiyaç duyduğu bilgilere doğrudan ulaşmalarını sağlayacak detay proje çalışmalarının başlatılması gerektiği, kamu kurumları arasındaki bilgi iletişimde ortaya çıkan teknik sorunların giderilmesine yönelik standart belirlenmesini ve bu standartların kurumların bilgi teknolojisiyle ilgili mal ve hizmet alımlarında gözetilmesini sağlamak üzere kurumlararası bir çalışma başlatıldığı ve bunun devam ettirilmesi, kamu ve özel sektör kurumlarında yürütülen enformatik konusundaki faaliyetleri koordine edici ve yol gösterici bir teşkilatlanma ile ilgili hazırlık çalışmaları başlatıldığı ve buna hız verilmesi gerektiği, Milli Kütüphane, kamu kurum ve kuruluşları ile üniversiteler arasında bilgi ağı kurulması çalışmalarının başlatılacağı ve kamu kuruluşlarının kütüphaneleri arasında bir bilgi ağı kurulacağı ifade edilmiştir. 1995 yılı geçiş programında ise; teknolojik bilginin üretimini, kullanımını ve dağıtımını sağlayacak bilgi ağları altyapısı oluşturma çalışmalarına, uluslararası ve yurtiçi bilgi ağlarının (İNTERNET) yaygınlaştırılmasına devam edildiği, kurumların veri tabanları geliştirmesinde ve işletiminde birbirlerine uyumlu yöntemler ve yapılar kullanmaları ile kurumlararası veri iletişiminin sağlanmasına yönelik olarak DİE tarafından hazırlanan proje çerçevesinde çalışmalara başlandığı, böylece kamu hizmetlerinin etkin, verimli, ve süratli bir şekilde sunulabilmesi ve kamu yönetiminin kalkınmayı hızlandırıcı bir yapıya kavuşturulması gerekmekte olduğu belirtilmiştir.¹⁸⁸

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) bilgi toplumu, e-devlet altyapısı konularında önemli politikalar belirlemektedir. Planda gelinecek durumun bir perspektifi çizilmiş ve bundan hareketle bazı saptamalar

¹⁸⁸ Devlet Planlama Teşkilatı : **1995 Yılı Geçiş Programı**, DPT Yayınları, Ankara, 1995, S.78

yapılarak politikalar oluşturulmuştur. Yedinci planda, bilgi ve teknolojinin ülke sınırlarını aştığı günümüzde ekonomik ve bir anlamda da siyasal ve kültürel bir küreselleşmeye doğru gidildiği; yeni teknolojilerin, özellikle enformasyon ve haberleşme teknolojilerindeki hızlı gelişmenin, ekonomik ve sosyal yaşamdaki değişimin nesnel tabanını oluşturduğu; dünyada, üretim sistemlerindeki ve bunun dayandığı teknoloji tabanındaki köklü değişimlerle bilgi toplumuna geçiş sürecinin yaşandığı; özellikle enformasyon teknolojisindeki gelişmelerin bir sonucu olan ileri otomasyon teknolojisi, yalnızca basit işgücünü değil, belirli ölçüye kadar beyin göçünü de ikame edebilme olanağını verdiği; bu çerçevede kaliteli insangücüne dayanan bilgi yoğun sanayiler ve ileri üretim metodlarının hızlı gelişmenin belirleyicisi olduğu; yeni dönemin belirleyicisi olan bilim ve teknolojiye tam olarak yararlanabilmek için, kurumsal yapıda ve her seviyedeki organizasyon yapılarında önemli değişikliklerin yapılmasının gerekmekte olduğu; gelecek yüzyılın en etkili araçlarından birini oluşturacak enformasyon süper otoyollarının birkaç ülkenin sınırları içinde kalmayarak çok sayıda ülkeyi kapsamalarının uluslararası gelişmişlik farklılıklarının azalması açısından büyük önemi bulunduğu belirtilerek, Türkiye’de sağlıklı ve ulaşılabilir bilgi bankaları oluşturulamadığı, altyapı teknikleri ve teknolojisi ile ilgili araştırma ve geliştirme kurumlarının yeterli düzeye getirilemediği ifade edilmiştir.¹⁸⁹

Kamu hizmetlerinde etkinliğin artırılması amacıyla devletin rolünün değişen koşullar çerçevesinde yeniden tanımlanması ve değerlendirilmesi, kamu yönetiminin teşkilat yapısı, işleyişi ve personel rejiminden kaynaklanan sorunların giderilmesi ihtiyacının önemini koruduğu ve bu kapsamda halka dönük bir yönetim anlayışının yerleştirilmesine yönelik hukuki ve idari düzenlemelere gidilmesi üzerinde durulmuştur. Bu planın yapısal değişim projeleri bölümünde, “sürdürülebilir bir büyüme ortamını korumak ve üretim normlarındaki köklü değişim-dönüşüm süreciyle ortaya çıkan bilgi toplumuna

¹⁸⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, **a.g.e.**, 1995., S. 124

ulaşabilmek için, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yaşamında ciddi "Yapısal Değişim Projeleri'ni" hayata geçirmesi gerekmektedir" denilmektedir. 7'nci Plan döneminde öncelikle gerçekleştirilecek "Yapısal Değişim Projeleri" ile insan kaynaklarının geliştirilmesinin sağlanacağı, demokratikleşmeyi sağlayıcı dönüşüm projelerine önem verileceği, sanayileşmeye yeni bir ivme kazandırılacağı, teknoloji yeteneğinin artırılacağı, vergi alanında, sosyal güvenlik, tarımsal politikalarda, kamu hizmetlerinde, mahalli idarelerde ve altyapı hizmetlerinde çok önemli yapısal değişikliklerin gerçekleştirileceği vurgulanmıştır. Bu yapısal düzenlemeler sonucunda devletin düzenleyici ve gözetici işlevlerinin ağırlık kazanacağı da ifade edilmiştir.¹⁹⁰

Planda bilim ve teknolojide atılım projesine ilişkin mevcut durum da şu şekilde ifade edilmiştir:¹⁹¹ "Toplumsal, siyasal ve ekonomik etkileri açısından bilgi çağına ve sanayi ötesi topluma tanık olunmaktadır. Bu olgu, daha çok, üretim sistemlerinin ve iş sürecinin dayandığı teknoloji tabanındaki köklü değişimlerle karakterize edilmektedir. Mikroelektronik, bilgisayar ve telekomünikasyon teknolojileriyle bunların bir bileşimi olan enformasyon teknolojisindeki olağanüstü gelişmeler bu değişimde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu rol, iş organizasyonu bazındaki yeni teknolojiler, esnek üretim/esnek otomasyon teknolojileri, ileri malzeme teknolojileri ve biyoteknoloji alanlarındaki kapsamlı ve hızlı gelişmelerle desteklenmektedir. Bilimsel temele dayanan teknoloji tabanındaki bu değişim ile üretimin teknolojik muhtevası giderek artmaktadır." Bu aşamada Türkiye'yi 21. Yüzyıla taşıyacak ve bilgi toplumuna sıçrayabilmenin aracı olan telekomünikasyon altyapısında belirli gelişmeler kaydedilmiş, ancak gelişmiş ülkelerin öncelikle ele aldığı ekonomik ihtiyaçlarla jenerik teknolojileri bütünleştirme faaliyetine geçilememiştir. Bu derece önemli bir üretim girdisi haline gelen teknoloji üretme konusunda Türkiye istenen seviyeyi yakalayamamıştır. Türkiye'nin bilim ve teknoloji yeteneğini yükseltecek ve küreselleşen dünyada ülkenin

¹⁹⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, **a.g.e.**, 1995., S. 125

¹⁹¹ Devlet Planlama Teşkilatı : **a.g.e.**, 1995., S.127

geleceğinin en önemli unsurlarından başlıcasını oluşturan rekabet gücünü oluşturacak teknolojik sistemde, organizasyon ve koordinasyon eksiklikleri de görülmektedir. Teknolojik bilgiyi elde etmeyi, kullanımını ve yaymayı sağlayacak yurtiçi ve yurtdışı bilgi ağları altyapısı oluşturulması çalışmaları sürmektedir. Ancak bunlar çok yetersiz kalmış olup, özellikle bilgi ve teknolojinin elde edilmesinde kullanılmaya başlanan uluslararası Internet ağları ve telematik hizmetlerin yaygınlaştırılmasında yetersiz kalmıştır.

Yedinci planda diğerlerinden farklı olarak bilgi sağlama ve kullanma başlığı görülmektedir.¹⁹² Bu alandaki mevcut durum değerlendirildiğinde; bilgi altyapısının yetersiz olduğu; ulusal veri tabanları standartları, ulusal bilgi sistemi ve istatistik altyapısı, veri tabanları ve veri iletişimi ile ilgili çeşitli işlemlerde kullanılabilecek metodolojilerin geliştirilmesi ile kullanılması ve gerekli yasal düzenlemelerdeki yetersizliklerin sorun oluşturduğu; bilgi toplama, işleme, saklama ve kullanıma sunma konusunda kamu ve özel kuruluşlar arasında yeterli işbirliği ve koordinasyon bulunmadığı; sağlanan bilgi ve verinin kullanıcılara ulaştırılmasında önemli ölçüde gecikmeler yaşandığı görülmektedir.

Plan hedeflerine baktığımızda; dünya ile bütünleşme sürecinde karşılıklı bilgi akımının ve insanların haber alma özgürlüğünün sağlanmasının son derece önem taşımakta olduğu yinelenerek, “dünyaya entegrasyon, demokrasinin işlemesi ve rantların azaltılması bakımından önem arzeden bilgiye, ilgili tüm kişi ve kuruluşların ulaşabilmesini sağlamak; bilgi toplumu olma yönünden gerekli adımları atmak, bilgi üreten, derleyen ve bunları bilgi ağlarıyla kullanıma arz eden bir yapı oluşturmak; kullanılabilir bilgiyi sağlayabilecek, bilgi otoyollarını da kapsayan hizmet ve teknolojilerden oluşan bilgi altyapısı sisteminin geliştirilmesi çalışmalarına başlamak; bilgi altyapısı sistemi ile ilgili kurumlararası organizasyon ve koordinasyona ilişkin

¹⁹² Devlet Planlama Teşkilatı, : a.g.e., 1995., S.123

sorunların çözümüne yönelik bir yapılanma sağlamak; kurumların veri tabanlarının geliştirilmesinde ve işletiminde birbirine uyumlu yöntemler ve yapılar kullanmaları sağlanarak, kurumlararası veri iletişimini etkin bir düzeye çıkarmak, kurumların bilgi paylaşımında öncelikli bilgiler ve sektörler belirlenerek kurumlar arasında bilgi paylaşımını yaratmak; bilişim sektöründe çalışanların iş tanımına uygun eğitim görmüş olmalarına önem vermek; üniversitelerde bilişim esasını gözetilen yapılanma ve müfredat düzenlemeleri gerçekleştirmek; bilişim konusunda uzman, kullanıcı, yönetici ve yan dallardan gelen işgücünün bilişim alanında yeniden eğitime yönelik kurumsallaşmaya gitmek” gibi temel ilkeler sayılmıştır.¹⁹³

Yedinci planın uygulamaya konulmasının akabinde BTYK üçüncü toplantısını (1997) yapmıştır. Bu toplantı bilgi toplumu ve e-devlet yapılanmasında somut adımların atılması açısından büyük önem taşımaktadır. Toplantıda alınan I nolu karar “Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı’nın Hazırlanması” başlığını taşımaktadır. Burada 25 Ağustos 1997 itibarıyla uygulamada gelinen aşamanın (toplantı tarihine kadar olan süre) değerlendirilmesi şöyle yapılmıştır:¹⁹⁴

Ulusal Enformasyon Şebekesi’nin yaşamsal önemi ve buna ilişkin ulusal bir Ana Plan hazırlama gereği, Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi (24 Şubat 1995) ile ortaya konduktan sonra, bu öneri bir raporla (TÜBA-TÜBİTAK-TTGV, Bilim-Teknoloji-Sanayi Tartışmaları Platformu, Enformatik Alanına Yönelik Bilim, Teknoloji ve Sanayi Politikaları Çalışma Grubu Raporu, Mayıs 1995) olgunlaştırılmıştır. Ana plan hazırlama önerisinin siyasi otorite katında bir karara dönüşmesi ise, 1996 yılı başında mümkün olmuştur. 1996 Ocak’ında yapılan girişimler sonucunda, Ana Plan’ın, Ulaştırma Bakanlığı’nın

¹⁹³ Devlet Planlama Teşkilatı : **a.g.e.**, 1995., S.130

¹⁹⁴ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **Üçüncü Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı, Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Ağustos 1997, www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/politika/k28.html, 14.12.2004, 12.00

koordinatörlüğü ve TÜBİTAK'ın sekreterliğinde, Bakanlıkça belirlenecek kamu ve özel sektör temsilcilerinin de katılacağı bir Çalışma Grubu'nca hazırlanmasını öngören, 5 Şubat 1996 tarihli Başbakanlık direktifi yayımlanmıştır. TÜBİTAK'ın Ana Plan'ı hazırlama işinin yürütücülüğünü de fiilen üstlenme yönündeki önerisi, yıl ortalarında, söz konusu Çalışma Grubun'ca kabul edilmiştir. Ancak TÜBİTAK çalışmaya Temmuz 1997'de başlayabilmiştir.¹⁹⁵

BTYK'nın bu toplantıda aldığı I nolu karar ile; insanlarımıza, vergi, tapu ve kadastro, nüfus, adli kayıt v.b. kamu hizmetlerine; bankacılık ve sigortacılık hizmetlerine, evinden/işyerinden erişme imkanını sağlayacak; uzaktan eğitim, uzaktan sağlık hizmetleri verilmesini mümkün kılacak ve böylece gelişmiş merkezlerin imkanlarını, anında, ülkenin her köşesine taşıyacak; evinde oturup uzaktan hizmet verme ve artık büyük merkezlerde oturmuyor olsalar bile, emekli konumundaki yurttaşların bilgi ve deneyiminden istendiği anda yararlanma imkanını getirecek; sanayi kuruluşlarının, başka merkezlerdeki uzmanlardan, tasarımcılardan, araştırmacılardan, danışmanlardan yararlanabilmelerine imkan verecek; dünyanın neresinde olursa olsun, bilgi kaynaklarına, çok yüksek hızlarda ve anında erişmeyi sağlayacak; elektronik ticaret kolaylığını getirecek ve bütün bu imkanlardan-kolaylıklardan, 2000'li yılların hedefi olarak yararlanmasını gerçekleştirecek; kısacası, Türk toplumunu, geleceğin enformasyon toplumuna/bilgi toplumuna taşıyacak bir megaproje olan Ulusal Enformasyon Altyapısı'nın kurulmasına yönelik, Ana Plan çalışmalarına başlanmış olmasının son derece memnuniyet verici bir durum olduğu belirtilerek, bu çalışmaların her aşamasının, konunun önemi nedeniyle, Başbakanlık ve BTYK tarafından da yakından izleneceği belirtilmiştir. Buna ek olarak BTYK, Ana Plan çalışmalarında, başlıca üç konunun öncelikle ele alınmasını kararlaştırmıştır.¹⁹⁶

¹⁹⁵ <http://www.tuena.tubitak.gov.tr/cbelgeleri.html>

¹⁹⁶ <http://www.tuena.tubitak.gov.tr/cbelgeleri.html>

Bunlardan birincisi, enformatik alanındaki kurumsal yapılanma konusudur. Bu konu, Ana Plan'ın bundan sağlanacak ulusal faydayı, en üst sınırına çıkaracak biçimde hayata geçirilebilmesi; bu Plan'ın, zaman içinde, teknoloji ve ülke ihtiyaçlarında meydana gelecek değişikliklere göre değiştirilmesi ve bu çerçevede, enformatik alanında izlenecek temel politikaların belirlenebilmesi; veri tabanlarının/bilgi kümelerinin oluşturulması ve kamu yararına sunulmasına yönelik kurumsal yapılanmalar da dahil olmak üzere, öncelikle ele alınarak incelenmesi ve inceleme sonuçlarının, bir rapor halinde, Başbakanlığın değerlendirmelerine sunulmasıdır.¹⁹⁷

İkinci konu ise, Ana Plan çalışmalarında, bütün ilk ve ortaöğretim okullarının, Sekiz Yıllık Temel Eğitim felsefesine de uygun olarak, 2000 yılına kadar çağın en ileri teknolojik imkanlarıyla donatılmaları ve bu çerçevede ulusal çapta bir eğitim ağı (Okul-Net) oluşturacak biçimde, bilgisayar ağlarına bağlanmaları; eğitimde, öğretmenlerin ve öğrencilerin uzaktan eğitimleri de dahil olmak üzere, bu ağlardan azami faydayı sağlar hale getirilmeleri öncelikle ele alınıp, yapılması gerekenler belirlenerek, yıl sonuna kadar, bir rapor halinde Başbakanlığa sunulmasıdır.¹⁹⁸

Üçüncü konu, kamu hizmetlerinin enformatizasyonu ile bu tür hizmetlere, elektronik ortamda, uzaktan hızlı erişimi mümkün kılacak bir "Kamu-Net" kurulması, yine Ana Plan çalışmaları çerçevesinde öncelikle ele alınıp, yapılması gerekenler belirlenerek, bir rapor halinde Başbakanlığa sunulmasıdır. Ana Plan çalışmalarında yer alan, gerek "Okul-Net" gerekse "Kamu-Net" in zaman kaybetmeksizin kurulabilmesi için, Türk Telekom bu ağ

¹⁹⁷ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **Üçüncü Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı, Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Ağustos 1997

¹⁹⁸ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **Üçüncü Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı, Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Ağustos 1997

sistemlerinin omurgasını oluşturacak altyapının tesisine yönelik hazırlık çalışmalarını başlatacaktır.¹⁹⁹

BTYK'nın üçüncü toplantısının bir diğer önemli kararı ise 2 nolu karardır. Buna ilişkin düzenleme "Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi'nin Kurulması" başlığını taşımaktadır. 25 Ağustos 1997 itibarıyla uygulamada gelinen aşamada üniversitelerin ve araştırma-geliştirme kurumlarının, uluslararası ve ulusal düzeyde, bilgi kaynaklarına elektronik ortamda ve hızla erişebilmelerini sağlayacak ve bir yandan öğretimle araştırmanın bütünleşmesini ve ortak araştırmayı destekleyecek, bir yandan da eğitim ve sağlık gibi alanlarda üniversitelerin uzaktan hizmet vermelerini mümkün kılacak bir Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi'nin (ULAKBİM) kurulmasına YÖK ve TÜBİTAK'ın girişimiyle 1996'da başlandığı belirtilmiştir. Toplantıda bu konuda alınan karara göre, üniversitelerin ve araştırma-geliştirme kurumlarının, uluslararası ve ulusal düzeyde, bilgi kaynaklarına elektronik ortamda ve hızla erişebilmelerini sağlayacak, bir yandan öğretimle araştırmanın bütünleşmesini ve ortak araştırmayı destekleyecek, bir yandan da eğitim ve sağlık gibi alanlarda üniversitelerin uzaktan hizmet vermelerini mümkün kılacak Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi'nin hızla tamamlanması gerektiği ifade edilmiştir.²⁰⁰

BTYK dördüncü toplantısını 1998 yılında yapmıştır. Üçüncü toplantıda alınan kararlar bu toplantıda değerlendirilmiş ve ileri bir aşamaya götürülmeye çalışılmıştır. Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı'nın hazırlanmasına ilişkin konuda MEB, TÜBİTAK, Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı ile Türk Telekom görevli kuruluşlar olarak sayılırken, koordinatörlük görevi Ulaştırma Bakanlığına verilmiştir. Ulusal Enformasyon Altyapısı'nın

¹⁹⁹ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **Üçüncü Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı, Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Ağustos 1997

²⁰⁰ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **Üçüncü Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı, Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Ağustos 1997

kurulmasına yönelik Ana Plan çalışmalarının, TÜBİTAK-BİLTEN'e bağlı TUENA Proje Ofisi'nce yürütüleceği ve Ekim Ayı (1998) sonunda tamamlanacağı ifade edilmiştir.²⁰¹

BTYK kararı gereğince, kurumsal yapılanmayla ilgili çalışmalar hızlandırılmış; yapılan incelemeler sonunda, 'enformasyon teknolojileri alanında ve özellikle bu alana yönelik olarak hazırlanmakta olan Ana Plan'la ortaya konan ve konacak olan öneri ve politikaların hayata geçirilmesinde; gerekli kuralların oluşturularak yürürlüğe konmasında, uygulama sonuçlarının değerlendirilmesinde ve buna göre gerekli önlemlerin alınmasında ilgili taraflar arasında görüş alış verişinde bulunulması ve gerekli koordinasyonun sağlanması amacıyla', "Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi" kurulmasının, ülkeye büyük bir yarar sağlayacağı kanısına varılmıştır. Kamu-Net ve Okul-Net projelerinin vizyonunun Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı (TUENA) Anaplan vizyonu ile uyum içinde olması gerektiği üzerinde durulmuş, bu genel yaklaşımın yanında, kamunun oluşturmaya çalıştığı, enformasyon alanına yönelik çeşitli projelerde, verimlilik ve etkinliğin sağlanması gerektiği, aralarında gerekli bilgi akışının sağlanamadığı çalışmaların kaynak israfıyla sonuçlanmasının kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir.²⁰²

Ulaştırma Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren "İnternet Üst Kurulu'nun mevcut "İnternet" hizmetlerine yönelik olarak kurulduğu, fakat Kamu-Net ve Okul-Net gibi, kamunun enformatizasyonuna yönelik, çok farklı bir alandaki proje çalışmalarının ise, konu ile ilgili tarafların temsil edildikleri, başka merkezi koordinasyon birimleri tarafından yönlendirilmesinde bir boşluk bulunduğu ifade edilerek, bu ve buna benzer projeleri koordine edecek

²⁰¹ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Dördüncü Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı, Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Haziran 1998, www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/btyk/kararlar.html, 14.12.2004, 12.15

²⁰² Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Dördüncü Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı, Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Haziran 1998

lider kurumun olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu çerçevede, 19.3.1998 tarih ve 1998/13 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile, Başbakanlık Müsteşarı'nın başkanlığında "Kamu-Net Üst Kurulu'nun kurulmuş ve böylece e-devlet örgütlenmesine yönelik politika önerilerinde bulunulmuştur.²⁰³ Ana Plan vizyonu ile uyum sorununu çözmek için, söz konusu Üst Kurullar'a, Ana Plan çalışmalarının koordinatörlüğünü yapan Ulaştırma Bakanlığı ile birlikte, Ana Plan'ı hazırlamakta olan TÜBİTAK (ve özellikle de TUENA Ofisi) temsilcilerini de katmak ve bu Üst Kurullar'ı, oluşturulacak Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi şemsiyesi altında toplamak gerekliliği ileri sürülmüştür.²⁰⁴

1999 yılı programında o zamana kadar yapılanların genel değerlendirmesine baktığımızda, yeni bilgi teknolojileri ile gelen fırsatlardan, gerek kamu ve kuruluşların, gerekse bireylerin yararlanmalarını sağlamak amacıyla Ulaştırma Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde yürütülen Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı çalışmalarının 1998 yılı sonuna kadar tamamlanmasının öngörüldüğü, Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı'yla ortaya konulacak politikaların hayata geçirilmesi, uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi ve gerekli koordinasyonun sağlanması amacıyla Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) tarafından Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi kurulmasının kararlaştırıldığı, ancak ilgili kurum ve özel sektör kuruluşlarının bu konuda üzerinde anlaşmaya varılan bir yapılanma modeli ortaya koyamadıkları, kamu bilgisayar ağları konusunda yapılan faaliyetlerin değerlendirilmesi, koordinasyonu, izlenmesi ve finansmanı konusunda karşılaşılan darboğazların aşılması amacıyla Başbakanlık Kamu-Net Üst Kurulu kurulduğu, BTYK kararı çerçevesinde oluşturulan Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulunun, elektronik ticaret için gerekli teknik ve idari altyapının kurulmasını sağlamak, hukuki yapıyı oluşturmak, elektronik ticareti

²⁰³ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Dördüncü Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı, Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Haziran 1998, www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/btyk/kararlar.html, 14.12.2004, 12.15

²⁰⁴ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Dördüncü Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı, Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Haziran 1998

özendirecek önlemleri almak ve ulusal politika ve uygulamaların uluslararası politikalarla uyumunu sağlamak konularında çalışmalar yaparak sonuçlarını BTYK'na sunma görevini yerine getirdiği belirtilmiştir. Ayrıca, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Mernis Projesi kapsamında 921 ilçenin bilgisayar ve yan donanımları büyük oranda tamamlandığı, ilçe programları ile üç bin nüfus idaresi personelinin bilgisayar kullanıcı eğitimine periyodik olarak devam edildiği, bilgisayara nakledilen kütük verilerinin güncelleştirilmesi işleminin 1999 yılı Haziran ayına kadar bitirilmesinin planlandığı, kurulmakta olan sistemin pilot uygulamasının 1999 yılının ilk aylarında 8 ilçede yapılacağı, olumlu sonuç alındığı takdirde tüm ilçelerin ulusal ağa bağlanacağı ifade edilmiştir. Bu çalışmalar paralel olarak yeniden oluşturulan T.C. kimlik numaraları, tüm kişi kayıtlarına merkez bilgisayar sisteminden girilerek verilecek, böylelikle Mernis'ten bilgi talep eden kamu kurum ve kuruluşlarına bilgi aktarmak için gerekli bağlantılar kurulabilecektir. Bu uygulamanın maliye teşkilatındaki yapılanmaya paralel olarak ortaya çıkması, vergi numarası kullanma zorunluluğunun yaygınlaştırılması şeklindedir. Bu şekilde elde edilen bilgilerin, denetim bilgi bankasında toplanması sağlanacaktır. "Bilgisayarlı Denetim ve Vergi Dairelerinin Tam Otomasyonu" projelerine hız kazandırılacaktır. Programın amaçları, bilgi ağlarının kullanımı ve yaygınlaştırılmasını sağlayacak mevzuat düzenleme çalışmalarının tamamlanacağı, kamu kurum ve kuruluşlarında lisanssız bilgisayar programı kullanımının önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere yönelik esasların tespiti ile ilgili düzenlemelerin yapılması (6.2.1998 tarih ve 1998/10 sayılı Başbakanlık Genelgesi bu konuyu düzenlemiştir.),²⁰⁵ internet erişiminin tüm ülke geneline yaygınlaştırılarak erişimin lokal seviyeye indirilmesi ve ucuzlatılması, bütün kullanıcılara aynı ücretle ve eşit imkanlarla internet erişiminin sağlanması, Okul-Net ve Kamu-Net gibi kamu projelerinin desteklenmesi, altyapı sağlayarak bilgiye erişimin yaygınlaştırılması ve kolaylaştırılması gibi amaçları olan Türk Telekom Net (TT Net) Internet

²⁰⁵ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Beşinci Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı- Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Aralık 1999, www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/btyk/kararlar.html, 14.12.2004, 12.30

altyapısının 1999 yılında devreye sokulması, TBMM Sanayi, Ticaret, Enerji, Doğal Kaynaklar, Bilgi Teknoloji Komisyonu bünyesinde Bilgi ve Bilgi Teknolojileri Grubu kurulmuş olup özellikle yazılım teşviği, teknoparklar ve TBMM bilgi sistemleri konularında çalışmalarda bulunulması, kurumların ulusal bazda kendi bilgisayar ağlarını kurmaları yerine, ortak bir kamu ağı üzerinden yararlanmalarını sağlayacak bir projenin gerçekleştirilmesi şeklinde açıklanabilir.

Türkiye'nin "Bilişim Toplumuna" dönüşümünde klavuz işlevi görmesi beklenen "Türkiye Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları Stratejisi 2003-2023" dökümanının hazırlanması, BTYK'nın 6. toplantısının yapıldığı 13 Aralık 2000 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu projenin gerekçesi olarak da, özellikle "enformasyon teknolojilerindeki hızlı gelişme sonucu ortaya çıkan küreselleşme, teknolojik gelişimin temelini oluşturan araştırmacı insan gücünü yetiştirme ve AR-GE'yi kurumsallaştırarak ulusal yenilik sistemini etkinleştirme sürecinin uzun vadede gerçekleştirilebilir nitelikte olması, stratejik politikaların da uzun vadeli olmasını gerektirmektedir."²⁰⁶

2001-2005 tarihleri arasını kapsayan ve bu döneme ilişkin politika hedefleri koyan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ülkede teknoloji yeteneğinin yükseltilmesini, insan kaynaklarının geliştirilmesini, etkin bir kamu yönetimi ve adalet sisteminin sağlanmasını, bilgi ve iletişim ağlarının geliştirilmesini, AR-GE harcamalarının arttırılmasını amaçlamaktadır. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi açısından, eğitimin her kademesinde teknolojinin sağladığı imkanlaren üst düzeyde yararlanılacak, uzaktan eğitim ve ileri teknolojiyi kullanan yeni eğitim yöntemleri uygulamaya konulacaktır. Bilim ve teknoloji yeteneğinin geliştirilmesi konusunda, bilgi toplumu hedefi

²⁰⁶ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **Altıncı Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı- Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Aralık 2000, www.tubitak.gov.tr/btpd/btyk/btyk6.pdf, 14.12.2004, 12.50

doğrultusunda bilimsel ve teknolojik gelişmelerin destekleneceği, teknolojik gelişme için gerekli fiziki, beşeri ve hukuki altyapısının geliştirileceği ifade edilmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında da bilgi ve iletişim teknolojilerinde rekabet gücünün artırılmasına, hukuki ve kurumsal yapının geliştirilmesine, yazılım sektörünün desteklenmesine, hizmet, içerik ve donanımın geliştirilmesini sağlayacak koşulların hazırlanmasına çalışılacağı belirtilmiştir.²⁰⁷ Ayrıca ulusal bilgi altyapısının geliştirilerek, bilgiye erişimin kolaylaştırılacağı, Internet'e erişim kapasitesinin uluslararası gelişmelerin gerektirdiği düzeye yükseltilmesine çalışılacağı, elektronik ticareti geliştirmek ve bilgi güvenliğini sağlamak için uluslararası kural ve standartlar konusunda hukuki ve kurumsal düzenlemelerin yapılacağı, telekomünikasyon sektörünün düzenlenmesinde, AB ve DTÖ ile yapılan anlaşmalar ve ülke taahhütleri dikkate alınarak, kullanıcıların makul ücretlerle telekomünikasyon hizmetleri ve altyapısından yararlanmasının temin edilmesi konularında politika önerileri geliştirilmiştir.

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın bilişim konusundaki politikalarının temelini oluşturan "Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu"nu incelediğimizde 2001 yılına gelene kadar bilgi toplumu ve e-devlet konularında yapılmış olanlar değerlendirilmiş, bazı tespitler yapılmıştır. Yapılan durum değerlendirmesinden yola çıkılarak, yukarıda hedeflerini özetlediğim sekizinci planın bu alanlardaki temelleri atılmıştır. Ortaya konan bazı tespitler komisyon raporunda şöyle yer almıştır :²⁰⁸

Bir ülkenin ulusal bilgi altyapısı mevcut bilgilerin işlenmesine, depolanmasına, bir yerden bir yere iletilmesine ve bu bilgilere gerektiğinde erişilmesine olanak sağlayan teknolojileri, kuralları, standartları ve politikaları kapsar. Son yıllarda Türkiye'de ulusal bilgi altyapısı kurulmasına yönelik

²⁰⁷ Devlet Planlama Teşkilatı : a.g.e., 2000

²⁰⁸ Devlet Planlama Teşkilatı : a.g.e., 2000

adımlar atılmış olup, TUENA çalışmaları sırasında, Türkiye’de 2010 yılında isteyen herkesin ulusal bilgi altyapısına erişebilmesinin toplam maliyeti 35 milyar dolar olarak hesaplanmıştır.²⁰⁹ Ancak ulusal bilgi altyapısı kurulması için gerekli parasal kaynaklar üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Türkiye’de ulusal bilgi alt yapısının kurulmasında fiili ve kısmi sorumluluklar yüklenmiş olan Türk Telekomünikasyon A.Ş., TBMM Bilgi Teknolojileri Komisyonu, İnternet Üst Kurulu, Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu, Kamu-Net, Okul-Net, ULAKNET, KOBİNET vb. gibi kurum ve kuruluşlar arasında halihazırda bir eşgüdüm olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu kuruluşların hemen hemen tümü çalışmalarını teknolojik alt yapı üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar. Şimdiye kadar beş yıllık kalkınma planlarında ulusal düzeyde bilgi yönetimi ve örgütlenmesi bütüncül bir yaklaşımla ele alınamamıştır. Halen bilgi teknolojileri, bilgi kaynakları, bilgi sistemleri ve bilgi hizmetlerinin etkin ve verimli bir biçimde yönetimiyle ilgili stratejileri içeren bir ulusal bilgi politikamız bulunmamaktadır.

Söz konusu planda bilgi teknolojileri ve politikalarıyla ilgili genel hedefler şu şekilde sıralanmaktadır :²¹⁰

Oluşturulacak ulusal politikalar ışığında belirli bir takvime bağlı olarak, BT üretilmesi, BT kullanımının toplumda yaygınlaştırılması konusunda somut hedefleri, görevli kurumları, yapılacak işleri belirleyen, esnek, gelişen koşullara ve teknolojiye göre sürekli güncellenen bir ulusal eylem planı hazırlanmalıdır. Söz konusu plan, kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin katıldığı bir ortamda hazırlanmalı, gerçekleştirilmeli ve izlenmelidir.

²⁰⁹ Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Anaplanı. **Sonuç Raporu**
<http://www.tuena.tubitak.gov.tr/Pdf/sonucrapor1.pdf> , 03.12.2005, 11.00

²¹⁰ Devlet Planlama Teşkilatı : **a.g.e.**, 2000, S.198

E-Avrupa (elektronik Avrupa) inisiyatifine paralel bir “e-Türkiye” (elektronik Türkiye) kavramı geliştirmelidir. E-Türkiye partiler üstü bir anlayışla ve katılımcı mekanizmalarla ulusal bir projeye dönüştürülmelidir. Bu proje Türkiye’yi internete taşıma planları içermelidir. Kurumsal yapılanma gerçekleştirilmelidir. Ulusal politikaların belirlenmesinde, eylem planının hazırlanmasında ve uygulanmasında aralarında organik bağlar olan katılımcı ve saydam örgütlenmelere gidilmeli, örgütlenme içi gereken yasal ve finansal destek sağlanmalıdır. Bu yapılanmada kamu kurumlarının yanı sıra özel sektör, üniversiteler, mesleki örgütler ve sivil toplum örgütleri de yer almalıdır. Kamuda koordinasyonu sağlayan, kurumsal yapılanmaya önderlik edecek, ancak genelde emredici olmayan bir kurum kurulmalıdır. Kamu hizmetlerinde bilgi teknolojilerinden yararlanılmalıdır. Kamu sektörüne ait işyerlerinde, devlet kuruluşlarında ve yerel yönetimlerde bilgi teknolojileri ve Internetin kullanımı özendirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Bilgi yönetimi ve hizmetleri gözden geçirilmeli ve ilgili kurumlar güçlendirilerek eşgüdüm içinde çalışmaları sağlanmalıdır. Kişisel bilgi güvenliği ve gizliliği ile ilgili ve gerekli diğer yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bilgi teknolojileri kullanımında vatandaşın kişisel bilgilerinin mahremiyetinin korunması doğrultusunda yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Fırsat eşitliği ve ucuz erişim sağlanmalıdır. Toplumda herkesin internete erişmesi ve bilgi okur yazarı (bilgisayar kullanma, bilgisayar ve Internet kullanarak bilgi bulma) olması hedeflenmelidir. Altyapının tüm ülke insanlarına hizmet edecek yaygınlıkta, kapasitede ve ucuzlukta olması gerçekleştirilmelidir. Fırsat eşitliğini sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

Türkiye Ulusal Enformasyon Alt Yapısı Ana alanı çalışması içerik üretimi, düzenlenmesi, dağıtımı ve kullanımını da içerecek şekilde genişletilmeli ve bunun için kaynak ayrılmalıdır. Devletin 2010 yılına kadar içerik geliştirmek ve ulusal düzeyde bilgi yönetimi için yapacağı yatırım miktarı da ivedilikle belirlenmeli ve içerikle ilgili projeler teknolojik alt yapının kurulmasıyla eşzamanlı olarak yürütülmelidir.

Raporun kamunun enformatizasyonu ile ilgili önerileri ise şu şekilde sıralanmaktadır:

Kamu kurumları enformatizasyon için yeniden örgütlenmelidir. Bilgi hizmetlerinin kamu kurumlarında kurumsal bir yapıya ve mali kaynaklara kavuşturulması için bakanlıkların teşkilatlanması düzenlenmelidir. Kamuya ait bilgi sistemleri ve teknolojilerinin koordinasyonunun sağlanması ve tekrarlamaların önlenmesi için gerekli mekanizmalar kurulmalıdır. Kamu kurumları arasında koordinasyonu sağlayacak olan KAMU-NET'e işlerlik kazandırılmalıdır. Kamu kurumlarında bilgi merkezleri oluşturulmalıdır. Kamu kurumlarında DPT plan ve programlarını destekleyecek eylem planları yapılmalıdır. Ulusal veri tabanları oluşturulmalıdır. Bilgi hizmetlerinin ulusal düzeyde örgütlenmesini desteklemek için yasa ve mevzuat üretilmeli veya varolan mevzuat çağın gereklerine uygun olacak biçimde yenilenmelidir.²¹¹

Ulusal bilgi alt yapısının kurulması sürecinde kurumlararası koordinasyon yeterince sağlanamamıştır. Bilgi güvenliği, elektronik ticaret, bilgisayar destekli eğitim gibi bilgi teknolojisinin öncelikli konuları üzerindeki çalışmalara devam edilmiş ve ulusal bilgi güvenliği teşkilatı kurulmasına ilişkin kanun tasarısı taslağı hazırlanmıştır. Yerel bilgi ağları geliştirilecek ve uluslararası ağ yapıları ile entegrasyon sağlanacaktır. Ulusal bilgi altyapısının kurulmasında karar verme ve uygulama aşamalarında sorumluluklar yüklenmiş olan Telekom, Kamu-Net, İnternet Üst Kurulu, Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu ile Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu yapılanmaları arasında yeterince koordinasyon sağlanamamıştır. Yine bu plan döneminde ortaya konan ilkelerde; bilgi ve iletişim teknolojileri alanında geliştirilecek kurumsal yapılanmada kamusal hizmetlerle ilgili görevler yerine getirilirken devletin teşkilat yapısının küçültülerek fonksiyonel hale getirilmesi ilkesine uygun modeller esas alınacağı, etkin çalışacak, uzmanlığı ön plana çıkaran,

²¹¹ Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Anaplanı. **Sonuç Raporu**
<http://www.tuena.tubitak.gov.tr/Pdf/sonucrapor1.pdf> , 03.12.2005, 11.00

koordinasyon görevini yerine getirebilecek, kamuoyunu bilgilendiren, özel sektörün ve sivil toplum örgütlerinin görüşlerini karar süreçlerine yansıtacak, Türkiye'ye uygun kurumsal yapılanma modelleri belirleneceği ifade edilmiştir.²¹²

Kamu yönetiminde insan kaynaklarını, yönetsel ilkeleri ve işleyişi de içine alan bütüncül ve köklü bir değişim ihtiyacı devam etmektedir. Bu çerçevede, kamu kuruluşlarının amaçlarında, görevlerinde görevlerin bölüşümünde, teşkilat yapısında, personel sisteminde, kaynaklarında ve bunların kullanılış biçiminde, halkla ilişkiler sisteminde mevcut aksaklıkları ve eksiklikleri gidermek öncelikli gündem konusu oluşturmaktadır. Kamu hizmetleri halkın ihtiyaçlarını ve beklentilerini yeterince karşılayamamakta, kamu kurumlarındaki verim düşüklüğü ve israf, halkın kamu kurumlarına olan güvenini sarsmaktadır. İdari usul ve işlemlerin karmaşıklığı ve sayısının çok olması kamu kurumlarının etkin çalışmasını engellerken, özel sektörün ve vatandaşın kamu hizmetlerinden yararlanmasını güçleştirmektedir. Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında verimlilik ve etkinliğin hedeflenmesi; kamu kurum ve kuruluşlarında görev ve teşkilat yapıları arasında uyum sağlanması, gereksiz ve verimsiz birimler oluşturulmaması, devletin teşkilat yapısının küçültülerek fonksiyonel hale getirilmesi; gerekli sayı ve nitelikte personel istihdamı, personelin bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında eğitiminin sağlanması, etkin bir performans değerlendirme sisteminin oluşturulması, yetki devri ve esneklikle beraber hesap verme sorumluluğunun ve yönetsel saydamlığın güçlendirilmesi; kamu yöneticilerinin ve çalışanlarının politika ve strateji oluşturma kapasitesinin geliştirilmesi temel ilkeler olacaktır.

²¹² Devlet Planlama Teşkilatı : **a.g.e.**, 2000, S. 198

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de bilişim teknolojisi bilinci giderek yaygınlaşmakta ve bu durum mevcut kurumsal yapı ve ilişkileri zorlayarak yaşanan değişim sürecinin hızını artırmaktadır. AB ile ilişkilerdeki uyum programı çerçevesinde e-devlet ve e-Türkiye gibi proje çalışmaları başlatılmıştır. E-devlet kurma sürecinde, sosyal güvenlik bilgi sistemi, vatandaşlık numarası, vergi numarası gibi diğer bilgi sistemleriyle uyumlu çalışacak bir şekilde tasarlanacaktır.

1.2. Avrupa Birliği Etkisi : e-Avrupa, e-Avrupa+, e-Türkiye Projeleri

Bu kısımda Avrupa Birliği’nin bilgi toplumu yaratmak ve bunun içinde e-devlet sistemini kurmak amacıyla ortaya koyduğu çalışmalar, e-Avrupa programı başlığı altında değerlendirilecektir. Bu programa paralel olarak diğer aday ülkeler de e-Avrupa çalışmasının benzerini kendi ülkelerinde uygulamaya koyacaklardır. Bu proje de e-Avrupa+ olarak ele alınacaktır. E-Avrupa+ çerçevesinde Türkiye’nin uygulamaya koyduğu e-Türkiye projesi de bu bölümde ayrıntılarıyla incelenecektir.

1.2.1. E-Avrupa

AB’nin 1999 yılında temellerini attığı e-Avrupa programı birliğin yeniden yapılandırılmasındaki temel itici gücü oluşturacaktır. Çünkü e-Avrupa politikasının temel amacı 2010 yılına kadar “dünyadaki en rekabetçi ve dinamik bilgi tabanlı ekonomiyi” yaratmak olsa da bu hedefe ulaşmak için oluşturulması gereken; ağ temelli, gayri merkezi ve yatay koordinasyona izin veren, Avrupa yönetişimi için belirlenen temel ilkeler için en uygun platformda ortaya konulmuş bir yapı olacaktır. Aralık 1999 tarihinde Avrupa Komisyonu e-Avrupa ile ilgili ilk girişimini “Avrupa’yı çevrim içine taşımak” hedefini

konumlayarak kamuoyuna duyurmuştur. 23-24 Mart 2000 tarihinde Lizbon'da yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi'nde 15 AB ülkesinin hükümet ve devlet başkanları, Avrupa'nın gelecek on yılda "dünyadaki en rekabetçi ve dinamik bilgi tabanlı ekonomisi" haline gelmesi hedefini yinelemiştir.²¹³ Bu programla birliğin sadece teknolojik bir yeniden yapılanma olmadığı, aynı zamanda birlik yurttaşı kırsal ve kentli nüfusun birbirleriyle etkileşime girebileceği, ortak değerler üretebileceği, bilgiyi paylaşabileceği, sağlık ve refahın bireylerin yaşam kalitesini yükselteceği bir platformun da inşası olduğu ortaya konulmaktadır.

Lizbon'da e-Avrupa Programı'nın temel amaçları her yurttaşı, okulu, evi, işyerini ve kamu idarelerini dijital çağa taşımak ve çevrim içi ortamda oluşturmak, finansal bakımdan ve yeni fikirleri geliştirme yönünden hazırlıklı bir girişimci kültürle desteklenen, bilgisayar okuryazarlığına sahip bir Avrupa yaratmak, sosyal katılımı güçlendiren ve tüketici güvenliğinin sağlandığı, tüm toplumu içine alan bir sürecin yaratılması olarak belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Birliğin dezavantajlı olduğu yönler de; genel olarak internet ve elektronik ticaret uygulamalarına pahalı, güvensiz ve yavaş erişim; çevrimiçi kitle için yetersiz düzeyde bilgisayar okuryazarlığı; dinamik, girişimci ve hizmet temelli kültür eksikliği; yeni uygulamaların ve hizmetlerin geliştirilmesinde etkin rol oynaması gereken kamu sektörünün bu konudaki yetersizliğidir.²¹⁴

Lizbon Zirvesi'ne sunulan Komisyon belgesinde, saptanan eksiklikler ve temel amaçlar göz önünde bulundurularak e-Avrupa programına yönelik on temel eylem alanı belirlenmiştir. Bu alanda konumlanan hedeflere ulaşılması için geçici tarihler saptanmıştır. Burada belirtilen eylem alanları ve tarihler Feira'da yapılacak bir toplantıda gözden geçirilecek ve e-Avrupa planı

²¹³ Esra ÇAYHAN : **Avrupa Birliği'nde E-Devlet**,

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_goS.php?nt=216, 27.04.2004, 19.00

²¹⁴ **E-Avrupa Eylem Planı** : <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/eAvrupaEylemPlani.pdf> , 28.08.2005, 10.00

ortaya konulacaktır. Şu ana kadar bahsettiğimiz e-Avrupa girişiminin üç temel amacı vardır. Bunlar; daha ucuz, daha hızlı ve daha güvenli internet; insan kaynağına yatırım ve internet kullanımını özendirmek başlıkları altında sayılabilir. Ayrıca bu temel amaçların nelerden oluştuğu da alt amaçlar sayılarak bahsedilmiştir. Bunlar da; Avrupa gençliğinin dijital çağa taşınması, herkes için ucuz internet erişimi, elektronik ticareti hızlandırmak, araştırmacılar ve öğrenciler için hızlı internet erişimi, güvenli elektronik erişim için akıllı kartlar, ileri teknoloji üreten küçük ve orta ölçekli işletmeler için risk sermayesi sağlanması, engelliler için elektronik katılımın sağlanması, çevrimiçi sağlık, akıllı ulaşım ve çevrimiçi devlet (e-devlet) olarak ifade edilebilir.²¹⁵

19-20 Haziran 2000 tarihinde Feira'da e-Avrupa Eylem Planı bu amaçlar çerçevesinde kabul edilmiştir. Lizbon'da kabul edilen 10 temel eylem alanı üzerinde Feira'da fikir birliğine varılmakla birlikte 10-11 Nisan tarihlerinde yine Lizbon'da düzenlenen resmi olmayan Bilişim ve Bilgi Toplumu Üzerine Bakanlar Konferansı'nda üye ülkeler ve Avrupa Parlementoso'ndan gelen görüşler ışığında Lizbon belgesinde küçük değişikliklere gidilmiştir. Sonuç olarak, Feira'da kabul edilen eylem planında eylem alanları üç temel başlık altında toplanmış ve bu alanlara birkaç eklemede bulunulmuştur. Feira'da kabul edilen e-Avrupa Eylem Planı şu temel bölümlerden ve eylem alanlarından oluşmaktadır:²¹⁶

1.Ucuz, hızlı ve güvenli internet

- a. Ucuz ve hızlı internet erişimi
- b. Öğrenciler ve araştırmacılar için hızlı internet
- c. Güvenli ağlar ve akıllı kartlar

²¹⁵ Esra ÇAYHAN : **Avrupa Birliği'nde E-Devlet**,
http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_goS.php?nt=216, 27.04.2004, 19.00

²¹⁶ Esra ÇAYHAN : **a.g.m.**, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=216

2.İnsanlara ve becerilere yatırım

- a. Avrupa Gençliğini dijital çağa taşımak
- b. Bilgi tabanlı ekonomi içinde çalışmak
- c. Bilgi tabanlı ekonominin tüm kesimleri kapsamı için yeterli katılımı sağlamak.

3.İnternet kullanımını özendirmek

- a. Elektronik ticareti hızlandırmak
- b.Çevrimci devlet:kamu hizmetlerine elektronik ortamdan erişim
- c. Çevrimiçi sağlık
- d. Küresel ağlar için Avrupa Dijital İçeriğini yaratmak
- e. Akıllı ulaşım ve taşıma sistemleri

Belirlenen eylem alanlarında hedefe ulaşmak için izlenecek yöntem ve araçların saptanması bakımından Lizbon'da kabul edilen belgelerden farklılık gösteren Feira belgesi, E-Avrupa hedeflerine 3 ana yöntem takip edilerek ulaşılabileceğini belirlemektedir. Bu yöntemler, uygun hukuksal ortamın oluşturulmasının hızlandırılması, tüm Avrupa'da işlerliği olacak alt yapı ve hizmet yatırımlarını desteklemek ve koordinasyon, ölçme değerlendirme çalışmalarının sağlıklı biçimde yürütülebilmesi için açık yöntemlerin yani açık koordinasyon yönteminin benimsenmesi olarak sıralanabilir.

Feira'da e-Avrupa eylem planının kabulünü takiben gerek üye ülkelerin nezdinde gerekse Birlik bünyesinde planda belirlenen hedeflere ulaşmak için yoğun bir faaliyet başlamıştır. Avrupa Komisyonu tarafından 7-8 Aralık 2000 tarihinde Nice'de düzenlenecek olan Avrupa Konseyi toplantısında sunulmak üzere e-Avrupa 2000 İlerleme Raporu hazırlanmıştır. Raporun "Politikaların Etkileri" başlığını taşıyan bölümünde e-Avrupa programının üye ülkeler nezdinde yaygın olarak benimsendiği ve titizlikle uygulamaya konulduğu, özel sektörün eğitim alanında verdiği desteğin e-Avrupa'nın gelişimine katkıda

bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca e-Avrupa hedeflerine uygun hukuksal zemin yaratılabilmesi için kanunlaştırma çalışmalarına başlandığı, ancak bu durumun yeterli olmadığı ve ihtiyaçlara cevap verecek bir biçimde bu sürece ivme kazandırılması gerektiği vurgulanmaktadır. E-Avrupa Programı'nın bu aşamadan sonraki en büyük önceliklerinden biri olarak konumlanan e-devlet konusunda önemli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Rapora göre, özel sektör ve toplum bünyesinde yaşanan bu hızlı dönüşüme kamu sektörü yeterince uyum sağlayamamaktadır. Kamu sektörü geleneksel çalışma tarzından teknoloji odaklı süreçlerine geçmek konusunda tutucu davranmakta ve bu nedenle e-Avrupa Programı'nın hedeflerine yönelmekte başarısız olmaktadır. Örneğin, Birliğin üzerinde titizlikle durduğu kamu ihalelerinin internet üzerinden yağılması hedefi henüz hayata geçirilmemiş, ancak iş dünyasının benimsediği bir yöntem olan elektronik posta yoluyla teklif toplama aşamasına ulaşabilmiştir.²¹⁷

Avrupa Komisyonu, 23-24 Mart 2001 tarihlerinde Stockholm'de Konsey Toplantısında sunulmak üzere e-Avrupa 2002 Programı'nın etki ve önceliklerinin konumlandığı bir strateji raporu hazırlamıştır. Bu raporda e-Avrupa programındaki eylem planları gözden geçirilerek, öncelik verilmesi gereken alanlar şu şekilde belirlenmiştir: Elektronik iletişim hizmetleri için yeni bir yapı oluşturulması, Internet için yüksek hızlı altyapı, elektronik öğrenim ve elektronik iş becerileri, elektronik ticaret, elektronik katılım (teknolojinin toplumun tüm kesimlerine eşit ölçüde yayılması ve dijital uçurumların incelenmesi), e-devlet, güvenli ağlar ve mobil iletişim. Biz burda özellikle e-devlet başlığına yer vereceğiz. Stockholm toplantısında AB kurumları ve üye ülkelerin kamu kuruluşlarının teknoloji kullanımını yaygınlaştırmaları ve gerek yurttaşlar, gerekse iş dünyası için etkin hizmetler geliştirmeleri konusuna

²¹⁷ **E-Avrupa Eylem Planı** : <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/eAvrupaEylemPlani.pdf> , 28.08.2005, 10.00

öncelik vermeleri gerektiği vurgulanmıştır. Toplantıda kamu yönetimlerinin bu konuda yapması gerekenler şu başlıklar altında toplanmıştır:²¹⁸

- Yurttaş ve iş dünyasının kamusal bilgilere ve hizmetlere erişiminin artırılması için internet tabanlı hizmetlerin geliştirilmesi.
- İnternet'in kamu yönetiminde şeffaflığın sağlanması amacıyla kullanımı; iş dünyasının ve yurttaşların karar alma süreçlerine çevrimiçi katılımını sağlamak için etkileşimli ortamlar yaratılması; bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için kamu sektörünün bilgi kaynaklarının yurttaşlar ve iş dünyasının erişimine açık olmasına özen gösterilmesi.
- Kamu yönetimlerinde dijital teknolojilerin kullanımının yaygınlaştırılması ve teknolojilerin dijital imza kullanımına izin veren, açık kaynaklı yazılımlar kullanan bir yapıya sahip olmasının sağlanması.
- E-satın alma için elektronik pazaryerlerinin oluşturulması.

E-Avrupa programı kapsamında e-devlet eylem alanı için ölçme ve değerlendirme çalışmalarında referans olarak alınan ve Stockholm'deki toplantıda taslak olarak kamuoyuna açıklanan, çevrimiçi olarak sunulması planlanan temel kamu hizmetlerinin seçiminde yurttaşlar ve iş dünyasının beklentileri, tercihleri ve kullanım yoğunlukları gibi faktörler önemli rol oynamıştır. Bu listeye göre yurttaşlara yönelik hizmetler; gelir vergileri-beyannameler, açıklamalar, kişisel belgeler (pasaport ve sürücü belgesi), sosyal güvenlik yardımları, araç tescilleri, izin başvuruları, polise yapılan ihbarlar, kamu kütüphaneleri (kataloglara ulaşım ve arama araçları), doğum ve ölümle ilgili sertifika başvuruları ve dağıtımı, yüksek öğrenimle ilgili kurumlara üyelik/üniversiteler, adres değişikliği bildirimi, sağlıkla ilgili hizmetler (örneğin değişik hastanelerden etkileşimli olarak danışmanlık alabilmek, değişik hastanelere başvurabilmek) olarak sayılmaktadır. Bunun

²¹⁸ **E-Avrupa Eylem Planı** : <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/eAvrupaEylemPlanı.pdf> , 28.08.2005, 10.00; Esra ÇAYHAN : **a.g.m.**, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_goS.php?nt=216

yanında iş dünyasına yönelik hizmetler olarak da çalışanlar için sosyal katkı, kurumlar vergisi-beyanname, bildirim, KDV beyanname, bildirim, yeni şirket tescili, istatistik ofislerine veri sunumu, gümrük beyannameleri ve bildirimleri, çevreyle ilgili izinler ve kamu alımları olarak belirtilmiştir.²¹⁹

2001 yılı Kasım ayında e-Avrupa 2002 programının “Avrupa Gençliğini Dijital Çağa Taşımak” eylem alanındaki gelişmeleri yansıtan ölçme ve değerlendirme raporu yayınlanmıştır. Şubat 2002 tarihinde yayınlanan ölçme ve değerlendirme raporu ise, Internet kullanım hacmi de dahil olmak üzere, Feira’da kabul edilen e-Avrupa 2002 eylem planında belirlenen üç başlık olan “daha ocuz ve hızlı internet”, insanlara ve becerilerine yatırım”, internet kullanımının özendirilmesi” alanlarındaki gelişmeleri aktarmaktadır. Bu iki rapora göre, tüm alanlarda hissedilir bir gelişme gösterilmesine rağmen e-Avrupa 2002 eylem planında belirlenen hedeflere tam anlamıyla ulaşılamamıştır. E-devlet konusunda yaşanan aksaklıklar, dijital bölünme, elektronik ticaretin istenilen düzeyde yaygınlaşamaması, e-öğrenim ve bilgisayar okuryazarlığı konularında yeterince ilerleme kaydedilmemesi gibi saptamalar, bu konuların Birliğin e-Avrupa 2005 pogramında öncelik tanıyacağı alanlar olarak belirlenmesine neden olmuştur. Nitekim Sevilla’da düzenlenen Avruoa Konseyi toplantısında bu durum resmi olarak dile getirilmiş ve e-Avrupa 2005 programı kamuoyuna sunulmuştur.²²⁰

Yukarıda özetlenen durum, Komisyon tarafından 12 Şubat 2003 günü kabul edilen e-Avrupa 2002 sonuç raporu kısmında ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır. Raporda e-Avrupa 2002 programı ile sağlanan dijital yetkinlik verileriyle ortaya konulurken özellikle e-devlet, kaliteli dijital içerik ve hizmet geliştirme, geniş bant alt yapısının tüm Birlik düzeyinde yaygınlaştırılması

²¹⁹ **E-Avrupa Eylem Planı** : <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/eAvrupaEylemPlani.pdf> , 28.08.2005, 10.00

²²⁰ **E-Avrupa Eylem Planı** : <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/eAvrupaEylemPlani.pdf> , 28.08.2005, 10.00

konularında önerilerde bulunularak, e-Avrupa vizyonun hedef tarihi olan 2010 yılına kadar tüm hedeflerin birbirlerini bütünleyecek bir biçimde gerçekleştirilmesinin önemi bir kez daha vurgulanmaktadır.

Sevilla toplantısında e-Avrupa 2002 hedeflerinin bir değerlendirmesi yapılmış ve birliğin “herkes için bilişim toplumu” vizyonuna ulaşmak hedefiyle 2005 yılına kadar sürecektir. E-Avrupa 2005 Programının temel amacı toplumun büyük bir kesimi tarafından ulaşılabilir geniş bant altyapısı temelinde güvenli hizmetleri, uygulamaları ve içeriği teşvik etmek olarak konumlanmıştır. Birçok konuda e-Avrupa 2002'nin başarısı kanıtlanmış formatı korunurken üç noktada farklı bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu noktalar şunlardır:²²¹

- E-Avrupa 2005'in temel amacına uygun olarak, programın geniş bant alt yapısını teşvik edecek ve bu yönde yatırımlara hız verilmesini sağlayacak bir yaklaşıma sahip olması gerekmektedir. Buradaki itici güç yeni geliştirilen hizmetler, içerikler ve uygulamaların hayata geçirilebileceği uygun alt yapının oluşturulmasındaki zorunluluk unsurudur. Bu nedenle mevcut altyapıların geniş bant, çoklu platform ve hizmetlerin geliştirilmesini sağlayacak şekilde yeniden yapılanması teşvik edilecektir.
- Gerek ulusal gerekse bölgesel düzeyde bilgi ekonomisine geçişi destekleyecek çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Hemen hemen tüm AB ülkelerinde e-Avrupa 2002'den hareketle oluşturulan ulusal eylem planları bulunmaktadır. Avrupa genelinde uyumlu bir yapının oluşturulabilmesi için, e-Avrupa 2005 programının ulusal ve bölgesel eylem planının üzerinde ve onları dönüştürebilecek bir güçte oluşturulmasının gerektiği görülmüştür.

²²¹ Özgür UÇKAN : a.g.e., S. 42

- Birlik e-Avrupa 2005 programının yürürlükte olduğu dönem boyunca AB genişleme sürecinin de devam edeceği göz önünde bulundurularak, yeni üye olan ülkeler için yumuşak geçiş ve entegrasyon aşamaları ve bu aşamaların belli dönemlerde hedef ve amaçların gözden geçirilmesiyle gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Programın bu anlayışa uygun esnek bir yapıda oluşturılması gerektiği konusunda Birlik ülkeleri fikir birliğine varmışlardır.

E-Avrupa 2005 eylem planının “Politika Araçları” bölümü kendi içinde dört temel bölüme ayrılmaktadır: “Çağdaş çevrimiçi kamu hizmetleri”, “dinamik e-iş ortamı”, “güvenli bilişim altyapısı” ve “geniş bant”.²²²

Çağdaş çevrimiçi kamu hizmetleri başlığı altında e-devlet konusu ele alınmaktadır. E-Avrupa 2002 eylem planında, 2002 yılı sonuna dek temel kamu hizmetlerinin ortama taşınması hedeflenmişse de, bu hedef tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Çünkü bir çok kamu hizmeti henüz karşılıklı etkileşim aşamasına geçememiş, yalnızca bilgilendirme düzeyinde kalmıştır. Bir bu durumu düzeltmek amacıyla çevrimiçi başarılı uygulamaların üye ülkeler arasında paylaşılmasını ve model olarak alınmasını önermiş ve bu paylaşım ortamının oluşturulması için çeşitli konferanslar ve işbirliği ağıları yaratmıştır. Ayrıca çevrimiçi kamu hizmetlerinin güvenli bir ortamda verilmesi ve yeterli katılımın sağlanması amacıyla, çevrimiçi kamu hizmetlerinin sunumunda elektronik kimlik tanımlama ve elektronik imzayı destekleyen güvenli araçların kullanılması konularına ağırlık verilmesi önerilmektedir.²²³

E-Devlet uygulamalarında belli bir standardın oluşturulması, alt süreçlerle karşılıklı işbirliğinin sağlanması ve tüm Avrupa’da bu hizmetlerin

²²² Özgür UÇKAN, a.g.e., S.43-46

²²³ **E-Avrupa Eylem Planı** : <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/eAvrupaEylemPlani.pdf> , 28.08.2005, 10.00

yaygınlaştırılması için yapılacak araştırmalara, “Bilgi Toplumu Teknolojileri Programı”ndan da kaynak desteği sağlanmıştır. Bunun yanı sıra, Barselona’da toplanan Avrupa Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde tek duraklı bir “Avrupa İş Hareketliliği İnternet Sitesi” kurulması kararlaştırılmıştır. Gerek bu site gerekse Birlik yönetimi portalının tüm platformlardan erişilebilir ve tüm Avrupa dillerini destekler bir yapıya kavuşturulması konusunda çalışmalar başlatılmıştır. “IDA Programı” desteği ile gerçekleştirilecek bu projenin Birlik üyesi ülkelerin e-devlet çalışmalarında yol gösterici bir niteliğe sahip olacağı düşünülmektedir. E-devlet başlığı altında gerçekleştirilmesi düşünülen eylemler ve sonlandırma zamanlamaları şu şekilde konumlanmaktadır:²²⁴

Geniş Bant Bağlantı: 2005 yılına kadar tüm kamu yönetimlerinin geniş bant bağlantıya sahip olmaları hedeflenmektedir. Devletin geniş bant bağlantı hizmeti sunan kuruluşlar arasında bu hizmetin sunulduğu farklı teknolojik platformlar bakımından herhangi bir tercihte bulunmaması gerektiği titizlikle vurgulanmaktadır.

Karşılıklı İşlerlik: Birlik, 2003 yılı sonuna kadar Avrupa çapında tüm e-devlet hizmetlerinin yurttaşlar ve iş dünyasına yönelik olarak karşılıklı uygulanabilirliğinin sağlanması konusunda çalışmaların başlatılması gerektiğine karar vermiştir. Karşılıklı işlerlik hedefi, kamu yönetimlerine ait bilgi sistemlerinin tüm Avrupa’yı kapsayacak bir biçimde birleştirilmesini ve ayrıca bilgi içeriği, önerilen politikalar ve teknik özelliklerin uyumlu kılınmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan, e-devlet uygulamalarında açık standartlar ve açık kodlu yazılımların kullanılması önerilmektedir.

²²⁴ Özgür UÇKAN, a.g.e., S.43-46

Etkileşimli Kamu Hizmetleri: 2004 yılı sonuna kadar, üye ülkelerde temel kamu hizmetlerinin mevcut sistemlerin yanı sıra geniş bant altyapısı ve çoklu platformlar üzerinden herkes için etkileşimli olarak erişilebilir olmasının sağlanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca belirlenen temel alanlarda arka plan hizmetlerinin başarılı uygulamalar örnek alınarak yeniden düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Engelli ve yaşlı yurttaşların da sunulan hizmetlerden yararlanabilmesi amacıyla bu kişilere özel uygulamalar geliştirilmesi gerektiği belirtilmiş ve üye ülkeler bu uygulamaları geliştirmekle yükümlü kılınmıştır.

Kamu Alımları: 2005 yılı sonuna kadar üye ülkeler kamu alımlarının büyük bir bölümünü elektronik ortama taşımakla yükümlü kılınmıştır. Birlik, özel sektörün internet üzerinden tedarik zinciri yönetimi ile maliyetleri düşürerek etkinliği sağlaması deneyimlerinin bu konuda yol gösterici olacağını belirtmektedir. Ayrıca Konsey ve Parlamentoda bu konuda kolay ve hızlı bir biçimde ülke içi hukuk sistemlerine uyarlanabilecek kanunlaştırma çalışmaları başlatılmıştır.

Kamusal İnternet Erişim Noktaları (Public İnternet Access Points-PIAPS): E-devlet uygulamalarını daha geniş bir kitleyle buluşturmanın biri de, yurttaşların kendi beldelerinde ve belediye sınırlarında ulaşabilecekleri kamusal internet erişim noktalarının sayısını çoğaltmaktır. Bu nedenle tercihen geniş bant alt yapısını kullanan erişim noktalarının yurttaşların hizmetine sunulması gerekmektedir. Birlik bu temel hedefi üye ülkeler açısından zorunlu kılmasının yanı sıra, gerekli yapısal fonların da bütçeden aktarılmasını önermektedir. Bu amaçla 'PROMISE Program'ından üye ülkelere kaynak kullandırılmasına karar verilmiştir.

1.2.2. E-Avrupa+

e-Avrupa+ programı aslında yukarıda ayrıntılı olarak ele alınan e-Avrupa 2002 programının aday ülkelere uyarlanmış bir versiyonudur. E-Avrupa+ eylem planı, aday ülkelerin özel konumları göz önünde bulundurularak eklenen bir kaç alt başlık ve esnek hedef zamanlamaları ayrı tutulmak üzere, e-Avrupa 2002 eylem planından çok farklı değildir. Gereksiz tekrarlardan kaçınmak amacıyla, bu bölümde yalnızca e-Avrupa+ programında e-Avrupa 2002'den farklı olarak konumlandığı konular aktarılacak ve bu programın uygulayıcı ülkelerinden biri olan Türkiye'nin durumu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

11-12 Mayıs 2000 tarihlerinde Varşova'da yapılan Avrupa Bakanlar Konferansı'nda, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri, 15 AB ülkesi tarafından Lizbon'da ortaya konulan stratejik hedefi benimsemiş; e-Avrupa girişiminin bir parçası olmak konusunda uzlaşmış ve aday ülkeler olarak kendileri için "e-Avrupa benzeri bir eylem planı" hazırlamaya karar vermişlerdir. Aday ülkelerin Komisyonla yaptığı işbirliği sonucunda hazırlanan e-Avrupa+ girişimi ve eylem planı 23-24 Mart 2001 tarihinde Stockholm'de yapılan liderler zirvesinde görüşülüp onaylanmıştır. Haziran 2001 tarihinde Göteborg Zirvesi'nde açıklanan "e-Avrupa+ Eylem Planı" şu dört amaç üzerine kurulmuştur:

- Bilgi toplumunun temel yapı taşlarını oluşturma çalışmalarının hızlandırılması
- Daha ucuz, daha hızlı, daha güvenli internet
- İnsan kaynağına yatırım
- İnternet kullanımının canlandırılması.²²⁵

²²⁵ **E-Avrupa+** , [http://www.bilten.metu.edu.tr/eEurope+/,](http://www.bilten.metu.edu.tr/eEurope+/) 10.08.2005, 09.00

Bu temel amaçlar çerçevesinde, ucuz internet, e-araştırma, e-güvenlik, e-eğitim, e-çalışma, e-erişilebilirlik, e-ticaret, e-devlet, e-sağlık, e-içerik, e-ulaşım ve çevre konularında kapsamlı eylem planları oluşturulmuştur. Bu eylem planlarının her yıl hedeflerle güncellenmesi kararlaştırılmıştır.²²⁶ Bu hedefler şunlardır: En geniş kesimlere yönelik iletişim ve haberleşme hizmetlerinin sağlamlasının hızlandırılması; bilgi toplumuna ilişkin mevzuatın uyumlaştırılması ve hızlandırılması; herkes için daha ucuz ve daha hızlı internet erişimi; araştırmacılar ve öğrenciler için daha hızlı internet erişimi; güvenli ağlar ve akıllı kartların geliştirilmesi; internet ve çoklu ortam araçlarının okullara yerleştirilmesi ve eğitime uyarlanması; bilgi merkezli ekonomide istihdamın etkili bir biçimde düzenlenmesi; bilgi merkezli ekonomiye herkesin eşit katılımının sağlanması; resmi çerçevede uygulamaların hızlandırılarak ve elektronik kamu alımlarının yaygınlaştırılmasıyla e-ticaretin teşvik edilmesi; KOBİ'lere yönelik ileri teknoloji kullanımının özendirilmesi için risk sermayesi sağlanması; engellilerin yeni teknolojilere erişiminin sağlanması; yurttaşların devlet bilgilerine, hizmetlerine ve karar alma süreçlerine erişiminin sağlanarak çevrimiçi kamu hizmetlerine elektronik erişimin geliştirilmesi; çevrimiçi sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması; küresel ağlar için Avrupa dijital içeriğinin geliştirilmesi; dijital teknolojikullanımıyla güvenli ve etkili ulaşım hizmetlerinin sağlanması ve çevre koruma programlarında dijital teknolojilerin etkin bir biçimde kullanılmasıdır. Bu noktada bir parantez açarak gerek e-Avrupa gerekse de e-Avrupa+ programlarının öncelikli hedeflerden biri olan e-devlet konusunun tartışıldığı bir konferanstan söz etmek yararlı olacaktır. Çünkü konferansın sonunda yapılan resmi açıklama, aday ülkelerin e-Avrupa+ programı çerçevesinde e-devlet hedefleri bakımından yönlendirici olmuştur. 29-30 Kasım 2001 tarihlerinde, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi Belçika Başkanlığı tarafından düzenlenen “e-Devlet Konferansı” kapsamında bir araya gelen üye ve aday ülkeler bakanları yayınladıkları ortak bildirgede, e-

²²⁶ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği : **E-Avrupa Eylem Planının Amaçları ve Uygulanma Yöntemleri**, <http://www.abgS.gov.tr/dokuman/Prezentasyon.htm>, 22.10.2004, 17.00

devleti “Avrupa için bir öncelik” olarak tanımlayarak şu ilkelerde uzlaşmışlardır:²²⁷

Katılımı Özendirmek: Bilişim ve iletişim teknolojilerinin iyi yönetim için güçlü bir araç olmasından hareketle, bakanlar beş anahtar ilke üzerinde uzlaşmışlardır. Açıklık, Katılım, Sorumluluk/Hesap verebilirlik, Etkililik ve Tutarlılık, E-devlete geçiş, bütün bu boyutları zenginleştirmelidir. Bilişim ve iletişim teknolojilerinin demokrasiyi güçlendirebileceği ve “e-topluluk”ların gelişimini sağlayabileceğini kabul eden bakanlar, bu teknolojilerin özellikle 2004 yılındaki Avrupa Parlamento seçimleri başta olmak üzere Avrupa demokratik süreçlerine ilgi ve katılımın artırılması için nasıl kullanılması gerektiğinin araştırılmasına karar verilmiştir.

Kapsayıcılık: Çevrimiçi hizmetlerin tasarlanması ve hayata geçirilmesi aşamasında kolaylıkla erişilebilir olmalarının teminat altına alınması için yurttaşlar ve iş dünyası üzerinde odaklanılmalıdır. Özel ihtiyaç ve taleplere daha çok önem atfedilmeli ve yurttaşlara, doğrudan insani ilişki ve yardımı ortadan kaldırmayacak hizmet sunum kanalları konusunda geniş seçenekler sağlanmalıdır. Yalnızca bilişim ve iletişim teknolojileri hizmet sağlayıcıları ve üreticilerine bağımlı kalınmaktan kaçınılmalıdır.

Örgütsel Değişim: Etkili bir e-devlet, yönetim açısından değişimi gerekli kılmaktadır. Yeni iç yapılanmalar, uzmanlık geliştirme etkinlikleri, istihdam koşullarında değişim gibi.

²²⁷ **E-Avrupa+** , [http://www.bilten.metu.edu.tr/eEurope+/,](http://www.bilten.metu.edu.tr/eEurope+/) 10.08.2005, 09.00

Güven ve Güvenlik: Her ikisi de e-devlet hizmetleri için temel öneme sahiptir. Dolayısıyla bakanlar, ağ güvenliğini sağlamak, e-devlet hizmetlerine güvenli erişimi teminat altına almak ve mümkün olan her yerde elektronik imzaların geniş ölçekli kullanımını özendirmek için, tüm Avrupa genelinde koordinasyonu güçlendirmek konusunda anlaşmışlardır. Bakanlar ulusal elektronik kimliklendirme ve kimlik doğrulama sistemlerini izlemek ve politika tutarlılığı imkanlarını araştırmak için bir uzmanlar grubu oluşturmak konusunda Komisyon'a çağrıda bulunmaktadırlar. Gerek e-Avrupa gerekse e-Avrupa+ programlarında konumlanan e-devlet modeli giderek e-demokrasi imkanlarının daha da geliştirilmesi ve e-yönetişim uygulamalarına doğru evrilmekte, gayri merkezizetçi bir yönetim paradigmasını ön plana çıkarmaktadır.

e-Avrupa+ eylem planına e-Avrupa 2002 programında tanımlanmış üç ana amaç ve hedef aynen aktarılmıştır. Aday ülkeler bunun yanı sıra “Bilgi Toplumunun Temel Yapı Taşlarının Oluşturulması” başlıklı yeni bir amaç konumlamışlardır. Birlik üyesi ülkelerin uygulamakta olduğu ve e-Avrupa programının hedef ve amaçlarının e-Avrupa+ 2003 kapsamında da gerçekçi bir zeminde hayata geçirilebilmesi amacıyla programa eklenen bu amaç iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıklardan ilki “herkes için uygun fiyatlı iletişim hizmetlerinin sağlanması’dır. İletişim altyapısındaki tekelleşmenin, iletişim hizmetlerinin en geniş kesimlerin erişimine açılmasının önündeki en büyük engel olarak tanımladığı programda, bu hizmetlerin sunumunda rekabet avantajlarının yaratılması için ülkelerin gerekli hukuksal, teknik düzenlemeleri hayata geçirmeleri yönünde hedefler konumlanmaktadır. Bu alandaki ikinci alt başlık ise “Bilgi Toplumu ile ilgili Müktesebata Uyum ve Uygulama”dır. Birliğin özellikle telekomünikasyon, bilgi toplumu ve e-ticaret alanında yapmış olduğu düzenlemelerin aday ülkelerin iç hukuklarına uyarlanması öncelik taşımaktadır.²²⁸

²²⁸ **E-Avrupa+** , [http://www.bilten.metu.edu.tr/eEurope+/,](http://www.bilten.metu.edu.tr/eEurope+/) 10.08.2005, 09.00

Yukarıda açıklanan “Bilgi Toplumunun Temel Yapı Taşlarının Oluşturulması” başlığı dışında e-Avrupa+ kapsamındaki hemen hemen tüm hedefler AB’nin Feira’da kabul ettiği e-Avrupa 2002 eylem planıyla örtüşmektedir. E-Avrupa+ programının sona erdirilmesi için üzerinde uzlaşılan bitim tarihi 2003 yılıdır. Bu tarih aday ülkelerin özel konumları göz önünde tutularak kararlaştırılmıştır. E-Avrupa+ eylem planı çerçevesindeki çalışmalarının kaynaklarının ağırlıklı olarak ulusal bütçelerden, özel sektör yatırımlarından, ilgili programlardan ve mevcut programlar yoluyla AB tarafından sağlanan kaynaklar ile Avrupa Yatırım Bankası (EIB), Avrupa Yapılandırma ve Kalkındırma Bankası (EBRD) ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarından sağlanması düşünülmektedir. Bu temel kaynakların yanı sıra, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için yapısal fonların hayata geçirilmesini, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak üzere aday ülkelere yönelik olarak yapılandırılan “PHARE” Programında e-Avrupa+ eylem planı için kaynak aktarma yapılacaktır. “PHARE Programı”ndan aktarılabilecek yardımların yöneleceği alanlar insan kaynaklarına yatırım, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) ve ekonomiye yönelik alt yapı çalışmaları olmak üzere üç temel gruba ayrılmaktadır.²²⁹

İzleme ve değerlendirme konusunda e-Avrupa+ girişiminin içeriği şöyledir: Aday ülkeler, e-Avrupa ile e-Avrupa+ arasında izleme ve değerlendirme amacıyla veri karşılaştırması yapabilmek için 15 AB ülkesinin e-Avrupa için seçtiği ve kabul ettiği göstergeleri kullanmayı kabul etmişlerdir. 2003 yılı sonuna kadar belirli tarihlerde izlenecek göstergeler; düzenli olarak internet kullananların nüfus içindeki yüzdesi, evde internet erişimine sahip hane halkı yüzdesi, internet erişim ücretleri, ulusal araştırma ve eğitim ağları içinde ve arasında, AB ve dünyanın geri kalanı ile bağlantıların ve kullanılan

²²⁹ Özgür UÇKAN : a.g.e., S. 50-57

hizmet hızı, bir milyon kişi başına düşen güvenli sunucu sayısı, internet kullanan nüfus içinde güvenlik problemleri yaşamış olanların yüzdesi, ilk ve orta öğrenimde her 100 öğrenciye düşen bilgisayar sayısı, ilk ve orta öğrenimde her 100 öğrenciye düşen internete bağlı bilgisayar sayısı, ilk ve orta öğrenimde her 100 öğrenciye düşen yüksek hızda internete bağlı bilgisayar sayısı, bilgisayar harici öğretimde düzenli olarak kullanılan öğretmen yüzdesi, işgücünün (en azından) temel BT (Bilgi Teknolojisi) eğitimi görmüş olan yüzdesi, BT ile ilgili üçüncü düzey eğitim kurumlarının ve mezunlarının sayısı, uzaktan çalışan işgücü yüzdesi, her 1000 kişi başına düşen kamu internet noktası sayısı, WAI (Web Erişilebilirlik Girişimi) erişilebilirlik kılavuzlarına A seviyesinde uyan kamu web sayfası yüzdesi, internet üzerinden alımsatım yapan şirketlerin yüzdesi, çevrimiçi kullanılabilen temel kamu hizmetleri yüzdesi, bilgi/form doldurmak için devletin çevrimiçi hizmetlerinin kamuoyu tarafından kullanımı, çevrimiçi gerçekleştirilebilen kamu alımları yüzdesi, internet erişimine sahip sağlık uzmanı yüzdesi, sağlık uzmanlarınca farklı kategorilerde web içeriği kullanımı, ulusal düzeyde en çok ziyaret edilen ilk 50 sitede AB web sayfalarının yüzdesi, trafik yoğunluğu bilgi ve idare sistemleriyle donatılmış (toplam ağ içindeki) otoyol ağı yüzdesi, ülkede EEA (Avrupa Çevre Ajansı) çalışma programının gerçekleştirilme derecesi, ülke tarafından EEA'nın gereksinimlerine uygun olarak çevreyle ilgili toplanan verinin tamlık derecesi, ülkede EIONET'e (Avrupa Çevre Bilgi ve Gözlem Ağı) bağlı kurum sayısı. E-Avrupa+ eylem planına göre, ilk girişim raporunun Şubat/Mart 2002'de, ara raporun 2002 sonunda ve son ilerleme raporunun da 2003 sonunda birliğe sunulması planlanmıştır.²³⁰

²³⁰ **E-Avrupa Eylem Planı** : <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/eAvrupaEylemPlani.pdf> , 28.08.2005, 10.00

1.2.3. E-Türkiye

Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci içinde birliğe sunduğu "Ulusal Program"ın "bilim ve araştırma" başlığı altında, "hükümetimiz AB çerçevesinde başlatılan ve yürütülmekte olan e-Avrupa girişimini desteklemekte ve bu girişime katkıda bulunmak istemektedir. Türkiye'de bilgi toplumu oluşturmak amacıyla e-Türkiye girişimini başlatıp, yönlendirmeyi ve Avrupa Birliği'ndeki çalışmalarla eşgüdümü sağlayacak bir kurumsal yapıyı, ilgili özel sektör, akademik çevreler, sivil toplum örgütleri ve diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği halinde oluşturmayı hedeflemektedir" denilmektedir. Ulusal programda belirlenen bu amaç doğrultusunda, devlet iki hedef ortaya koymuş ve bu hedefleri de "e-Avrupa+ girişimine katılmakla birlikte e-Türkiye girişimini başlatmak ve yeni bir kurumsal yapı oluşturmak" olarak belirlemiştir.²³¹

11 Nisan 2001'de Dışişleri Bakanlığı'nda e-Avrupa+ girişimiyle ilgili ilk toplantı yapılmıştır. T.C. Başbakanlık Müsteşarlığı başkanlığında çeşitli kamu yönetim birimleri ve bazı sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin katıldığı bu toplantıda, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu (TÜBİTAK), e-Türkiye eylem planının oluşturulması için sekreteryaya olarak görevlendirilmiştir.²³² Sürecin katılımcıları arasında 12 Bakanlık, 3 Müsteşarlık ve 14 kurum ve sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve sendikalardan temsilciler bulunmaktadır. İkinci toplantı, 24 Nisan 2001'de TÜBİTAK'ın ev sahipliğinde düzenlenmiştir. Bu toplantıda gelişmeler değerlendirilmiş, e-Avrupa+ yolunda yapılması gereken çalışmaların çerçevesi çizilmeye başlanmıştır. 3 Mayıs 2001'de Brüksel'de yapılan e-Avrupa+ eylem planı ile ilgili teknik düzeydeki toplantılara (7.JHLC toplantısı) ülkemiz adına TÜBİTAK

²³¹ T.C. Başbakanlık : **Ulusal Bilgi Sistemi**, Başbakanlık Yayınları, Ankara, 2000, S.8-11

²³² **TÜSİAD Raporu**. Avrupa Birliği Yolunda Bilgi Toplumu ve E-Türkiye, 2001
http://www.tusiad.org/turkish/rapor/eturk/bolum1_2.pdf , 03.12.2005, 10.00

katılmıştır. Bu toplantıda Türkiye'nin Güney Kıbrıs ve Malta ile birlikte eylem planı kapsamında MEDA (Euro-Mediterranean Partnership) fonundan yararlanması için bir ek karar çıkartılmıştır. Aynı toplantıda, normal olarak aday ülkeler için eylem planının sonuçlandırılması gereken tarih 2003 sonu olarak belirlenmesine rağmen, Türkiye delegasyonu ülke ve nüfus büyüklüğü gibi nedenler öne sürülerek Türkiye üzerinde bu tarihin 2006 sonu olarak belirlenmesini talep etmiştir. Bu tarih aynı zamanda MEDA fonunun da bitiş tarihidir. Bu talebin kabul gördüğü konusunda dile getirilmiş pek çok kuşku bulunmasına rağmen, TÜBİTAK Sekretaryası eylem planını bu tarih doğrultusunda hazırlamıştır. Ancak e-Avrupa+ girişiminin bitiş tarihinin tüm aday ülkeler için 2003 yılı sonu olarak belirlenmiş olduğunun bilinmesi, 2006 sonu ile ilgili açıklamaların gerçekçi olduğu endişelerini derinleştirmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin 2006 yılı sonuna kadar takvime bağladığı çalışma aşamaları şu şekilde gerçekleşecektir: ²³³

2002 Sonuna Kadar:

MEB, YÖK DTM, TÜBİTAK, TSE, Özel Sektör (Sorumlu Kuruluşlar)
Çevrimiçi işlemlerin genel güvenliği artırılacak, bilgi altyapılarının birbirine bağımlılığı hakkında kamu özel sektör işbirliği başlatılacak; ileri teknoloji suçları ve güvenliği konusunda taraflar eğitilecek, akıllı kartların birlikte çalışabilirliği ve güvenliği için temel spesifikasyonlar oluşturulacak, akıllı kartların yaygınlaşması için ortak bir strateji geliştirilip uygulanacak.

UBAK, Telekomünikasyon Kurumu (TK), RTÜK (Sorumlu Kuruluşlar)

Telekomünikasyon sektörünün tam liberalizasyonu sağlanacak, internet hizmetleri herkesin kolayca erişebileceği hale getirilecek, düzenlemeler tamamlanacak.

²³³ Hüseyin ÇETİN, Okan AYDOĞAN ve Zerrin ERTUĞRUL : **E-Türkiye Durum Analizi ve Çözüm Önerileri**, <http://www.inet-tr.org.tr/inetconf7/eposter/aydogan.html>, 2.3.2005, 20.00

2003 Sonuna Kadar:

DPT, GAP İdaresi, Hazine Müsteşarlığı, Özel Sektör, TK (Sorumlu Kuruluşlar)

Başta az gelişmiş bölgeler olmak üzere bilgi toplumunun ve projelerinin gelişmesinin desteklenmesine artan bir önem verilecek.

DTM, ETK, STÖ'ler, KOSGEB (Sorumlu Kuruluşlar)

Elektronik imzanın kullanımı ve karşılıklı tanınmasının yanı sıra e-ticaret için bir altyapı kurulması hızlandırılacak.

Sağlık Bakanlığı, TT, Özel Sektör (Sorumlu Kuruluşlar)

Sağlık telematik altyapısı geliştirilecek. AB kamu sağlık ağlarına ve veri tabanlarına bağlantı sağlanacak.

MEB, YÖK, TBD (Sorumlu Kuruluşlar)

Temel bilgi teknolojileri konusunda Avrupa diplomasının yayılımı teşvik edilecek.

2004 Sonuna Kadar:

Adalet Bakanlığı, DTM, ETKK, Tüketici Örgütleri, Özel Sektör, STÖ'ler (Sorumlu Kuruluşlar)

Tüketici Grupları ve sanayi işbirliği içinde, e-ticarete olan güven artırılacak, uygun girişimler yaratılarak etkin kodlar desteklenecek.

UBAK, Bayındırlık Bakanlığı, KGM, TT, TK (Sorumlu Kuruluşlar)

Özellikle karayolu altyapısı için akıllı ulaşım uygulaması gelişim planları hazırlanacak.

MEB, UBAK, TK, TT (Sorumlu Kuruluşlar)

Tüm okullar öğrenciler ve öğretmenlerin internete erişimi sağlanacak. İnternet üzerinden destek hizmetlerine ve eğitsel kaynaklara ulaşım sağlanacak. Bilgi ve haberleşme teknolojilerine dayanan yeni öğretim metodlarıyla okul müfredatları uyumlu hale getirilecek.

2006 Sonuna Kadar:

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Kurumu, Meslek Odaları, STÖ'ler (Sorumlu Kuruluşlar)

Uzun dönemde işsiz olanlara iş bulmayı kolaylaştıracak uygun BT eğitimleri verilecek.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, UBAK, TK, Özürllüler İdaresi Başkanlığı, YÖK, Özel Sektör (Sorumlu Kuruluşlar)

Özel gereksinimleri olan kişilerin bilgi teknolojilerine ulaşım için “desing for all” standartları geliştirilecek, bu konuda mükemmeliyet için ulusal merkezler ağının oluşturulması sağlanacak.

Başbakanlık (Sorumlu Kuruluş)

Yasal, kültürel, çevresel ve trafik bilgilerini içeren kamu çevrimiçi verileri sağlanacak, temel kamu hizmetlerine çevrimiçi erişim sağlanacak, temel kamu hizmetlerine çevrimiçi erişim sağlanacak, iş dünyası için basit

çevrimiçi idari prosedürler sağlanacak, kamuda e-imza kullanımı desteklenecek, kamu ihalelerinin destekleneceği bir e-pazar yeri kurulacak.

E-Avrupa+ programına katılım ile ilgili son toplantı 28 Mayıs 2001’de Avrupa Birliği Genel Sekreterliğinde yapılmış ve bundan sonra 15-16 Haziran 2001 tarihinde Başbakanlıkça e-Avrupa+ girişimine katıldığımız resmen bildirilmiştir. Türkiye e-Avrupa+ girişimine en son katılan ülke konumundadır. Başbakanlığın 09/10/2001 tarih ve B02.0.MÜS.0.13.00.00./352 sayılı genelgesi ile, e-Avrupa+ projesi hedeflerine uyum sağlanması için, Başbakanlık Müsteşarlığı’nın koordinasyonunda e-Türkiye çalışmalarına başlanmış, bu amaçla 13 adet çalışma grubu oluşturulmuştur. Tespit edilen 13 çalışma grubu 13 Ekim 2001 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Belirlenen çalışma grupları ve kordinatör kuruluşlar şunlardır: Eğitim ve insan kaynakları (MEB), altyapı (Ulaştırma Bakanlığı), hukuki altyapı (Adalet Bakanlığı), standartlar (TSE Başkanlığı), güvenlik (Genelkurmay Başkanlığı), e-ticaret (Dış Ticaret Müsteşarlığı), yatırımlar ve planlama (DPT Müsteşarlığı), arşiv ve dijital depolama (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü), uluslararası izleme ve e-Avrupa+ (AB Genel Sekreterliği), özel projeler (Türkiye Bilişim Vakfı), mevcut durumun tespiti (KAMU-NET Teknik Kurulu), ulusal bazda takip, koordinasyon, izleme (Türkiye Bilişim Derneği) ile çevre ve sağlık (Başbakanlık) çalışma gruplarıdır.²³⁴

E-Türkiye projesinin koordinasyonunun TÜBİTAK’a ait olmasının gerektiğini bildiren 24 Aralık 2001 tarihli Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu kararı, AB’ye sunulacak herhangi bir raporun Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) tarafından oluşturulması gerektiğini emreden ABGS kuruluş kanunun

²³⁴ Gürol BANGER : **E-Türkiye**, T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi Yayını, www.bybs.gov.tr , 18.2.2005, 13.00

ve e-Türkiye girişiminin fiili olarak Başbakanlık koordinasyonunda yürütmesi karmaşık yönetsel yapının peyzajını gözler önüne sermektedir.²³⁵

E-Türkiye girişimi kapsamında oluşturulan çalışma gruplarının, e-Avrupa+ programındaki hedefler doğrultusundaki çalışmalarından elde edilen sonuçların derlenmesiyle Mart 2002 tarihinde AB'ne e-Avrupa+ girişimi ile ilk ilerleme raporu sunulmuştur. Mayıs 2002 tarihinde ise Başbakanlık tarafından "e-Türkiye Girişimi Birinci Ara Raporu" kamuoyuna açıklanmıştır. Bu rapor, e-Avrupa+ programı çerçevesinde Birliğe sunulan ilerleme raporunun bir tekrarı niteliğindedir. Öte yandan e-Avrupa+ programı ile e-Türkiye girişiminin kapsamını tayin etmek ve hedeflerini belirlemek iddiasıyla ulusal irade ve katılım gereğı ortaya konulmaktadır. Rapor Başbakanlık ve ABGS'nin işbirliği ile hazırlanmıştır. Raporun giriş bölümünde Başbakanlık koordinasyonunda kurulan 13 adet e-Türkiye çalışma grubu tanımlanarak, bu çalışma gruplarının koordinasyonunda görevli kuruluşlar belirtilmektedir. E-Türkiye çalışma grupları böylelikle e-Avrupa+ eylem planı çerçevesinde görev dağılımında bulunmuşlardır. Buna göre; eğitim ve insan kaynakları çalışma grubu e-Avrupa eylem planında belirtilen Avrupa gençliğinin sayısal çağı hazırlanması, bilgi tabanlı ekonomide işgücü konularından, altyapı çalışma grubu herkes için uygun fiyatlı iletişim hizmetlerinin sağlanması, daha ucuz ve daha hızlı internet erişimi ve araştırmacılar ile öğrenciler için daha hızlı internet konularından; Hukuki altyapı grubu bilgi toplumu ile ilgili müktesebata uyum ve uygulama çalışmalarından; e-ticaret çalışma grubu e-ticaretin hızlandırılmasından; yatırımlar ve planlama grubu akıllı ulaşım sistemlerinden; özel projeler çalışma grubu güvenli ağlar ve akıllı kartlar, bilgi tabanlı ekonomiye herkesin katılımının sağlanması, elektronik devlet-kamu hizmetlerine elektronik erişim ile küresel ağlar için Avrupa sayısal içeriğı konularından ve son olarak da çevre ve sağlık grubu da çevrimiçi sağlık ile

²³⁵ Gürol BANGER : **E-Türkiye**, T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi Yayını, www.bybs.gov.tr , 18.2.2005, 13.00

çevrimiçi çevre konularından sorumlu tutulmuşlardır.²³⁶ Görüldüğü üzere TBV'nın koordinatör olduğu özel projeler çalışma grubunun sorumluluk alanında e-devlet konusu da vardır. Esasında Kamu-Net Teknik Kurulu'nun üstlenmesi gereken bu konuyu TBV üstlenmiştir.

E-Avrupa+ programının dört temel amacından biri olan “*bilgi toplumunun temel yapı taşlarını oluşturma çalışmalarının hızlandırılması*” bölümünde telekomünikasyon sektörünün özelleştirilmesi konusunda yapılması planlanan çalışmalar aktarılmaktadır. Türkiye’de telekomünikasyon pazarının 31 Aralık 2003 tarihinde rekabete açılacağı belirtilen raporda, bunun için öncelikli eylem olarak Türk Telekomun özelleştirilmesi ve şirkette kamu payının yüzde ellinin altına düşürülmesi gösterilmektedir. *Bilgi toplumunun temel yapı taşlarından oluşturma çalışmalarının hızlandırılması* temel amacın ilk alt başlığı olan “*herkes için uygun fiyatlı iletişim hizmetlerinin sağlanması*” başlığı altında ise ne kayda değer gelişmelerden ne de tutarlı bir kurumsal erişim politikasından söz edilmektedir. Bu başlık altındaki tüm hedefleri telekomünikasyon sektöründeki özelleştirmeye bağlayan raporda bu sonuca ulaşılmasıyla birlikte gelişecek rekabet ortamının fiyatların düşmesini sağlayacağı belirtilmektedir. Oysa dijital bölünmenin önlenmesine ve kamusal erişimin güçlendirilmesine yönelik ulusal politikalar ve bu politikalar çerçevesinde konumlanan gerçekçi hedefler olmaksızın, tek başına rekabet ortamının internet hizmetlerinin herkes için erişilebilir olmasını sağlayamayacağı açıktır. “*Bilgi toplumu ile ilgili müktesebata uyum ve uygulama*” alt başlığında ise öncelikle gerçekleştirilen iki düzenlemeden söz edilmektedir. Bu düzenlemeler, 28.8.2001’de uygulamaya giren “Tariflendirme ile ilgili Yönetmelik” ve 28.3.2001’de yürürlüğe giren “Telekomünikasyon Hizmetleri Yönetmeliği”dir.²³⁷

²³⁶ **E-Türkiye Eylem Planı.** <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/e-TurkiyeEylemPlani2002.pdf> , 10.08.2005, 10.00

²³⁷ **E-Türkiye Eylem Planı.** <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/e-TurkiyeEylemPlani2002.pdf> , 10.08.2005, 10.00

Tariflendirme ile ilgili yönetmeliğin amacı, telekomünikasyon sektöründe rekabet ortamının oluşturulması teknolojik gelişimin ve yeni yatırımların teşvik edilmesi, ülke genelinde telekomünikasyon hizmetlerinin yaygınlaştırılması ile tüketicilerin korunması hususlarını gözeterek tarifelerin onaylanmasına ve denetlenmesine yönelik usul ve esasları saptamak olarak belirlenmiştir. Raporda daha sonraki bölümlerde belirtilen ve Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren “Taban Fiyat Tebliği” tarifelendirme ile ilgili yönetmeliği tamamlar nitelikte bir düzenlemedir. Her iki düzenlemeyi bir arada değerlendiren “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katılım sürecine ilişkin 2002 yılı ilerleme raporunun “Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri” başlıklı bölümünde, bu düzenlemelerin bir takım sorunlara yol açabileceği dikkat çekmektedir. Raporda, piyasada önemli güce sahip olan tüm operatörlerin özellikle de Türk Telekom’un tarifelerine maliyet bazlı ve tüketicilerin yararına olacak biçimde maliyet muhasebesi sistemindeki en son teknikleri kullanarak belirlemesi gerektiğinin altı çizilmektedir.²³⁸

e-Avrupa+ birinci ilerleme raporunda bilgi toplumu ile ilgili müktesebata uyum ve uygulama başlığında gerçekleştirilen ikinci düzenleme olan Telekomünikasyon Yönetmeliği’nin (Lisans Yönetmeliği) amacı ise telekomünikasyon hizmeti yürütülmesi ve alt yapı kurulması ve işletilmesine ilişkin esas ve usulleri düzenleme olarak belirlenmektedir. Bu başlık altında hala yürütülen çalışmalar olarak da “Elektronik Veri, Elektronik Sözleşme ve Elektronik İmza Kanunu Tasarısı”, “4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapan Kanun Tasarısı”, “Kişisel Verilerin Korunması Yasa Tasarısı Taslağı”, “Ulusal Bilgi Güvenliği Teşkilatı Ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı” sayılmaktadır. Raporda Fikri ve Sınai Haklar Kanunu ile Türk Ceza Kanunu’nun (T.C.K) bilişim suçları

²³⁸ **E-Türkiye Eylem Planı.** <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/e-TurkiyeEylemPlani2002.pdf> , 10.08.2005, 10.00

babında gerekli olan düzenlemelerin yapıldığı belirtilmekte, 2001 tarihli yeni TCK tasarısında bilişim suçları konusunun daha detaylı olarak ele alındığı açıklanmaktadır.²³⁹

Raporda, e-Avrupa+ eylem planında belirlenen bir diğer amaç olan “*daha ucuz, daha hızlı, daha güvenli internet* için yapılan çalışmaların anlatıldığı bölüm, daha çok bir durum değerlendirmesi ve gerçekleştirilmesi düşünülen projelerin ortaya konulduğu bir eylem planı niteliğindedir.” Güvenli Ağlar ve Akıllı Kartlar” başlığını taşıyan eylem alanında gerçekleştirilen EMV (Euroapy-Mastercard-Visa) sertifikalı akıllı kart üretim tesisinin kurulması kayda değer bir girişim olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca EMV’nin bankacılık uygulama alanında ortaya koyduğu standartların bankalararası kart merkezinden Türkiye’ye uyarlanması çalışmalarının başlatılması da bu eylem alanında olumlu olarak aktarabileceğimiz diğer bir konudur.²⁴⁰

Raporun sonunda e-Devlet, e-Sağlık ve e-Çevre konusundaki gelişmeler aktarılmakta, yürütülen bir takım projeler hakkında bilgi verilmektedir. “*Elektronik devlet: Kamu hizmetlerine elektronik erişim*” başlığı altında raporda, e-devlet uygulamaları kapsamında gizli olmayan belge ve bilgilerin elektronik ortama aktarılmasına ve bilginin şeffaflığını destekleyen uygulamalara başlanıldığı belirtilerek, e-imza ve kamu kurum ve kuruluşlarının web siteleri uygulamalarından bahsedilmiştir.²⁴¹

Ağustos 2002’de ise Başbakanlık tarafından kamuoyuna “e-Türkiye Girişim Taslak Eylem Planı” açıklanmıştır.Ülkenin taslak olarak da olsa bir

²³⁹ **E-Türkiye Eylem Planı.** <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/e-TurkiyeEylemPlani2002.pdf> , 10.08.2005, 10.00

²⁴⁰ **E-Türkiye Eylem Planı.** <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/e-TurkiyeEylemPlani2002.pdf> , 10.08.2005, 10.00

²⁴¹ **E-Türkiye Eylem Planı.** <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/e-TurkiyeEylemPlani2002.pdf> , 10.08.2005, 10.00

eylem planı hazırlaması e-Avrupa+ programına resmen katıldığımızı bildirdiğimiz tarihten yaklaşık bir yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Eylem planının taslak olarak ortaya çıkması ve halen resmi bir eylem planının duyurulmamış olması, e-Türkiye projesine ne kadar ciddiyetle bakıldığının da bir göstegesidir.²⁴²

E-Türkiye Girişimi Taslak Eylem Planı üç temel başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla *Bilgi Toplumunun Temel Yapı Taşlarının Oluşturulması*, *İnsan Kaynağına Yatırım ve İnternet Kullanımının Yaygınlaştırılması*dır. Bilgi toplumunun temel yapı taşlarının oluşturulması üst bşlığı altında yer alan e-devlet konusu da şu şekilde planda ele alınmıştır. Vatandaşa kaliteli, etkin ve kesintisiz hizmet sunulması amacıyla 2003 yılı sonuna kadar; kamuda halen mevcut olan ve e-devlet sürecinde e-kurum yaklaşımı ile geliştirilmiş projelerin tespiti, yaygınlaştırılması ve etkinliğin artırılması, bilgi toplumu projelerinin bir bütünlük içinde izlenmesi, değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi, gerçekleştirilemeyen gerekli projelerin tespiti, projelerin e-devlet projelerine döndürülmesi, sunulan bilgilerin ve belgelerin mahremiyetinin sağlanması, kamu kurum ve kuruluşlarının bilgi ve iletişim teknolojilerinin gerektiği gibi kullanılmasının sağlanması; on-line hizmetlerinin verilmesinde güvenli bir teknolojik alt yapı tasarlanması, hizmete ulaşım araçlarının tespiti, sayısal uçuruma olanak verilmemesi; e-Devleti kullanacak vatandaşın bilinçlendirilmesi, e-devleti yöneten grubun eğitimi; bilişim güvenliğine yönelik gereksinimlerini belirlemek, bilişim güvenliği bilincinin yayılmasını sağlamak, kamuda bilişim sistemleri ve uygulamaları arasında uyum standartları ile bilgi paylaşımı ilkelerinin belirlenmesi; e-Kurum ve e-Türkiye organizasyonundan sorumlu bir ekibin görevlendirilmesi ve kurum içi koordinasyonun sağlanması, kamuda bilişim insan gücü eğitime yönelik gereksinimleri belirlemek; içeriğin tespiti, her kurumun üreteceği bilgilerin belirlenmesi ve aynı standartta dinamik bilgi sunumun sağlanması, devletin

²⁴² Özgür UÇKAN : a.g.e., S. 50

etkin, şeffaf, güvenli ve kesintisiz hizmet sunacağı Devlet e-Kapısı ile sürekli ilgilenmek, içeriğin ve hizmetlerin güncelleştirilmesini ve sürekliliğini sağlamak.²⁴³

DPT-Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı tarafından 20 Mayıs 2003 tarihinde ortaya konulan ve e-Türkiye projesinin devamı sayılabilecek bir diğer plan da e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı (2003-2004) dır. Bu planın e-devlet konulu bölümünde 21 adet eylem alanı sayılmış, bu eylemlerden sorumlu kuruluşlar ile eylemler için hedef tarihler belirlenmiştir. Buna göre; 2003 tarihine kadar, her kurumda e-Devlet uygulamalarından sorumlu olan ve doğrudan kurum üst düzey yetkililerine bağlı bulunan, DPT-BTD ile koordinasyon içinde çalışacak ekipler, mevcut kurum kaynakları ile oluşturulacaktır. Kurum üst düzey yetkilileri ile e-Devlet sorumlularının katılacağı bilgilendirme toplantıları yapılacaktır. Kamu kurumlarının web sayfalarında asgari ölçüde sunulması gereken bilginin ve sunum esaslarının tespit edilmesi, uygulaması sağlanacaktır. Halen sürdürülmekte olan e-devlet uygulamaları ile kamu yatırım programında yer alan projelerde tanımlanan uygulamalar ve BİT envanteri belirlenecektir. Kamu hizmetlerinin elektronik ortamda sunumu için geliştirilecek projelere, bütçe içinden nasıl kaynak sağlanacağı konusunda çalışma yapılacaktır. 2004 yılına kadar ise; e-Devlet uygulamalarının çeşitli güvenlik seviyelerinde birlikte çalışabilirliğinin sağlanması için esaslar belirlenecektir. Bilgi ve iletişim teknolojisi yatırımı yapan kamu kurumlarının bunlara ilişkin projelerini hazırlamalarında ve bu projelerin değerlendirilmesinde yol gösterici olacak kılavuzlar hazırlanacaktır. AB normlarına uygun bilgi toplumu ölçütleri belirlenecek, ilgili istatistiklerin üretilmesi için pilot uygulama yapılacaktır. Kamu hizmetlerine internet erişiminin yaygınlaştırılması amacıyla, belirlenecek illerde kamu internet erişim noktaları oluşturulacak ve uygulamalar izlenecektir. E-Devlet en iyi hizmet uygulamalarının benzer uygulamalar yapan diğer kurumlar tarafından

²⁴³ T.C. Başbakanlık : **E-Türkiye Girişimi Eylem Planı- Taslak**, Başbakanlık Yayını, Ankara, 2002, S.70-71

kullanımı özendirilecektir. Temel bileşenlerin (ödeme platformu, ortak hizmet portalı, kimlik denetimi, vb.) gerçekleştirilmesi, merkezi ve yerel kurumlar arası ağ mimarisi ile öncelikli hizmetlerin belirlenmesi, vatandaş odaklı hizmetlerin, kurumların iş süreçlerine çevrilmesi, ilişkili iş süreçlerinin yeniden mühendisliği, bu hizmetlerin sunumu kapsamında gerekli kurumlar arası veri paylaşımı esaslarının belirlenmesine yönelik çalışma yapılacaktır.²⁴⁴ Vatandaş odaklı hizmetlere tek kapıdan (portal) erişim için; arka planda gerekli bilgi ve teknoloji altyapısının sağlanmasına yönelik proje oluşturulacaktır. Vatandaşlık numarası uygulamasındaki teknik alt yapının hızla tamamlanması sağlanarak mevcut vergi, vatandaşlık ve sosyal güvenlik vb. numaralarının bilgisayar ortamında vatandaşlık numarası esas alınarak eşleştirilmesi sağlanacaktır. Halen uygulanmakta olan vergi numarası gerçek kişiler bakımından vatandaşlık numarası ile birleştirilecek, bu numara her gerçek kişinin, sosyal güvenlikle ilgili olanlar dahil, doğumundan ölümüne kadar bütün işlemlerinde kullanılacaktır. Mernis Projesi kapsamında, yurtiçinde yerleşik yabancılara da tekil tanımlayıcı numara tahsis edilecek ve bu uygulama diğer e-devlet uygulamalarıyla ilişkilendirilecektir. Kamu ve özel sektör tüzel kişilerine vergi, sosyal güvenlik, çalışma hayatı vb. uygulamalarda kullanılmak üzere benzersiz tanımlayıcı numara verilecek ve e-devlet uygulamaları arasında bütünlük sağlanacaktır. e-Devlet uygulamalarında bütünleşik bilgi altyapısının kurulmasına yönelik olarak Mernis'in diğer e-devlet uygulamalarına veri sağlaması için uygulama projesi gerçekleştirilecektir. Türkiye'deki taşınmazlara ait bütün adres bilgilerinin, kullanıcılarından bağımsız olarak tek yerde tutulması ve paylaşılması yönünde çalışma yapılacaktır. Kamu kurum ve kuruluşlarına ait kayıtların standart formatta, tek bir merkezde oluşturulması ve güncellenmesi sağlanacaktır. Kamu kesiminde istihdam edilen herkese ait anahtar bilgilerin, Mernis-KPS ve Kamu Kurum Kayıt Sistemi ile irtibatlı olarak tek merkezde saklanması ve paylaşılması sağlanacaktır. Dağınık yapıda bulunan tarımla ilgili her türlü bilgi ve bilgi sistemlerinin bütünleşik bir yapı içerisinde

²⁴⁴ **E-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı (2003-2004)**
<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep/e-dtr/2004.pdf> , 10.08.2005, 12.00

yönetilmesi, kullanılması ve çiftçiye kadar olan geniş ağda paylaşımı sağlanacaktır. Kamu kurum kuruluşları, iş dünyası (özellikle KOBİ'ler) ve vatandaşların bilgi toplumu, e-Dönüşüm Türkiye Projesi ve e-devlet konularında bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi sağlanacaktır. Mükelleflere ve vergi idaresine kolaylık sağlamak amacıyla, mükelleflere vergi beyanlarını, tahakkuklarını ve ödemelerini internet üzerinden yapabilme imkanı getirilecektir.²⁴⁵

²⁴⁵ Hüsnü ERKAN : **Türkiye'nin Bilgi Toplumuna Geçiş Stratejisi**,
http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm, 14.6.200413.00

2. TÜRKİYE’NİN E-DEVLET YAPILANMASI

Bu bölümde Türkiye’de e-devlet yapılanması üçlü bir sınıflandırma ile ele alınacaktır. Öncelikle e-devletin üst yapılanmasına, daha sonra e-kurum olarak da adlandıracağımız kurum içi yapılanmasına ve son olarak yerel yönetimlere yer verilecektir. Birinci kısımda e-devletin üst yapılanması sekiz başlık altında incelenecektir. Bunlar aşağıda daha detaylı görüleceği üzere; Başbakanlık-Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi, TÜBİTAK-Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu, Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi, İnternet Kurulu, Kamu-Net Üst Kurulu, e-Ticaret Kurulu, Bilgi Toplumu Bakanlığı Önerisi ve DPT-Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı’dır. İkinci kısımda kurum içi e-devlet projeleri ele alınacaktır. Son bölümde ise yerel yönetimlerin e-devlet projeleri irdelenecektir. Bu bölümün son kısmında ise bölümün bütünü hakkında bir değerlendirme yapıp, Türkiye’de e-devlet örgütlenmesi mercek altına alınacaktır.

2.1. E-Devlet Üst Yapılanması

Her kamu hizmeti sunumu devletin üst düzeyinde bir yapılanmayı gerektirmektedir. Bu kısımda da Türkiye’de e-devlet alanında yukarıda sayılan örgütlenmeler açıklanarak, devletin çatısında oluşturulmaya çalışılan modeller ortaya konarak bunların kapsayıcılığı ve uygunluğu tartışılacaktır.

2.1.1. Başbakanlık -Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi

Bu başlık altında Başbakanlık’a bağlı İdareyi Geliştirme Başkanlığı ile Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi’nin çalışmaları hakkında bilgi verilecektir.

Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı; kamu yönetiminin geliştirilmesi ile ilgili hedeflerin, politikaların ve tedbirlerin tespiti için inceleme ve araştırmalar yapmak ve yaptırmak, bunları değerlendirmek ve teklifler hazırlamak; kamu yönetiminin geliştirilmesiyle ilgili konularda sürekli temas halinde bulunmak ve bunlar arasında koordinasyonu sağlamak, idari usul ve işlemlerin kolaylaştırılması ve sadeleştirilmesi için gerekli araştırma ve çalışmalarda bulunmak, Başbakanlığın koordinatörlüğünde görevleri ile ilgili konularda teşkil edilen kurullara sekreteryâ hizmeti yapmak amacıyla kurulmuş bir birimdir.²⁴⁶ Bu birime bağlı olarak faaliyet gösteren bir diğer teşkilat da Başbakanlık Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi'dir. Ulusal Bilgi Sistemi için gerekli kurumsal yapılanmanın oluşturulması, gerçekleştirim stratejilerinin belirlenmesi, gerçekleştirimde rollerin dağıtımı ve projenin yönetimi, ulusal bilgi sisteminin geliştirilmesi ve yaşatılmasında liderlik rolünü üstlenecek bir kuruluş ile ona bağlı çalışma grupları şeklindedir. Bu kuruluşun da Başbakanlık'a bağlı bir yapıda olması, tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca arzu edilmektedir. Bu istek nedeniyle Başbakanlık Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi oluşturulmuştur. Başbakanlık Yönetim Bilişim Sistemi'nin oluşturulmasında birinci aşama amaçları; Başbakanlık'ın en verimli şekilde yönetilmesi, hizmetlerin kalite ve hızının artırılması, Bakanlıklar ve devlet kurumlarının veri tabanlarına ortak kullanım maksadıyla ulaşabilmesi, hükümet için sağlam ve güncel bir bilgi alt yapısının kurulması, devlet kuruluşları arasında resmi evrak yerine geçecek elektronik belge, e-posta sisteminin kurulması, hükümet işlemleri ve bilgilerine elektronik bir şekilde ulaşılması, ulusal veri tabanlarının oluşturulması maksadıyla kordinasyonun sağlanmasıdır. Ulusal veri tabanı yönetim sisteminin oluşturulmasında, prensip olarak her kuruluşun kendi verisini kendisi tutacağı ve düzenleyeceği esas alınmıştır. Sadece gereken veriler bakanlıklar ve benzeri kuruluşlarca Başbakanlık Yönetim Bilişim Sistemi'ne aktarılacaktır. Başbakanlık Yönetim Bilişim Sistemi'nde (BYBS) birimler arası iletişim ve yazışmalar e-posta

²⁴⁶ T.C. Başbakanlık : **KamuNet Teknik Kurulu E-Devlet Çalışmaları**, Başbakanlık Yayını, Ankara, 2003, S. 8; T.C. Başbakanlık : **a.g.e.**, 2000, S.7

sistemi kullanılarak yapılacaktır.²⁴⁷ Böylece zamandan, işgücünden ve diğer maliyetlerden önemli ölçüde tasarruf sağlanmış olacaktır. Ayrıntılı olarak sayarsak BYBS'nin çalışma alanları mevzuat bilgi bankası, dış genelgeler, devlet teşkilat yapısı, kamu kurum ve kuruluşları yazışma kodları ve sayısal dosyalama sistemi, Bakanlar Kurulu çalışmaları, hükümet programı, hükümet faaliyetleri, elektronik başvuru ve takibi, evrak akışı ve takibinin internet üzerinde sunumuna ilişkin faaliyetler, kamu kurum ve kuruluşlarınca üretilen verilerin tespiti, veri sorumluluklarının tayini, kamu kurum ve kuruluşlarınca bilgisayar ve internet kullanımı tespiti, kamu personeli bilgisayar eğitimi, kamu kurum ve kuruluşlarının internet servis sağlayıcı görevinin üstlenilmesi, kamu yazılım merkezinin kurulması, tüm kamu kurum ve kuruluşlarının internet vasıtasıyla ulaşabilecekleri merkezi ortak uygulama yazılımlarının hazırlanması, kamu kurum ve kuruluşlarının "Vatandaş Sayfası" oluşturulması, kamu kurum ve kuruluşlarının yeniden yapılanma faaliyetlerinin izlenmesi, Valilik taleplerinin koordinasyonu ve otomasyonu, resmi yazışma kurallarının internet ortamına atılması, kamu bilgisayar ağları güvenliğinin sağlanması yöntemlerinin araştırılması ve koordinasyonu, Kamu-Net teknik iletişim alt yapısı etüt çalışmaları, kamu kuruluşları atama programının hazırlanması ve kullanıma sunulması, Başbakanlık dış genelgelerinin internet ortamında hizmete açılması, Başbakanlık içi ve kamu kurum kuruluşlarının makam telefonlarının internete açılması, İdareyi Geliştirme Başkanlığı çalışmaları takip formlarının internet üzerinden online girişinin sağlanmasıdır.²⁴⁸

Sistemin sağlayacağı temel faydalar; vatandaşlara daha hızlı, kapsamlı ve kaliteli hizmet sunulması, hükümetler için bilgiye dayalı bir güç kaynağı olması, kamu kuruluşlarının yeniden yapılanmaları için bir temel oluşturulması şeklinde belirtilebilir. Temel amaç ise; özel olarak Başbakanlık Yönetim

²⁴⁷ Mete YILDIZ : "E-Devlet Kuram ve Uygulamasına Genel Bir Bakış ve Değerlendirme", http://www.bilgiyonetiimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=536, 09.02.2006, 09.00

²⁴⁸ Gürol BANGER : E-Türkiye, T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi Yayını, www.bybs.gov.tr , 18.2.2005, 13.00

Bilişim Sistemi'ni, genel olarak ise ülke bütününe kapsayacak olan Hükümet Yönetim Bilgi Sistemi'ni hukuki ve yapısal değişimleri gerçekleştirecek, bilgi ve iletişim teknolojisi üzerine oturtmak ve uyarlamaktır. Bu sadece fiziki olarak Başbakanlık'a veya bütün kamu kurumlarına bilgisayar temini ve bilgisayarlaşma değil, hükümet etme veya yönetim tarzını en gelişmiş teknoloji üzerine bina ederek, kamu hizmetlerinde ve bürokraside köklü bir zihniyet değişimini getirmek anlamında olacaktır.

2.1.2. TÜBİTAK - Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK)

Başbakana bağlı karma bir yüksek kurul olarak 1983'te kurulan ve kuruluş amacı "bilim ve teknoloji alanındaki araştırma ve geliştirme politikalarının ekonomik kalkınma, sosyal gelişme ve milli güvenlik hedefleri doğrultusunda belirlenmesi, yönlendirilmesi ve eşgüdümün sağlanması" olan BTYK, 1997, 1998 ve 1999 yıllarında yapılan toplantılarda Türkiye'nin bilişim gücünün gelişmesine katkıda bulunacak ve ülkeyi e-Türkiye'ye taşımada ilk somut adım olarak değerlendirebileceğimiz önemli kararlar almıştır. Bu konu daha önceki bölümde ele alındığından, bu bölümde ayrıntıya girilmeyecektir; fakat Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nca alınan kararlar şöyle özetlenebilir: Ulusal Enformasyon Altyapısı'nın, Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi'nin, Okul-Net Üst Kurulu, Kamu-Net Üst Kurulu'nun kurulması, internetin teşvik edilmesi, ETTK'nın izlenmesi ve eşgüdümü.²⁴⁹

²⁴⁹ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **a.g.t.**, 2000

2.1.3. Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi

1997 yılında Başbakanlık'ın yayınladığı bir genelge ile bilgi teknolojileri alanında ve özellikle bu alana yönelik olarak hazırlanmakta olan Ulusal Bilgi Altyapısı Ana Planı ile ortaya konan ve konacak olan öneri ve politikaların hayata geçirilmesinde; gerekli kuralların oluşturularak yürürlüğe konmasında; uygulama sonuçlarının değerlendirilmesinde ve buna göre gerekli önlemlerin alınmasında ilgili taraflar arasında görüş alışverişinde bulunulması ve uygun koordinasyonun sağlanması amacıyla “Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi” kurulmuştur.²⁵⁰

Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi; çeşitli kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşmaktadır. Konseyin hazırlık çalışmalarının konu ile ilgili taraflarla istişarede bulunarak Ulaştırma Bakanlığı koordinasyonunda yürütülmesine, Konsey Başkanının gerekli görmesi halinde konularıyla ilgili olarak bakanlar, meslek kuruluşları, vakıflar ve diğer sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin de Konsey çalışmalarına davet edilmelerine, Konsey'in gerekli gördüğü konularda kapsamlı çalışmalar yapılması için Konsey üyelerinin ve konunun uzmanlarının katılımıyla çalışma grupları oluşturulmasına, Konsey'in çalışma usul ve esaslarının Konsey tarafından bir iç genelge ile düzenlenmesine, Konsey'in sekreteryası hizmetlerinin Ulaştırma Bakanlığı tarafından yerine getirilmesine, gerekli harcamaların Başbakanlık bütçesinden karşılanmasına karar verilmiştir.²⁵¹

Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi'nin kuruluş gerekçesi olarak da söz konusu genelgede şöyle denilmektedir: Enformasyon toplumu gerçeği ile

²⁵⁰ T.C. Ulaştırma Bakanlığı : **Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı- Sonuç Raporu**, Bakanlık Yayını, Ankara, 1999, S. 8

²⁵¹ T.C. Ulaştırma Bakanlığı : **Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı- Sonuç Raporu**, Bakanlık Yayını, Ankara, 1999, S. 9

yüzyüze kalan Türkiye, günümüzün telekomünikasyon şebekelerinden hareketle enformasyon altyapısını kurmak zorundadır. Bu altyapı, kamu yönetimi ve hizmetinin her boyutunu değiştirmenin yanı sıra, özel sektör ve bu teknolojileri kullanan yurttaşların yaşamlarını da kökten etkilemeye başlamıştır.²⁵² Bu nedenle, kamu kesimi, ilgili üretici sektörler ve kullanıcıların katılımıyla oluşacak Konsey; ulusal enformasyon altyapısının kamu yönetiminde, özel sektörde en fazla yararı sağlayacak şekilde kullanılmasına, enformatik sektörünün donanım, iletişim hizmetleri, yazılım ve içerik, sanayi alt dallarında ulusal katkının artırılmasına, küresel enformatik pazarından pay alınmasına yönelik, koordinasyon, politika oluşturma ve izleme sürecine yardımcı olacaktır.

2.1.4.İnternet Kurulu

Türkiye’de internetin altyapıdan başlayarak tüm boyutları ile kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerini belirlemek ve bu hedeflere erişmek için gerekli stratejik ve taktik ulusal kararların alınması ve uygulanması sürecinde danışmanlık görevini yürütmek, uygulamada görülen aksaklıkları belirlemek ve giderilmesi için öneriler oluşturmak, konu ile ilgili birimler arasında eşgüdüm sağlamak, gelişme, yaygınlaştırma, hizmet üretimi konularında düzenleyici öneriler oluşturmak ve uluslararası gelişmeleri yakından izleyerek ülke çıkarlarını korumak amaçları ile Ulaştırma Bakanlığı tarafından Ocak 1998’de İnternet Kurulu oluşturulmuştur. Kurul, internetin Türkiye’de gelişmesi ve toplumsal yarar üretilmesi için temel öneriler oluşturmak amacıyla şu görevleri gerçekleştirmiştir: Ulusal internet altyapısının kısa, orta ve uzun vadeli gelişme planları konusunda görüş oluşturmak, Türkiye’de ulusal internetin sağlıklı gelişmesi amacıyla ilgili tüm kuruluşların internete ilişkin etkinliklerinin eşgüdümlü yürütülmesine katkıda bulunmak, Türkiye’de internet

²⁵² **Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi** – Genelge 1997;
<http://www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/btyk/kararlar/karar1.html> , 30.10.2005, 13.00

gelişiminin nitel ve nicel olarak değerlendirilebilmesi amacıyla ilgili kuruluşlardan veri toplamak ve yayınlamak, Türkiye internetinin çeşitli katmanlarında yer alan ve hizmet veren kuruluşlara hizmete ilişkin önerilerde bulunmak ve internet teknolojileri üretici ve satıcılarına önerilerde bulunmak, kamuoyu görüşlerinin toplanarak değerlendirilmesi için mekanizmalar oluşturmak, dünyadaki gelişmeleri izlemek, uluslararası platformlarda ülke çıkarlarını korumak, internete ilişkin uluslararası toplantı ve konferanslara ülke çıkarlarının korunması ve bilgi alışverişinin sağlanması için katılmak ve uluslararası platformlarda Türkiye'nin görüşlerinin doğru dile getirilebilmesi için gerekli çabayı göstererek öneriler oluşturmak, internet ve ilgili teknolojilerin ulusal platformda gelişimini sağlamak ve önünü açmak amacıyla bu konularda ilgili kuruluşlara iletilmek üzere öneriler oluşturmak.²⁵³

Tüm kurumsal yapılarda olduğu gibi iddialı bir amaçla yola çıkan İnternet Üst Kurulu, bu amacında herhangi bir değişiklik yapılmadan, kamuoyunda “Üst Kurul” kavramının yarattığı olumsuz izlenim etkisiyle, adında ter alan “Üst” sözcüğü çıkartılarak “İnternet Kurulu” adıyla varlığını sürdürmeye başlamıştır. İnternet Kurulu’nun örgütlenmesi, bünyesinde kamu kurum ve kuruluşları, altyapı hizmeti veren kuruluş temsilcilerini barındıracak bir biçimde tasarlanmıştır. İnternet Kurulu, yalnızca katılımın sağlanması ile etkinlik kazanılmayacağını somutlaştıran bir örnektir.²⁵⁴ İnternet Kurulu bugüne kadar kendi bünyesinde oluşturduğu çeşitli çalışma grupları tarafından üretilen raporlarla öneri getirmekten öteye geçememiş, bu önerilerin bir çoğu da uygulanamamıştır. Kaldı ki internet gibi doğası gereği gayri merkezi ağ yapısında gelişimi açık ve sınırsız bir alanın bütünü üzerinde belirleyicilik iddiasıyla bir kurul oluşturmak, gerçekçi bir yaklaşım olmaktan uzaktır. Bu kurulun, tüm tarafların gerçekten de etkin ve eşit katılımın sağlandığı bir örgütsel yapılanmayla internetin yaygınlaştırılması, kamusal

²⁵³ T.C. Ulaştırma Bakanlığı : **İnternet Kurulu Çalışma İlkeleri**, <http://kurul.ubak.gov.tr/m01.php> , 09.02.2006, 09.30

²⁵⁴ Özgür UÇKAN : **a.g.e.**, S.200-201

erişimin sağlanması internetin gelişimine daha uygun bir hukuksal düzlemde konumlanması gibi konularda üretilen politika ve projelerin koordinasyonu ile sınırlandırılmış olsaydı, bir ölçüde etkinlik kazanabilirdi. Ancak İnternet Kurulu, şuanki yapısıyla e-Türkiye girişimi içinde yaşanan koordinasyon karmaşasına biraz daha katkıda bulunmaktan öteye gidememektedir.

2.1.5. Kamu-Net Kurulu

Şubat 1998’de Bilkent Üniversitesinde düzenlenen “Kamu Bilgisayar Ağları: Kamu-Net 98” konferansını takiben, dönemin Başbakanlık Müsteşarı tarafından çeşitli bakanlık müsteşarlarından oluşan bir “Kamu Net Üst Kurulu’nun ve onun altında çalışacak bir Teknik Kurul’un oluşturulacağı duyurulmuştur. Bu açıklamayı takiben 19 Mart 1998 tarih ve 1998/13 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Kamu-Net Üst Kurulu ve onun altında çalışacak Kamu-Net Teknik Kurulu resmen kurulmuştur. Kamu-Net Kurulu şeması ise, AB ile eşgüdüm ve standardizasyon; yazılım, donanım, iletişim ve veritabanı; hukuk ve bilgi güvenliği komisyonları tarafından oluşmaktadır.²⁵⁵

Kamu-Net Üst Kurulu’nun temel hedeflerinden biri, “Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması 2000” projesinin bir ayağı olarak düşünülen Kamu-Net Projesi ile Başbakanlık ve merkezi yönetim binaları arasında bir ağ oluşturarak bu ağ üzerinden kamu kurumlarının birbirlerinin veri tabanlarına erişmelerinin ve ortak kullanmalarının sağlanması, Başbakanlığın etkili ve verimli bir biçimde yönetilmesi, kamu hizmetlerinde kalite ve hızın artırılması amacıyla projenin operasyonel yönetimi ve koordinasyonun sağlanmasıdır.²⁵⁶

²⁵⁵ T.C. Başbakanlık : **Kamu Bilgisayar Ağları Konferansı**, <http://siyaset.bilkent.edu.tr/kamunet/kamusonuc.html> , 21.11.2005, 18.00

²⁵⁶ T.C. Başbakanlık : **a.g.e.**, 2000, S. IV-1

Başbakanlık genelgesi ile Kamu-Net Üst Kurulu'nun görevleri şöyle belirlenmiştir: “Kamu bilişim personeli politikalarının oluşturulması; insan gücü planlanması ve hizmet içi eğitim sağlanması; ulusal ağın oluşturulması; kamu ile kamuoyu arasında saydamlığı temel alan sağlıklı iletişim sağlanması; kamu yönetiminde bilişim hizmetlerinin etkinliği ile kamu bilişim projelerinin koordinasyonunun ve izlenmesinin sağlanmasıdır.”²⁵⁷

Yılda iki defa toplanması gereken Kamu-Net Üst Kurulu bugüne kadar yalnızca üç defa toplanabilmiş, çalışmalar daha çok Teknik Kurul düzeyinde yürütülmüştür.²⁵⁸ Birçok yönetsel yapı gibi bu üst kurul da kendine görkemli bir vizyon tanımlayarak ve bu vizyonu da bir o kadar kapsamlı eylem planı ile çerçeveleyerek e-Türkiye girişiminde yaşanan koordinasyon karmaşası içinde yerini almıştır. Kamu-Net Üst Kurulu'nun kamu yönetiminin bilişim alt yapısının sağlanmasına yönelik olarak üstlendiği görevler yine siyasal iradenin yeterli düzeyde gösterilmemesi nedeniyle tam olarak gerçekleştirilememiştir.

2.1.6. E-Ticaret Kurulu

“Elektronik Ticaret Ağının” tesis edilmesi ve ülkemizde elektronik ticaretin yaygınlaştırılması amacıyla, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun (BTYK) 25 Ağustos 1997 tarihli toplantısında, bir çalışma grubunun oluşturulması kararlaştırılmış ve yapılacak çalışmalarda koordinatörlük görevi Dış Ticaret Müsteşarlığı'na, sekreteryaya görevi de TÜBİTAK'a verilmiştir. Bu karar uyarınca, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın başkanlığında ilgili kuruluşların katılımıyla oluşturulan Elektronik Ticaret Kurulu'nun (ETİK) ilk toplantısı 16

²⁵⁷ T.C. Başbakanlık : a.g.e., 2000, S. IV-1

²⁵⁸ T.C. Başbakanlık : a.g.e., 2000, S. IV-1

Şubat 1998 tarihinde yapılmış ve ETİK bünyesinde hukuk, teknik ve finans çalışma grupları oluşturulmuştur. BTYK'nın 2 Haziran 1998 tarihli toplantısına anılan çalışma gruplarının hazırladığı finans, teknik ve hukuk raporları sunulmuştur.²⁵⁹

Bu raporlara ilişkin alınan kararlarda ülkemizde elektronik ticaretin geliştirilmesine ilişkin devletin uzun vadeli dört temel görevi belirlenmiştir. Bunlar; gerekli teknik ve idari alt yapının kurulmasını sağlamak, hukuki yapıyı oluşturmak, elektronik ticareti özendirecek önlemleri almak, ulusal politika ve uygulamaların uluslararası politikalar ve uygulamalarla uyumunu sağlamaktır. BTYK'nın aynı tarihli toplantısında, Türkiye'de elektronik ticaretin yaygınlaştırılması ile ilgili düzenlemeler tamamlanıncaya kadar ETİK'in görevini sürdürmesine ve kendi önerileri doğrultusunda bir eylem planı hazırlayarak uygulamayı izlemesi, sonuçları değerlendirmesi, uygulamada ortaya çıkacak sorunları çözmeye yönelik öneriler geliştirerek bunları ilgili kuruluşların ve BTYK'nın görüşüne sunmaya devam etmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine elektronik ticaret hukuksal alt yapısının teşkilinde uygulamadaki aksaklıkların tespiti amacıyla eylem planından önce bir örnek uygulama planının gerçekleştirilmesi öngörülmüş, Elektronik Ticaret Kurulu toplantısı 26 Nisan 2000 tarihinde Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Toplantıda, iç ticaret örnek uygulaması ve hukuk çalışma gruplarının 1 Temmuz 2000 tarihine kadar, dış ticaret örnek uygulama çalışma grubunun ise 1 Eylül tarihine kadar yürütülen çalışmalar ve geleceğe dönük önerileri içeren birer sonuç belgesi hazırlaması kararlaştırılmıştır. Hukuk ve iç ticaret örnek uygulama çalışma gruplarının sonuç belgeleri hazırlanmıştır. Bu çalışmaları yürütmek üzere 2000 yılı başında Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesinde bir "Elektronik Ticaret Genel Koordinatörlüğü" oluşturulmuştur.²⁶⁰ E-ticaretle ilgili etkin çalışmalar yapmak

²⁵⁹ Dış Ticaret Müsteşarlığı E-Ticaret Genel Koordinatörlüğü : <http://www.e-ticaret.gov.tr/> 21.05.2005, 19.00

²⁶⁰ E-Ticaret Kurulu (ETİK) : <http://www.e-ticaret.gov.tr/etk/etk.htm> , 21.05.2005, 19.30

üzere, Genel Müdürlük temsilcilerinden oluşan E-ticaret Komisyonu teşkil edilmiş, böylece Müsteşarlık içi eşgüdüm sağlanmıştır.

E-Türkiye çalışmaları, Başbakanlığın koordinasyonunda ve Kamu-Net Üst Kurulu ve Kamu-Net Teknik Kurulu toplantısının ardından 30.7.2001 tarihli geniş katılımlı toplantısı ile başlatılmıştır. E-Türkiye kapsamında onüç ayrı çalışma grubu yer almakta olup, Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesinde oluşturulan Elektronik Ticaret Genel Koordinatörlüğü 2001 yılı Ekim ayından itibaren e-Türkiye kapsamındaki onüç çalışma grubundan biri olan e-ticaret çalışmalarının koordinasyonunu sürdürmektedir.²⁶¹

2.1.7. Bilgi Toplumu Bakanlığı Önerisi

Bakanlıkların kuruluş ve görevlerini düzenleyen 3046 sayılı yasanın birinci maddesi “bakanlıkların ... kamu hizmetlerinin düzenli, süratli, etkili, verimli ve ekonomik bir şekilde yürütülebilmesi için” kurulabileceğini belirtmektedir. 21.Yasama dönemi içinde, ihtisas komisyonu niteliği taşımayan, fiili (de facto) bir oluşum olan TBMM Bilgi Teknolojileri Gubu’nun hazırlayarak 57. Hükümete ilettiği yasa tasarısı, kamu yönetimi içinde daha önce de ifade edilen bir anlayışı yasalaştırmak yönündedir. Grubun hazırladığı yasa tasarısıyla bir “Bilgi Toplumu Bakanlığı”nın kurulması öngörülmektedir.²⁶² Bu tasarının hazırlanmasındaki amaç, kanun tasarısının 1.maddesinde şöyle belirtilmektedir. “Bu kanunun amacı, Türkiye’nin de Avrupa Birliği ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkelerle beraber birey, kurum ve kuruluşları ile bilgi çağına girerken küresel rekabette üstünlük sağlanması ve insanlarımızın yaşam düzeyinin yükseltilmesi; devletin vatandaşa verdiği hizmetin daha etkin hale getirilmesi; yerleşik demokrasinin temel koşulları

²⁶¹ Özgür UÇKAN : a.g.e., S. 202-203

²⁶² Özgür UÇKAN : a.g.e., S.205-207

olan yönetimdeki açıklık ve saydamlığın yaratılıp alınan kararlarda vatandaşın daha etkin katılımının sağlanması; toplumun her bireyindeki potansiyelin geliştirilmesi için gereken bilgi altyapısının oluşturulması; bu yönde saptanacak stratejik adımların kamu ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşları ve akademik kesimin de görüş, öneri ve katkıları ile belirlenmesi; bunu amaçlayan politikaların hükümetler tarafından oluşturulması ve uygulanması çalışmalarında ilgili bakanlıklar arasında eşgüdümün sağlanması; bilgi, bilgi teknolojileri ve bilgi toplumu alanında kamu ve özel sektör arasında işbirliği ortamı yaratılması, gereken çalışmaların düzenlenmesi, izlenmesi ve yönlendirilmesi amacıyla Bilgi Toplumu Bakanlığı kurulmasını sağlamak, kuruluş ve görevlerine ilişkin esasları düzenlemektir.²⁶³ Bilgi Toplumu Bakanlığı ile ilgili yasanın amacı, bir bakanlık kuruluş kanununun amacından çok, ülkelerin ulaşması gereken bir vizyon tanımlamasına benzemektedir. 23 ayrı başlık altında çok geniş bir çerçevede tanımlanan Bakanlığın görevleri ise, bilgi toplumuna giden yolda her türlü konuda politika belirleyici, karar alıcı ve uygulayıcı tek mercii olarak tasarlandığını gösterir niteliktedir. Bakanlığın tasarıda belirlenen görevleri, mevcut bir çok bakanlığın görev ve yetki alanına girmekte, bu da olası yetki-sorumluluk çatışmalarına işaret etmektedir. Yasayı hazırlayanlar bilgi toplumuna dönüşme hedefini bakanlık kurulacak ölçüde büyük bir kamu hizmeti olarak görmüşler ve geliştirilecek stratejilerin merkezi yönetim anlayışına göre yapılmış bir bakanlık eliyle yürütülmesini uygun bulmuşlardır. Sözkonusu yasa teklifinin yanı sıra, icracı bir bakanlık önerisi, gerek bilişim sektörü gerekse konuyla ilgili bazı sivil toplum kuruluşları tarafından, ya “Bilgi Toplumu Bakanlığı” ya da “Bilişim Bakanlığı”adı altında defalarca dile getirilmiştir. Bu talepler gerek 10-12 Mayıs 2002’de toplanan Türkiye Bilişim Şurası’nda ifade edilmiş, gerekse 20-12 Şubat 2003’te toplanan İletişim Şurası’nın İnternet Komisyonu Raporu’nda yer almıştır. Bu raporda bu konuyla ilgili teklif, “siyasi sorumluluğu olan, e-Türkiye’ye yönelik tüm çalışmaları koordine edecek, katılımcı, saydam mekanizmaları kapsayan,

²⁶³ Türksel Kaya BENSGHİR : “**Bilgi Toplumu Bakanlığı Kuruluşu Üzerine : Mekanik Bir Örgüt mü?**” <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/BilgiToplumuBakanligi.pdf> , 12.09.2005, 16.00

faaliyet alanının gerektirdiği esnekliğe sahip icracı bir bakan olarak Bilişim Bakanlığı kurulmalıdır” şeklindedir.²⁶⁴

Bilgi toplumu olma hedefi, ne yukarıda ele alınan yasa teklifinde konumlandığı gibi yalnızca bir kamu hizmeti olarak görülebilecek kadar dar bir çerçeveye sahiptir, ne de İletişim Şurası İnternet Komisyonu Raporu’nda önerildiği gibi bilgi toplumu olmak için geliştirilecek stratejilerin tek bir merkezden ve kanaldan yürütülmesi mümkündür. Kurulacak bir Bilişim Bakanlığı, e-Türkiye girişiminin yönetsel zaaflarını derinleştirecek, faaliyet alanıyla özünde çelişen bir bürokratik-mekanik örgütsel yapı tesis ederek, kamuya yakın bazı bilişim personeli için yeni bir “istihdam kapısı” yaratmaktan öteye geçmeyecektir.

1.8. DPT- Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı

Başbakanlık’ın 9 Eylül 2001 tarih ve 352 sayılı yazısıyla e-Avrupa+ eylem planının hedefleri doğrultusunda gerekli stratejilerin belirlenip, ulusal bilgi politikasının oluşturulması ve uygulanması amacıyla e-Türkiye girişimi başlatılmıştır. Bununla birlikte, e-Türkiye girişimi çerçevesinde yürütülen çalışmalar sırasında, e-Türkiye girişiminin başarıyla yürütülebilmesi için kurumsallaşmış yapıların oluşturulması gereği ortaya çıkmış ve bu yapıya ilişkin farklı modeller tartışmaya açılmıştır.

Kurumsal yapı arayışlarının bir sonucu olarak 19 Haziran 2002 tarih ve 2002/20 sayılı genelge ile geçmişte vatandaşa sunulan hizmetlerin elektronik ortama taşınması amacıyla oluşturulan, ancak dağınık bir yapı gösteren

²⁶⁴ İletişim Şurası **İnternet Komisyonu Raporu**, Şubat 2003, <http://listweb.bilkent.edu.tr/hukuk-duyuru/2003/Feb/0002.html>, 09.08.2005, 10.00

Kamu-Net Üst Kurulu ve Kamu-Net Teknik Kurulu kaldırılmış, e-Türkiye ile ilgili çalışmaların koordinasyonu, yürütülmesi ile kurumsal altyapısının oluşturulmasına yönelik tüm iş ve işlemler Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığına verilmiştir.²⁶⁵

Temmuz 2002 tarihinden itibaren e-Türkiye çalışmaları kesintiye uğramış, beklenen kurumsal yapılanma gerçekleştirilememiştir. 3 Kasım 2002 seçimleri sonrasında oluşan 58. Cumhuriyet Hükümeti tarafından hazırlanan Acil Eylem Planı, bilgi toplumuna geçiş sürecini ve bu sürecin önemli unsurlarından biri olan e-devlet uygulamalarını bütüncül bir yaklaşımla ele alan “e-Dönüşüm Türkiye Projesi”ne yer vermiş ve projenin yürütülmesi ile ilgili olarak Devlet Planlama Teşkilatını görevlendirmiştir. “E-Dönüşüm Türkiye Projesi”nin amaç ve hedefleri, kurumsal yapısı, aşamaları ve koordinasyonuna ilişkin usul ve esaslar 27 Şubat 2003 tarih ve 2003/12 sayılı Genelge ile tüm kamu kurum kuruluşlarına bildirilmiştir. Söz edilen genelgede; “58. T.C. Hükümetinin hedeflerinden bir tanesinin de; vatandaşlarımıza daha kaliteli ve hızlı kamu hizmeti sunabilmek amacıyla; katılımcı, şeffaf, etkin ve basit iş süreçlerine sahip olmayı ilke edinmiş bir Devlet yapısı oluşturmak” olduğu vurgulanmakta ve bu hedefi gerçekleştirmek üzere, Acil Eylem Planı’nda “E-Dönüşüm Türkiye” projesine yer verildiği belirtilerek söz konusu projenin koordinasyonu, izlenmesi, değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi ile ilgili olarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının görevlendirildiği belirtilmektedir. Söz konusu genelgede, “e-Dönüşüm Türkiye” projesinin amaç ve hedefleri; bilgi ve iletişim teknolojileri politikaları ve mevzuatının, öncelikle Avrupa Birliği müktesabı çerçevesinde gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi, bu konuda e-Avrupa+ kapsamında aday ülkeler için öngörülen eylem planının Türkiye’ye uyarlanması, vatandaşın, bilgi ve iletişim teknolojileri yardımıyla, kamusal alandaki karar alma süreçlerine katılımını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi, kamu idaresinin şeffaf ve hesap

²⁶⁵ Murat BÜKE : **E-dönüşüm Projesi Hayata Geçiyor**,
<http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=6772>., 21.07.2005, 19.00

verebilir hale getirilmesine katkıda bulunulması, kamu hizmetlerinin sunumunda, bilgi ve iletişim teknolojilerinden azami ölçüde yararlanılarak iyi yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesine katkıda bulunulması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması, bilgi ve iletişim teknolojisi alanında kaynak israfını azaltmak amacıyla, kamunun mükerrerlik arz eden veya örtüşen ilgili yatırım projelerinin bütünleştirilmesi, izlenmesi, değerlendirilmesi ve yatırımcı kamu kuruluşları arasında gerekli koordinasyonun sağlanması şeklinde özetlenmektedir. Ayrıca aynı genelgede, bugüne kadar yürütülen “e-Türkiye” girişiminin, yukarıdaki hedefler ışığında yeniden gözden geçirilerek, “e-Dönüşüm Türkiye” projesi bünyesinde bütüncül bir anlayışla sürdürüleceği ve “e-Dönüşüm Türkiye” projesinin genel olarak demokratikleşme, özel olarak ise kamu yönetimi reformu çerçevesinde yürütüleceği, bu bağlamda değişik reform projeleri ile karşılıklı etkileri dikkate alınarak hayata geçirileceği belirtilmektedir.²⁶⁶

E-Dönüşüm Türkiye projesi kapsamında yukarıda sayılan amaçları gerçekleştirmek üzere mevcut durum değerlendirmesi yapılarak e-Dönüşüm Ulusal Eylem Planı hazırlanması ve Eylem Planının hayata geçirilmesi için çalışmaların başlatılması öngörülmüştür. Bu amaçla, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bünyesinde doğrudan müsteşar yardımcısına bağlı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Ayrıca projenin üst seviyede yönlendirilmesi ve izlenmesi amacıyla DPT Müsteşar Yardımcısı başkanlığında ilgili müsteşar yardımcıları ve sivil toplum kuruluşlarının başkanlarından oluşan bir “Danışma Kurulu” oluşturulmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bünyesinde oluşturulan bu yapı içinde Bilgi Toplumu Dairesi, geçmişte oluşturulan çalışma grupları ile ortak çalışmalarını sürdürmekle beraber ilk koordinasyon toplantısını 28.3.2003 tarihinde yapmıştır. Bu toplantıda, çalışma gruplarının yapısı ve yaptıkları çalışmalar ile danışma kurulunun oluşumu gözden geçirilmiştir. Yapılan çalışmalarla bilgi

²⁶⁶ 58. Hükümet **Acil Eylem Planı**, Ocak 2003 :
<http://www.kdep7.org.tr/index.php?Pg=Sayfa&No=72>, 03.12.2005, 09.00

toplumuna geçiş amacına yönelik olarak kamu ve özel kesim tarafından birbirinden bağımsız ve kısmi çözümler arayan yaklaşımlar çerçevesinde sürdürülen faaliyetlerin bundan böyle Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bünyesinde, ilgili tüm kesim ve kurumların katılımı sağlanarak ve bilgi birikimlerinden yararlanılarak bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirileceğı belirtilmiştir.²⁶⁷ Ancak söz edilen toplantı ve çalışma grupları gerçekleştirilmiş olmasına rağmen alınan kararların çoğı AB politikaları doğrultusunda şekillenmekte; genel amaçlar gözetildiğı için Türkiye'ye özgü sorunlar çözümsüz bırakılmaktadır.

2.2. Kurum İçi E-Devlet Projeleri

Türkiye'de e-devlet alanında üst örgütlenme çalışmaları olduğı kadar, kurumsal bazda yürütölen çalışmalar da mevcuttur. Bu bölümde kurumsal alanda yürütölen bu projeler genel ve yerel olarak ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulacaktır. Genel yönetsel projeler daha çok, bakanlık düzeyindeki çalışmalardır. Kurum içi yönetsel projeler çok sayıda olduğundan burada işlev ve etki açısından önemli görölenlere yer verilecektir. Bunlar Mernis, İlemod, SSK, BAĞ-KUR, Emekli Sandığı Projeleri, Vedop, Say2001i, Gimop, Ulakbim, Takbis, Meb-net e-devlet çalışma projeleri olarak ele alınacaktır.

Ölkemizde merkezi yönetim bünyesinde biçimlenen e-devlet uygulamaları genel olarak merkezi teşkilat içinde yer alan çeşitli birimlerinin bağımsız çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. "e-Kurum" olarak da adlandırılan bu çalışmaların öncelikli amacı kurum bünyesinde bilgi teknolojilerinin etkin kullanımını sağlamaktır. E-devletin ancak yurttaş kullanımı ile anlam kazanacak ve tamamlanacak bir model olması nedeniyle, kurumların

²⁶⁷ 58. Hükümet **Acil Eylem Planı**, Ocak 2003 :
<http://www.kdep7.org.tr/index.php?Pg=Sayfa&No=72>, 03.12.2005, 09.00

bağımsız olarak yürüttükleri bu çalışmalara e-devlet modelinin oluşturulması aşamasındaki girişimler gözüyle bakılabilir. Ancak çalışmaların birbirleriyle koordineli ve etkileşim içinde olmaması e-devlet modelinin olgunluk aşamalarına geçilmesine engel olmaktadır. Çünkü yönetsel yapı içinde devlet birimlerinin birbirleriyle sürekli iletişim ve paylaşım içinde olmaları etkinlik ve verimlilik için bir koşul olarak belirlemektedir. İletişimin kurulacağı yapının bu etkinliği ve verimliliği sağlayacak bir temelde konumlanması gerekir. Ülkenin e-devlet stratejisi oluşturulurken devlet kurumları bünyesinde yürütülecek çalışmaların ilkeleri, nihai hedef olan tüm kurumların ve bireylerin katılımının sağlanacağı bir ortamın yaratılması amacına uygun olarak belirlenmelidir. Genel yönetsel uygulamalar bakımından ülkemizin en büyük zaaflarından biri bu öngörü eksikliğidir.

2.2.1. Mernis

Mernis; Merkezi Nüfus İdare Sistemi projesi, 5 Mayıs 1972 tarih ve 1587 Sayılı Nüfus Kanunu ile doğmuştur. 1976 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından projelendirilmesi tamamlanarak 1980 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesine ihale edilmiştir. 1982 yılında uygulama çalışmaları başlayan proje ile ilgili olarak 1996 yılına kadar çalışmalar devam etmiş ve 1996 yılında Dünya Bankası tarafından Özelleştirme ve Sosyal Güvenlik Ağı (PİAL) kapsamına alınan proje ile ilgili fizibilite çalışması yapılmıştır. 1997 yılında yürürlüğe giren 4300 sayılı kanunla sağlanan ödeneğin kullanılması ile hız kazanan proje kapsamında İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık Hizmeti Genel Müdürlüğünde 3 bilgisayar laboratuvarı kurulmuş ve bu tarihten sonra 230 dönemde 5900 ilçe personeli eğitime tabi tutulmuştur.²⁶⁸

²⁶⁸ T.C. İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğü, **Mernis**, http://www.nvi.gov.tr/11,Ana_Sayfa_Mernis_Projesi.html, 24.12.2004, 12.00

1998 yılı Haziran ayında Nüfus Müdürlüklerinin yazılım ve donanım problemlerine çözüm getirmek amacıyla Acil Destek Merkezi kurulmuş ve aynı yıl Veri Tabanı ihalesi tamamlanmıştır. 923 Nüfus İdaresi'nde yapılan çalışmalar sonucunda 122.000.000 kişinin kaydı (sağ-ölü) bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Yine 1998 yılında Sistem Mühendisliği ihalesi yapılan projenin aynı yıl Sistem Gereksinimleri (Analiz) Raporu hazırlanmıştır. Geliştirilen Mernis yazılımı (programı) pilot ilçelerde uygulanmak üzere Nüfus ve Vatandaşlık Hizmeti Genel Müdürlüğüne teslim edilen çalışma kapsamında 03 Nisan-27 Mayıs 2000 tarihleri arasında yapılan pilot uygulaması başarı ile tamamlanmıştır.²⁶⁹

Pilot uygulamaların ardından gerekli altyapı tesis edilmiş, nüfus veritabanı oluşturulmuştur ve Türkiye'nin en eski ve en büyük projesi Mernis'in T.C. Kimlik numarası uygulaması hizmete girmiştir. Vatandaşların her türlü kimlik bilgileri bu numara ile anında sorgulanabilmekte; internet üzerinde birçok işlemde kimlik kartı yerine kullanılmaktadır. Ancak vatandaş vergi numaralarının, kimlik numaralarından farklı olmasının işlevsizliği çok geç anlaşılmış ve birleştirme çalışmaları maliyet yükünü artırmıştır.

2.2.2. İlemod

Taşrada görev yapan mülki idare amirlerinin karar alırken bulundukları yörelere ilişkin güncel, doğru ve sistematik bilgiye kısa zamanda ulaşmada yaşadıkları zorluklar nedeniyle bu konuda çalışmaların yapılması gündeme gelmiştir.

²⁶⁹ Nalan FINDIK : http://dergi.tbd.org.tr/yazarlar/07042003/nalan_findik.htm ,02.10.2005, 22.00

İçişleri Bakanlığı'nda sürdürülen çalışmalar neticesinde 3 ana sektör ve 13 alt sektör bazında tasarlanan ve illerde il kuruluşlarından temin edilen yıllık verilerin işleneceği yaklaşık 450 tablodan oluşan "İl Envanteri" adı altında bir model doküman oluşturulmuştur. İllerin büyüklüğüne göre yılda ortalama 200.000 adet veri işlenebilen bu doküman 1991 yılından itibaren illerde doldurulmaya başlanmıştır. Her ile ve 1985 yılından itibaren her yıla ilişkin çok sayıda verinin yer aldığı bu dokümanlardan yararlanılmasındaki güçlükler, bunların bilgisayar ortamında değerlendirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Envanter bilgilerinin yanı sıra merkezi yerleşim yerlerinin altyapı durumlarının da izlenmesi gereğinin ortaya çıkması üzerine İçişleri Bakanlığı'nca her iki konunun bir bilişim projesi dahilinde yürütülmesi için 1995 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına teklifte bulunulmuştur.²⁷⁰

Kısa adı İlemod olan "İllerde İl Envanterlerinin ve Kırsal Altyapı Hizmetlerinin Uygulama ve İzlenmesinde Modernizasyon Projesi" DPT tarafından kabul edilerek ilk kez 1996 yılı Yatırım Programına alınmıştır. 1996 yılından 2002 yılı dahil olmak üzere her yıl ayrılan ödenekler ile proje aşama aşama gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1996 yılında 30 milyar ödenek ile etüd proje çalışması yapılarak başlanan İlemod Projesi; İl Envanter ve İl Yatırım İzleme Programlarının geliştirilmesinde Bakanlık Merkez Birimlerince üretilen asli verilere (mülki birimler gibi) ihtiyaç duyulması ve teknolojinin bu verileri üretmek ve paylaşmak yönünde sağladığı imkanlar göz önüne alınarak "İçişleri Bakanlığı Bilgi Sistemi"ni de içerecek şekilde proje revize edilmiştir.²⁷¹

İlemod projesinin hedefi genel olarak, İl Envanterleri ve İl Yatırım İzleme Sistemleri çerçevesinde illerden girilen veriler ile Bakanlık otomasyonu çerçevesinde Bakanlık Birimlerince üretilen verilerin Bakanlıktaki merkezi bir

²⁷⁰ T.C. İçişleri Bakanlığı, APK Başkanlığı, **İlemod Projesi** : <http://www.ilemod.gov.tr/ilemod.asp>
24.12.2004, 13.00

²⁷¹ T.C. İçişleri Bakanlığı, APK Başkanlığı, **İlemod Projesi** : <http://www.ilemod.gov.tr/ilemod.asp>
24.12.2004, 13.00

veri tabanında tutulması ve bu verilerden Bakanlıkça uygun görülenlerin verilercek yetkiler çerçevesinde başta mülki idare amirleri olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları ile araştırmacı ve girişimcilerin yararlanabilmelerine imkan sağlanması şeklinde belirlenmiştir.²⁷² İçişleri Bakanlığı'nca bu hedefi gerçekleştirmek üzere 1997 yılından itibaren “Donanım” “Yazılım ve Hizmet” genel başlıkları altında çeşitli çalışmalar sürdürülmüştür. Bu çerçevede Valiliklerde bilgileri derleyip sisteme aktaran İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerine toplam 163 adet PC ve 81 adet Lazer yazıcı alınarak her birinde sistem kurulmuş ve işlerliği sağlanmıştır. Merkezde ise oluşturulan bilgi sistemine katılabilmeleri için Bakanlık Birimlerine gereken 260 adet PC ve 60 Lazer yazıcı ile 11 adet sunucu bilgisayar alınmış, Bakanlık merkezine network kurularak birimlerin bir ağ altyapısı ile birbirlerine bağlanmaları sağlanmıştır. Ayrıca işletim ve veri tabanı yönetim sistemleri de satın alınmıştır. Proje kapsamında yaklaşık 500 kişiye bir ve birden çok olmak üzere toplam 90 gün süre ile ofis kullanıcı eğitimi, sistem yönetimi eğitimi, iletişim altyapısı eğitimi verilmiş, ayrıca tüm program kullanıcılarına kısa süreli işbaşı eğitimi sağlanmıştır. İl Envanter Sistemi ile İl Yatırım İzleme Sistemleri başta olmak üzere Bakanlık otomasyonu için gerekli uygulama yazılımları yaptırılmış, teknik destek ve danışmanlık hizmetleri satın alınmıştır.²⁷³

Modern devletin açıklık, şeffaflık, etkinlik gibi unsurlarına olumlu katkılar sağlaması amacıyla yürütülen İlemod Projesi günümüz itibariyle tamamlanmış bulunmaktadır. Bu çerçevede İçişleri Bakanlığı ve İl Planlama Koordinasyon Müdürlükleri bazında donanım, yazılım ve ağ alt yapıları tamamlanmış olup İller tarafından bundan böyle sürekli bir işlem olarak yapılacak olan veri girişleri sürdürülmektedir. Önümüzdeki günlerde hedef kitleye kademeli olarak sistemin açılması gerçekleştirilecektir. Öncelikle küçük

²⁷² Coşkun Can AKTAN : **a.g.m.**, www.canaktan.org/politika/e-devlet/turkiyede.htm , 03.04.2005 19.00

²⁷³ T.C. İçişleri Bakanlığı, APK Başkanlığı, **İlemod Projesi** : <http://www.ilemod.gov.tr/ilemod.asp> 24.12.2004, 13.00

çaplı bir pilot uygulama yapılarak programın işlerliği test edilecek ve veri modeli ve veri güvenliğinin artırılması yönünde çalışmaların sürdürülmesi planlanmaktadır.²⁷⁴

İçişleri Bakanlığı'nın bilgi sisteminin yanı sıra İl düzeyinde bir karar destek sistemi oluşturulmuştur. Donanım, Devlet Malzeme Ofisi kanalıyla temin edilmiş, hizmetler ise başta TÜBİTAK-BİLTEN olmak üzere ODTÜ ve Hacettepe Üniversiteleriyle yapılan Protokoller çerçevesinde sağlanmıştır.²⁷⁵ Proje ile istenildiği takdirde İl Envanter programında yer alan geçmiş yıllar verilerinin sorgulanması, geçmiş yıllar verilerinden yararlanarak gelecek yıllara ilişkin projeksiyonlar yapılması, istatistiksel modeller kurulması, veriler arasında neden-sonuç ilişkilerinin ortaya konması mümkün olabilecektir. İl Yatırım İzleme Programı ile her ilde takip edilen yatırım programlarına ilişkin sabit bilgiler ile yatırımın dönemsel durumuna ilişkin bilgilerine erişilebilecektir. Ayrıca verilecek yetki çerçevesinde internet altyapısı üzerinden istenilen herhangi bir noktadan bu bilgilere erişmek de mümkün hale getirilmiştir. Kurumsal Bilgi Portalı ve İlemod Portalı sayesinde kurum içine ve kurum dışına açılacak bilgiler ve uygulama yazılımlarına tek noktadan erişilmesine de imkan sağlanmıştır.

2.2.3. SSK - BAĞ-KUR- Emekli Sandığı Projeleri

"E-Kurum" niteliğinde e-devlet uygulamalarına örnek olarak sosyal güvenlik kuruluşları olan Bağ-Kur, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Emekli Sandığı'nın üyelerine sundukları hizmetler gösterilebilir. Bu kurumların üçü de web siteleri aracılığıyla üyelerine kurumların faaliyetleri hakkında bilgiler

²⁷⁴ T.C. İçişleri Bakanlığı, APK Başkanlığı, **İlemod Projesi** : <http://www.ilemod.gov.tr/ilemod.asp> 24.12.2004, 13.00

²⁷⁵ T.C. İçişleri Bakanlığı, APK Başkanlığı, **İlemod Projesi** : <http://www.ilemod.gov.tr/ilemod.asp> 24.12.2004, 13.00

sunmaktadır. Bunun yanı sıra bu kurumlarla anlaşmalı olan eczanelerin çevrimiçi ortamdan işlem yapabilecekleri ve kurumla iletişim içine girebilecekleri bir kanal yaratılmıştır. Emekli Sandığı bünyesinde, eczanelerin, optikçilerin, hastanelerin ve kamu kurum ve kuruluşlarının çevrimiçi ortamı kullanarak kurumla olan işlemlerini gerçekleştirme imkanının yaratıldığı proje başarılı bir e-devlet hizmeti olarak nitelendirilebilir. Bu proje kapsamında yaratılan ortak veri tabanı ile kurumun iletişim içinde olduğu diğer kurumlarla eşzamanlı, etkin ve hızlı bilgi paylaşımı içerisine girmesi sağlanmıştır. Emekli Sandığı web sitesi ayrıca emekli ve iştirakçi işlemleri başlığı altında, kurumun verdiği sicil numarası kullanılarak bilgi sorgulamasının yanı sıra, emekli sicil numarası başvurusu, adres değişikliği bildirimi, yıllık-aylık maaş tutar bildirimi gibi çevrimiçi işlemlerin de gerçekleştirilebilmesine imkan tanımaktadır. Sicil numarası girilerek bilgi sorgulama sistemi diğer sosyal güvenlik kuruluşlarında da uygulamaya konulmuştur. Ancak gerek Sosyal Sigortalar Kurumu gerekse de Bağ-Kur sitelerinde Emekli sandığının sunduğu düzeyde etkileşimli işlem yapma imkanı henüz bulunmamaktadır.

Nisan 2006 itibariyle sosyal güvenlik kuruluşlarının tek bir çatı altında birleşmesi tasarısı kanunlaşmıştır.²⁷⁶ Yeni adı 'Sosyal Güvenlik Kurulumu' olan bu yapıda, yukarıda bahsettiğimiz uygulamalar artık tek elden yürütölmeye başlayacaktır. Ancak bunun için gerekli veritabanlarının birleştirilmesi ve otomasyon çalışmaları zaman alacaktır.

2.2.4 Vedop

Bir başka önemli proje de Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütölen 22 il ve 10 ilçe merkezinde bulunan 153 vergi

²⁷⁶ T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı web sitesi : <http://www.calisma.gov.tr/> , 17.04.2006, 18.00

daresinde ortak bir ağ ile il merkezine bağlandığı ve bu vergi dairelerinde verilen hizmetlerin kurum içinde elektronik ortamdan yürütülmesinin sağlandığı Vergi Daireleri Otomasyon Projesi-Vedop'tur.²⁷⁷

Vedop projesi ile vergi gelirlerinin daha etkin toplanması, vergi dairelerine gelen mükelleflerin işlemlerinin rahat bir ortamda ve daha kısa sürede bitirilmesi ve vergi dairesi personelinin işlemlerini yaparken teknolojik imkanlardan daha çok yararlanması hedeflenmektedir.²⁷⁸ Vedop projesi kapsamına alınmış vergi dairelerinde bulunan bilgiler ortak bir veri tabanında toplanarak, bu bilgilerden bir kısmı çevrimiçi ortamda mükelleflerin sorgulamasına açılmıştır. Gelirler Genel Müdürlüğü'nün web sitesinde erişilebilen İnternet Vergi Dairesi kanalıyla bilgi sorgulamasını yapabilmek için mükelleflerin Vedop kapsamındaki vergi dairelerine kayıtlı mükellef olmaları, Gelirler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan taahhütnameleri imzalayıp, müdürlükçe kendilerine tahsis edilecek kullanıcı kodu ve şifreye sahip olmaları gerekmektedir. Vedop projesi kapsamında yukarıda belirtilen gereklilikleri yerine getiren şu bilgileri sorgulayabilmektedirler: Vergi dairesinde mevcut mükellef kimlik bilgileri, yıllık beyan edilen vergilerde 1999 vergilendirme dönemine, aylık vergilerde 2000 yılı vergilendirme dönemlerine ait beyan edilen vergilerle ilgili tahakkuk, tahsilat, vadesi gelen ve gelmeyen borç bilgileri, bu dönemlerle ilgili olarak verilen ek beyanlar ve vergi inceleme sonuçlarına göre ikmalen ve resen tarh edilen vergilerle ilgili tahakkuk, tahsilat, vadesi gelen ve gelmeyen borç bilgileri, son bir ay içindeki tahakkuk, tahsilat ve düzeltme işlemleri, 15 gün içinde beyan edilmesi gereken vergiler ile ilgili borç takvimi, 414 Seri No'lu Tahsilat Genel Tebliği gereği tecil imkanlarından faydalanmış olan mükelleflerin yeniden yapılandırılmış ödeme planı ve yapmış olduğu taksit ödemeleri, yurt dışı çıkış yasağı ile ilgili detay

²⁷⁷ T.C. Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü, **Vergi Dairelerinin Modernizasyonu : Vergi dairesi Tam Otomasyon Projesi** : <http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/faalrap1999uygc?OpenPage> , 14.1.2006, 13.00

²⁷⁸ Özgür UÇKAN : **a.g.e.**, S.292

bilgileri, Vedop projesi kapsamında sorgulanacak bilgiler Motorlu Taşıtlar Vergisi, Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi mükelleflerini kapsamaktadır.²⁷⁹

Yukarıda da görüldüğü gibi, halen Gelirler Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen çalışmalar yurttaşların kullanımı açısından e-devlet aşamalarının bilgi arama-sorgulama düzeyindedir. Bu düzeyin etkileşim ve işlem aşamalarına doğru gelişmesine uygun bir hukuksal alt yapının olmayışı bu projenin önündeki en büyük engeldir. Uygun hukuksal ortam sağlandığında, dünyada en önce ve en hızlı gelişen e-devlet uygulamaları vergi tahsilatına izin verecek bir biçimde vergi kanunlarında gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla Vedop projesinde de hızlı bir ilerlemenin sağlanacağı açıktır.

2.2.5. Say2000i

Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (MGM), 3 Mart 1999 tarihinde say2000i “Web Tabanlı Saymanlık Otomasyon Sistemi” projesini başlatmıştır. İhale süreçleri tamamlanmış merkez ve saymanlıklarda kurulum çalışmaları ile kabul işlemleri bitmiş, uygulamaya geçiş aşamaları ise tamamlanmak üzere olan bu proje ile; yurt çapında devletin giderlerini yapan ve gelirlerini toplayan 1500 civarında saymanlığın tamamının otomasyona geçirilmesi, devletin muhasebe bilgilerinin günlük olarak izlenebilmesi, devletin özel sektör şirketlerinin standartlarında mali tablolar (bilanço, gelir tablosu, nakit akım tablosu) üretebilmesi, ekonomi yönetimine etkin karar destek mekanizmaları sunulması, tüm kamu çalışanlarının personel ve maaş bilgilerinin merkezi bir veri tabanında tutulması ve maaşların merkezden

²⁷⁹ T.C. Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü, **Vergi Dairelerinin Modernizasyonu : Vergi dairesi Tam Otomasyon Projesi** : <http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/faalrap1999uygc?OpenPage> , 14.1.2006, 13.00

hesaplanabilmesi, sağlık harcamalarının merkezi veri tabanı üzerinden izlenebilmesi ve güncel sorunlara kısa vadeli çözümler üretilmesi hedeflenmiştir.²⁸⁰

Haziran 1999'da Muhasebat Genel Müdürlüğü bünyesindeki 16 programcı tarafından 3 aylık bir çalışma ile say2000i projesinin pilot uygulama yazılımı çalışmaları sonuçlandırılmıştır. Daha sonra pilot saymanlıklarda yapılan uygulamalara program optimizasyon çalışmaları ve yeni modüller eklenmesi suretiyle yazılım geliştirme çalışmalarına devam edilmiştir.²⁸¹ say2000i tasarım olarak açık sistemlere dayalı olduğundan, bu tür iyileştirme çalışmaları sürekli devam edecektir. Aynı anda ülke çapında 6000 kullanıcıya hizmet vermesi planlanan say2000i projesinde şu an mevcut en gelişmiş bilgisayar ve iletişim teknolojileri kullanılmıştır. Proje dünyada söz konusu teknolojilerin kullanılabildiği sayılı projelerden birisidir. Büyüklük ve kapsam açısından bakıldığında ise ülkemizdeki en büyük web tabanlı kamu projesidir.

2.2.6. Gimop

Gümrük Müsteşarlığı'nın başlattığı Gimop gümrüklerde otomasyonun sağlanması için yürütülen önemli projeler arasındadır. Proje kapsamında gümrük işlemlerinin yürütülmesinde, gümrük komisyoncuları, taşıma şirketleri ve ithalatçı-ihracatçı firmaların gümrük beyannamelerini EDI kullanılarak, gümrük bilgisayar sistemine aktarılmasının sağlanması vardır. Daha etkili vergi tahsilatı, ticaretin daha etkin hale getirilmesi, mevzuatın tek örnek uygulanması ve dış ticaret istatistiklerinin daha sağlıklı üretilmesi

²⁸⁰ T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü : “say2000i nedir?”
http://www.muhasibat.gov.tr/say2000/say2000_1.php, 25.12.2004, 13.00

²⁸¹ Cem DENER : say2000i, http://www.edevlet.net/eTurkiye/sa2000i.pdf., 24.12.2004, 12.00

modernizasyon hedefleri kapsamaktadır.²⁸² Proje için Atatürk Havalimanı pilot bölge seçilmiş, projenin yürütülebilmesi için 1996 yılında IMF ile teknik yardım anlaşması yapılmış, Dünya Bankası'ndan sağlanan krediye ilişkin ikraz anlaşması yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Eylül 1996 yılında Müsteşarlık bünyesinde projede daimi görev yapmak üzere Modernizasyon Projesi Birim Başkanlığı kurulmuştur.²⁸³

Diğer yandan Elektronik Veri Değişimi ihalesi başlatılmış ve bu konuda yürütülecek çalışmalar yine Atatürk Havalimanı Giriş ve Çıkış Gümrük Müdürlükleri için tasarlanmıştır. Projenin hayata geçirilmeye başladığı tarihten itibaren de bölgesel pilot uygulamaları hedeflenmektedir. Bilge projesinin eğitim çalışmaları başlatılmış olup, proje kapsamında üretilen Bilge yazılım ile toplam 55 gümrük kapısını birbirine ve merkeze bağlayacaktır.²⁸⁴ Projenin ilk pilot çalışması 1998'de İstanbul Atatürk Havalimanı'nda başlatılmıştır. Ekim 2001'de bitirilmesi planlanan proje ile bugüne dek memurların manuel olarak yaptığı gümrük işlemlerini mükellef elektronik ortamda kendisi yapacaktır. Gimop'un tam olarak uygulamaya geçmesi ile birlikte daha etkin vergi tahsilatı, gümrük denetimlerinin daha düzenli yapılması, ticaret erbabına daha iyi hizmet verilmesi, dış ticaret istatistiklerinin daha etkin üretilmesi, personel kaynağının daha iyi kullanılması hedeflenmektedir. Bugüne kadarki bütçesi 70 milyon dolara ulaşan projede Koç Sistem-Sun konsorsiyumuyla 4 Ocak 2000 tarihinde imzalanan sözleşmeyle Kasım/2001 itibarıyla tamamlanmıştır. Tamamlanan projeye Türkiye'deki 59 gümrük idaresi ve 16 Baş Müdürlük otomasyona geçirildi, gümrük işlemlerinin yüzde 98,5'i bilgisayar ortamından yapılmaya başlanmıştır. Gümrük Müsteşarlığı, projenin tamamlanmasının

²⁸² Coşkun Can AKTAN : “Türkiye’de E-Devlet” www.canaktan.org/politika/e-devlet/turkiyede.htm, 03.04.2005, 19.00

²⁸³ T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, **Gümrük Modernizasyon Projesi** : http://www.gumruk.gov.tr/english/Content.aspx?cT=0&cId=0_7_0&umM8B=Item1, 14.04.2005, 18.00

²⁸⁴ T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, **Gümrük Modernizasyon Projesi** : http://www.gumruk.gov.tr/english/Content.aspx?cT=0&cId=0_7_0&umM8B=Item1, 14.04.2005, 18.00

hemen ardından projeye bütünleşik çalışacak olan Gümrük Kapılarının Güvenlik Sistemleri (Gümsis) projesini hayata geçirmek için çalışmalarını başlatmıştır.²⁸⁵

2.2.7. Ulakbim

Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi 1996 yılında TÜBİTAK Başkanlığı'na bağlı bir hizmet birimi olarak kurulmuştur. Ulakbim'in amacı, üniversiteler ve araştırma kurumları arasında etkileşimle bir bilgisayar ağı kurmak, işletmek, bilgi üretimine yardımcı olacak nitelikteki bilgi teknolojileri desteği sağlamak ve bu ağ üzerinden ve/veya geleneksel yollarla Türkiye'nin ulusal bilgi birikimini yansıtan ve bilgi üretimine yardımcı olacak bilgi hizmetleri sunmaktır.²⁸⁶ Ulakbim, Türkiye'deki tüm üniversite ve araştırma kurumlarını uluslararası bilgi otoyollarına bağlayan sistemi kurup, işletmekte ve ulusal bilim ve teknoloji üretim sisteminin elemanları arasında etkileşimli bilgisayar ağını geliştirmektedir. Ulakbim Cahit Arf Bilgi Merkezi, Türkiye'deki akademik bilgi üretimine yardımcı olmak üzere elektronik ve geleneksel yollarla bilgi hizmetleri vermektedir. Ulakbim'in iki faaliyet alanından birini oluşturan Ulusal Akademik Ağ (Ulaknet) Aralık 2000 tarihi itibarıyla toplam 120'den fazla noktadan yaklaşık 80 üniversite ve kuruma internet erişimi sağlamaktadır.²⁸⁷ Cahit Arf Bilgi Merkezi ile de okuyucu talepleri ağırlıklı olarak elektronik ortamdan karşılanmaya başlanmıştır. Bu uygulama ile belge sağlama hizmetleri hız kazanmış ve araştırmacılara belge ulaştırma süresi oldukça kısalmış bulunmaktadır.

²⁸⁵ Mustafa CAN ve Tekin MEMİŞ : **Elektronik Ortamda Haksız Rekabet Halleri**

<http://www.basarm.com.tr/yayin/idarihukuk/eticaret/02.htm>, 25.12.2004, 11.30;

²⁸⁶ Türkiye Bilişim Derneği : **E-Devlet Yolunda Kamu Kurumları Uygulamaları (e-Kurumlar)**, TBD Yayınları, İstanbul, 2002, S.87

²⁸⁷ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi Web sitesi** : <http://www.ulakbim.gov.tr/> , 22.10.2005, 18.30

2.2.8. Takbis

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Bilgi Sistemi (Takbis) projesine 2001 yılında başlanmıştır. Ülke genelinde tapu kadastro hizmetlerinin Coğrafi Bilgi Sistemi/Arazi Bilgi Sistemi felsefesi çerçevesinde analiz edilecek sorunlar ve çözüm yollarının bulunması, tapu kadastro hizmetlerinin bu yolla elektronik olarak yerine getirilmesi, yerel yönetemlerin ve ilgili kuruluşların teknik anlamda tapu ve kadastro ile ilişkilerinin belirlenmesi, yerel yönetimlere ve ilgili kurumlara arazi bilgi sistemi mantığında doğru, güvenilir ve güncel bilgilerin sunulması amaçlanmaktadır.²⁸⁸

2.2.9. Meb-Net

Milli Eğitim Bakanlığı Yönetim Bilgi Sistemi (Meb-Net) projesine göre 1999 yılı sonuna kadar tüm altyapının tamamlanması, 2000 yılında da tüm ilköğretim okullarının network ağı ile birbirlerine, internet ile de dış dünyaya bağlanması hedeflenmektedir. Ulusal eğitim ağının kurulması için Milli Eğitim Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde Ulaştırma Bakanlığı, YÖK, DPT, TÜBİTAK ve Türk Telekom işbirliğinde Yönlendirme Kurulu oluşturulmuş ve çalışmalara başlanmıştır.²⁸⁹ Bu çalışmalar dahilinde, veritabanı oluşturma yanısıra; 'her öğretmene bir bilgisayar' kampanyası başlatılmış; bilgisayar satışları tüm öğretmenlere indirimli yapılmıştır. Ayrıca 'her eve internet' kampanyası ile de öğretmen ve öğrencilerden internet bağlantı işlemlerinde ücret alınmamıştır.

²⁸⁸ Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, **Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Web sitesi** : <http://www.tkgm.gov.tr/ana.php?Sayfa=projedetay&ID=4> , 28.10.2005, 13.00

²⁸⁹ Elif YÜCETÜRK : **Türk Kamu Yönetiminde E-Devlet Uygulamaları ve Tabana Yayılabilme Yeteneği Bakımından Bir Değerlendirme: Bolu Örneği**, http://www.bilgiyoneti.org/cm/pages/mkl_goS.php?nt=225, 20.12.2004, 19.00

2.2.10. KobiNet

KobiNet KOSGEB tarafından hayata geçirilen, ülkemiz kobilerini (küçük ve orta ölçekli sanayilerini) elektronik ticaretle tanıştırmak amacıyla işleyen bir projedir. Bu proje yurt-içi alım satım ve işbirliği tekliflerini online olarak sunmakta; uygun firmaları internet ortamında tanıştırmakta ve işe yönlendirmektedir. Ayrıca üyelerini dış ticarete taşımak adına da yabancı firma veritabanları ve AB bilgi merkezleri ile işbirliği içindedir.²⁹⁰ Son yıllarda tüm dünyada hızla yayılan elektronik ticaretin Türkiye ayağını oluşturmayı başarmış bu proje; üyelerine gerekli her türlü bilgiyi sunması açısından da önemli bir içerik kaynağıdır.

2.3. Yerel Yönetim Projeleri

Yerel yönetimler sahip oldukları ölçek ve esneklik nedeniyle e-devlet projelerinin hayata geçirilmesi bakımından avantajlı bir konuma sahiptir. E-devlet hizmetlerinin yurttaşların katılımıyla anlam kazanacağı yaklaşımı, yerel yönetimlerin yatay koordinasyonu mümkün kılan yapısı ve doğrudan yurttaşların ihtiyaç ve beklentilerine yönelik hizmet verme işleviyle daha da örtüşmektedir.

2.3.1. Yerel-Net Projesi

Yerel-Net, Devlet Planlama Teşkilatı Yıllık Yatırım Programları'nda yer alan "Yerel Yönetimler İçin Eğitim Malzemesi Geliştirme Projesi (YEREP)

²⁹⁰ **KobiNet Web Sitesi** : <http://www.kobinet.org.tr/> , 28.05.2005, 09.00

kapsamında yer almış, TODAİE (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü) bünyesinde çalışan YYAEM (Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi) tarafından gerçekleştirilmiştir. Site için 1999 yılında ön çalışmalar, 2000 yılında kurulum-geliştirme çalışmaları yapılmış ve site 2000 yılı sonunda kullanıma açılmıştır.²⁹¹ Yerel-Net, merkezden sunulan bilgilerin yanısıra, 3215 belediyenin kendilerine ait bilgileri doğrudan kendilerinin girebilecekleri; yurttaşların hemşehrısı oldukları belediye sayfasına mesaj atabilecekleri; belediyelerin arzu ettikleri duyuruları yapabilecekleri etkileşimli bir yapıya sahiptir.

Yerel-Net, kamu finansmanı ile kamu kurumu olan TODAİE-YYAEM tarafından bir kamu hizmeti olarak gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle bu ağda her türlü bilgi şifresiz ve parasızdır. Yerel-Net ile elde edilen deneyimden güç alınarak bir ileri adım daha atılmış yerel yönetimlere ilişkin veri-bilgi paylaşımı Yerel Bilgi çalışması ile 2001 yılı ortalarında yaşama geçirilmiştir. YerelBilgi, İçişleri Bakanlığı'nın geleneksel hiyerarşik ve vesayet denetimi esasına göre çalışmaktadır.²⁹²

2.3.2. YerelBilgi Projesi

YerelBilgi, İçişleri Bakanlığı ve TODAİE arasında 4 Nisan 2001 günü imzalanan protokol ile yaşama geçmiştir. YerelBilgi Projesi, yerel yönetimlerle ilgili olan verileri elektronik ortamda toplayarak, bu verilerin politika geliştirme ve karar alma sürecine yardımcı olacak şekilde derlenmesi ve bunların analitik sorgulamaya tabi tutulmasını hedeflemektedir.²⁹³ Çalışmanın içeriği somut olarak, il özel idaresi, belediye, köy, yerel yönetim birlikleri ile bunların

²⁹¹ Hakan OKTAY : **Yerel Yönetimler için iki ağ: YerelNet ve YerelBilgi**, <http://www.tbd.org.tr/sayi81-html/yerelnet.html>, 02.06.2005, 16.00

²⁹² **YerelNet Web Sitesi** : <http://www.yerelnet.org.tr/>, 02.06.2005, 17.00

²⁹³ Hakan OKTAY : **a.g.m.**, <http://www.tbd.org.tr/sayi81-html/yerelnet.html>, 02.06.2005, 16.00

kurdukları işletme, döner sermaye-fon, şirket ve vakıflara ilişkin kurumsal bilgiler ile bunlar tarafından yürütülen hizmetlere ilişkin temel verilerin, internet teknolojisi kullanılarak toplanması ve kurumlar, iller ve ülke düzeylerinde değerlendirilmesidir. Toplanacak bilgiler politika üretici ve karar verici makamların yanısıra İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün www.mahalli-idareler.gov.tr adresinden kamuoyunun da bilgisine sunulmaktadır.²⁹⁴

YerelBilgi, yerel yönetimlere ilişkin bilgileri web üzerine yerleştirilen soru setleri üzerinden toplamaktadır. Sistem, istendiği zaman istenen sayıda yeni soru seti eklenebilme ve varolan veri setlerinden istenilen yere istenilen sayıda soru ekleme, silme ve soruyu değiştirme özelliğine sahiptir. İllerde valilikler, o ilin tüm birimlerine ait soru setlerini görebilmekte ve bunlarda düzeltme yapabilmektedir. İlçelerde kaymakamlıklar, o ilçeye ait köy ve birliklere ait tüm setleri görebilmekte ve üzerinde değişiklik yapabilmekte yada gerekiyorsa ilgili birimi uyararak gerekli düzeltmelerin yapılmasını sağlayabilmektedirler. Belediyelerde, bir belediye ana bünyeye ilişkin soru setlerine ek olarak, kendisine ait şirket, işletme, vakıf ve bağlı kuruluşların tüm soru setlerini yönetebilmektedir. Bu işleyiş ilkesi, sorgu sisteminde de geçerlidir. Merkezi düzeyde ilgili kurum, aynı olanaklara ülke düzeyi için sahiptir. Sistemin, kullanıcı adı-şifre sahibi ana kullanıcılarının sayısı 5.000'den çok; kullanıcı adı-şifre sahibi tüm kullanıcıların sayısı ise 80.000'e yakındır. Toplam 80.000 ayrı kullanıcı, sisteme web üzerinden doğrudan giriş yapabilmektedir. Her il valiliği, kaymakamlık, belediye, kendi bağlıları için kullanıcılarını tanımlama, kullanıcı kaldırma ve kullanıcı ekleme hakkına sahip durumdadır.²⁹⁵

²⁹⁴ **YerelBilgi Web Sitesi** : <http://www.yerelbilgi.gov.tr/YerelBilgi/Yetki/default.html>, 02.06.2005, 17.00

²⁹⁵ **YerelBilgi Web Sitesi** : <http://www.yerelbilgi.gov.tr/YerelBilgi/Yetki/default.html>, 02.06.2005, 17.00

2.3.3. Yalova e-Devlet Projesi

Yalova Belediyesi'nin e-devlet çalışmaları, yönetsel statü sorunları, Marmara depreminin yarattığı yıkım ve tüm ülkeyi etkileyen ekonomik krizler nedeniyle yaşanan olumsuzluklara rağmen, yerel düzeyde teknoloji odaklı kalkınma ve gelişmenin nasıl sağlanabileceği konusunda umut verici bir örnek oluşturulabilir. Projenin başlangıcı, 08-14 Mayıs 1998 tarihinde toplanan ve tamamen yerel ve sivil bir inisiyatif girişimi niteliğindeki Yalova Kongresi'ne dayanmaktadır. Bu kongrenin toplanma amacı, geniş katılımlı demokratik bir platformda "21.Yüzyılda nasıl bir Yalova?" sorusuna yanıt arama çabasıdır. Bu kongreden iki önemli karar çıkmıştır: Geniş katılımlı bir kent meclisinin kurulması ve kentin çevreye zarar vermeyen hizmet sektöründe gelişimi yönünde stratejiler geliştirilmesi. Kongrenin sonuç bildirgesi ile ayrıca Yazılım İhtisas Organize Sanayi kurulması konusunda görüş birliğine varılmıştır. Kongrede konumlanan hizmet sektöründe gelişim vizyonu çerçevesinde öncelik bilişime verilmiş ve Yalova'nın bir "Bilişim Şehri" olması gerektiği belirtilmiştir.²⁹⁶ Bu adımların atılmasında Yalova Kongresi ile yaratılan katılımcı sinerjinin yanı sıra Belediye Başkanının ve proje ekibinin kararlı çalışmalarının da büyük ölçüde etkisi olmuştur. "Yalova Bilişim Şehri Projesi" kapsamında şehrin kendi imkanları ile yürüttüğü, bilgi ekonomisine uygun teknik alt yapının oluşturulması, çalışacak nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi, şehirde bilgi ekonomisi yatırımında bulunacak özel sektör kuruluşlarının teşvik edilmesi gibi ekonomik kalkınmanın hizmet sektörü odaklı gelişimini sağlayacak bir dizi çalışma başlatılmıştır. Ayrıca Belediye teknik alt yapıyı yurttaşlara e-devlet hizmetleri sunabilecek biçimde yenilemeye de başlamıştır.²⁹⁷ Ancak burada özellikle vurgulanması gereken, Yalovalıların kendi iradeleri ile ortaya koydukları bu projeye sahip çıkmalarıdır. Belediye tarafından sunulan çevrimiçi hizmetlerin benimsenip

²⁹⁶ Faruk KIRTAY : "E-Devlet Uygulamasında Yalova Örneği"

<http://www.yalovamiz.com/index.cfm?act=news&id=4190>, 06.06.2005, 13.00

²⁹⁷ Yalova Belediyesi web sayfası : <http://www.yalova.bel.tr/index.php>, 06.06.2005, 14.00

yoğun olarak kullanılmasının altında tabandan gelen bu hareket, bilinç yatmaktadır.

Belki iyi niyetle belki de başarıyla yürüyen bir projeyi sahiplenme güdüsüyle proje, e-Türkiye girişimi kapsamına alınarak Yalova'nın pilot il yapılmasına karar verilmiştir. Bu karar üzerine kendisi bir koordinasyonsuzluk örneği olan e-Türkiye girişimi bünyesinde “Yalova Pilot İl Projesi” için yürütülecek çalışmaların koordinasyonu ve yönlendiriciliğini sağlama işlevi, Yalova Valiliği'ne yüklenmiştir.²⁹⁸ Dolayısıyla bu proje yerel birimden merkezi bir birime devredilmiş olmaktadır. Oysa Yalova, tabandan tavana doğru gelişen dinamikleriyle bölgesel bir kalkınma projesinin ancak tüm tarafların katılımıyla gerçekleştirilebileceği konusunda devlet için çok yararlı bir örnek oluşturmaktadır. Merkezi yönetimin, bu şekliyle başlayan yapılanmayı destekleyip, önündeki engelleri kaldırarak yerel yönetimle işbirliği içinde olması gerekirken denetimi eline alma şeklindeki tavrı siyasal irade tarafından sürekli olarak dile getirilen yerel yönetimlerin kamu yönetiminde etkin kılınması gerektiği söyleminin inandırıcılığına da gölge düşürmektedir.

2.3.4. Kadıköy Belediyesi e-Devlet Çalışması

Çevrimiçi belediye hizmetleri konusunda bir örnek olarak, İstanbul Kadıköy Belediyesi tarafından yürütülen çalışmaları; Kadıköy Belediyesi'nin uzun zamandır yoğun çaba sarfeden ve birçok uygulamada başarılı olan bir belediye olması nedeniyle kayda değer bulduğumuz için kısaca aktarabiliriz.

²⁹⁸ Özgür UÇKAN : a.g.e., S.297

Kadıköy Belediye'sinin bu alandaki çalışmaları iki temel proje çerçevesinde yürütülmektedir. Bunların ilki, belediyenin kendi bünyesinde bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılmasıyla belediyeçilik hizmetlerinin etkili ve verimli hale getirilmesinin amaçlandığı “Kent Bilgi Sistemi” projesidir.²⁹⁹ Kent Bilgi Sistemi'nin ardındaki amaç istenilen bilgiye, analize, adrese en kısa zamanda ulaşmak, gerekli önlemleri almak ve doğru karar verebilmek için zaman kaybını ortadan kaldırmak olarak tanımlanmaktadır. Kent Bilgi Sistemi'nin yapılandırılması kadastral, halihazır ve plan gibi grafik bilgileri ile sözel bilgilerinin birbirleriyle bağlantılı olarak ve istenildiği anda ulaşılabilir bir tarzda düzenlenmesi gerekli personel ve donanım alt yapısının oluşturulması ve sistemin sürekliliği için koordinasyonunun sağlanması olarak özetlenmektedir.

Diğer bir temel proje ise Kadıköy Belediyesi'nin 2000 yılında uygulamaya koyduğu “Küresel Dönüşüm ve Yönetişim Projesi”dir. Bu projenin belediye hizmetlerinin çevrimiçi ortamda kentlilere ulaştırılması ve belediyenin karar alma, politika oluşturma sürecine Kadıköylülerin etkin katılımının sağlanması biçiminde iki ayrı amacı vardır.³⁰⁰ Proje kapsamında web sitesi kanalıyla Kadıköylülere ulaştırılması hedeflenen bir kısmı şimdiden çevrimiçi ortamda verilmekte olan hizmetler şu şekilde özetlenebilir.³⁰¹ Tüm yerel yönetim hizmetleriyle ilgili ayrıntılı bilgi akışının sağlanması, sorgulama, eleştiri, öneri, değerlendirme, bilgi alma ve başvuruların bütünüyle çevrimiçi ortamda yapılması; tüm sosyal, kültürel, eğitsel etkinliklerin önceden internet üzerinden duyurularak, Kadıköylülerin doğrudan katılımının çevrimiçi olarak sağlanması; her türlü mal, hizmet, inşaat ihalesinin internet üzerinden duyurularak “ihale şartnameleri”ndeki özelliklere sahip kuruluşların ön başvurularının çevrimiçi ortamda yapılması; belirli bir taşınmazla ilgili ada, pafta, parsel bilgilerinin girilmesiyle söz konusu taşınmazla ilgili “imar durum

²⁹⁹ **Kadıköy Belediyesi web sitesi** : <http://yeni.kadikoy.bel.tr/>, 03.06.2005, 22.00

³⁰⁰ Özgür UÇKAN : a.g.e., S.299; **Kadıköy Belediyesi web sitesi** : <http://yeni.kadikoy.bel.tr/>, 03.06.2005, 22.00

³⁰¹ **Kadıköy Belediyesi web sitesi** : <http://yeni.kadikoy.bel.tr/>, 03.06.2005, 22.00

bilgisi”nin alınabilmesi; Kadıköylülerin ‘Emlak ve Çevre Vergileri’ni yine internet üzerinden kredi kartı ile ödeyebilme imkanlarının sağlanması; “Mavi Masa” uygulaması ile her türlü öneri, değerlendirme, başvuru ve şikayetin elektronik ortamda alındığı, yönlendirildiği, tamamlandığı “Hemşehri İlişkileri Yönetimi”nin gerçekleştirilmesi; önce Kadıköy Belediyesi çalışanlarına daha sonra gereksinim duyan tüm Kadıköylülere çeşitli konularda e-eğitimin verilmesi, Kadıköy Belediyesi sınırları içindeki tüm kurum ve kuruluşların faaliyet alanlarına göre sınıflandıran ve bu kurum ve kuruluşlar hakkında bilgi vererek, söz konusu kuruluşların hizmetleriyle Kadıköylüleri buluşturan “Elektronik Hizmet Rehberi/ Portalı”nın hayata geçirilmesidir.

Burada aktarılanlar dışında, Türkiye’de yerel yönetimler düzeyinde bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımıyla gerek hizmet sunma, gerekse vatandaş katılımı sağlama bakımından geliştirilen birçok e-devlet projesi girişimi söz konusudur; ancak kanımca, burada başarılı bir belediye olarak değerlendirebileceğimiz Kadıköy Belediyesi modeli bir e-belediye çalışmasına yeterli örnek olacaktır.

SONUÇ

Bu çalışma boyunca kamu yönetiminde etkinlik anlayışı çerçevesinde özellikle 1980'lerin başlarından itibaren toplumları olumlu ve olumsuz yönde etkileyen ve değişim dinamikleri olan pek çok yeni kavramla tanıştık; değişimin yeni yönünün bilgi toplumu olduğunu gördük. Her alanı kendine dönüştüren bu yeni sürecin yönetsel alana sızmasını Türkiye özelinde inceledik. Bilgi toplumu oluşturma çabaları dahilinde Türkiye'de e-devlet çalışmalarının etkin yönetim anlayışına ne kadar hizmet ettiğini sorguladık ve dünyanın yarışında e-Türkiye'nin ne ifade ettiği üzerinde durduk.

Bizlere değişimi bu kadar hızlı kabul ettiren, toplumları sınırlardan bağımsız örgütleyen ve değişime karşı koyanların var olmasına izin vermeyen bir güç olan küreselleşme; yani fikir babalığını günümüzün gelişmiş olarak adlandırdığımız devletlerinin; çok-uluslu şirketlerinin ve bunların temsilcileri olarak ulus-üstü organların (Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği vb.) uyguladığı, tüm dünyayı ekonomik, sosyo-kültürel ve yönetsel alanda kendi lehlerinde dönüştürme çabaları, artık hayatın her alanında etkili. İzlenen yol ise görece gelişmemiş olan dünyaya demokratik, katılımcı, şeffaf, yerel, hesapverebilir ve etkin bir yönetim vaadi ile önce idari reform ve kalkınma kredileri, ardından yapısal/sektörel uyarlanma kredileri ve bu krediler karşılığında dönüştürülmüş bir sistem. İşte bu noktada bu muameleye maruz kalan ülkelerin kamu yönetimlerine çizilen model ise şu : İçine özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin de sokulduğu, fakat toplumun her kesiminin ulaşamadığı bir demokratik, katılımcı ve şeffaf yönetim modeli; hizmette etkinlik sağlayan, fakat kamu hizmet alıcılarının müşteri olarak değerlendirildiği özelleştirme ve yeni kamu yönetimi modeli; kamu hizmet sağlayıcı kuruluşların hizmet alanından çekilerek veya özel sektör kuruluşlarına hizmet alanlarını devrederek yerellik sağlayacakları

regülasyon ve deregülasyon modelleri; yönetim temelli, uzmanlar ile özel sektör ve sivil toplum örgütü temsilcilerinin söz sahibi olduğu, ulusal meclis dışında topluma hesapverebileceği iddia edilen üst kurul modeli. Bahsettiğimiz bütün bu modeller artık küresel organlar tarafından dünyaya benimsetilen yeri gelince dayatılan yönetsel modellerdir. Asıl amaç kamu hizmet alanlarından uluslararası özel sektör lehine çekilmektedir ve çeşitli anlaşmalarla (GATT, GATS vb.) garanti altına alınmıştır. Ulus-üstü organlarca tanıtılan bu yönetim modeli dünyayı dönüştürmede kullanılan bilgi ve iletişim teknolojilerinin yardımıyla daha da hızlı yayılmaktadır. Yönetişim modeline paralel bir başka model de e-devlet modelidir. Burada hiyerarşik olmayan ağ tipi yapılanma, açık ve şeffaf olma, etkin ve katılımcı olma iddialarıyla ortaya çıkan bir model çizilmektedir. E-devletin zaman ve maliyet tasarrufları, kamusal bilgilere doğrudan ve zahmetsiz ulaşım gibi faydalarının olduğu açıktır. Ancak sorunsuz olduğu da söylenemez. Öncelikle e-devlet yapılanmasında tüm yönetimin baştan aşağı ağ tarzında yapılanması, sonrasında bu yapılanmaya bilgi ve iletişim teknolojilerinin adapte edilmesi ve nitelikli personel çalıştırılması gerekmektedir; yani örgütsel bir dönüşüm şarttır. Ayrıca gerekli altyapının tesis edilip, siyasi ve yönetsel lider bir yapı belirlenmesi, sayısal uçurumun, elitizm ve popülizm risklerinin bertaraf edilip, gelişmiş ülkelere ve onların büyük şirketlerine teknolojik bağımlılığın da ortadan kaldırılması gerekmektedir. Aksi takdirde e-devletten fayda beklemek anlamsız olacaktır.

Türkiye’de bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu yönetiminde kullanılarak bu teknolojilerden daha iyi yararlanılması konusunda kalkınma plan ve programları ile bilimsel kuruluşlar aracılığı ile politika belirlenmeye çalışılmıştır. Önceleri elektronik işlem makineleri ile bilgisayarları yönetimde kullanmak için adımlar atılmış; sonrasında ise bir ulusal bilgi ağı oluşturulmak istenmiştir. Ortaya konulan önerilerde bilgi toplumu yaratma ideali belirtilmiştir. E-devlet konusu da hep bu bilgi toplumu yaratma ideali içinde değerlendirildiğinden, bu konuda net politika önerileri ortaya konulamamış;

genel ifadelerle yüzeysel bir e-devlet politikası ele alınmıştır. Vatandaşa katılımcı ve etkin hizmet sunma anlayışıyla e-devlet yaratılması gibi genel ifadelere yer verilirken; bu genel politikalara ulaşma için daha alt politika önerileri geliştirilememiştir. Ne zaman ki Avrupa Birliği e-Avrupa projelerini başlatmıştır; Türkiye de e-Avrupa+ projesi çerçevesinde bu yöndeki çalışmalarını hızlandırmıştır. Bunun asıl nedeni bilgi toplumu politikalarının Türkiye'nin önüne hazır bir şekilde sunulup, AB fonlarınca finanse edilmesidir. Anlaşılabileceği üzere AB'nin bu girişimleri spesifik olarak e-devlet projeleri ortaya koymaktan çok; Avrupa'yı bilgi tabanlı ekonomiyle temellenen bir alan olarak yeniden inşa etmektir. Dolayısıyla ekonomik dinamiklerle hareket eden bir bilgi toplumu yaratmaktır. Çünkü bilgi ve iletişim teknolojileri ticari alanda denenmiş (e-ticaret) ve hizmetlerde ekonomiklik sağlanmıştır. Aynı şekilde toplumun tüm alanlarında bu teknolojiler kullanılarak az maliyetli kurumlar tesis etmek mümkündür. Aslında e-devletten ilk anlaşılan onun katılımcı, şeffaf olması değil, ekonomik olmasıdır. Türkiye de, bu bakış açısıyla şekillenen e-Avrupa+ girişimini tam anlamıyla benimseyip, paralel uygulamalara geçmek için e-Türkiye projesini başlatmıştır. Ancak e-Avrupa+ politika metinlerinin çevirisinden ibaret kalınmıştır. Dolayısıyla benimsenen e-devlet politikası Türkiye'de kendi iç dinamikleriyle hareket eden, kendine özgü bir çizgiden uzaktır. Çünkü AB'nin e-devlete ilişkin ortaya koyduğu uygulamalarda; Türkiye'nin eğitim, internet ve bilgisayar altyapısını sağlamaya, sayısal uçurumu önleme ve azaltmaya, Türk kamu yönetim yapısını tahlil edilerek uyumlu çalışmalar ve örgütsel dönüşüm sağlamaya ve gelişmiş ülkeler ile onların çok-uluslu şirketlerine teknolojik ve ekonomik bağımlılığı azaltmaya ilişkin politika önerilerine yer verilmemektedir. Dolayısıyla içsel dinamiklerden beslenmeden, farklı organların farklı zamanlarda öne sürdüğü politika önerilerinin yabancı dilden çevirisi yapılarak biraraya getirilme çabaları Türkiye'nin e-devlet örgütlenmesine de bir karmaşa yansıtmıştır. Bilgi toplumu örgütlenmesinde, komisyon tarzında farklı kesimlerden katılımcılara yer verilerek bir üst örgütlenmeye gidilmeye çalışılmış; fakat uzman teknik personel, gerekli bütçe ve çalışma mekanı tesis edilmemiştir. Çatı örgütlenmesinin Başbakanlık gibi kurumlar üstü bir organa verilmesi

anlamlıdır; ancak daha sonraları DPT-Bilgi Toplumu Dairesi'ne yetki verilmiş olması hem e-devletin mantığına uymamakta, hem de tüm kurumları koordine etmekten uzaklaşma olarak değerlendirilebilmektedir. E-devlet anlayışına göre; koordine edici mekanizma, ağ yapılanmasına uygun olarak her kurumdan uzman kişilerden oluşmalı, kurumlar üstü bir organa liderlik tanınmalı, yapılan işe uygun bütçe ve mekan ayrılmalıdır. Bunlar gerçekleştirilmediği sürece e-devlet çalışmaları, çalışmaya katılanlarca part-time bir iş gibi algılanmakta ve gerekli önem ve özen yakalanamamaktadır. Türkiye'de de oluşturulan, konuya ilişkin birimlerin belli aralıklarla toplantılar yapıp, kararlar alıp, bunları aralarında paylaştıkları görülmektedir. Ama buna ilişkin kendilerine bir bütçe ve personel de verilmediğinden çalışmalardan istenen sonuç alınamamış ve toplantılar yapılamaz olmuştur. Bilgi Toplumu Dairesi de bilgi toplumu ve e-devlet konusunda kamu yönetimi içinde koordinasyon sağlanması ve lider rolün üstlenilmesinde yetersiz kalmıştır.

E-devlet örgütlenmesi konusunda kurumsal bazda e-kurum olarak adlandırdığımız projeleri ele aldığımızda bunların çoğunun geçmişte ulus-üstü bir örgütçe (Mernis-Dünya Bankası gibi) projelendirilip, finanse edildiğini görmekteyiz. Ayrıca kurum içi bu projeler belli kurumların hizmet alanında dönüşüm sağlayabilse de; bunlar birbirinden kopuk, farklı teknolojilerle oluşturulan ve dolayısıyla teknolojik açıdan birbirleriyle bağlantısız çalışmalar olarak kalmışlardır. Bu projelerin tek çatı altında birleştirilmesi ve koordinasyon eksikliğinin giderilmesi ise daha fazla maliyet ve daha fazla zaman demektir. (T.C Kimlik numarası ve Vergi numarası farklılığı gibi) Söz konusu projelerin genellikle uluslararası çaptaki yabancı teknoloji şirketlerine çok maliyetli olarak ihale edildiği görülmektedir. Dolayısıyla; ya kamu yönetimi içinde bu projeleri gerçekleştirecek uzman personel yoktur ya da bu hizmetin özelleştirilmesi daha uygun olarak algılanmaktadır. Bu da e-devlet projeleri konusunda dışa bağımlılığımızı engellenemez hale getirmektedir.

Yönetmelik açıdan çok cazip kavramlarla gelen küreselleşmenin, gelişmiş ülkeler lehine olduğu açıktır. Çünkü burada bir dönüştürme faaliyeti söz

konusudur. Bunun bir uzantısı olarak da e-devlet girişimi ortaya çıkmıştır. E-devlet yapılanma ve dönüşüm iddialarıyla pek çok sorunu beraberinde taşımasına rağmen; kamu hizmetlerinde özellikle vatandaşlar açısından kolaylıklar sağlayan, kamu yönetiminde etkinliğe fırsat verecek bir projedir. Dolayısıyla bu girişimden olabildiğince yararlanılması için öncelikle siyasi irade, lider kurum, iyi yetişmiş personel, mali kaynak, uygun altyapı ve tüm çevrelerce benimsenmesi gereklidir. Herkesin e-devletten yararlanabilmesinin yolları açık tutulmalı; sayısal uçurum önlenmeli, kendi dinamikleriyle şekillenen bir e-devlet projesi tasarlanmalı, gelişmiş ülke ve şirketlerine bağımlılığı azaltıcı yollar çizilmelidir. Bunun önündeki engeller :

- Değişim karşısında gösterilen direnç.
- Bilgi ve iletişim altyapıları için ilk yatırım maliyetlerinin yüksekliği.
- Kurumlararası bilgi paylaşımının elektronik ortamda olmaması ve bilgi paylaşımı kurallarının (güvenlik, denetim vb.) ve ulusal standartlarının belirlenmemiş olması.
- Elektronik imzanın hukuken geçerli olmaması ve elektronik belgelerin devlet tarafından kabul edilmemesi.
- Bilgi güvenliğinin yeterince sağlanamaması.
- İnternet ortamında işlenen suçların tanımlanmamış olması.
- Kamunun, e-devlet hizmetleri açısından yeniden yapılanması için yasal altyapının olmaması.
- E-devletin ihtiyaç duyduğu bilgi altyapısının yeterli düzeyde olmaması; vatandaşın Türkiye'nin her yerinden e-devlet hizmetlerine erişimi için yeterli altyapının olmaması; hizmetten eşit düzeyde yararlanılmasının olanaksızlaşması.
- AR-GE çalışmalarının yeterince desteklenmemesi.
- Nitelikli personel gereksinimi olması; varolan nitelikli personelin de eğitilmiş olduğu alanda kullanılamaması.
- Her düzeyde kullanıcı eğitimi ve bilgi düzeyinin yetersiz oluşu.

- Kamu hizmetlerinin elektronik ortamda sunulması sistemine güven duyulmaması ve yeterli bilincin bulunmayışı.
- Kamu bilgilerinin vatandaşın kullanımına açık olmaması.
- Kamu yönetiminde veri ve sistem geliştirme standardının olmaması.
- Kurumsal iş süreçlerinin e-devlet açısından yeniden yapılandırılması gerekliliği.
- Bilgi İşlem merkezlerinin kamu kurum/kuruluşlarının organizasyon yapısı içindeki yerinin istenilen düzeyde olmaması.
- Bilgi teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak Bilgi işlem personelinin gelişimine gereken önemin verilmemesi.
- Nitelikli bilgi/teknoloji insan kaynağını sağlayacak sürekli eğitimlerin yapılamaması ve modern Bilgi teknolojilerinin kullanılamaması.
- Ana dilde hazırlanmış, yeterli kaynak bulunmaması.
- Bilgi teknolojileri eğitimi veren kuruluşların (üniversiteler, özel eğitim kuruluşları) yetkili kılınmaları (akredite edilmeleri).
- Kurum ve kuruluşlarda bilgi teknolojileri eğitiminde eşgüdümün sağlanamaması ve kurumsallaşmanın olmamasıdır.

Etkin bir yönetime ve e-Türkiye'ye uzanan yol; bilinçle üstlenilmiş ve toplumun tamamına mal olmuş bir e-dönüşüm sürecini lehimize çevirebilmekten geçmektedir. Bunun için de öncelikle insan kaynağı iyi değerlendirilmeli; hem teknik uzmanlar hem de hizmetlerden faydalanan vatandaş eğitilmeli ve sürekli bilgilendirilmelidir. Gerçekleştirilmesi planlanan yeni uygulamalarda vatandaşın güvenliği ve hizmetin güvenilirliği sağlanmalı; böylelikle yeniye olan olumsuz önyargı aşılmalıdır.

KAYNAKÇA

AKILIN, Güneri. **Kamu Ekonomisi**, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Yayın No: 554, Ankara, 1986

AKTAN, Coşkun Can. “**Türkiye’de E-Devlet**”
www.canaktan.org/politika/e-devlet/turkiyede.htm , 03.04.2005, 19.00

AL, Hamza. **Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi**, Bilimadamı Yayınları, Ankara, 2002

ALP, Ali. **Küreselleşme ve Politika yakınlaşmaları**,
<http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Diger/alp-kuresellesme.htm>, 24.12.2004, 15:00

ANIL, Haluk. **Kamu Maliyesi ve Kaynak Kullanımında Etkinlik**, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu basımevi, Ankara, 1982

ATEŞ, Hamza. “Bilgi Çağında Kamu Yönetimi : Geleneksel Bürokrasiden ‘Bilgiselleştirilmiş’ Bürokrasiye Geçiş”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002, Kocaeli

AY, Canan ve Aylin GÜLGÜN. “Kamu Sektöründe Hizmet Kalitesinin Arttırılmasında Etken Bir Araç Olarak İş Tatmini”, **Kamu Yönetiminde Kalite 1. Ulusal Kongresi**, Cilt 1, TODAİE Yayınları, Ankara 1999

AYDIN, Ahmet Hamdi. “Kamu Yönetimi ve Hizmetinin Verimliliği ve Etkinliğinde Hizmeti Sunan Personel ve Hizmeti Alan Toplumun Rolü”, **Kamu Yönetiminde Kalite, 1. Ulusal Kongresi**, Cilt:1, No:289, TODAİE Yayınları, Ankara 1999

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. **E-Avrupa Eylem Planının Amaçları ve Uygulanma Yöntemleri**, <http://www.abgs.gov.tr/dokuman/Prezentasyon.htm>, 22.10.2004, 17.00

BALTA, Tahsin Bekir. **İdare Hukukuna Giriş**, TODAİE Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1970

BANGER, Gürol. **E-Türkiye**, T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi Yayını, www.bybs.gov.tr, 18.2.2005, 13.00

BAŞSOY, Ahmet. “Kamu Yönetiminde Toplam Kalite Arayışlarını Güçleştiren Nedenler”, **Kamu Yönetiminde Kalite, 1. Ulusal kongresi**, Cilt 2, No:289, TODAİE yayınları, Ankara, 1999

BAUMAN, Zygmunt. **Postmodernlik Ve Hoşnutsuzlukları**, Çev: İsmail Türkmen, İstanbul, 2000

BEDÜK, Aykut. “Bilgi Çağı Örgütlerinde Bilginin Önemi ve Bilgi Teknolojilerinin Örgütlere Sundukları Değişim ve Olanaklar”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002, Kocaeli

BENSGHİR, Türksel Kaya. **“Bilgi Toplumu Bakanlığı Kuruluşu Üzerine : Mekanik Bir Örgüt mü?”**

<http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/BilgiToplumuBakanligi.pdf> , 12.09.2005, 16.00

BİLEN, Mahmut ve Cahit ŞANVER. **Genişleyen Devletin Bunahımı ve E-Devlet**, http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm, 01.07.2003, 18.00

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, **Kalkınma ve Bilişim Teknolojileri**; http://www.undp.org.tr/undp_tur/KalkinmaveBilisimTeknolojileri.asp , 17.11.2005, 13.00

BOZKURT, Veysel. **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996

BÜKE, Murat. **E-dönüşüm Projesi Hayata Geçiyor**,
<http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=6772>., 21.07.2005, 19.00

BÜYÜKULUSLU, A. Rıza. “Küreselleşmenin Sosyal Ve Kültürel Hayata Etkileri”,
Küreselleşmenin İnsani Yüzü, Der: Veysel Bozkurt, İstanbul, 2000

CAN, Mustafa ve Tekin MEMİŞ : **Elektronik Ortamda Haksız Rekabet Halleri**
<http://www.basarm.com.tr/yayin/idarihukuk/eticaret/02.htm>, 25.12.2004, 11.30

ÇAYHAN, Esra. **Avrupa Birliği’nde E-Devlet**,
http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_goS.php?nt=216, 27.04.2004, 19.00

ÇETİN, Hüseyin, Okan AYDOĞAN ve Zerrin ERTUĞRUL : **E-Türkiye Durum Analizi ve Çözüm Önerileri**, <http://www.inet-tr.org.tr/inetconf7/eposter/aydogan.html>, 2.3.2005, 20.00

ÇIRAKMAN, Birsen. “ Kamu Hizmeti”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 4, Ankara, Aralık 1976

ÇOKER, Ziya. **Belediye ve Mülki İdare Amirleri İlişkileri**, Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi Belediye Yönetimi Dizisi, Ankara, 1999

DENER, Cem. **say2000i**, <http://www.edevlet.net/eTürkiye/sa2000i.pdf>., 24.12.2004, 12.00

Devlet Planlama Teşkilatı. **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1962

Devlet Planlama Teşkilatı. **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1967.

Devlet Planlama Teşkilatı. **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1973

Devlet Planlama Teşkilatı. **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1978

Devlet Planlama Teşkilatı. **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1985

Devlet Planlama Teşkilatı. **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1990

Devlet Planlama Teşkilatı. **1995 Yılı Geçiş Programı**, DPT Yayınları, Ankara, 1995

Devlet Planlama Teşkilatı. **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 1995

Devlet Planlama Teşkilatı. **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Temel Hedefleri ve Stratejisi’nde Bilim-Araştırma-Teknoloji**, Ankara, DPT Yayını, 2000

Devlet Planlama Teşkilatı. **Mahalli Hizmetlerin Yerinden Karşılanması**, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ö.İ.K. Raporu, Ankara, 1991

Dış Ticaret Müsteşarlığı, E-Ticaret Genel Koordinatörlüğü. <http://www.e-ticaret.gov.tr/> 21.05.2005, 19.00

Dış Ticaret Müsteşarlığı, **“DTÖ Anlaşmalarının Temel Yapısı”**, <http://www.dtm.gov.tr/anl/DTO/DTOANLASMALAR.htm> , 25.09.2005, 22.00

Dış Ticaret Müsteşarlığı. **Hizmet Ticaret Genel Anlaşması- (GATS)**,
<http://www.foreigntrade.gov.tr/anl/DTO/HIZMET-ANL.htm>, 18.12.2005, 13.00

DİCLE, Atilla. **Örgütsel Verimlilik ve Etkinlik**, TODAİE, Ankara, 1976

DÖNMEZ, Mustafa. “Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetimler Arasında Görev ve Kaynak Bölüşümü”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 235, Ankara, Temmuz-Ağustos 2002

E-Avrupa Eylem Planı.

<http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/eAvrupaEylemPlani.pdf>, 28.08.2005, 10.00

E-Avrupa+ , [http://www.bilten.metu.edu.tr/eEurope+/,](http://www.bilten.metu.edu.tr/eEurope+/) 10.08.2005, 09.00

E-Ticaret Kurulu (ETİK). <http://www.e-ticaret.gov.tr/etk/etk.htm> , 21.05.2005, 19.30

E-Türkiye Eylem Planı. <http://www.edevlet.net/raporveyayinlar/e-TurkiyeEylemPlani2002.pdf> , 10.08.2005, 10.00

E-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı (2003-2004)

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep/e-dtr/2004.pdf> , 10.08.2005, 12.00

EKE, Feral. “Yönetimde Yerelleşmenin Planlama açısından Koşulları”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, Ankara, Bahar 2001

ERGUN, Turgay. “Postmodernizm ve Kamu Yönetimi”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt :30, Sayı:4, Ankara, 1997

ERKAN, Hüsnü. **Bilgi Toplumu**, <http://ab.org.tr/ab06/bildiri/236.doc>, 23.03.2005, 22.00

ERKAN, Hüsnü. **Türkiye'nin Bilgi Toplumuna Geçiş Stratejisi**,
http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm, 14.6.2004, 13.00

ERYILMAZ, Bilal. **Kamu Yönetimi**, 2. Baskı, İzmir, 1995

European Union. **European Governance: White Paper, Commissions of the European Communities**, Brussels,
http://www.europa.eu.int/comm/governance/index_en_html, 08.07.2005, 13.00

FINDIK, Nalan. http://dergi.tbd.org.tr/yazarlar/07042003/nalan_findik.htm ,
 02.10.2005, 22.00

FLETCHER, Keith. **Marketing Management and Information Technology**,
 UK:Prentice Hall, 1995

GÖRMEZ, Kemal. **Yerel Demokrasi ve Türkiye**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997

GÖZLÜ, Sıtkı. "Kamu Hizmeti Veren Kuruluşlarda Toplam Kalite Yönetimi",
Kamu Yönetimi Disiplini Sempozyumu Bildirileri, Cilt 2, No: 262, TODAİE
 Yayınları, Ankara 1995

GÖZÜBÜYÜK, A. Şerif. **Yönetim Hukuku**, 13. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara,
 1999

GÜLER, Birgül Ayman. **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi, Yapısal Uyarılama Politikaları, 1980-1995**, TODAİE Yayınları, Ankara, Nisan 1996

GÜLER, Birgül Ayman. **Devlette Reform**,
<http://www.mimarlarodasiansankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf> , 18.9.2005, 16:30

GÜLER, Birgül Ayman. **Devlette Reform Yazıları**, Paragraf Yayınları, İstanbul
 2005

GÜNDAY, Metin. **İdare Hukuku**, İmaj Yayıncılık, Ankara 1999

HARVEY, David. **Postmodernliğin Durumu**, 2.baskı, Çev: Sungur Savran, İstanbul, 1999

HİRA, İsmail. “Bilgi Toplumu Bağlamında Toplumsal Yapısal Dönüşüm ve Türkiye Gerçeği”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002, Kocaeli

HOLTON, Robert. “Globalization’s Cultural Consequences”, **Annual Of The American Academy Of Political&Socience**, July 2000, Vol:570

İletişim Şurası **İnternet Komisyonu Raporu**, Şubat 2003,
<http://listweb.bilkent.edu.tr/hukuk-duyuru/2003/Feb/0002.html>, 09.08.2005, 10.00

İNCE, Murat. **Elektronik Devlet - Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar**, DPT, Ankara, 2001

İRMİŞ, Ayşe. “Kamu Örgütlerinde Mevcut Yönetim Kültürünün Toplam Kalite Yönetimine Uygunluğu”, **Kamu Yönetiminde Kalite, 1. Ulusal Kongresi**, Cilt:2, No: 289, TODAİE Yayınları, Ankara, 1999

Kadıköy Belediyesi Web Sitesi. <http://yeni.kadikoy.bel.tr/>, 03.06.2005, 22.00

KALKAN, Mehmet. “**Türkiye’de Kamu Harcamalarında Etkinlik ve Verimlilik Arayışları**”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1998

KARAHANOGULLARI, Onur. “**Kamu Hizmeti**” (Kavram ve Hukuksal Rejim), T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2001

KARAMAN, Zerrin Toprak. “Yönetim Stratejilerindeki Gelişmeler”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl:72, Sayı: 426, Ankara, Mart 2000

KARATEPE, Osman M. “Hizmet Sektöründe Toplam Kalite Yönetiminin Uygulanabilirliğine Yönelik Kavramsal Bir İnceleme”, **Kamu Yönetiminde Kalite 1. Ulusal Kongresi**, Cilt 1, No: 289, TODAİE Yayınları, Ankara 1999

KARLUK, Rıdvan. **Türkiye Ekonomisi**, 5.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul, 1997

KAYA, Safiye. **Dünya Bankası ve Türkiye**,
<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der46-47m1.pdf>, 23.11.2005

KELEŞ, Ruşen. **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 2. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994

KEYDER, Çağlar. **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, 2.baskı, İstanbul, 1996

KING, Anthony. “Giriş : Kültür Mekanları, Bilgi Mekanları”, Çev: Ümit Hüsrev Yolsal, **Kültür, Küreselleşme Ve Dünya Sistemi**, Ankara, 1998

KIRTAY, Faruk. “E-Devlet Uygulamasında Yalova Örneği”
<http://www.yalovamiz.com/index.cfm?act=news&id=4190>, 06.06.2005, 13.00

KLOTZ, Ulrich. **Facts On The IT Labor Market**, IBITS, 2000, <http://www.union-network.org/uniibitss.nsf>, 07.10.2005, 12.00

KobiNet Web Sitesi. <http://www.kobinet.org.tr/> , 28.05.2005

KÖK, Recep. **Endüstriyel Verimlilik ve Etkinlik**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 680, Atatürk Üniversitesi Yayınevi, Erzurum, 1991

KÖROĞLU, Kazım. **Verimlilik Yönetimine Japon Yaklaşımı ve Kazukiyo Kurosawa Modeli**, MPM Yayınları, Yayın No: 507, Mert Matbaası, Ankara, 1993

KÜÇÜKÇINAR, Altan, Haluk ZANTUL ve Tolga TÜFEKÇİ. **Sayısal Uçurum: Dünya ve Türkiye’de Durum**, <http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl-gos.php?nt=289>, 24.10.2005, 18.00

Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, **YerelBilgi Web Sitesi**.
<http://www.yerelbilgi.gov.tr/YerelBilgi/Yetki/default.html>, 02.06.2005, 17.00

MUTİÖĞLU, Halil. “Küreselleşme ve E-(tik) Devlet”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002, Kocaeli,
http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm

NADAROĞLU, Halil. **Kamu Maliyesi Teorisi**, Sermet Matbaası, 7. Baskı, İstanbul, 1989

NADAROĞLU, Halil. **Mahalli İdareler**, Beta Basım Yayım, 5. Bası, İstanbul, 1994

NOHUTÇU, Ahmet. **Tekno-Ekonomik Paradigma Dönüşümünden Yeni Demokratik Yönetim Mekanizmalarına: Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Devlet ve Kamu Yönetiminde Etkileri**,
http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=228 5.8.2005, 21:30

OECD Report. **The Economic and Social Impacts of Electronic Commerce**, 1999,
<http://www.oecd.org/pdf/M00032000/M00032941.pdf>, 15.08.2004, 18.30

OECD. 2001a. “Knowledge, Work Organisation and Economic Growth, Labour Market and Social Policy” **Occasional Papers**, No:50, <http://www.oecd.org/> , 15.08.2004, 22.00

OECD. 2001b. “The New Economy: Beyond the Hype”, **The OECD Growth Project**, <http://www.oecd.org/> 15.08.2004, 22.30

OECD, “**Regulatory Reform: Economic Issues**”,
http://www.oecd.org/document/1/0,2340,en_2649_34323_2367297_1_1_1_1,00.htm
 1, 14.11.2005, 21.00

OKTAY, Hakan. **Yerel Yönetimler için iki ağ: YerelNet ve YerelBilgi**,
<http://www.tbd.org.tr/sayi81-html/yerelnet.html>., 02.06.2005, 16.00

ÖKE, M.Kemal ve Sait SAY. “Türk Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Gereksinimi”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 235, Ankara, temmuz-Ağustos 2002

ÖKMEN, Mustafa. “Yerel Yönetimlerde Özerklik Eğilimleri, Avrupa ve Türkiye”,
Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler,
 Editörler: Bekir Parlak, Hüseyin Özgür, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002

ÖZCİVELEK, Rukiye. **Dünyada ve Türkiye’de Elektronik Devlet Tartışmaları: Kavram Üzerine Bir Sorgulama**, TÜBİTAK-BİLTEN,
http://www.biten.metu.edu.tr/Web_2002_v1/common/yayinlar/ict_euasia_2003_bld_R_Ozcivelek.pdf, 23.03.2005, 21.00

ÖZDENKÖŞ, Demet. “Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetimler Arasında Görev Bölüşümü”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, Ankara, Güz 1999

ÖZER, Mehmet Akif. “Yerel Demokrasi, Demokratik Yerel Yönetimler ve Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesi Kavramlarının Tahlili Üzerine”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl:72, Sayı:426, Ankara, Mart 2000

ÖZSAĞIR, Arif. **E-Devlet Yatırımlarının Geri Dönüşümü ve Ekonomik Büyümeye Etkisi**, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=212, 28.11.2005, 23.15

ÖZŞEN, Tayfur. “Önce Toplam Yönetim Kalitesi”, **Kamu Yönetiminde Kalite, 1.**

Ulusal Kongresi, Cilt: 2, No: 289, TODAİE Yayınları, Ankara, 1999

ÖZTÜRK, Namık Kemal. “Bürokratik Devletten Etkin Yönetime Geçiş: İyi

Yönetişim”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl:74, Sayı: 437, Ankara, Aralık 2002

ÖZTÜRK, Nursel. **Özelleştirme Ders Notları**,

http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/ozellestirme.htm, 12.9.2004, 13:00

POLATOĞLU, Aykut. **Kamu Yönetimi**, ODTÜ Gelişme Vakfı Yayıncılık, Ankara 2001

ROSELL, Steven A. **Renewing Governance: Governing by Learning in the Information Age**, Oxford: University Press, 1999

SARAN, Ulvi. “Demokratik ve Sivilleşme Eğilimleri Karşısında Devletin Yeniden Yapılandırılmasının Anahtarı: Kamu Hizmetlerinde Toplam kalite Yönetimi”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 73, Sayı: 431, Ankara, Haziran 2001

SAYIN, Önal. “ Küreselleşmenin Sermaye Ve İşgücü Üzerindeki Etkileri”, **Toplum Ve Göç**, Başbakanlık D.İ.E. Yayını, Ankara, 1996

SİVEREKLİ, Esra. “Yerelleşme ve Yerel Demokrasi”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 73, Sayı:431, Ankara, Haziran 2001

SÖNMEZ, Gülnur. “ Verimlilik Ölçümüne Bir Bakış: Apc Modeli”, **Verimlilik Dergisi**, Yıl: 2002, Sayı: 1, MPM Yayını, Ankara, 2002

STRATTON, Jon. **Siberalan Ve Kültürün Küreselleşmesi**, Çev: Mehmet Doğan, Cogito, Sayı.30, İstanbul, 2002

SUIÇMEZ, Halit. “Verimlilik ve Etkinlik Terimleri (Tarihsel Bakış)”, **Mülkiye Dergisi**, Sayı:233, Cilt: XXVI, Ankara, Mayıs-Haziran 2002

ŞEN, Ahmet. “Bilgi Toplumunun Taşıdığı Risk Unsurları”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002, Kocaeli

ŞENTÜRK, Ünal. **Değişen Paradigmalar Bağlamında E-Devletin Bazı Toplumsal Boyutları**, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=200, 17.6.2005, 23:00

ŞENTÜRK, Ünal. **Bilgi Toplumu Parametreleriyle Türkiye’nin Sorgulanışı**, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=195, 4.9.2005, 18:00

T.C. Başbakanlık. **Ulusal Bilgi Sistemi**, Başbakanlık Yayınları, Ankara, 2000, S.8-11

T.C. Başbakanlık. **Türkiye Bilişim Şurası Sonuç Raporu**, Ankara, 10-12 Mayıs, 2002

T.C. Başbakanlık. **E-Türkiye Girişimi Eylem Planı- Taslak**, Başbakanlık Yayını, Ankara, 2002, S.70-71

T.C. Başbakanlık. **KamuNet Teknik Kurulu E-Devlet Çalışmaları**, Başbakanlık Yayını, Ankara, 2003

T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, **Gümrük Modernizasyon Projesi**. http://www.gumruk.gov.tr/english/Content.aspx?cT=0&cId=0_7_0&umM8B=Item1, 14.04.2005, 18.00

T.C. Başbakanlık. **Kamu Bilgisayar Ağları Konferansı**, <http://siyaset.bilkent.edu.tr/kamunet/kamusonuc.html> , 21.11.2005, 18.00

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Web Sitesi. <http://www.calisma.gov.tr/> , 17.04.2006, 18.00

T.C. İçişleri Bakanlığı, APK Başkanlığı, **İlemod Projesi**.
<http://www.ilemod.gov.tr/ilemod.asp> 24.12.2004, 13.00

T.C. İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğü, **Mernis**.
http://www.nvi.gov.tr/11,Ana_Sayfa_Mernis_Projesi.html, 24.12.2004, 12.00

T.C. Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü, **Vergi Dairelerinin Modernizasyonu : Vergi dairesi Tam otomasyon Projesi :**
<http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/faalrap1999uygc?OpenPage> , 14.1.2006, 13.00

T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü : **“say2000i nedir?”**
http://www.muhasabat.gov.tr/say2000/say2000_1.php, 25.12.2004, 13.00

T.C. Ulaştırma Bakanlığı. **Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı-Sonuç Raporu**, Bakanlık Yayını, Ankara, 1999

T.C. Ulaştırma Bakanlığı. **İnternet Kurulu Çalışma İlkeleri**,
<http://kurul.ubak.gov.tr/m01.php> , 09.02.2006, 09.30

TAPSCOTT, Don. **Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence**, New York: McGraw Hill, 1996

TATLIDİL, Ercan. **Globalleşme Sürecinde İnsan Kaynaklarının Değişim: Türkiye Örneği**, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Sivas, 2000

TEKELİ, İlhan. “Katılımdan Beklentilerimiz Zaman İçinde Nitelik Değiştiriyor”,
Ada Kentliyim, No:3, Sonbahar, S.23-31

TEKİN, Mahmut ve Ercan ÇİÇEK. **Bilgi Çağında Bilgi Toplumu ve Bilgi Ekonomisi**, http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm, 22.08.2005, 18.00

TORTOP, Nuri, Eyüp G. İSBİR ve Burhan AYKAÇ. **Yönetim Bilimi**, Yargı Yayınları, Ankara, 1993

TORTOP, Nuri. **Mahalli İdareler**, Yargı Yayınları, Ankara, 1999

TORTOP, Nuri. “Yerel Yönetimlerin Sorunları ve Yeniden Düzenleme Gereksinimleri”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı:2, Ankara Nisan 2001

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı- Kararlar ve İlgili Dökümanlar**. www.tubitak.gov.tr/btpd/kararlar.php, 10.12.2004, 18.00

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı- Kararlar ve İlgili Dökümanlar**. Ankara, 1989
www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/politika/k24.html, 11.12.2004, 13.00

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **İkinci Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı- Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, 1993
www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/politika/k25.html, 11.12.2004, 13.00

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **Üçüncü Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı, Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Ağustos 1997,
www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/politika/k28.html, 14.12.2004, 12.00

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Dördüncü Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı, Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Haziran 1998,
www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/btyk/kararlar.html, 14.12.2004, 12.15

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Beşinci Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı- Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Aralık 1999, www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/btyk/kararlar.html, 14.12.2004, 12.30

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu : **Altıncı Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurul Toplantısı- Kararlar ve İlgili Dökümanlar**, Ankara, Aralık 2000, www.tubitak.gov.tr/btpd/btyk/btyk6.pdf, 14.12.2004, 12.50

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, **Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi Web sitesi** : <http://www.ulakbim.gov.tr/> , 22.10.2005, 18.30

Türkiye Bilişim Derneği. **E-Devlet Yolunda Kamu Kurumları Uygulamaları (e-Kurumlar)**, TBD Yayınları, İstanbul, 2002

Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Anaplanı. **Sonuç Raporu**, <http://www.tuena.tubitak.gov.tr/Pdf/sonucrapor1.pdf> , 03.12.2005

TÜSİAD Raporu. Avrupa Birliği Yolunda Bilgi Toplumu ve E-Türkiye, 2001 http://www.tusiad.org/turkish/rapor/eturk/bolum1_2.pdf , 03.12.2005, 10.00

UÇKAN, Özgür. **E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2003

Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi – Genelge 1997, <http://www.tubitak.gov.tr/btpd/btspd/btyk/kararlar/karar1.html> , 30.10.2005, 13.00

ULUSOY, Ahmet ve Birol KARABULUT. “Türkiye’nin E-Devlete Geçiş Zorunluluğu”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Mayıs 2002, http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm, 28.11.2005, 23.00

United Nations, Human Development Report. **Making Technologies Work for Human Development**, <http://www.undp.org/hdr2001>, 29.08.2005, 17.00

ÜNAL, Firdevs Feyza. **Özelleştirmenin Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Verimlilik Üzerine Etkisi**, Nobel Yayınları, Ankara, 2000

VAN DIJK, James. “Widening Information Gaps and Policies of Prevention”, **Digital Democracy: Issues of Theory and Practice**, London, Sage, 2000, S. 51-53

VAN DUSEN, Wishard. “Globalization : Humanity’s Great Experiment”, **Futurist**, Oct, 99, Vol:33, Issue : 8, 1 c.

YALÇINDAĞ, Selçuk. “Yerinden Yönetim, Yerel Yönetim”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, Ankara, Mart 1995

YALÇINDAĞ, Selçuk. “Yerel Yönetimlerde Etkinlik”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:1, Ankara, Ocak 1997

Yalova Belediyesi web sayfası, <http://www.yalova.bel.tr/index.php>, 06.06.2005, 14.00

YerelNet Web Sitesi. <http://www.yerelnet.org.tr/>, 02.06.2005, 17.00

YILDIZ, Mete, “E-Devlet Kuram ve Uygulamasına Genel Bir Bakış ve Değerlendirme”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=536, 09.02.2006, 09.00

YÜCETÜRK, Elif. **Türk Kamu Yönetiminde E-Devlet Uygulamaları ve Tabana Yayılabilme Yeteneği Bakımından Bir Değerlendirme: Bolu Örneği**, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_goS.php?nt=225, 20.12.2004, 19.00

ZENGİN, Eyüp. **Yerel Yönetimlerde Özelleştirme**, Mimoza Yayıncılık, Konya, 1999, s.184

58. Hükümet Acil Eylem Planı, Ocak 2003.

<http://www.kdep7.org.tr/index.php?Pg=Sayfa&No=72> , 03.12.2005, 09.00

WEBSTER, Frank. “The Information Society: Conceptions and Critique”

Encyclopedia of Library and Information Science, Vol. 58, Supp. 21. (74-112)

NewYork, Marcel Dekker, 1996

www.digitaldevlet.com/sss.php, 27.11.2004

ÖZET

YÖNETİMİN ETKİNLEŞTİRİLMESİ SÜRECİNDE E-TÜRKİYE

1980'li yılların ortalarından itibaren dünya; küreselleşme, internet ve bilgi çağı ile hiç olmadığı kadar hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Hayatın her alanını şekillendiren değişim dinamikleri yönetsel alanı da etkilemiş; yönetim, e-demokrasi, e-vatandaş ve e-devlet gibi yeni kavramları gündeme getirmiştir. Değişimin yönü yine etkin kamu hizmeti ve vatandaş tatmini olmasına rağmen bu kez soru; e-devletin ne kadar başarılı olabileceğidir.

Etkin bir kamu yönetimi arayışının tüm dünyayı meşgul ediyor olduğu bir dönemde Türkiye de değişimi yakalamak yolunda; gerek Kalkınma Planlarında gerekse Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurulu Kararlarında konuyla ilgili olarak öngörülen birçok projeye imza atmıştır. Ayrıca; bir Avrupa Birliği aday ülkesi olması dolayısıyla AB'nin çeşitli programları ve genişleme politikaları, Türkiye'nin Bilgi Toplumu ve E-Devlet projelerine yön vermektedir. Özellikle E-Avrupa ve E-Avrupa+ gibi aday ülkelere yönelik programlar e-Türkiye'ye öncülük etmektedir.

Türkiye'nin etkinliğe doğru e-dönüşümü; oluşturulan e-devlet üst yapılanması, gerçekleştirilen kurumsal e-devlet projeleri ve yerel e-devlet projeleri incelenerek değerlendirilebilir. Türkiye'nin e-kültüre doğru büyük adımlar aldığı açıktır ancak; bir başka açıdan, vatandaş olarak bizlerin bu uygulamalardan ne kadar memnun kaldığımız ve bu uygulamaların kaçının etkinliğe hizmet ettiği sorularına da cevap aranmalıdır.

ABSTRACT

E-TURKEY DURING THE PROCESS OF EFFICIENT ADMINISTRATION

Since the mid 1980's the World's evolving as fast as it had never been before, in the name of globalization, internet and information age.

As there is change everywhere, administrative area too, is affected by all aspects of this renewing situation, meeting the terms such as good governance, e-democracy, e-citizen and e-government. The aim is to –as it had always been- fulfill the needs of the citizens and arrange efficient public services. And now the question is : Will the “e-government” succeed?

Under this circumstances, Turkey is one of the countries that can no longer resist the global approach in search of an efficient public administration. Therefore Turkey has undertaken many projects as seen in the National Development Plans and in the Scientific and Technological Research Council decisions on related issues. And as Turkey is a candidate country for the European Union, there is huge influence of the EU programmes and EU's enlarging policies, on Turkey's Information Society and E-government projects. E-Europe, E-Europe+ are such programmes reshaping the EU member and candidate countries' societies and lead us to “e-Turkey”.

Turkey's e-transformation to efficiency can be estimated by observing its superior e-government organizations; institutional e-government projects and local e- government projects. It's obvious that Turkey has taken great steps towards e-culture; but from another point of view it remains unclear that as citizens, how many of us are satisfied with these practices and how many of these practices guide the way to efficiency?